

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГЫН “ХӨГЖЛИЙН ТӨЛӨӨ ХАМТДАА”
ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХӨТӨЛБӨРИЙН 2016-2020 ОНЫ ХЭРЭГЖИЛТИЙН ТАЙЛАН**

2021 оны 01 дүгээр сарын 29

Сайншанд сум

Д/д	Тэргүүлэх зорилт	Арга хэмжээ	Хэрэгжих хугацаа	Хөрөнгийн эх үүсвэр, хэмжээ (сая төгрөг)	Зорилтот түвшин, үр дүнгийн үзүүлэлт	Хүрсэн түвшин, хэрэгжилт
НЭГ. ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОГТВОРТОЙ ӨСӨЛТИЙГ ХАНГАХ БОДЛОГО						
Хүн амын ая тухтай орчин нөхцөл бүрдсэн орон нутгийн түүхий эд, санхүүгийн нөөц боломжид тулгуурласан, дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татан байгальд ээлтэй дэвшилтэд технологи бүхий экспортын баримжаатай боловсруулах аж үйлдвэр, жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэн, эдийн засгийг олон талтай болгож, мэдлэгт суурилсан эдийн засгийг тэнцвэртэй төлөвшүүлэн хөгжүүлэх нь уг хөтөлбөрийн эрхэм зорилго юм.						
ЭДИЙН ЗАСАГ САНХҮҮГИЙН ЧИГЛЭЛЭЭР						
1	1.1. Стратегийн ач холбогдол бүхий ордуудыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтыг дэмжин аймгийн эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг хангах бодлого баримтална.	1.1.1. Уул уурхайн салбарын хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг бүрдүүлэн байгаль орчинд ээлтэй дэвшилтэт технологи бүхий боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжинэ.	2017 - 2020	Гадаадын хөрөнгө оруулалт /цаашид ГХО гэх/	Аймгийн ДНБ-ий хэмжээ нэмэгдсэн байна. Ажлын байрны тоо нэмэгдсэн байна.	Аймгийн хэмжээнд 8 сумын нутаг дэвсгэрт баяжуулах-9, боловсруулах-6 үйлдвэр үйл ажиллагаа явуулж, уул уурхайн түүхий эдийг боловсруулан экспортын болон эцсийн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэлд нийлүүлж байна. Өргөн сумын нутагт жилд 1 сая тн цемент үйлдвэрлэх хүчин чадалтай үйлдвэрийг “Монполимет” групп, шохойн чулуу боловсруулах үйлдвэрийг “Ялгуун интернешнл” компани, Даланжаргалан сумын нутагт жилд 1 сая тн цемент үйлдвэрлэх хүчин чадалтай үйлдвэрийг “Монголын Алт” корпораци, Сайхандулаан сумын нутагт жилд 3600 тн цахиур чулуу боловсруулах хүчин чадалтай үйлдвэрийг Япон улсын “Мегатек” корпораци, Айраг сумын нутагт ширэм боловсруулах үйлдвэрийг “МДМУ” компани, Сайншанд суманд “Ричвил гриндинг медиа” ХХК ган бөмбөлөг үйлдвэрлэх үйлдвэрийг тус тус ашиглалтад оруулсан. Уул уурхайн баяжуулах үйлдвэрийн гол хэрэглээ болох ган бөмбөлгийг дотооддоо үйлдвэрлэснээр өөрөө өөрийгөө санхүүжүүлдэг манай аймгийн хувьд татварын орлого, ажлын байр нэмэгдэх давуу талтай. Монгол Улсын цементийн хэрэгцээний 50-60%-ийг Монцемент ХХК, Хөх цавын цемент ХХК-ийн үйлдвэр, боловсруулсан шохойг “Ялгуун интернешнл” ХХК-ийн үйлдвэр нийлүүлсэн. Айраг, Даланжаргалан, Иххэт, Хөвсгөл, Хатанбулаг сумдад жонш, төмөр, хүдэр, нүүрс, цайрын баяжуулах 9 үйлдвэр үйл ажиллагаа явуулж, уул уурхайн салбарт 2016-2020 онд 1137 ажлын байрны захиалга хийгдэж, 950 иргэн ажилд зуучлагдсан. Тайлант хугацаанд нийт 4687 ажлын байр шинээр бий болж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 400.2 төгрөгт /ДНБ 2019 оны байдлаар/ хүрсэн нь 2016 оноос 129.9-өөр нэмэгдсэн үр дүнтэй байна.
2		1.1.2. Зүүнбаянд нефть боловсруулах үйлдвэр барих асуудлыг төр засгийн анхааралд	2017 - 2020	УТ	Салбарын бодлого чиглэлд асуудлыг	Засгийн газрын 2017 оны 92 дугаар тогтоолоор Нефть боловсруулах үйлдвэрийг Алтанширээ сумын нутагт байгуулах шийдвэр гарсан. “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр нь жилд 1.5 сая тонн газрын тос боловсруулж, урьдчилсан байдлаар евро-4, 5 стандартын шаардлага хангасан автобензин, дизель түлш,

		байлгаж шийдвэрлүүлнэ.			тусгуулан, судалгаа шинжилгээ хийсэн байна.	онгоцны түлш, ахуйн болон авто тээврийн шингэрүүлсэн шатдаг хий болон химийн бүтээгдэхүүн болох парафин вакс, хуванцарын түүхий эд зэрэг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, хөрөнгө оруулалтаа 5-7 жилд нөхөхөөр төлөвлөсөн. Аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/289, А/290, А/395 дугаар захирамжаар Сайншандаас Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талбай хүртэлх 110/10 кВ-ын 18,2 км ЦДАШ, дэд станц, 18,8 км төмөр зам, 16,8 км авто зам барих чиглэлийг баталсан. Авто замын ажлын ерөнхий гүйцэтгэгчээр Батлан хамгаалах яамны 7780-р анги, төмөр замын угсралтын ажлын ерөнхий гүйцэтгэгчээр УБТЗ, туслан гүйцэтгэгчээр “Тайванхайрхан” ХХК, цахилгааны угсралтын ажлыг ЦДҮС хийж гүйцэтгэн, дэд бүтцийн ажлыг улсын комисст 100% хүлээлгэн өгсөн. Батлан хамгаалах яамны захиалгаар Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн ажилчдын 549 айлын орон сууцны 1-р ээлжийн 262 айлын орон сууцны гүйцэтгэгчээр “Хангай Бигэр” ХХК, 135 айлын орон сууцны гүйцэтгэгчээр “ТОБЕМ” ХХК барихаар тус тус шалгарч, барилгын ажлын гүйцэтгэл 40%-тай хийгдсэн. Газрын тос боловсруулах үйлдвэр 2023 онд ашиглалтад орохоор төлөвлөгдсөн ба үйлдвэрийн барилгын газар шорооны ажил бүрэн хийгдэж дууссан.
3		1.1.3. Иххэт сумын “Хашаат худаг”-ийн нүүрсний уурхайг олборлох, Алтанширээ сумын “Эрдэнэцогт”-ын хүрэн нүүрсний уурхайг ашиглалтанд оруулахыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ХХО	Хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр шийдвэрлэгдсэн байна.	Иххэт сумын Хашаатын нүүрсний уурхайг эдийн засгийн эргэлтэд оруулахаар 2017 онд "Занаду Энержи Ресурс Монголиа" ХХК олборлолт явуулсан боловч, дэлхийн зах зээлд Хашаатын уурхайн нүүрсний чанар, агуулга нь гологдон, хөрөнгө оруулагч "Хенфа" ХХК хөрөнгө оруулалтаа татсан. 2017 онд олборлосон нүүрсийг 2018, 2019 онуудад сумын иргэд шигшин хэрэглэж, Иххэт сумын төв уурын зуух халаалтын улиралд 2000 тн нунтаг нүүрсийг ашигласан. Алтанширээ сумын Эрдэнэцогтын хүрэн нүүрсний ордыг "Грийн энержи проспекити" ХХК нь ашиглалтад оруулахаар байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ хийлгэсэн. Компаний хөрөнгө оруулалт хүлээгдэж байгаатай холбоотой ажил эхлээгүй.
4		1.1.4. Сэргээгдэх эрчим хүчний технологи ашиглан цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэх гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчид, хувийн хэвшлийг дэмжинэ.	2017 - 2020	ХХО	Хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, гүйцэтгэлийн хувь нэмэгдсэн байна.	Францын Энжи, Германы Феростал компаниудын 117.5 сая ам долларын санхүүжилтээр Өргөн, Алтанширээ, Сайншанд сумдын уулзвар нутагт 55 МВт хүчин чадал бүхий салхин цахилгаан станц, Герман улсын 47.0 сая.ам долларын хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд сумын 3-р багийн нутаг дэвсгэрт 30 МВт хүчин чадал бүхий нарны цахилгаан станцыг “Дезерт солар пауэр вуан” ХХК, Япон улсын 25.0 сая.ам долларын санхүүжилтээр Замын-Үүд сумын 3-р багийн нутаг дэвсгэрт 15 МВт хүчин чадал бүхий нарны цахилгаан станцуудыг барьж, ашиглалтад оруулсан. Дээрх нар, салхины станцууд Дорноговь аймгийн нийт эрчим хүчний хэрэглээний 80%-тай дүйцэхүйц хэмжээний эрчим хүч үйлдвэрлэж, төвийн эрчим хүчний сүлжээнд нийлүүлсэн.
5		1.1.5. Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг татах, хөрөнгө оруулалтын орчныг	2017 - 2020	Улсын төсөв /цаашиид УТ гэх/	Гадаадын хөрөнгө оруулалт, хувийн	АЗДҮАХ-ийн хүрээнд гадаад дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг аймгийн бүтэн байгуулалт, тохижилтын ажилд татан оролцууллаа. Тухайлбал; - 2017 онд 1-р багт байрлах Софт теннисний талбайг бүрэн шинэчилж, БНХАУ-ын Дархан муу мянганы холбоот хошууны буцалтгүй тусламжаар Хүүхэд,

		сурталчлан, бүтээн байгуулалт, тохижилт, бусад төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.		ГХО	хэвшлийн оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нэмэгдсэн байна.	залуучуудын цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулсан. - БНХАУ-ын Эрээн хотын буцалтгүй тусламжийн хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд сумын 2-р багийн Алтанговь худалдааны төвийн гаднах зам, талбайн тохижилт, мөн аймгийн төвийн автозам дагуух гэрэлтүүлгийг шинэчлэн суурилуулах ажлуудыг мэргэжлийн компаниудаар гүйцэтгүүлсэн. - 2018 онд Сайншанд сумын 3-р багийн нутаг дэвсгэрт Цайрт минериал ХХК-ийн хөрөнгө оруулалтаар гэр бүлийн талбай байгуулж, 2018 оны 07-р сард ашиглалтад оруулсан. Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн ажилчдын 549 айлын орон сууцны барилга угсралтын ажлыг орон нутгийн барилгын компаниуд гүйцэтгэж, ажлын гүйцэтгэл 40 хувьтай байна.
6		1.1.6.Хариуцлагатай уул уурхайг төлөвшүүлэхийг дэмжиж, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч ААНБ-тай жил бүр уулзалт, зөвлөгөөнийг зохион байгуулан уул уурхайн сөрөг нөлөөллийг бууруулах, нийгмийн хариуцлагыг дээшлүүлэх чиглэлээр хамтран ажиллана.	2017-2020	ХХО	Гэрээ байгуулсан байх, гэрээний хэрэгжилтийг дүгнэсэн байна. Татварын орлого нэмэгдсэн байна.	Уул уурхайн салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа компаниудын нийгмийн хариуцлагыг дээшлүүлэх, орон нутгийн хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлэх зорилгоор "Хариуцлагатай уул уурхай-Хамтын ажиллагаа" зөвлөгөөнийг жил бүр зохион байгуулж, сумдын удирдлагууд, холбогдох чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллагууд болон уул уурхайн төлөөллүүдийг оролцуулсан. Зөвлөгөөнөөр уул уурхайн салбарын бодлого, өнөөгийн нөхцөл байдал, цаашид анхаарах асуудлаар хэлэлцэн, давхардсан тоогоор 217 компанитай "Хамтран ажиллах гэрээ" байгуулж, гэрээний хүрээнд уул уурхайн салбараас улс, орон нутгийн төсөвт 5.1 тэрбум, төгрөг төвлөрүүлсэн.
7	1.2. "Замын-Үүд" эдийн засгийн чөлөөт бүс /ЗҮЭЗЧБ/-ийн үйл ажиллагааг эрчимжүүлэн, хил дамнасан чөлөөт бүсийг хөгжүүлж, бүс	1.2.1. ЗҮЭЗЧБ-ийн дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтыг холбогдох байгууллагуудтай хамтран барьж дуусган, үйлдвэр үйлчилгээг хөгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	2017 - 2020	ГХО	Чөлөөт бүсийн дэд бүтцийн байгууламжуудын хэвийн үйл ажиллагаа хангагдсан байна.	Замын-Үүдийн эдийн засгийн чөлөөт бүсийн дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын ажил болох 13.5 км хатуу хучилттай авто зам, 23.2 км явган хүний зам, 1174 ш гэрэлтүүлэг, 6.2 км холбооны 110/35/ 0,4 кВ-ын ЦДАШ, дэд станц, 90 мВт-ын хүчин чадал бүхий дулааны станц, бохир ус цэвэршүүлэх байгууламжийн барилга угсралтын ажлыг БНХАУ-ын төрийн өмчит "China Camc Engineering" ХХК 2018 онд гүйцэтгэж, улсын комисст хүлээлгэн өгсөн. Замын-Үүдийн эдийн засгийн чөлөөт бүсийн нутаг дэвсгэрт байрлах авто зам, гэрэлтүүлэг, явган зам, холбоожуулалтын сувагчлалын хөрөнгийг "Замын-үүд" эдийн засгийн чөлөөт бүсийн өмчлөлд, цахилгаан хангамжийн барилга байгууламжийг Багануур зүүн өмнөд бүсийн цахилгаан түгээх сүлжээ төрийн өмчит хувьцаат компанид тус тус шилжүүлсэн.
8	нутгийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн мэдлэгт суурилсан	1.2.2. ЗҮЭЗЧБ-д аймгийн үйлдвэрлэл, худалдаа, үйлчилгээ, аялал жуулчлалын салбарыг хөгжүүлэхэд чиглэсэн төсөл, хөтөлбөр	2017 - 2020	ГХО	Чөлөөт бүсийн үйл ажиллагаанаас аймгийн эдийн засагт оруулах үр	Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн 22.4-т "Газар эзэмших, ашиглах эрхийг төсөл сонгон шалгаруулах, дуудлага худалдааны аль нэг хэлбэрийг ашиглан олгоно" гэж заасны дагуу газар эзэмших эрхийн төсөл сонгон шалгаруулалтыг Засгийн газрын 2016 оны 10-р тогтоолын дагуу зохион байгуулсан. 2015 оноос хойш Замын-Үүдийн эдийн засгийн чөлөөт бүсэд газар олгох төсөл сонгон шалгаруулалтыг нийт 6 удаа зохион байгуулж, 58 аж ахуй нэгжийн 66 төсөл хөтөлбөрт 97.3 га газрыг

	эдийн засгийн суурийг бэхжүүлнэ.	хэрэгжүүлэх гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг дэмжинэ.			өгөөж нэмэгдсэн байна.	олгон, дэд бүтцэд холбож худалдаа, үйлчилгээ 25, аялал жуулчлал, зочид буудал 10, үйлдвэр 21, агуулах логистик 8, шатахуун түгээгүүр 2 үйл ажиллагаагаа явуулах боломжийг хангасан. Одоогийн байдлаар үйлдвэрийн чиглэлээр 3, худалдаа үйлчилгээний чиглэлээр 5 компани бүтээн байгуулалтын ажлаа эхлүүлсэн.
9		1.2.3. Шинжлэх ухааны академи болон сургалт, судалгаа, шинжилгээний байгууллагуудтай хамтран шинжлэх ухаан, үйлдвэрлэлийг холбож, шинэ техник технологийг үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд нэвтрүүлэхийг дэмжинэ.	2017 - 2020	ОНТ ХХО	Орон нутгийн үйлдвэр эрхлэгчдэд мэдээлэл хүргэх давтамжийн тоо нэмэгдсэн байна.	<p>Замын-Үүд суманд “Болор гантиг” ХХК нь гадаад, дотоодын зах зээлд мал, үйлдвэрийн аргаар боловсруулсан мах, махан бүтээгдэхүүн нийлүүлэх “Малын гоц халдварт өвчингүй эрүүл хорио цээрийн бүс байгуулах” төслийг эхлүүлсэн. Орон нутгаас төслийн үйл ажиллагааг дэмжин 600 га газрыг шийдвэрлэсэн бөгөөд хашаажуулах, газар тэгшлэх ажил бүрэн, ажилчдын байр барих, гүний худаг гаргах ажил 80%-ийн гүйцэтгэлтэй хийгдсэн.</p> <p>Аймгийн Засаг дарга тус компанитай нийгмийн хариуцлагын гэрээ байгуулан, Замын-Үүд суманд мал тэжээх, эрүүлжүүлэх, малын тэжээл үйлдвэрлэх, махан бүтээгдэхүүн хадгалах, аялал жуулчлал, экспортод гаргах мал, махан бүтээгдэхүүний үйлдвэрийг бий болгохоор шийдвэрлэсэн бөгөөд экспортод гаргах малын 15%-ийг Дорноговь аймгийн компани эзэмшихээр тусгасан.</p> <p>Малын гаралтай дайвар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч “Баярт хайрхан уул” ХХК нь үйл ажиллагаагаа өргөтгөн 4 нэр төрөл, “ТО-ЗА”ХХК нь вакумжуулсан 7 нэр төрлийн бэлэн хоолыг холбогдох стандартын шаардлагад нийцүүлэн савлаж, Замын-Үүд суманд 40 цэг, БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Эрээн хотын “Эдийн засгийн чөлөөт бүс”-д борлуулсан.</p>
10		1.2.4. Иргэд, бизнес эрхлэгчдийн эдийн засаг, бизнесийн мэдлэгийг дээшлүүлж, хэрэглээний зөв дадал соёлд сургахад чиглэсэн арга хэмжээг ТББ, ИНБ, иргэдийн бүлэгтэй хамтран зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	Сургалт, сурталчилгаанд хамрагдсан иргэдийн тоо нэмэгдсэн байна.	<p>Иргэд, бизнес эрхлэгчдэд бизнесийн болон үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зөв дадал сургахад чиглэсэн 84 удаагийн сургалт, арга хэмжээг төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулсан.</p> <p>Сургалт арга хэмжээнд давхардсан тоогоор 758 аж ахуйн нэгж, байгууллага, 7626 иргэнийг иргэдийг хамруулан, гарын авлага, зөвлөмжөөр ханган үйлчилгээний зөв дадалд сургасан нь өнгөрсөн онуудтай харьцуулахад хамрах хүрээ 23%-иар нэмэгдсэн.</p>
11		1.2.5. Байгальд ээлтэй гадаад, дотоодын дэвшилтэт, тэргүүний технологийг сонгон нэвтрүүлэх, нутагшуулах, “Хөгжлийн загвар” үйлдвэр барихыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ХХО	Хөгжлийн загвар үйлдвэр баригдаж эхэлсэн байна.	<p>Сайншанд сумын нутаг дэвсгэрт 486 га газарт 55 МВт хүчин чадал бүхий салхин цахилгаан станцыг “Сайншанд Салхин парк” ХХК, Замын-Үүд сумын нутаг дэвсгэрт 40 га газарт 15 МВт хүчин чадал бүхий нарны цахилгаан станцыг “Наран тээг” ХХК-иуд тус тус гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан. Уг сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрүүдээс 1 сард дунджаар 10 сая кВт/цаг эрчим хүчийг үйлдвэрлэн төвийн эрчим хүчний сүлжээнд нийлүүлсэн.</p> <p>Сайншанд сумын 3-р багийн нутаг дэвсгэрт Германы 47,0 сая ам долларын хөрөнгө оруулалтаар 30 МВт хүчин чадал бүхий нарны цахилгаан станц барих зориулалтаар 71.4 га газрыг “Дезерт солар пауэр вуан” ХХК-д олгон эхлүүлж,</p>

					барилгын ажлын гүйцэтгэл 95%-тай байна. Үйлдвэрлэлийн хэсэгт аудио, видео тоног төхөөрөмж, гэр ахуйн цахилгаан хэрэгсэл, цахим төхөөрөмж угсрах үйлдвэр, оёмол, сүлжмэл эдлэл, модон эдлэл зэрэг үйлдвэрлэл нь усны хэрэглээ багатай, хөрсний эвдрэлд нөлөөлөхгүй, байгаль орчинд халгүй, оюуны багтаамж өндөртэй, дэвшилтэт өндөр технологийн болон экспортын чиг баримжаатай байх чиглэлээр хөгжлийн загвар үйлдвэр барих саналыг “Замын-Үүд чөлөөт бүсийн мастер төлөвлөгөө”-нд тусгууллаа.
12	1.2.6. Бүсчилсэн хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэн төвийн бүсийн аймаг, сумдтай нийгэм, эдийн засгийн үр ашигтай хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээ авна.	2017 - 2020	-	Бүсийн аймгуудтай хамтран хэрэгжүүлэх төсөл хөтөлбөрийн тоо нэмэгдсэн байна.	Монгол Улсын Үндэсний хөгжлийн газраас ЖАЙКА, Германы олон улсын хамтын ажиллагааны нийгэмлэг, МУИС-ийн Эдийн засгийн хүрээлэнгээс Монгол Улсын Бүсчилсэн хөгжлийн бодлого боловсруулахаар 250 гаруй хүн хамарсан судалгаа хийгдсэн. Дорноговь аймгаас хөрөнгө оруулалтын болон бүтээн байгуулалтын чиглэлээрх автозам тээвэр, эрчим хүч, ноос угаах үйлдвэр байгуулах, сумдын төвд засмал зам тавих, цахилгаан эрчим хүчний үүсвэрийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх зэрэг бодлогын шинж чанартай саналуудыг Өмнийн говийн бүсийн хөгжлийн хөтөлбөрт тусгуулсан. Бүсчилсэн хөгжлийн бодлогын хүрээнд ЗамынҮүд суманд 500 га газарт "Малын гоц халдварт өвчингүй хорио цээрийн бүс", 400 га газарт "Холимог ачааны тээврийн нэгдсэн терминал ложистикийн төв", 40 га газарт 15 МВт хүчин чадалтай нарны цахилгаан станц зэрэг томоохон бүтээн байгуулалтын ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн. 2019 онд 200 га газарт "Зорчигч, ачаа тээврийн шалган нэвтрүүлэх боомт"-ын бүтээн байгуулалтын ажил эхлүүлсэн.
13	1.3. Экспортын баримжаатай, импортыг орлох үйлдвэрлэлийг дэмжиж, үйлдвэрлэлийн хэмжээ, цар хүрээг өргөтгөн эдийн засгийн салбарыг төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.	1.3.1. Үйлдвэрлэл, технологийн паркуудаар дамжуулан шинжлэх ухаан, техник технологи, инновацийг нэвтрүүлэн “Үйлдвэржилтийн 21:100” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ГХО ХХО	Үйлдвэр байгуулахад хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр зээл олгосон байна. Үйлдвэрүүдийн барилгын гүйцэтгэлийн хувь - 50-аас дээш хувьд хүрсэн байна. “Үйлдвэржилт 21:100” үндэсний хөтөлбөрийн төлөвлөгөөг аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/838 дугаар захирамжаар баталж, 92 хувийн хэрэгжилттэй байна. Тус аймагт доорх чиглэлээр 5 үйлдвэр байгуулахад хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татах, хөнгөлөлттэй зээл олгох зэрэг дэмжлэг үзүүлсэн. 1. Оёдлын үйлдвэр: Аймгийн хэмжээнд 1 оёдлын үйлдвэр, 55 цех үйл ажиллагаа явуулж, тайлант хугацаанд оёдлын цех шинээр байгуулах 31 төсөлд нийт 410.5 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээлийн дэмжлэг үзүүлсэн. 2. Мах боловсруулах үйлдвэр: Аймгийн хэмжээнд мах боловсруулах 2 үйлдвэр, 6 цех үйл ажиллагаа явуулж, үйл ажиллагаа нь тогтмолжсон. Тайлант хугацаанд 14 төсөлд 522.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээлийн дэмжлэг үзүүлсэн. 3. Өндөр даралтын тоосгоны үйлдвэр: Сайхандулаан сумын нутаг дэвсгэрт “Мегатек мануфактуринг монголиа” ХХК нь цахиур чулуу олборлох, бутлах /өндөр даралтын тоосго/ үйлдвэрийг байгуулсан. 4. Хүлэмжийн ногооны үйлдвэр: Аймгийн хэмжээнд 9909 м2 зуны, 600 м2 өвлийн хүлэмжид тариалалт хийж, хамгаалагдсан хөрсний тариалалт 960 м2 буюу 10.7 хувиар нэмэгдсэн. Тайлант хугацаанд 27 төсөлд 139.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээлийн дэмжлэг үзүүлсэн. Азийн хөгжлийн банкны 120.0 мянган долларын санхүүжилтээр Сайншанд суманд 2 га талбайд өвөл /200м2/, зуны /360м2/ хүлэмжийн аж ахуйн цогцолбор байгуулсан.

					5. Арьс ширний үйлдвэр: Аймгийн хэмжээнд 1 арьс, ширний үйлдвэр, 1 цех үйл ажиллагаа явуулж тогтмолжсон.Тайлант хугацаанд 7 төсөлд 131.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл олгосон.
14	1.3.2. Мал аж ахуй, газар тариалангийн түүхий эд боловсруулах үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэн, экологийн цэвэр бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг дэмжинэ.	2017 - 2020	ХХО Жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих сан /цаашид ЖДҮДС гэх/ Сум хөгжлийн сан /цаашид СХС гэх/	Экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн хэмжээ нэмэгдсэн байна.	"Орон нутгийн экологийн цэвэр хүнсний бүтээгдэхүүний нэр төрлийг нэмэгдүүлэх" дэд хөтөлбөрийг аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2018 оны 66 дугаар тогтоолоор батлан хэрэгжүүлж, хэрэгжилт 94 хувьтай хангагдсан. Аймгийн хэмжээнд 152 цех тогтвортой үйл ажиллагаа явуулж байна. Хөтөлбөрийн хүрээнд 2017-2020 онд орон нутгийн өрхийн болон жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдэд мал аж ахуй, газар тариалан, түүхий эд боловсруулах үйлдвэр шинээр байгуулах болон өргөжүүлэхэд "Сум хөгжүүлэх сан"-гаас 118 төсөлд 1.6 тэрбум төгрөг, "Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих сан"-гаас 5 төсөлд 643.5 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээлийн дэмжлэг үзүүлсэн. Өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлт 3%-иар өссөн.
15	1.3.3. Орон нутгийн иргэдийн үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн, ажил, үйлчилгээг түлхүү дэмжих бодлого барьж, "Иргэн бүр санаачлагч - Өрх бүр үйлдвэрлэгч" хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ЖДҮДС СХС	Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн хувь - 70-аас дээш. Өрхийн үйлдвэрлэлийн хэмжээ нэмэгдсэн байна.	Аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2019 оны 39 дүгээр тогтоолоор "Иргэн бүр санаачлагч-Өрх бүр үйлдвэрлэгч" аймгийн дэд хөтөлбөрийг батлуулан, орон нутгийн иргэд, бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагааг сурталчлах, борлуулалтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор жил бүр "Цагаан сар", "Намрын ногоо өдрүүд" үзэсгэлэн худалдааг зохион байгуулж, 14 сумын давхардсан тоогоор 900 гаруй иргэн, аж ахуйн нэгж 420 гаруй нэр, төрлийн бүтээгдэхүүнээр оролцож, 800.0 сая төгрөгийн борлуулалт хийсэн. Хөтөлбөрийн хүрээнд шинээр 87 өрхийн үйлдвэр эрхлэгчдийг бүртгэн гэрчилгээ олгосон. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа бүтээгдэхүүн худалдан авахад орон нутгийн бизнес эрхлэгчдийг давуу эрхтэй оролцуулж, дотоодоос 732.0 сая төгрөгийн өртөг бүхий 467 нэр төрлийн бараа, бүтээгдэхүүнийг худалдан авч, худалдан авалт урьд оноос 34%-иар өссөн. Аймгийн хэмжээнд 2016-2020 онд "Сум хөгжүүлэх сан"-гаас 314 төсөлд 3.0 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл олгон, бизнесийг дэмжиж, хөтөлбөрийн хэрэгжилт 96%-тай байна.
16	1.3.4. Иргэндээ ээлтэй, эдийн засагт үр өгөөжтэй банкны төлбөр тооцоог боловсронгуй болгож, зээлийн уян хатан бодлогоор иргэд, бизнес эрхлэгчдийг дэмжинэ.	2017 - 2020	ГХО	Бэлэн бус төлбөр тооцоо болон иргэд, бизнес эрхлэгчдэд олгосон зээл өмнөх оноос нэмэгдэж, чанаргүй зээлийн	Аймгийн хэмжээнд 6 арилжааны банкны 61 салбар нэгжээр дамжуулан банкны үйлчилгээг иргэдэд хүргэсэн. 2020 онд зээлдэгчийн тоо 24,671-д хүрч өмнөх оноос 3882 зээлдэгчээр, зээлийн үлдэгдэл 256.5 тэрбум төгрөг болсон нь өмнөх оноос 33.0 тэрбум төгрөгөөр буурсан. Энэ нь ЗГ-ын шийдвэрийн дагуу 5187 тэтгэвэр авагчийн 24.7 тэрбум төгрөгийн тэтгэврийн зээлийг хаасан, Дэлхий нийтийг хамарсан COVID-19 цар тахлын улмаас хилийн боомтын хөдөлгөөн хаагдаж зээлийн эрэлт хэрэгцээ буурсантай холбоотой. Иргэд, байгууллагын харилцах дансны үлдэгдэл 31.0 тэрбум төгрөг болж 4.8 тэрбум төгрөгөөр буурсан, хадгаламжийн үлдэгдэл 162.5 тэрбум төгрөг болж 43.6 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна. Үүнээс гадна бизнесийн зээлтэй иргэдийн тоо өмнөх онтой харьцуулахад 1637 болж 39 зээлдэгчээр нэмэгдсэн, зээлийн хэмжээ 5,7 тэрбумаар өссөн

					<p>хэмжээ буурсан байна.</p> <p>үзүүлэлттэй байна.</p> <p>Дэлхий нийтийг хамарсан COVID-19 цар тахлын улмаас үүссэн эдийн засгийн хямралаас үүдэн чанаргүй зээлийн үлдэгдлийн нийт багцад эзлэх хувь 5.5 хувь болж өмнөх оны мөн үеэс 93.6 хувиар өссөн.</p> <p>2020 онд АТМ 7-оор нэмэгдэж 66 ширхэг, ПОС-оор үйлчлэгч иргэд, байгууллага 164-өөр нэмэгдэж 1250 ширхэг, интернет банк, мобайль банк болон SMS банкнаас үйлчлүүлэгч иргэд 10628-аар өсөж 132091 болж иргэдийн бэлэн бус төлбөр тооцоог шуурхай болгох ажил эрчимтэй явагдсан.</p> <p>Монгол банкнаас бэлэн бус төлбөр тооцооны хэрэглээг нэмэгдүүлэх банк санхүүгийн байгууллагын цахим төлбөр тооцооны талаар иргэд, харилцагчид сурталчлах ажлын хүрээнд "ЯТГАХ тусам НЯГТАЛ", "Овоонд бус хэрэглээнд Халаасанд бус хэтэвчинд" аяныг зохион байгуулж, аймгийн DSB телевизээр "Инфляцийн тухай ойлголт", "ЗМС-ийн тухай", "Зээлийн хүүний тухай" сэдвээр иргэдэд мэдээлэл түгээн, "Dornogobi Mongolbank" нүүр номын хуудсаар өдөр тутмын мэдээллийг ард иргэдэд хүргэсэн. ЕБС-ийн бага ангийн сурагчдын дунд "Миний мөнгө" гар зургийн уралдааныг зохион байгуулж, "Хуримтлалын сан" сэдвээр 1000 гаруй оюутан, сурагчдад мэдээлэл хийсэн.</p>
17	1.3.5. Жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдийг хөрш болон хамтын ажиллагаатай орнуудад зохион байгуулагдах үйлдвэрийн шинэ техник технологи, тоног төхөөрөмж, бараа бүтээгдэхүүний үзэсгэлэнд хамруулан, бараа бүтээгдэхүүнийг сурталчлан борлуулалтыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ОНТ ХХО	<p>Үзэсгэлэн худалдаанд оролцсон бүтээгдэхүүний нэр төрөл нэмэгдсэн байна.</p> <p>Борлуулалт нэмэгдсэн байна.</p> <p>БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ын Дархан муу мянган, Бугат, Хөх хот, Эрээн хот, Шилийн гол, Гуанжу, Улаан цав, Хайлаар зэрэг хотод зохион байгуулагдсан 18 удаагийн олон улсын бизнес уулзалт, үзэсгэлэн яармагт 261 иргэн, аж ахуйн нэгжийн төлөөлөл оролцож, шинэ техник технологи судалж, харилцан туршлага солилцсон.</p> <p>Япон улсын "Шизуока" мужид Дорноговь аймгийг сурталчлах арга хэмжээг зохион байгуулж орон нутгийн бизнес эрхлэгчдийн 10 гаруй төлөөлөл, Дорноговь аймаг, БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Эрээн хот хоорондын хамтын ажиллагааны хүрээнд "Дорноговь аймгийн соёл, аялал жуулчлалын өдөрлөг"-ийг Эрээн хотод анх удаа зохион байгуулж, аялал жуулчлалын чиглэлийн бараа, бүтээгдэхүүнийг сурталчилж, 300.0 орчим сая төгрөгийн борлуулалтыг хийж, түншлэл тогтоосон. БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Эрээн хотын "Эдийн засгийн чөлөөт бүс"-ийн үзэсгэлэн худалдаанд бизнес эрхлэгчид бараа бүтээгдэхүүнээ тогтмол борлуулж, эдийн засгийн эргэлтэд оруулсан.</p> <p>Монголын аялал жуулчлалын холбоо, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамтай хамтран зохион байгуулдаг "Ай Ти Эм" олон улсын аялал жуулчлалын үзэсгэлэнд жил бүр оролцож, аймгийн аялал жуулчлалын онцлогийг илтгэсэн музейн түүх соёлын 22 дэсийн 25 ширхэг эд өлгийн зүйлийг олон нийтэд сурталчлан, хамтран ажиллах 110-н гэрээг байгуулсан.</p>	
18	1.3.6. Уул уурхайн болон томоохон хөрөнгө оруулагч, үйлдвэрлэгчдийг	2017 - 2020	ХХО	<p>Ашиглалтын лицензтэй ААНБ-ууд бараа,</p> <p>Монгол Улсын Засгийн газрын 2019 оны 90 дүгээр тогтоолоор "Дотоодын үйлдвэрээс худалдан авах чанар, стандартын шаардлага хангасан барааны жагсаалт"-ыг баталсан. Жагсаалтад тусгагдсан 14 салбар, чиглэлийн 155 төрлийн бараа, 20 гаруй төрлийн үйлчилгээг аж ахуйн нэгжүүд орон нутгаас авч, орон</p>	

		түшиглэн жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчид, иргэдийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээ авна.			бүтээгдэхүүн нутагт үйл ажиллагаа явуулж буй уул уурхайн болон томоохон хөрөнгө оруулагч ий хангалтыг давхардсан тоогоор 217 компанитай нийгмийн хариуцлагын гэрээ байгуулан, орон нутгийн худалдаа, үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгчдээс хэрэгцээт бараа, бүтээгдэхүүн, үйлдвэр эрхлэгчид, иргэдээс нийлүүлсэн байна.	нутгийн худалдаа, үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгчдээс хэрэгцээт бараа, бүтээгдэхүүн, ажил үйлчилгээгээ авах шаардлагыг тусгаснаар 1.0 тэрбум орчим төгрөгийн худалдан авалт хийсэн нь 2016 онтой харьцуулахад 35%-иар өссөн. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа бүтээгдэхүүн худалдан авахад орон нутгийн бизнес эрхлэгчдийг давуу эрхтэй оролцуулж, жилд дотоодоос 732.0 сая төгрөгийн өртөг бүхий 467 нэр төрлийн бараа, бүтээгдэхүүнийг худалдан авч, худалдан авалт жилд 20-34%-иар өссөн.
19		1.3.7.Аймгийн бүтээн байгуулалтын ажлыг орон нутагт бүртгэлтэй аж ахуйн нэгж, иргэд, иргэдийн бүлгээр гүйцэтгүүлэхийг түлхүү дэмжинэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Дэмжлэгийн тоо нэмэгдсэн байна.	Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн ажилчдын 549 айлын орон сууцны барилгын 262 айлын орон сууцны гүйцэтгэгчээр “Хангай Бигэр” ХХК 135 айлын орон сууц, 127 айлын орон сууцны гүйцэтгэгчээр “ТОБЕМ” ХХК шалгаран гүйцэтгэж байна. Хөрөнгө оруулалт, бүтээн байгуулалтын ажлын чиглэлээр нийт 385 аж ахуйн нэгжийн 27.0 тэрбум төгрөгийн ажил гүйцэтгэсэн.
20		1.3.8. Төрийн болон орон нутгийн өмчит байгууллагуудад хэрэгцээт бараа, бүтээгдэхүүн, ажил үйлчилгээг дотоодын болон орон нутгийн үйлдвэр эрхлэгч, иргэдээс худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулна.	2017 – 2020	УТ ОНТ ХХО	Дотоодын давуу эрх тооцож, дэмжсэн ААНБ-ын тоо нэмэгдсэн байна.	Аймгийн бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны төлөвлөгөөнд нийт 156.3 тэрбум төгрөгийн 987 тендер шалгаруулалт тусгагдсаны дагуу 918 төсөл, арга хэмжээний тендер шалгаруулалтыг зохион байгуулахдаа дотоодын давуу эрх тооцох журмын дагуу тендерийн баримт бичигт тусгаж урилга нийтлүүлсэн. Дотоодын давуу эрх тооцоулах хүсэлт ирүүлсэн орон нутгийн үйлдвэр эрхлэгчээс худалдан авах бараа, ажиллах хүч авах хүсэлтийн дагуу нотлох баримтуудыг үндэслэн 3.2 тэрбум төгрөгийн ажилд 80 аж ахуйн нэгжид дотоодын давуу эрхийн зөрүүг хийсвэрээр тооцож ажлыг гүйцэтгүүлсэн.
21		1.3.9. Тусгай болзол журмын дагуу орон нутгийн шилдэг үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгч, баялаг бүтээгчдийг тодруулан шалгаруулж, урамшуулах, алдаршуулах ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 6.0	Журам батлагдсан байна. 3 шилдэг ААНБ-ыг тодруулан, урамшуулсан байна.	Аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/809 дүгээр захирамжаар "Шилдэг бүтээгдэхүүн, ажил, үйлчилгээ шалгаруулах журам"-ыг батлан, 2004 оноос хойш "Цагаан сар", "Намрын ногоон өдрүүд" үзэсгэлэн худалдааг тасралтгүй зохион байгуулж, 2016-2020 онд 9 удаагийн арга хэмжээнд оролцогч давхардсан тоогоор 900 гаруй орон нутгийн үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгч, баялаг бүтээгчдийг хамруулсан. Жил бүр 13 төрлөөр шилдгүүдийг /114-ийг шалгаруулан алдаршуулж, 11.5 сая төгрөгийг шагналд зарцуулсан. Баялаг бүтээгчдийг улс, бүсийн үзэсгэлэн худалдаанд оролцуулж бүтээгдэхүүн, ажил үйлчилгээг сурталчлах, борлуулалтыг нэмэгдүүлэх, алдаршуулах, тэргүүн туршлагыг түгээх ажлыг зохион байгуулахад жилдээ 5.0 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлж ажилласан.
22	1.4. Худалдаа,	1.4.1. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд	2017 -	ХХО	Төр, хувийн хэвшлийн	Хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд суманд Номин худалдааны төв, Замын-Үүд суманд "Булган плаза" зоогийн газар, "Ханшонхор" зочид буудал,

	<p>үйлчилгээний дэд бүтцийг хөгжүүлэх, өртөг, зардлыг хямдруулах, чанарыг сайжруулах замаар бизнес эрхлэлтийн орчныг төгөлдөршүүлнэ.</p>	<p>тулгуурласан бүтээн байгуулалтын ажлуудыг эрчимжүүлнэ.</p>	<p>2020</p>		<p>хамтран хэрэгжүүлсэн бүтээн байгуулалтын төрлийн тоо, хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нэмэгдсэн байна.</p>	<p>зоогийн газар, "Булган" дэлгүүр, "Борхойн хөгжил" ХХК-ийн үйлчилгээний төв, "Цэр хул" ХХК-ийн "Хан бууз" зоогийн газар, Даланжаргалан суманд "Болор" зоогийн газар, зочид буудал, Олон-Овоо багт "Далан" худалдааны төв, Иххэт, Хөвсгөл суманд ХААН банк, Шатахуун түгээх станц 8, Хамарын хийдийн 3 замын уулзварт Хайрхан жуулчны бааз баригдаж ашиглалтад орсон.</p> <p>2020 оны эхний хагас жилийн байдлаар Сайншанд суманд хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар Цахиур чулуу боловсруулах үйлдвэр баригдаж, үйлчилгээний зориулалтай барилга-1, 30 айлын орон сууц-1 баригдаж, барилгын ажлын гүйцэтгэл 70-90 хувьтай байна.</p> <p>Айраг суманд Сумын Засаг даргын Тамгын газрын захиалгаар баригдаж буй 35 айлын орон сууцны барилгын ажлын явц 20 хувьтай, Өргөн суманд Монцемент бюлдингс ХХК-ийн 44 айлын орон сууцны барилга угсралтын ажлын гүйцэтгэл 70 хувьтай. Мөн 2 дугаар багт ган бөмбөлгийн үйлдвэр баригдаж ашиглалтад орсон. Сайншанд суманд иргэн Б.Шуурганы үйлчилгээний төвийн барилга, Замын-Үүд суманд Доктор авто сүлжээ, Номин худалдааны төв, Гарнет худалдааны төвийн барилга баригдаж байнгын ашиглалтад орсон. Сайншанд сумын 2-р багийн нутаг дэвсгэрт 3 давхар зочид буудлын барилгын ажлыг "Гантулга трейд" ХХК хийж гүйцэтгэн, ажлын гүйцэтгэл 98%-тай байна.</p>
<p>23</p>		<p>1.4.2. Аймгийн Засаг даргын дэргэд бодлогын зөвлөл байгуулан, ажиллуулж, бизнесийн салбарыг хөгжүүлэхэд ТББ, ИНБ-уудын идэвх оролцоог нэмэгдүүлж, ажлын уялдаа холбоог хангасан хамтын ажиллагааг идэвхжүүлнэ.</p>	<p>2017 - 2020</p>	<p>-</p>	<p>Төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хувь - 100</p>	<p>Аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/790 дүгээр захирамжаар Засаг даргын дэргэд зөвлөн туслах орон тооны бус бодлогын зөвлөлийг боловсрол, эрүүл мэнд, соёл урлаг, хууль эрхзүй, хүнс хөдөө аж ахуй, байгаль орчин, санхүү, эдийн засаг, батлан хамгаалах зэрэг эрхэлсэн салбартаа олон жил ажилласан дадлага туршлагатай мэргэжилтэн, ахмадуудын төлөөлөл 14 хүн оролцуулан байгуулж, 20 төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоод, 8 иргэн, иргэний нийгмийн байгууллагуудаар "Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны талаарх иргэдийн сэтгэл ханамжийг үнэлэх судалгаа"-г хийлгэх чиглэлээр 1, нийгмийн бодлогын чиглэлээр 28, хөрөнгө оруулалт хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн чиглэлээр 5 ажлыг хийлгэн, нийт 53.1 сая төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэг үзүүлсэн. Хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжүүдэд чиглэл өгсний дагуу Сайншанд сумын "Буянт шанд" ХХК, "Сувдан өргөө" ХХК, Дэлгэрэх сумын "Баян бүрд" ХХК, "Илүү зузаан" ХХК, Иххэт сумын "Минжит-Алтай" ХХК, "Сүмбэр уул" ХХК, Замын-Үүд сумын "Яндуб" ХХК, "Дэвжих мөнхийн-Од" ХХК худалдааны төвийн барилга байгууламжийн өнгө үзэмжийг сайжруулж, тохижилт, өргөтгөл хийсэн.</p>
<p>24</p>		<p>1.4.3. Иргэдийг зах зээлд амжилт гарган бизнес эрхлэхэд нь арга зүйн зөвлөгөө өгөх, мэдээлэл, сургалт явуулах, ажлын байранд хөнгөлөлттэй хамрагдахыг дэмжин</p>	<p>2017 - 2020</p>	<p>ОНТ 95.0</p>	<p>Дэмжих иргэдийн тоо - 20 Сургалтад хамрагдсан иргэдийн тоо - 150-аас</p>	<p>Тайлант онуудад нийт 250 гаруй иргэн, аж ахуй нэгжид үйл ажиллагаагаа өргөтгөх боломж, төсөл бичих, хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдах анхан шатны зөвлөмж, мэдээллийг өгч санхүүгийн бус дэмжлэг үзүүлсэн.</p> <p>Сайншанд сумын 6 дугаар багт байрлах "Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ахмад, эмэгтэйчүүдийн хөгжлийн нэгдсэн төв"-д /нийт 405.27 м2 талбай/ "Бизнес инкубатор төв"-ийн зориулалтаар гар урлал, оёдлын цех, бэлэг дурсгал, гутал засвар, гар утас засвар, мужаан, дархан зэрэг үйл ажиллагаа явуулахаар</p>

		"Бизнес инкубатор" төвийг тухайн салбарын мэргэжлийн холбоодыг түшиглэн байгуулна.			дээш. Борлуулалтын хэмжээ нэмэгдсэн байна.	төлөвлөсөн. Хөгжлийн шийдэл төрийн бус байгууллага "BEST" хөтөлбөртэй хамтран нийт 52 уулзалт, сургалт зохион байгуулж, 300 гаруй иргэдийг хамруулсан.
25		1.4.4.Хувийн хэвшлийн санал санаачилгад тулгуурлан өнгө үзэмж муудсан барилга байгууламжуудыг орчин үеийн архитектор шийдэл бүхий хотын өнгө үзэмжийг сайжруулсан 2-оос дээш давхар болгон өөрчлөн шинэчилж, эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн худалдааны нэгдсэн төвүүдийг хувийн хэвшилтэй хамтран байгуулахыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ХХО	Бүтэн байгуулалт хийгдсэн хувийн хэвшлийн тоо нэмэгдсэн байна.	Сайншанд, Замын-Үүд сумдад тайлант онуудад худалдаа, үйлчилгээний чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүд нь өөрсдийн эзэмшлийн барилга байгууламжийн гадна, дотор өнгө үзэмжийг сайжруулах, шинээр өргөтгөх, орчноо тохижуулах ажлуудыг үе шаттайгаар гүйцэтгэн ард иргэдэд эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн таатай орчинд үйлчилгээ авах нөхцөлийг бүрдүүлэн ажилласан. Тухайлбал: Сайншанд суманд Шанд плаза зочид буудал, Сувдан өргөө худалдааны төв, Мөнх дүүрэн зах, Цэцэн хан худалдааны төв, Мөнх сарнай цэцгийн дэлгүүр, Ялалт худалдааны төв, Буянт шанд худалдааны төв, "Монос" эмийн сан, Замын-Үүд суманд Булган плаза зоогийн газар, Ханшонхор зочид буудал, зоогийн газар, Булган дэлгүүр зэрэг газрууд засвар шинэчлэлт хийсэн. 2020 онд Сайншанд сумын 3-р багт "Цахим-Ундраа" үйлчилгээний төв, 1-р багт "Амгалан төв" үйлчилгээний төв ашиглалтад орсон. Мөн Замын-Үүд суманд "Гарнет центр" худалдаа үйлчилгээний төв, Номин агуулах худалдаа, Доктор автосүлжээний авто засварын газар, ХААН банкны өргөтгөлийн барилгууд баригдаж ашиглалтад орсон.
26		1.4.5.Босоо тэнхлэгийн авто зам дагуу байгальд ээлтэй зогсоол, авто засвар, худалдаа үйлчилгээний төвүүдийг олон улсын стандартад нийцүүлэн хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар байгуулахыг дэмжинэ.	2017-2020	ОНТ	Хэсэгчилсэн төлөвлөгөө боловсруулалтын хувь 100	Аялал жуулчлалын гол чиглэлийн дагуу А, В, С ангиллын байгальд ээлтэй зогсоол, үйлчилгээний төвийг байгуулах зураг төсөв батлагдсан. Айраг, Даланжаргалан, Сайншанд, Өргөн, Эрдэнэ сумдад 2016-2019 онд босоо тэнхлэгийн авто замын дагуу 11 байршилд авто машины засвар үйлчилгээ, зочид буудлын цогцолбор, худалдаа бүх төрлийн үйлчилгээ, үйлдвэрлэлийн зориулалтаар 14.08 га газрыг олгохоор төлөвлөж, сумдын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгаснаас 2017 онд 6 нэгж талбарын 6.5 га, 2018 онд 1 нэгж талбарын 0.3 га, 2019 онд 6 нэгж талбарт 9.5 га газрыг тус тус олгосон. Үүнээс: - 2018 онд Даланжаргалан суманд "Болор-2" зоогийн газар, зочид буудал, - 2019 онд Сайншанд суманд НИК ХХК-ийн харьяа Нефть хангамжийн салбарын ШТС-ын барилга, Замын-Үүд суманд "Инженеринг-Ойл" ХХК-ийн ШТС-ийн барилгууд шинээр баригдаж ашиглалтад орсон. Айраг, Даланжаргалан, Сайншанд, Өргөн, Эрдэнэ сумдад 2020 онд босоо тэнхлэгийн авто замын дагуу 17 байршилд авто машины засвар үйлчилгээ, зочид буудлын цогцолбор, худалдаа бүх төрлийн үйлчилгээ, үйлдвэрлэлийн зориулалтаар 15.68 га газрыг олгохоор төлөвлөн, сумдын 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгаснаас 11 нэгж талбарын 9.28 га газрыг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу тус тус олгосон.
27		1.4.6. Хувийн хэвшлийн	2017	ХХО	Хувийн	Жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих сангаас 19 төсөлд 1452 сая төгрөгийн

		салбарын тогтвортой байдлыг хангах, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, санаачилсан төсөл хөтөлбөрийг хөрөнгө оруулагчидтай холбох, хэрэгжүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлнэ.	- 2020		хэвшилд олгогдсон хөнгөлөлттэй зээлийн хэмжээ нэмэгдсэн байна.	хөнгөлөлттэй зээл олгосон. Зээлийн батлан даалтын сан, арилжааны 5 банктай хамтран хэрэгжүүлсэн “Эх үүсвэртэй батлан даалт” хөтөлбөрт 4 зээлдэгчдийг хамруулж, 1050.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл, Франц улсын “Хүнсний тусламжийн сан”-гаас 6 иргэнд 150.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл олгосон. Канад Улсын хоршоодын холбоо, Монголын үндэсний хоршоодын сургалт мэдээллийн төв хамтран нийт 1.3 сая долларын санхүүжилтээр 5 аймгийн 10 суманд “Хоршоодын бизнесийн цогц загвараар баялаг ба хүнсний аюулгүй байдлыг нэмэгдүүлэх нь” төсөлд “Боржгон туяа”, “Бор дөш” хоршоод хамрагдаж, торомны ноос самнах, хоршооны хөгжлийн үнэлгээ, үр дүнд суурилсан сургалт, БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны “Шилийн гол” аймгийн “Баруун үзэмчин”, “Зүүн үзэмчин” хошуудад танилцах, туршлага судалсан. 2016-2020 онд ХХААХҮЯ- наас олгосон урт хугацааны хөнгөлөлттэй зээлд 100 гаруй тариаланч хамрагдаж 4:8, 20:6 хэмжээтэй хүлэмжийг татан авсан. “JCI Progress” Монгол байгууллагын “Өрх” төсөлд орон нутгийн өрхийн 2 бизнес эрхлэгч хамрагдаж, Дорноговь аймгийн онцлогийг тусгасан брэнд бүтээгдэхүүнийг бий болгохоор ажиллаж эхэлсэн.
28	1.5. Төсвийг орон нутгийн хөгжлийн бодлоготой уялдуулан илтгэж, нээлттэй төлөвлөн хуваарилж, салбарын хөгжлийг дэмжихэд чиглэсэн төсөв, санхүүгийн зөв зохистой бодлогыг баримтална.	1.5.1. Эдийн засаг, нийгмийн үйлчилгээний хүртээмжийг дээшлүүлэхэд чиглэсэн дэд хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ ОНХС ХХО	Нийгмийн салбарт шинээр хэрэгжих дэд хөтөлбөрийн тоо - 12 Эдийн засгийн салбарт шинээр хэрэгжих дэд хөтөлбөрийн тоо - 10	Эдийн засаг, нийгмийн салбарт орон нутгийн зүгээс онцгой анхаарч, эдийн засаг, хөгжлийн бодлогын салбарт 10, нийгмийн бодлогын салбарт 22, нийт 36 аймгийн дэд хөтөлбөрийг шинээр боловсруулан батлуулсан. Эдийн салбарын тогтвортой өсөлтийг хангах зорилгоор “Иргэн бүр санаачлагч-Өрх бүр үйлдвэрлэгч”, “Хүнсний ногоо”, “Жимс жимсгэнэ” аймгийн дэд хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэн, “Цагаан сар”, “Намрын ногоо өдрүүд” үзэсгэлэн худалдааг жил бүр зохион байгуулж, 14 сумын давхардсан тоогоор 900 гаруй иргэн, аж ахуйн нэгж 420 гаруй нэр, төрлийн бүтээгдэхүүнээр оролцож 800.0 сая төгрөгийн борлуулалт хийсэн. Нийгмийн чиглэлээр 14 хөтөлбөр хэрэгжүүлж, 2017-2020 онд Эрүүл мэндийн байгууллагын НЭМ-ийн хөтөлбөрийн зардал, Засаг даргын хөтөлбөрийн зардлаас нийт 935.7 сая төгрөг зарцуулсан. Сүүлийн 4 жилд 18990 удаагийн сургалт сурталчилгаанд давхардсан тоогоор 470163 хүнийг хамруулж, 6119 төрлийн 354443 ш гарын авлага түгээж, орон нутгийн телевизээр 1850 нэвтрүүлгийг нэвтрүүлж, эрүүл мэндийн 3 цахим хуудаст 8493 төрлийн мэдээ мэдээлэл, зөвлөгөөг байршуулж, 548898 хандалтыг авсан. Орон нутгийн хөгжлийн бодлоготой уялдуулан эдийн засгийн болон нийгмийн салбарын дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд орон нутгийн төсвөөс 2019 онд 300,0 сая төгрөг, 2020 онд 399,1 сая төгрөг зарцуулсан.
29		1.5.2. Татварын далд эдийн засгийг ил болгох зохицуулалтын арга хэрэгслийг ашиглан орлого бүрдүүлэх	2017 - 2020	ОНТ	Нуугдмал орлогыг ил болгон эх үүсвэр нэмэгдүүлж,	Улс, орон нутгийн төсөвт тайлант онуудад 24275,1-35223,0 сая төгрөгийн татварын орлого төвлөрүүлж, төлөвлөгөөг 101,1-105,9 хувь биелүүлсэн. Үүнээс далд эдийн засгийг ил болгох, орлогын бааз суурийг нэмэгдүүлэх зорилгоор татварын төлөвлөгөөт, ногдуулалтын, гэнэтийн, удирдамжийн хяналт шалгалтуудыг хийж, нийт 2238,0 сая төгрөгийг төсөвт төвлөрүүлсэн.

		боломжит эх үүсвэрийг дайчлах, төсвийн сахилга батыг сайжруулж, үр ашиггүй зардлыг танах, хэмнэлтийн горимд шилжүүлэх замаар төсвийг үр ашигтай зарцуулна.			төсвийн зарцуулалтын үр ашгийг дээшлүүлнэ.	Орон нутгийн төсөв санхүүгийн үйл ажиллагааг хэмнэлтийн горимд шилжүүлэн төсвийн төлөвлөлтөд эд хогшлын зардал, ном хэвлэл худалдан авах зардал, ажил олгогчоос олгох нэг удаагийн тэтгэмж, урамшууллын зардлыг тусгахгүй байх, бичиг хэрэг, шуудан холбоо, тээвэр шатахуун, дотоод томилолт зэрэг урсгал зардлыг 2016 оноос 2-25 хувиар бууруулан төлөвлөх, төсвийн тодотголыг дээд шатны төсөвт тодотгол хийгдэхээс бусад тохиолдолд хийхгүй байх, Коронавирусын халдвараас урьдчилан сэргийлэх, цар тахлын үеийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжсэн үед төвлөрсөн халаалттай Өргөн, Эрдэнэ, Иххэт сумдын ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгийн халаалтын зардлыг 15 хоногоор хасч тооцон олгох, цахилгаанаар халдаг сургууль, цэцэрлэгийн халаах талбайн хязгаарлалт хийх, гэрэл цахилгаан, цэвэр бохир усны зардлыг гүйцэтгэлээр нь санхүүжүүлэх, гадаад, дотоод томилолт, урсгал засвар, эд хогшил бэлтгэх зардал, сургууль цэцэрлэгийн хоолны зардал, бусдаар гүйцэтгүүлэх арга хэмжээний зардлуудыг санхүүжүүлэхгүй байх, төсвийн санхүүжилтийг олгохдоо эрэмбэ тогтоон олгох, төсвийн зардлыг хэмнэлтийн горимд шилжүүлэн 2017 онд 1880.0 сая төгрөг, 2018 онд 1818.8 сая төгрөг, 2019 онд 3305.5 сая төгрөг, 2020 онд 2358.2 сая төгрөг тус тус хэмнэсэн.
30	1.5.3. Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгийг үр өгөөжтэй зарцуулахад иргэд, олон нийтийн оролцоог хангана.	2017 - 2020	ОНХС	Санал өгсөн иргэдийн тоо нэмэгдсэн байх. Чанартай хэрэгжсэн төслийн тоо нэмэгдсэн байна.	Аймаг, сумын орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалтаар 2017 онд 96 төсөл, арга хэмжээнд 2.3 тэрбум төгрөг, 2018 онд 98 төсөл, арга хэмжээнд 3.4 тэрбум төгрөг, 2019 онд 132 төсөл, арга хэмжээнд 5.5 тэрбум төгрөг, 2020 онд 184 төсөл, арга хэмжээнд 14.6 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт олгосон. Орон нутгийн хөгжлийн сангийн сар бүрийн гүйцэтгэлийн мэдээг аймгийн ЗДТГ-ын цахим хуудас, shilendans.gov.mn, төсвийн ил тод байдлын мэдээллийн самбар болон Сангийн яамны орон нутгийн хөгжлийн сангийн системд бүрэн оруулж ил тод байдлыг хангаж ажиллав. Аймгийн орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр хийгдэх ажлын үнэлгээний хороонд “Айсуй цагийн түүчээ”, “Иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөл”, “Хөдөө Аж Ахуйн Хоршоологчдын Холбоо”, “Итгэл, сэтгэл, хандлага” төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оролцуулсан.	
31	1.6. Орон нутгийн өмчийн эд хөрөнгийн ашиглалтыг сайжруулж, өмчийн удирдлагыг хэрэгжүүлнэ.	1.6.1. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн ашиглалт, хяналтыг сайжруулж, үр ашгийг нэмэгдүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ	Илүүдэлтэй болон дутагдалтай хөрөнгийг илрүүлж, хөрөнгийн үр ашиг нэмэгдсэн байна. Аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/703 дугаар захирамжаар аймгийн хөрөнгийн дахин үнэлгээний ажлын хэсэг байгуулан 14 суманд ажиллаж, үл хөдлөх хөрөнгийн дахин үнэлгээний ажлын явцтай танилцаж газар, барилга байгууламжид хэмжилт хийх аргачлал, дахин үнэлгээний хураангуй тайлан бэлтгэх заавар, зөвлөмж өгч ажилласан. Сумдад үнэлгээ хийхэд ихэнх байгууллагад барилгын тэнхлэгээр талбайг тодорхойлох, үнэлгээний бэлтгэл хангахад бүрдүүлэх баримтыг тодруулах, 2 байгууллага эзэмшдэг 1 барилгын хувьд эзэмшлийн хил хязгаар тогтоох акт үйлдэх гэх мэт тулгамдаж буй асуудлуудыг газар дээр нь шийдвэрлэж ажилласан. Дахин үнэлгээний ажлын төлөвлөгөө 100 хувийн биелэлттэй. Орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдүүдэд давхардсан тоогоор 151 хуулийн этгээдэд хяналт шалгалт хийх төлөвлөгөөг Аймгийн Засаг даргаар батлуулан орон	

						нутгийн өмчит 45 хуулийн этгээд, 14 сумын 106 байгууллагад гэнэтийн болон төлөвлөгөөт үзлэг тооллогыг баталсан удирдамжийн дагуу явуулж, хөрөнгийн бүртгэлд тусгаагүй, дансны нэр төрөл буруу бүртгэсэн, хөрөнгийн хөдөлгөөний шийдвэр гарсан тухай бүр хасалт хийгдээгүй 31 төсөвт байгууллагын 3,2 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын ажлуудыг бүртгэлжүүлэх, залруулга хийх ажлыг зохион байгуулсан. Тус шалгалтын үр дүнд зарим байгууллагын ашиглалтгүй хөрөнгийг шийдвэрлэх саналыг холбогдох байгууллагад уламжлахыг зөвлөсний үр дүнд аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн хуралд 85 хуулийн этгээдийн 8.2 тэрбум төгрөгийн үндсэн хөрөнгийн хөдөлгөөний саналыг хэлэлцүүлэн шийдвэрлүүлсэн. Үүнээс цаашид өөр байгууллагад ашиглах боломжтой илүүдэлтэй 1.9 тэрбум төгрөгийн үндсэн хөрөнгийг хэрэгцээтэй байгууллага руу нь балансаас балансад шилжүүлсэн.
32	1.6.2. Хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээ, бусад төсөл хөтөлбөрийн тендер шалгаруулалтыг олон нийтэд нээлттэй болгож “Шилэн тендер шалгаруулалт”, “Цахим тендер” бодлогыг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Аймгийн ОНӨГ-аас зарлагдаж буй тендерийг 100%, Сумдын тендер шалгаруулалтын 20%-ийг цахимаар зарласан байна.	Худалдан авах ажиллагааг хялбаршуулсан цахим системээр зохион байгуулж тендерийн урилга, гарсан үр дүнг тухай бүрт нь Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны www.tender.gov.mn, байгууллагын ил тод байдлын мэдээллийн самбар болон www.shilendans.gov.mn, аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын цахим хуудаст байршуулсан. Нээлттэй тендер шалгаруулалтын урилгыг “Өнөөгийн Дорноговь” сонинд нийтлүүлж, худалдан авах ажиллагааны явцын талаарх мэдээллийг олон нийтэд хүргэн ажиллалаа. Тендер шалгаруулалтын ил тод байдлыг хангах зорилгоор 2017-2020 онд нийт 202 тендерийн үнэлгээний хорооны бүрэлдэхүүнд “Айсуй цагийн түүчээ”, “Иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөл”, “Хөдөө Аж Ахуйн Хоршоологчдын Холбоо”, “Итгэл, сэтгэл, хандлага” төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оролцуулан хуулийн хэрэгжилтийг ханган ажилласан. Худалдан авах ажиллагааны төлөвлөлт болон явц, тоон гарын үсгийн олголттой холбоотой мэдээллийг 2020 онд нийт 800 гаруй иргэд, аж ахуй нэгжид өгч ажилласан.	
<u>БАРИЛГА, ХОТ БАЙГУУЛАЛТ, ДЭД БҮТЦИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР</u>						
Иргэдийн эрүүл, аюулгүй, орчинд амьдрах нөхцөлийг хангасан хот суурин газрыг төлөвлөж, аюулгүй хүртээмжтэй орон сууцаар хангах бодлогыг хэрэгжүүлэн ногоон хөгжлийн чиг баримжаатайгаар хот байгуулалтыг тогтвортой хөгжүүлнэ.						
33	1.7. Байгаль, цаг уур, нийгэм, эдийн засгийн онцлогт тохирсон “Сумандаа сайхан амьдрах” нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	1.7.1.Газрын тохиромжтой болон хэрэгцээт байдлын үнэлгээн дээр тулгуурлан “Сумын нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө”-г боловсруулж, хэрэгжилтийг хангах ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2019	ОНТ 20.0	Нийт 13 суманд хийгдсэн байна.	
2018 онд орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр болон “Хүн төвтэй байгаль хамгаалал” ТББ-ын 16,0 сая төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр Даланжаргалан сумын нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг “Эрин кадастр” ХХ, 2019 онд 60,0 сая төгрөгийн орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар Дэлгэрэх, Эрдэнэ сумын нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн төлөвлөгөөг “Лэнд протектор” ХХК тус тус гүйцэтгэн, төлөвлөгөөний төслийг сумдын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурлаар хэлэлцүүлэн батлуулсан. 2020 онд орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 35 сая төгрөгөөр Алтанширээ сумын нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хийлгэх ажлын тендерийг 2020 оны 8-р сард зарлаж, гүйцэтгэгчээр “Тэгш хэм” ХХК шалгаран гэрээ байгуулсан. Нийтдээ 13 сумын нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хийхээр						

						төлөвлөсөн боловч, 3 сумын ажил хийгдсэн, 1 сумын төлөвлөлт эхэлсэн, 9 суманд хийгдээгүй. Тус хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний санхүүжилтийн эх үүсвэрийг ОНТ /Орон нутгийн төсөв/-ийн хөрөнгөөр буюу сум хөгжүүлэх сангаас санхүүжүүлэхээр шийдвэрлэсэн боловч иргэдийн саналын эрэмбэлэлт, санхүүжилтийн дүн өндөр /15,0-30,0 сая төгрөг/ зэргээс шалтгаалан хийгдээгүй.
34	1.7.2. Сум суурин газруудын хүн амын төвлөрөлд тулгуурлан сум бүрийн онцлогт тохирсон хөгжлийн загварыг боловсруулан олон нийтийн үйлчилгээний барилга төр, хувийн хэвшлийн хөрөнгөөр үе шаттай барихыг дэмжинэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Хөгжлийн загвар боловсруулагдсан сумын тоо, 14 Барилга байгууламжийн тоо нэмэгдсэн байна.	Орон нутгийн төсөв, орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалтаар сумын онцлог, хүн амын төвлөрөлд тохируулан Сайншанд, Замын-Үүд, Даланжаргалан, Хатанбулаг, Сайхандулаан сумдад нийт “Багийн иргэдийн хөгжлийн төв” 8, Багийн төвийн 3, Иргэдийн хөгжлийн төвийн 2 барилгыг ашиглалтад оруулж, иргэд төрийн үйлчилгээг нэг дороос түргэн шуурхай авах боломжийг бүрдүүлсэн. Тухайлбал: - 2017 онд Сайншанд сумын 6-р багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 359.2 сая төгрөгөөр “СИЗУ” ХХК барьж ашиглалтад оруулсан. - 2018 онд Сайншанд сумын 1 дүгээр багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 353.3 сая төгрөгөөр “ТОБЭМ” ХХК, 2 дугаар багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 367.9 сая төгрөгөөр “Энержи парагон” ХХК, 7 дугаар багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 375.8 сая төгрөгөөр “Агар-Эрдэнэс трейд” ХХК барьж ашиглалтад оруулсан. 2019 онд Сайншанд сумын 3 дугаар багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 378.8 сая төгрөгөөр “Энержи парагон” ХХК, 4 дүгээр багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 398.7 сая төгрөгөөр “Айсуй хөгжил” ХХК, 5 дугаар Багийн төвийн барилгыг 448.3 сая төгрөгөөр “Өгөөмөрөн шанд” ХХК, Даланжаргалан сумын Бичигт багийн төвийн барилгыг 58.5 сая төгрөгөөр “Төгс-Өнөд” ХХК, Улаанбадрах сумын Баянбогд багийн төвийн барилгыг 49.9 сая төгрөгөөр “Тольт дэнлүү” ХХК, Мандах сумын Алтантээг багийн төвийн барилгыг 60.8 сая төгрөгөөр “Эс Жи Эм” ХХК тус тус барьж ашиглалтад оруулсан. Замын-Үүд сумын 3-р багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 491.0 сая төгрөгөөр “Эвийн гэрээ” ХХК барьж ашиглалтад оруулсан. Хатанбулаг суманд Иргэдийн хөгжлийн төвийг Шинэ өрнөлт трейд ХХК, Даланжаргалан суманд Ахуйн үйлчилгээний төвийн барилгыг “ХИБИКИ” ХХК барьж ашиглалтад оруулсан.	
35	1.7.3. Алслагдсан сумдын бизнес эрхлэлтийг дэмжих “Бүсийн хөнгөлөлт”-ийн бодлогыг хэрэгжүүлж, дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалт хийх замаар нийгэм, эдийн засгийг нь түлхүү хөгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ	Бодлогын үр өгөөжийг хүртсэн бизнес эрхлэгчдийн тооны өсөлт. Хөрөнгө оруулалт хийсэн дэд бүтцийн нэр	Сумдад халаалтын зуух, төвлөрсөн шугам сүлжээнд холбох ажлыг 2019 онд эхлүүлсний дагуу улсын төсвийн 2,8 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Алтанширээ суманд барилга угсралтын ажлыг Б-Софт ХХК 85%-тай, 2,7 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Даланжаргалан суманд барилга угсралтын ажлыг Илчит сансар ХХК 50%-тай, Хатанбулаг суманд 3,9 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар барилга угсралтын ажлыг Одкон холдинг ХХК 60%-тай, орон нутгийн төсвийн 700,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Улаанбадрах суманд барилга угсралтын ажлыг Гом Илч ХХК 70%-тай тус тус гүйцэтгэж, тайлант оны гүйцэтгэлийг бүрэн хангасан. Эрдэнэ сумын төвд 1 мВт хүчин чадалтай халаалтын зуух, 2,9 км цэвэр усны	

					төрөл нэмэгдсэн байх.	шугам, 2,9 км бохир усны шугам, 2,3 км халаалтын шугам барих ажлыг 2,3 тэрбум төгрөгийн хувийн хөрөнгө оруулалтаар 7 төсөвт байгууллага, 4 аж ахуйн нэгж, 25 айл өрхийг цэвэр, бохир, дулааны шугам сүлжээнд холбох ажлыг төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд СИЗУ ХХК-тай гэрээ байгуулан 2018 онд ашиглалтад оруулсан.
36		1.8.1. Хот төлөвлөлтийн төсөл хэрэгжүүлэх газрыг нөөцлөн, хязгаарлалтыг тогтооно.	2017-2018	УТ ОНТ	Тухайн жилд төлөвлөсөн ажлын хэрэгжилт хувиар 100	Аймгийн ИТХ-ын 2018 оны 9/15 тоот тогтоолоор хот төлөвлөлтийн нөөц газрын бүсийн хил заагийг тодорхойлж, хязгаарлалт тогтоосон. Сайншанд хотын хот төлөвлөлтийн нөөц газарт төвийн хэсгийн нийт 683,481 га газрыг авсан.
37	1.8. “Хүн амын нутагшилт, суурьшлын зохистой тогтолцоонд суурилсан ерөнхий төсөл”-ийг нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн төлөвлөгөөтэй уялдуулж, үр нөлөөг дээшлүүлнэ.	1.8.2. Сайншанд сумын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах, аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тодотгол хийнэ.	2017 - 2020	ОНТ 100.0	Тухайн жилд төлөвлөсөн ажлын хэрэгжилт хувь 100	Сайншанд сумын Ерөнхий төлөвлөгөөг шинэчлэн тодотгох ажлыг орон нутгийн төсвийн 126.2 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар "Инженер геодези" ХХК боловсруулахаар тендерт шалгарч 2020.10.02-ны өдрийн ОНТХО-ЗҮ-02/2020 дугаартай гэрээг байгуулж ажлаа эхлүүлсэн. Энэ ажлын хүрээнд Сайншанд сумын одоо мөрдөж байгаа ерөнхий төлөвлөгөөнд 2030 он хүртэл тодотгол хийж, нийт 230.6 га газарт хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулахаар 2020.11.04-ны өдөр анхны хэлэлцүүлгийг зохион байгуулсан. Сайншанд сумын хот байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу ашиглалтын шаардлага хангахгүй болсон барилга байгууламж, зам талбайг шинэчлэн сайжруулах хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний зураг төслийг гаргаж, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтаар үе шаттайгаар тохижилтын ажлыг гүйцэтгүүлсэн.
38		1.8.3. Айраг, Даланжаргалан, Өргөн, Мандах сумдын хот хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг батлуулж, хэрэгжүүлнэ.	2019	ОНТ 83.4	Тухайн жилд төлөвлөсөн үйл ажиллагааны хэрэгжилт хувь-100	Айраг сумын хот хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах ажлыг ОНХС-ийн 62.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Инженер геодези ХХК шалгарч, 2020 оны 08 дугаар сард гэрээ байгуулсан. Орон нутгийн иргэд, төр захиргааны байгууллагуудыг оролцуулсан 2 удаагийн хэлэлцүүлгийг зохион байгуулсан. Иргэдээс суурь судалгаа авах, хөрсний инженер геологийн судалгаа хийх, үер усны далан сувгийн байршил тодорхойлох ажлууд хийгдэж дууссан. Мандах сумын төвийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах ажлыг ОНХС-ийн 31.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар “Инженер геодези” ХХК гүйцэтгэж, БХТ-ийн 2020.10.01-ний 1852/2020 дугаартай магадлалаар баталгаажуулж хүлээлгэн өгсөн. Хот хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний санхүүжилтийн эх үүсвэрийг ОНТ /Орон нутгийн төсөв/-ийн хөрөнгөөр буюу сум хөгжүүлэх сангаас шийдвэрлэхээр шийдвэрлэсэн боловч иргэдийн саналын эрэмбэлэлт, санхүүжилтийн дүн өндөр /30,0-100,0 сая төгрөг/ зэргээс шалтгаалан Даланжаргалан, Өргөн сумдад хийгдээгүй.
39		1.8.4. Шинэ суурьшлын бүсийг инженерийн шугам сүлжээ, дэд бүтцэд холбох ажлыг үе шаттай хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНХС	Шинээр дэд бүтэц татсан сумдын тоо-3	Дэлгэрэх сумын 0.4 кВ-ын ЦДАШ-ын өргөтгөл шинэчлэлтийн ажлыг 114.8 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Оновчтой шийдэл” ХХК, Даланжаргалан сумын Цомог, Олон-овоо багуудад нийт 22 км 0,4 кВ-ын ЦДАШ, дэд станц барих ажлыг 227,8 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Сүмбэр старлет” ХХК, Осо констракшн ХХК, Алтанширээ сумын 0.4 кВ-ын ЦДАШ-ын өргөтгөл шинэчлэлтийн ажлыг 78.3 сая төгрөгийн

					санхүүжилтээр “Эрчим” ХХК, Замын-Үүд сумын 2, 3-р багт 1.3 км ЦДАШ шинээр барих, 10/0.4 кВа-ын кабель 2/400 Кв-ын хаалттай дэд өртөөний угсралтын ажлыг 270.7 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Лэнд сити” ХХК, “Идэр тэс” ХХК, Мандах суманд 6.2 км ЦДАШ-ыг шинэчлэх ажлыг 94.3 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Хайрхан наран трейд” ХХК, Сайншанд сумын 1,2,3,6-р багуудын цахилгаан эрчим хүчний хүчдлийг нэмэгдүүлэх, 4,7-р багийн зарим хэсгийн шинэ суурьшлын бүсэд 6 кВ, 0.4 кВ ЦДАШ, 160 кВа дэд станц шилжүүлэн барих ажлын 91.2 сая төгрөгийн санхүүжилтээр БЗӨБЦТС ТӨХК-ийн Дорноговь салбар, “Цацрах цог” ХХК, Эрдэнэ суманд 0.4 кВт-ын 3 км ЦДАШ барих ажлыг 123.7 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Уртын-Уул” ХХК, Сайншанд сумын 4-р багт баригдсан “Мандах наран-4” хорооллын гадна цахилгаан хангамжийн ажлыг 382.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Уртын Уул” ХХК, Сайншанд сумын 2-р багийн Дэнж, Эрүүл мэндийн гудамжны 13, 14-р хэсэгт цэвэр, бохир усны төв шугам татах ажлыг 60.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Ингүүмэл-Оргил” ХХК, 6-р багийн 32 айлын гадна цэвэр усны шугам татах ажлыг 30.4 сая төгрөгийн санхүүжилтээр, 1000 суудалтай спорт цогцолборын гадна дулаан, цэвэр, бохир усны шугам сүлжээний барилга угсралтын ажлыг 272.4 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Чандмань-Илч” ОНӨ ХХК тус тус гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан. Орон нутгийн төсвийн 2020 оны тодотголоор Сайншанд сумын 6-р багийн Чойлонгийн 6, 7, 8-р гудамжны айл өрхийг цахилгаан эрчим хүчээр хангах 0.4 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам шинээр барих ажлыг 25.9 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Уртын уул ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан.
40	1.8.5. Улсын чанартай авто зам дагуу худалдаа үйлчилгээний бүсэд хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг батлуулан хэрэгжилтийг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНХС 52.0	Тухайн жилд төлөвлөсөн ажлын хэрэгжилт хувь-100	Улсын чанартай автозамын дагуу нийт 5 байршилд ШТС, авто засвар, худалдаа үйлчилгээний төвүүд, төрийн байгууллагад зайлшгүй хэрэгцээний зориулалтаар олгох 15 нэгж талбарыг төлөвлөсний дагуу 2017 онд 6 нэгж талбарын 6.5 га, 2018 онд 1 нэгж талбарын 0.3 га газрыг тус тус олгосон. Үүнээс: Даланжаргалан сумын нутаг дэвсгэрт босоо тэнхлэгийн авто зам дагуу худалдаа үйлчилгээний зориулалттай 1 га газарт “Болор-2” зоогийн газар, зочид буудал шинээр баригдсан. Мөн улсын чанартай авто замын дагуу Сайншанд суманд НИК ХХК-ийн харьяа Нефть хангамжийн салбарын ШТС-ын барилга, Замын-Үүд суманд “Инженеринг-Ойл” ХХК-ийн ШТС-ын барилгууд шинээр баригдаж ашиглалтад орсон.
41	1.9. Зорилтот бүлгүүдэд чиглэсэн чанартай, хямд, тухтай тохилог амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлсэн	1.9.1. Сайншанд, Замын-Үүд суманд гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийг иргэдийн оролцоотойгоор хийж, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд үе шаттайгаар орон сууцжуулан “Хямд өртөгтэй орон сууц”	2017 - 2020	ХХО	260 айлын орон сууцны 3 блок баригдаж ашиглалтад орсон байна. Аймгийн Засаг даргын 2016-2020 оны “Хөгжлийн төлөө хамтдаа” үйл ажиллагааны хөтөлбөрт иргэдийг хямд өртөгтэй, чанартай орон сууцаар хангах зорилтыг дэвшүүлж Мандах наран-1060 айлын орон сууцны төслийг амжилттай хэрэгжүүлсэн. Үүнд: - Сайншанд сумын 2-р багт “Мандах наран-1” хорооллын үйлчилгээтэй 272 айлын 4 орон сууцны барилгыг барьж 2017 онд ашиглалтад оруулсан. - Замын-Үүд сумын 1-р багийн нутаг дэвсгэрт худалдаа үйлчилгээ болон цэцэрлэг бүхий 284 айл /72 айл*2ш, 80 айл*1ш, 60айл*1ш/- 4 орон сууцны барилга баригдаж, 2018 онд ашиглалтад орсон. - Сайншанд сумын 3-р багт “Мандах наран-2” хорооллын худалдаа үйлчилгээ

	орон сууцны хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.	хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.				болон цэцэрлэг бүхий 216 айл /48*2ш, 60 айл*2ш/-ын орон сууцны барилгыг барьж 2019 оны 8-р сард ашиглалтад оруулсан. - Сайншанд сумын 7-р багийн нутаг дэвсгэрт “Мандах наран-4” хорооллын 288 айл /72айл*4 блок/-ын орон сууцны барилгыг 2019 оны 11-р сард ашиглалтад оруулсан. Айраг суманд 36 айлын орон сууц, Эрдэнэ суманд 27 айлын орон сууц, Хөвсгөл, Дэлгэрэх сумдад 4 айлын орон сууцны барилгууд тус тус баригдсан. Эрдэнэ суманд 27 айлын орон сууцыг ашиглалтад оруулахаар 95%-ийн гүйцэтгэлтэй, Сайхандулаан суманд 8 айлын орон сууц, Сайншанд суманд 30 айлын орон сууц, үйлчилгээтэй 10 айлын орон сууц, Өргөн суманд 44 айлын орон сууц, Айраг суманд 35 айлын барихаар ажил эхлүүлэх зөвшөөрөл авсан, барилга угсралтын ажлыг 20-90%-иар гүйцэтгэв.
42		1.9.2. Сумдад инженерийн шугам сүлжээнд холбогдсон ногоон байгууламж, хүүхдийн тоглоомын талбай, авто зогсоол бүхий жишиг орон сууц барих хувийн хэвшлийн санаачилгыг дэмжин хамтран ажиллана.	2017 - 2020	ХХО	Тухайн жилд төлөвлөсөн ажлын хэрэгжилтийн хувь-100	Даланжаргалан сумын Олон-Овоо багт УБТЗ-ын хөрөнгө оруулалтаар 40 айлын орон сууцны барилгыг “Хөх бүрдний эх” ХХК ашиглалтад оруулсан. Өргөн суманд 24 айлын орон сууц 2018 онд ашиглалтад орсон. Айраг суманд 47 айлын орон сууцыг Элит конкрет ХХК ашиглалтад оруулсан. Сайншанд, Замын-Үүд суманд "Мандах наран-1000 айл" хөтөлбөр бүрэн хэрэгжин, Мандах наран хорооллын гадна талбайн тохижилт, хүүхдийн тоглоомын талбай, авто зогсоолыг бүрэн хийж дуусгасан.
43		1.9.3. Канад болон бусад улсын дэвшилтэт технологид суурилсан “Эко хотхон” хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 4.0	Тухайн жилд төлөвлөсөн ажлын хэрэгжилтийн хувь-100	Канад технологи бүхий орон сууцны төслийг хэрэгжүүлсэн туршлагаас харахад тус технологи нь галын аюулгүй байдал талаасаа өндөр эрсдэлтэй байгаа нь тогтоогдож, орон нутгийн иргэдийн хэрэгцээ шаардлагад нийцэхгүй байгаа учир тус хөтөлбөрийг боловсруулан хэрэгжүүлэх нь эрсдэл өндөртэй байсан. Бусад технологи ашиглан барих амины орон сууцны хотхон барих газрыг 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгасан бөгөөд Сайншанд суманд 10 айлын үйлчилгээтэй орон сууц барих барилгын ажлыг эхлүүлэн, гүйцэтгэл 70 хувьтай байна.
44	1.10. Хот суурин газрын өнгө үзэмжид нөлөөлөхүйц, барилга байгууламж, гэр хорооллын гудамж, талбайд	1.10.1. Барилгын материалыг магадлан итгэмжлэгдсэн лабораторийн шинжилгээнд хамруулж, стандартын шаардлага хангасан материалаар барилгын ажлыг гүйцэтгүүлнэ.	2017 - 2020	ХХО	90-ээс доошгүй хувь нь шинжилгээнд хамрагдсан байна.	Аймгийн ГХБХБГ-ын дэргэдэх Барилгын материалын сорилт шинжилгээний лаборатори нь “Сорилтын болон шалгалт тохируулгын лабораторийн чадавхид тавих ерөнхий шаардлага MNS ISO/IEC 17025:2018” стандартын шаардлагыг хангаж, 2017 онд 2 жилийн хугацаатай, 2020 онд 4 жилийн хугацаатайгаар тус тус итгэмжлэгдсэн. Төсвийн болон хувийн хөрөнгө оруулалтаар орон нутагт барьж буй олон нийтийн зориулалттай барилга байгууламжийн ажилд хэрэглэгдэж буй барилгын материал, түүхий эдэд лабораторийн хяналтыг хэрэгжүүлснээр газар дээр нь шалгаж, чанарын шаардлага хангахгүй барилгын материал, түүхий эдийг хэрэглүүлэхгүй байх, чанарын шаардлага хангаж байгаа эсэхийг тодорхойлсоны

	зохион байгуулалт, шинэчлэлт хийнэ.					үндсэн дээр хэрэглүүлэх, хяналтын тогтолцоог сайжруулах, гүйцэтгэгч компани, барилгын материал нийлүүлэгчдэд тавих шаардлагыг нэмэгдүүлсэн. Тайлант онуудад нийт 9 төрлийн 2163 сорьцод шинжилгээ сорилтын тайлан гаргасан нь хамрагдвал зохих барилгын материалын 95 хувийг эзэлж байна.
45	1.10.2. Барилга угсралт, өргөтгөл, шинэчлэл, их засварын ажилд мэргэжлийн байгууллагын хяналтыг сайжруулж, иргэд, иргэний нийгмийн байгууллагуудаас хөндлөнгийн хяналт тавих эрх зүйн нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	2017	-	Захирамж, шийдвэр 100% гарсан байна.	Улс орон нутгийн төсөв, ОНХС, гадаадын зээл тусламжийн хөрөнгөөр аймгийн нутаг дэвсгэрт шинээр баригдах болон өргөтгөл, их засвар хийх барилга байгууламжийн үе шатны ажлын явцад аймгийн ГХБХБГ-аас захиалагчийн хяналтыг хэрэгжүүлэн ажилладаг. МУ-ын Засгийн газрын 2018 оны 317 дугаар тогтоол, аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/871 дүгээр захирамж, 2020 оны А/585 дугаар захирамжийн дагуу “Барилга байгууламжийг ашиглалтад оруулах комиссын бүрэлдэхүүн”-ийг шинэчлэн баталсан. Тайлант онд нийт 273 барилга угсралтын ажилд улсын комисс ажиллаж, комиссын бүрэлдэхүүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй төлөөллийг оролцуулан, санал хүсэлтийг барилгын комиссын даалгаварт тусган бүрэн шийдвэрлэж ажилласан.	
46	1.10.3. Сумдад ашиглалтгүй, ашиглалтын шаардлага хангахгүй байгаа барилга, байгууламжийг судлан мэргэжлийн байгууллагаар дүгнэлт гаргуулна.	2018 - 2020	ОНТ	Дүгнэлтийн тоо, үйл ажиллагааны хэрэгжилт хувиар 50%	Газар хөдлөлтийн гамшгаас урьдчилан сэргийлэх байнгын ажиллагаатай зөвлөлөөс ирүүлсэн 2017 оны 1/9 тоот албан бичгийн дагуу аймгийн хэмжээнд ашиглагдаж буй орон сууц, олон нийтийн зориулалттай 1061 барилга байгууламжийн судалгааг холбогдох маягтын дагуу гаргаж хүргүүлсэн. Орон сууцны тухай хууль, БХБЯ-ны Сайдын 2016 оны 126 дугаар тушаалаар батлагдсан журмын дагуу нийтийн орон сууцны оршин суугчдаас ирүүлсэн хүсэлт, гомдлоор ажиллах комиссын бүрэлдэхүүнийг МХГ-ын даргын 2018 оны А/22 дугаартай тушаалаар баталсан. Уг комисс нь сумдад ашиглагдаж байгаа хуучны нийтийн орон сууцны төлөв байдалд хамтарсан үзлэг шалгалтыг 2 удаа хийж, барилга байгууламжийн ашиглалтын байдалд үнэлгээ өгч, иргэд олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангуулах ажлын хүрээнд Барилга техникийн хяналтын улсын байцаагчийн 34 дүгнэлтийг гарган ажилласан. Үүнд: Замын-Үүд суманд ашиглалтын шаардлага хангахгүй байгаа 3 орон сууц /35, 36 дугаар байр, 24 айлын орон сууц/, ЕБ-ын 1-р сургууль, Замын-Үүд НААҮ ОНӨ” ХХК-ийн барилга, Хатанбулаг сум ашиглалтгүй байгаа төрийн өмчийн түрээсийн 2 байр, Даланжаргалан сумын ЗДТГ, Эрдэнэ сумын Эрүүл мэндийн төвийн барилга зэрэг болно. Дүгнэлт гарсан "Замын-Үүд НААҮОНӨ" ХХК-ийн албан конторын барилгыг засварлах, Замын-Үүд сумын ерөнхий боловсролын 1 дүгээр сургуулийн барилгыг буулган, шинээр 540 хүүхдийн сургуулийн барилга барих зураг төсвийг “Гаргал” ХХК-аар хийлгэж, улсын төсөвт тусгуулах, Иххэт суманд орон сууцны 13-р байрыг засаж сайжруулах, Сайхандулаан суманд сургуулийн барилгад дотор засвар хийх, 8 айлын орон сууцыг орон нутгийн хөгжлийн сангийн 230.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар шинээр барих зэргийг ажлыг хийж гүйцэтгэсэн.	
47	1.10.4. Хотын өнгө үзэмжид нөлөөлөхүйц	2017 -	ОНТ	Үйл ажиллагаан	Тайлант онуудад худалдаа, үйлчилгээний чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүд өөрсдийн эзэмшлийн барилга байгууламжийн гадна, дотор өнгө	

		барилга, байгууламжийг зураг төслийн дагуу сэргээн засварлах ажилд хувийн хэвшлийн оролцоог дэмжин үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.	2020	250.0	ы хэрэгжилт хувиар-100	үзэмжийг сайжруулах, шинээр өргөтгөх, орчноо тохижуулах ажлуудыг үе шаттайгаар гүйцэтгэн хотын өнгө үзэмжийг сайжруулж, иргэдэд эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн таатай орчинд үйлчилгээ авах нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Сайншанд суманд Сувдан өргөө худалдааны төв, Мөнх дүүрэн зах, Цэцэн хан худалдааны төв, Мөнх сарнай цэцгийн дэлгүүр, Ялалт худалдааны төв, Буянт шанд худалдааны төв, “Монос” эмийн сан, Замын-Үүд суманд Булган плаза зоогийн газар, Ханшонхор зочид буудал, зоогийн газар, Булган дэлгүүр зэрэг газрууд засвар шинэчлэлт хийсэн. Сайншанд сумын 3-р багт "Цахим-Ундраа" үйлчилгээний төв, 1-р багт “Амгалан төв” үйлчилгээний төв ашиглалтад орсон. Замын-Үүд суманд “Гарнет центр” худалдаа үйлчилгээний төв, Номин агуулах худалдаа, Доктор автосүлжээний авто засварын газар, ХААН банкны өргөтгөлийн барилгууд баригдаж ашиглалтад орсон.
48		1.10.5. Хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу гэр хорооллын гудамж, хашааг цэгцлэх ажлыг иргэдийн оролцоонд түшиглэн зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 250.0	Тухайн жилд төслийн хэрэгжилт хувиар-100	Сайншанд сумаас 2018 оныг “Хотын соёлыг дэлгэрүүлэх жил” болгон зарлаж, төлөвлөгөөний дагуу 8 дадлыг хэрэглээ болгон хэвшүүлэхээр иргэдэд сурталчилсан. Гэр хорооллын гудамж, эгнээг цэгцлэх, хотын өнгө үзэмжийг сайжруулах, хүүхэд залуучууд, хувийн хэвшлийн санал санаачилга, бүтээлч оролцоог дэмжиж “Тэгш гудамж”, “Хотын гудамж”, “Хамтдаа тохижуулъя” аянуудыг 2 сарын хугацаатай зарлаж, иргэдэд өөрийн эзэмшил газартаа хувийн хөрөнгө оруулалтаар ая тухтай амьдрах боломж бүрдүүлэх жишиг зураг төсөл, эко хэмнэлттэй технологийг танилцуулан зөвлөгөө өгч ажилласан. Аяны хүрээнд Сайншанд сумын 7 дугаар багийн ажлын алба болон гэр хорооллын 105 айл, өрх оролцож, “Тэгш гудамж” аяны хүрээнд иргэд 30.0 сая төгрөгийн өөрийн хөрөнгө оруулалтаар 254 метр хашааг нэг эгнээнд оруулж, хашаагаа нэгэн жигд тэгшлэн, Сайншанд сумын 2 дугаар баг Энхтайваны гудамжны 11, 14 дүгээр хэсэгт “Жишиг хашаа” төслийг Хасбанктай хамтран хэрэгжүүлсэний үр дүнд 10 өрхийн 57 иргэн жишиг хашаатай болон өнгө үзэмжийг сайжруулсан. Жишиг хашаа төслийн хүрээнд Замын-Үүд сум 2 дугаар багийн төв авто замын дагуу 27 айл өрхийн хашааг, Алтанширээ сум Орон нутгийн хөгжлийн сангийн 5.5 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 7 айл өрхийн хашааг, Хөвсгөл сум Тугч Доржийн байрны 2-р эгнээний 10 айлын хашааг, Дэлгэрэх сум шинэ суурьшлын бүсэд иргэдийн хөрөнгө оруулалтаар 30 айл өрхийн хашааг тус тус жишиг гудамж болгон тохижуулсан.
49	1.11. Сууц өмчлөгчдийн холбооны менежментийг шинэчлэн, хөтөлбөр төслүүдийг хэрэгжүүлэхэд	1.11.1. СӨХ-ны шинэчилсэн зохион байгуулалтын бүтэц үүсгэн, сайн туршлагыг нэвтрүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 5.0	Сайн туршлагыг үйл ажиллагаанд аа нэвтрүүлсэн СӨХ-ийн эзлэх хувь-	Аймгийн ЗДТГ, ГХБХБГ, Сайншанд сумын ЗДТГ-ын газраас хамтран СӨХ-дын уялдаа холбоог сайжруулах, тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэхээр “Хамтын шийдэл 2019” нэгдсэн сургалт, зөвлөгөөнийг Сайншанд хотын Захирагчийн ажлын албанаас зохион байгуулж, үйл ажиллагаа явуулж буй 13, Замын-Үүд суманд үйл ажиллагаа явуулж буй 4 СӨХ-ны удирдах зөвлөл, хяналтын зөвлөл, гүйцэтгэх захирал, багийн Засаг дарга нар, аймгийн ГХБХБГ, “Чандмань-Илч” ОНӨ ХХК, БЗӨБЦТСС-ний Дорноговь аймаг дахь салбар, “Тохижилт-Сайншанд” хот тохижилтын газрын төлөөллийг оролцуулсан. Монголын СӨХ-дын дээд зөвлөлийн

	оршин суугчдын оролцоог нэмэгдүүлнэ.			70	гүйцэтгэх захирал, Чингэлтэй дүүрэг хариуцсан тэргүүлэгч нар оролцон Монголын СӨХ-дын үйл ажиллагааны танилцуулга, хууль, эрх зүйн орчин, баримт бичгийн бүрдүүлэлт, хөтлөлтийн сургалт зохион байгуулж, Ганзамчид, Далайшанд СӨХ-ны үйл ажиллагаатай танилцан, заавар, зөвлөгөө өгсөн. Аймаг, сумын ЗДТГ, ГХБХБГ, СӨХ-ны төлөөлөл оролцсон 12 хүний бүрэлдэхүүнтэй баг Улаанбаатар хотод туршлага судалсан бөгөөд Монголын СӨХ-дын дээд зөвлөлийн салбар зөвлөл тус аймагт байгуулагдсан.
50	1.11.2. СӨХ-ны хууль эрх зүйн мэдээ, мэдээллийг иргэдэд хүртээмжтэй хүргэж, “Шилэн СӨХ” төсөл хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	-	Төслийг хэрэгжүүлсэн СӨХ-ийн тоо, Төслийн хэрэгжилт хувиар-70	СӨХ-ны хууль эрх зүй, санхүүгийн мэдээ, мэдээллийг иргэдэд хүртээмжтэй хүргэж, “Шилэн СӨХ” төсөл хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Сайншанд сумын Мааньзав, Шинэ зууны харш, Өргөө, Замын-Үүд сумын Зуу Зуу СӨХ-д оршин суугчдын дунд facebook группийг нээж, тогтмол ажиллуулан, цаг үеийн ажлууд, санхүүтэй холбоотой мэдээ мэдээллийг ил тод нээлттэй хүргэж, оршин суугчдын санал хүсэлтийг авч үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлсэн. Сайншанд сумын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж байгаа 14 СӨХ-тэй хамтран, Сууц өмчлөгчдийн холбоодын эрх зүйн байдал, нийтийн зориулалттай орон сууцны байшингийн дундын өмчлөлийн эд хөрөнгийн тухай хуулийг иргэдэд таниулах гарын авлага бэлтгэн 2300 өрхөд хүргүүлсэн. Аймгийн хэмжээнд 4 суманд 22 СӨХ үйл ажиллагаа явуулж, үүнээс 10 нь Шилэн СӨХ болсон.
51	1.11.3. СӨХ-ны орчны газрын хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг батлуулан газрыг баталгаажуулж, зориулалтын дагуу ашиглуулна.	2017 - 2020		Тухайн жилд төлөвлөсөн газраа баталгаажуулсан СӨХ-ийн хувь-100	Замын-Үүд, Сайншанд, Өргөн сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2017 оны 07/05, 3/05 тоот тогтоолоор сумын газар зохион байгуулалтын 2018 оны төлөвлөгөөнд тухайн сумдад байгуулагдсан 5 СӨХ-д 25 нэгж талбарын нийт 8.14 га газрыг орчны газрын зориулалтаар ашиглуулахаар тусгасан. Замын-Үүд сумын Засаг даргын захирамжаар орчны газрын ерөнхий төлөвлөгөөг холбогдох мэргэжлийн байгууллагаар хийж гүйцэтгүүлэн, 4 СӨХ-нд 24 нэгж талбар бүхий газрыг эзэмшүүлэхээр шийдвэрлэсэн. Сайншанд сумын нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулдаг СӨХ-ны баталгаажсан орон сууцны орчны газарт сумын орон нутгийн хөгжлийн сангийн 12.6 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 2018 онд 1-р багийн 33, 35-р байрны гадна орчны тохижилт, хүүхдийн тоглоомын талбай байгуулах ажил, 2019 онд орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалтаар 1-р багийн Ноён хутагтын 119, 121 дүгээр байрны дунд орчны тохижилт, хүүхдийн тоглоомын талбай, 4 дүгээр багийн Ганзамчдын 121, 125 дугаар байрны дунд орчны тохижилт, хүүхдийн тоглоомын талбай байгуулах ажлыг тус тус “Дэлгэр баясах зам” ХХК гүйцэтгэсэн. СӨХ-ийн эзэмшлийн газрыг нийтийн эзэмшлийн зориулалтын дагуу ашиглуулсан.
52	1.11.4.Шинээр баригдсан орон сууцны гадна орчны тохижилтыг иж бүрэн гүйцэтгүүлж, байнгын ашиглалтанд	2017 - 2020	ХХО	Тохижилтийн ажлын гүйцэтгэл хувь-100	Сайншанд, Замын-үүд сумдад баригдсан Мандах наран-1000 айлын орон сууцны 4 хорооллын барилгын гадна зам талбай, зогсоолын ажлыг бүрэн гүйцэтгүүлэн, тус хорооллуудад хүүхдийн иж бүрэн тоглоомын талбай байгуулах ажил бүрэн хийгдсэн. Хуучны нийтийн орон сууцны барилгуудын гадна фасад, дээврийг шинэчлэх,

		хүлээн авна.				гадна орчныг тохижуулах ажлыг орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр ээлж дараатайгаар тусган хэрэгжүүлсэн. Үүнд: Сайншанд сумын орон нутгийн хөгжлийн сангийн 12.6 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт 1-р багийн 33, 35-р байрны гадна орчны тохижилт, хүүхдийн тоглоомын талбай байгуулах ажил; Сайншанд суманд спорт талбай байгуулах ажлын хүрээнд улсын төсвийн 168.5 сая төгрөгийн өртөгөөр орон сууцны хорооллуудын дунд 8 байршилд спорт, тоглоомын талбай байгуулах, Сайншанд сумын орон нутгийн хөгжлийн сангийн 69.9 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 119, 121, 123, 125-р байрнуудын гадна тохижилт, Дорноговь их хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалтаар 1-р багийн 100, 102-р байрны гадна тохижилтын ажлыг "Дэлгэр баясах зам" ХХК гүйцэтгэсэн. Нийт 33 байршилд нийтийн эзэмшлийн талбайд тохижилтын ажил хийсэн.
53		1.11.5.Нийтийн орон сууцны дээвэр, инженерийн шугам сүлжээний муудсан хэсгийг шинэчлэн, дулааны алдагдлыг бууруулах ажлыг үе шаттайгаар гүйцэтгэнэ.	2017-2019	УТ ОНТ	Тохижилтын ажлын гүйцэтгэл хувь-100	Хуучны нийтийн орон сууцнуудын дээвэр, дулаалга, гадна фасадыг засварлах ажлын хүрээнд 2016-2020 онуудад улсын төсвийн 684.0 сая төгрөг, орон нутгийн төсвийн 3368.1 сая төгрөг, ОНХС-ийн 771.3 сая төгрөг, нийт 4787.4 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд суманд 62 орон сууц, Замын-Үүд суманд 7 орон сууц, Иххэт суманд 11 орон сууц, нийт 80 орон сууцны барилгыг засварласнаар барилгын дулаан алдагдлыг бууруулах, айл өрхийн ая тухтай эрүүл орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлсэн.
54	1.12. Хот суурингийн газар ашиглалт, зурагжуулалт, эд хөрөнгийн бүртгэлжүүлэлтийг сайжруулж, эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	1.12.1. Кадастрын зураглалыг хувийн хэвшлийн оролцоог дэмжин зохион байгуулна.	2017 - 2020	-	Хувийн хэвшлээр хийлгэсэн кадастрын хэмжил зураглалын хувь-50	Аймгийн хэмжээнд газрын кадастр, геодези зураг зүйн тусгай зөвшөөрөлтэй 2 аж ахуйн нэгж /Глобал энл ворк ХХК, Талст газар ХХК/ байнгын үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа ба тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгж 2017 онд 8 аж ахуйн нэгж 216 хэмжилт, 2018 онд 9 аж ахуйн нэгж 101, 2019 онд 6 аж ахуйн нэгж 1062, 2020 оны 11-р сарын байдлаар 2 аж ахуй нэгж 815, нийт 2194 хэмжилт зураглалын ажлыг хийж гүйцэтгэсэн.
55	зурагжуулалт, эд хөрөнгийн бүртгэлжүүлэлтийг сайжруулж, эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	1.12.2. Иргэдийн өмчилсөн газрыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Хүлээлгэн өгсөн нэгж талбарын хувь нэмэгдсэн байна.	Аймгийн хэмжээнд 2016 онд 1416 иргэнд, 2017 онд 1754 иргэнд, 2018 онд 1101 иргэнд, 2019 онд 678 иргэнд, 2020 оны 11-р сарын байдлаар 681 иргэнд нийт 5630 иргэнд өмчлөлийн газрыг нь хүлээлгэн өгсөн бол 2016 онд 936 иргэн, 2017 онд 539 иргэн, 2018 онд 940 иргэн, 2019 онд 681 иргэн, 2020 оны 11-р сарын байдлаар 466 иргэн нийт 3562 иргэн газар өмчлөх эрхээ улсын бүртгэлд бүртгүүлэн өмчлөх эрхийн гэрчилгээ авсан. Нийгмийн болон инженерийн дэд бүтэц шийдэгдсэн, иргэдийн амьдрах таатай нөхцөл, эдийн засгийн эргэлтэд орох боломж бүхий байршилд 2663 иргэнд 226,93 га газрыг үнэ төлбөргүй өмчлүүлсэн ба 2003-2014 онд шинээр газар өмчилж авсан 1843 иргэнд олгогдсон 225.83 га газарт орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар инженерийн дэд бүтцийн асуудлыг бүрэн шийдвэрлэсэн. Мөн дээрх газарт орон нутгийн төсөв болон гадаадын зээл тусламжийн байгууллагын хөрөнгө оруулалтаар 4 км хатуу хучилттай авто зам шинээр барьж иргэдийн амьдрах таатай нөхцөл,

						эдийн засгийн эргэлтэнд орох боломжийг бүрдүүлсэн. Аймгийн хэмжээнд өмчилсөн газрын 25 хувьтай байгаа нь улсын дунджаас 10 функтээр илүү байна.
56	1.12.3. Орон хаягжуулалтын чанартай байгуулна.	нутаг ажлыг зохион	2017 - 2020	СОНХС 350.0	Тухайн жилд төлөвлөсөн хаягжилтын гүйцэтгэлийн хувь-100	Монгол улсын Хаягжуулалтын тухай хууль, Засгийн газрын 2013 оны 280 тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Гудамж, зам талбай, үл хөдлөх эд хөрөнгийг хаягжуулах журам”-ын хэрэгжилтийг хангах ажлын хүрээнд 2017-2020 онд сум, орон нутгийн төсвийн нийт 266.6 сая төгрөгөөр Сайхандулаан, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Өргөн, Хөвсгөл, Сайншанд, Алтанширээ, Эрдэнэ, Айраг, Хатанбулаг зэрэг 10 сумдад “Гудамж, зам талбай, үл хөдлөх эд хөрөнгөд хаягийн тэмдэг суурилуулах” ажлыг холбогдох хууль дүрэм, стандартын шаардлагад нийцүүлэн хийж гүйцэтгэн нийт 7650 ширхэг хаягийн тэмдэг, тэмдэглэгээг суурилуулсан. Сумдын хаягжуулалтын ажлыг хийж мэдээллийн санд бүрэн оруулсан.
57	1.12.4. Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн “Лэнд менежер” програм хангамжийг нэвтрүүлж, орон зайн өгөгдөл мэдээллийг нийтэд хүргэнэ.		2017 - 2020	ОНТ	Хэрэглээнд нэвтрэлтийн хувь-100	Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн Лэнд менежер програм хангамжийг аймгийн хэмжээнд 2016-2017 онд газрын кадастрын мэдээллийн санг Лэнд менежер програм хангамжийг өдөр тутмын үйл ажиллагаанд бүрэн нэвтрүүлсэн. Уг программ хангамжийг нэвтрүүлсний үр дүнд /www.egazar.gov.mn/ сайтаас иргэд газрын даамалд өгсөн өргөдөл, хүсэлтийн шийдвэрлэлтэд хяналт тавих, өмчилж, эзэмшиж, ашиглаж байгаа газрынхаа зурган болон улсын бүртгэлийн талаарх мэдээллээ авах боломжтой болсон. Газрын нэгдмэл сангийн 2019 оны тайлангаар аймгийн хэмжээнд нийт 34519 иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага газрын улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн. 2020 онд 32263 иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад олгосон эзэмшил, ашиглалт, өмчлөлийн газрыг газрын кадастрын Лэнд менежер програм хангамжид оруулан бүртгэсэн.
58	1.13. Газрыг үр ашигтай, зохистой ашиглах, хамгаалах үйл ажиллагаанд төрийн хяналтыг тасралтгүй хэрэгжүүлж, газрыг үр ашигтай төлөвлөх нөхцлийг бүрдүүлнэ.	1.13.1. Хот суурин газарт төлөв байдал, чанарын төлөвлөгөөт хянан баталгаа хийх ажлыг зохион байгуулна.	2018	ОНТ	Хянан баталгаанд хамрагдалтын хувь-100	Хувийн хэвшлийн 3 аж ахуйн нэгж, 8 уул уурхайн нэгж талбарын 55453.45 га газарт газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааны ажлыг аж ахуйн нэгжийн хувийн зардлаар 2018 онд хийлгэсэн. Орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр 2019 онд 14 сумын хот, тосгон, бусад суурины 122600 га газарт газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааны ажлыг 2 багц болгон тендер шалгаруулж хийлгэсэн. Ажлын гүйцэтгэгчээр “Газар сервис” ХХК, “АТП” ХХК-ууд шалгарч, судалгааны ажлыг хийж гүйцэтгэн, боловсруулалтын ажлын тайлан болон дүгнэлтийг хэвлэмэл болон тоон хэлбэрээр хүлээлгэн өгсөн.
59	тасралтгүй хэрэгжүүлж, газрыг үр ашигтай төлөвлөх нөхцлийг бүрдүүлнэ.	1.13.2. Газрын нэгдмэл сангийн төлөвлөгөөт тоо бүртгэл явуулах ажлыг зохион байгуулна.	2019	ОНТ	Газрын тоо бүртгэлд хамрагдалтын хувь-100	Газар зохион байгуулалт, геодизи, зураг зүйн газраас баталсан “Өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад олгогдсон газрын тооллого, судалгааг шинэчлэн хийх ажлын удирдамж”-ийн дагуу аймгийн хэмжээнд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад олгогдсон газрын тооллого, судалгааны ажлыг суурин аргаар газрын улсын бүртгэл, газар олгосон захирамж, нэгж талбарын цахим хувийн хэрэгтэй тулгалт хийж 100% хамруулсан.
60	1.14. Ногоон	1.14.1. Азийн хөгжлийн	2017	ГХО	Ажлын	БХБЯ-ны захиалгаар Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлттэй зээлийн хөрөнгө

	хөгжлийн үзэл баримтлалд нийцсэн зохистой техник технологийг ашиглан ижнерийн дэд бүтцийг барьж байгуулан, иргэдийн ажиллаж амьдрах эрүүл, аюулгүй орчинг бүрдүүлнэ.	банкны хөрөнгө оруулалтаар аймгийн төвд шинээр цэвэрлэх байгууламжийг ашиглалтанд оруулан цэвэрлэгдсэн усыг цаашид үйлдвэрлэлийн технологи болон ногоон байгууламжийн усалгаанд ашиглахыг дэмжинэ.	- 2019		гүйцэтгэлийн хувь-10	<p>оруулалтаар "Зүүн өмнөд говийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн L3388-MON нэмэлт санхүүжилтийн төсөл"-ийн хүрээнд Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын төв цэвэрлэх байгууламж, 4.4 км бохирын коллекторын шугам барих ажлыг 7.4 тэрбум төгрөгийн өртөгөөр Бүгд найрамдах Турк улсын "Эйч Эн Си" ХХК гүйцэтгэхээр гэрээ байгуулж, 2019 онд үйлдвэрийн байр, уурын зуух, сараалж, лаг боловсруулах байрнуудын үндсэн хийц бүтээцийн угсралт, биологи цэвэрлэгээний нэгдсэн байгууламжийн суурийн бетон цутгалт, ханын арматурчлал болон бохир коллекторын 4.1 км шугамын угсралт, ЦДАШ, усан хангамжийн ажлуудыг гүйцэтгэсэн.</p> <p>Барилга хот байгуулалтын яамнаас барилгын ажлын гүйцэтгэл, чанар хангалтгүй, ажлыг зургийн дагуу гүйцэтгээгүй, барилгын ажлыг гэрээнд заасан хугацаанд /2020.06.15/ комисст хүлээлгэн өгөөгүй зэрэг шалтгааны улмаас 2020 оны 08-р сарын 06-ны мэдэгдлээр ажил гүйцэтгэх гэрээг цуцалсан. Цэвэрлэх байгууламжийн барилга барьж дуусгах гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах тендерийг 2020 оны 12 сарын 30-нд БХБЯ зарласан ба 2021 оны 1 сард тендерийг нээхээр төлөвлөсөн.</p>
61		1.14.2. Сайншанд сумын 4, 7-р багийн бохир ус шингээх байгууламжийн хэвийн үйл ажиллагааг хангах талаар холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллана.	2018 - 2020	ОНТ ОНХС	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-70	<p>Сайншанд сумын 4,7-р багийн бохир усыг Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээлийн хөрөнгө оруулалтаар 2-р багт шинээр баригдах цэвэрлэх байгууламжид нэгтгэн, нэгдсэн цэвэрлэх байгууламжтай байхаар зураг төсвийг “Хайдро Дизайн прожект” ХХК-иар шинэчлэн гүйцэтгүүлсний дагуу барилга угсралтын ажил хийгдсэн. Төслийн хүрээнд Сайншанд сумын 4, 7 дугаар багийн албан байгууллага, айл өрхүүдийн бохир усыг татан зайлуулж төв цэвэрлэх байгууламжтай холбох 4.1 км шугам, бохирын коллектор барих ажил хийгдэж дууссан.</p>
62		1.14.3. Айраг, Иххэт, Өргөн сумдад шинээр бохир ус шингээх байгууламжийн судалгааны ажлыг үе шаттайгаар гүйцэтгэнэ.	2017 - 2020	ОНТ ОНХС	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-70	<p>Сайншанд сумын Зүүнбаян баг, Өргөн, Иххэт, Айраг суманд бохир ус шингээх байгууламж шинээр барих зураг төсөв боловсруулах ажлыг 41.9 сая төгрөгийн санхүүжилтээр "Алтайн газрын хүч" ХХК-иар гүйцэтгүүлж хүлээн авсан. Мөн Айраг сумын төвийн 1 км бохир усны шугам, 48ш бохир усны худаг шинэчлэх, ариутгах татуургын насос станцын барилга болон барилгын дотор шугам хоолой, 2ш насосыг засварлах ажлыг 159.9 сая төгрөгийн санхүүжилтээр "Чандмань-Илч" ХХК гүйцэтгэсэн. Уг ажил хийгдсэнээр Айраг сумын бохир ус татан зайлуулах үйл ажиллагаа хэвийн болсон.</p>
63		1.14.4. Сумдын гэр хорооллын айл өрхийг цэвэр, бохир усны шугам сүлжээнд холбох, амины орон сууцны нөхцөлийг сайжруулах ажлыг судлан үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНХС 2596.0	Сайншанд сум - 30 хүртэл өрх. Замын-Үүд сум - 100 хүртэл өрх.	<p>Аймгийн хэмжээнд 2016 оны байдлаар 4106 гэр хорооллын өрх буюу 17.6 хувь нь инженерийн нэгдсэн шугам сүлжээнд холбогдсон байсан бол 2017 онд 2124 өрхөөр нэмэгдүүлж 26.7%, 2018 онд 373 өрхөөр нэмэгдүүлж 28.3%, 2019 онд 1912 өрхөөр нэмэгдүүлж 36%, 2020 онд 178 өрхөөр нэмэгдүүлж 38% болж нийт 20,4%-иар өссөн.</p> <p>Сайншанд сумын 4-р багийн 34-36, 43-44, 87-91, 93-94-р байрнуудын дулааны шугам сүлжээ угсрах ажлыг гүйцэтгүүлэхээр орон нутгийн төсөвт 171.0 сая төгрөгийн санхүүжилтийг батлуулж, тендер зарлан, гүйцэтгэгчийг сонгон</p>

						шалгаруулж гэрээ байгуулсан. Улсын төсвийн 9.4 тэрбум төгрөг, орон нутгийн төсвийн 6.7 тэрбум төгрөг, төр хувийн хэвшлийн 2.0 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр Алтанширээ, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Хатанбулаг сумдад халаалтын зуух, инженерийн нэгдсэн шугам сүлжээ барих ажлыг 2019, 2020 онуудад эхлүүлсэн. 2020 онд Алтанширээ, Даланжаргалан, Хатанбулаг сумдын барилга угсралтын ажлыг бүрэн дуусгаж ашиглалтад оруулсан. Дэлгэрэх суманд хийгдэж буй халаалтын зуух, нэгдсэн инженерийн шугам сүлжээний ажил 60%, Хөвсгөл суманд 50%, Улбаанбадрах суманд 75%-ийн гүйцэтгэлтэй байгаа ба 2021 онд ашиглалтад орно.
64		1.14.5. Нийтийн орон сууц, гэр хорооллын хэрэглэгчдэд зохистой технологи бүхий хэрэглээний халуун усны бие даасан системийг нэвтрүүлэхийг дэмжинэ.	2017 - 2020	ХХО	Халуун усны бие даасан систем нэвтрүүлсэн хэрэглэгчдийн өсөлтийн хувь-10-аас доошгүй	Аймгийн хэмжээнд 2019 оны байдлаар Айраг, Өргөн, Иххэт, Замын-Үүд, Сайншанд сумд болон Зүүнбаян багийн нийт 6263 өрх нийтийн орон сууцанд амьдарч байгаагаас 2797 өрх буюу 44,6% нь хэрэглээний халуун усны бие даасан систем нэвтрүүлсэн. 2016 онд халаалттай өрхийн тоо 2252 байсан бол 2020 онд 2883 болж 28%-иар өссөн.
65		1.14.6. Сайншанд, Замын-Үүд сумдад шинээр баригдах орон сууцны хорооллуудыг хэрэглээний халуун усны системд холбож, инженерийн шугам сүлжээнд холбогдоогүй нийтийн орон сууцыг шугам сүлжээнд холбоход дэмжлэг үзүүлнэ.	2017 - 2020	ОНХС ХХО	Үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн хувь-100	“Мандах наран-1000 айлын орон сууц” төслийн хүрээнд Сайншанд сумын 4-р багт 288 айлын орон сууц, Замын-Үүд сумын 1 дүгээр багт баригдсан 284 айлын орон сууцнуудыг хэрэглээний халуун усны системтэйгээр төлөвлөж, барилга угсралтын ажлыг гүйцэтгүүлж ашиглалтад оруулснаар 572 айлыг хэрэглээний халуун усаар хангаж, ая тухтай амьдрах боломжийг бүрдүүлсэн.
66		1.14.7. Зарим сумдын гэр хорооллын нэн шаардлагатай газруудад нийтийн халуун усны байр барих асуудлыг судлан, шийдвэрлэнэ.	2017 - 2020	СОНХС	Жил бүр шинээр нэмэгдэх нийтийн халуун усны байрны тоо-3	Орон нутгийн төсвийн 152.7 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд сумын 2 дугаар багийн халуун усны барилгыг “Хулшанд” ХХК, Сайншанд сумын 4 дүгээр багийн халуун усны барилгыг “Энержи парагон” ХХК, Мандах сумын “Халуун ус, саун шингээх цооногийн барилга угсралтын ажил”-ыг 129.4 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар “Гом илч” ХХК, Сайншанд сумын 3, 6-р багт Халуун усны барилга барих ажлыг ОНХС-ийн 157.4 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар “Миний Сайншанд” ХХК, Замын-Үүд сумын 3-р багт халуун усны барилга барих ажлыг ОНТ-ийн 98.7 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар “Гуа-Орд” ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан. Тайлант онд нийт 6 халуун усны газар ашиглалтад оруулсан.
67	1.15. Төвлөрсөн	1.15.1. Төвлөрсөн дулаан хангамжид	2017 -	ТХХТ	3 суманд хийгдэх	Улсын төсвийн 9.4 тэрбум төгрөг, орон нутгийн төсвийн 6.7 тэрбум төгрөг, төр хувийн хэвшлийн 2.0 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр Эрдэнэ, Алтанширээ,

	дулаан хангамжийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэн, найдвартай ажиллагааг хангаж, дулаан алдагдлыг бууруулна.	холбогдоогүй сумын төвүүдийг дулааны зуухтай болгох асуудлыг судлан төсөл хөтөлбөрт үе шаттай хамруулан шийдвэрлэнэ.	2020	ОНХС	ажлын гүйцэтгэлийн хувь - 100	Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Хатанбулаг сумдад халаалтын зуух, инженерийн нэгдсэн шугам сүлжээ барих ажлыг 2017-2020 онуудад хийсэн. 2020 онд Алтанширээ, Даланжаргалан, Хатанбулаг сумдын барилга угсралтын ажлыг бүрэн дуусгаж ашиглалтад оруулсан. Дэлгэрэх суманд хийгдэж буй халаалтын зуух, нэгдсэн инженерийн шугам сүлжээний ажил 60%, Хөвсгөл суманд 50%, Улаанбадрах суманд 75%-ийн гүйцэтгэлтэй байгаа ба 2021 онд ашиглалтад орно.
68		1.15.2. Аймгийн төвийн дулааны станцын техник, технологийн шинэлэлтийг хийж, Айраг, Иххэт сумдын халаалтын зууханд засвар шинэчлэлтийг хийнэ.	2017 - 2020	УТ	Аймгийн төвийн дулааны станцын 1 зуухны хүчин чадал - КВТС 20-150 Зарим сумдын халаалтын зуухны урсгал засварын ажлын гүйцэтгэлийн хувь – 100	Улсын төсвийн 900.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Иххэт сумын халаалтын зуухыг KBM-3 маркийн зуухаар сольж, дулаан, цэвэр усны шугамыг бүрэн шинэчилж, халаалтын зуухны сүлжээний усны 3ш насос, нэмэлт усны 2ш насосыг тус тус шинээр суурилуулсан. Айраг сумын халаалтын зуухны утаа сорогч, экран хоолой, түлш дамжуулах 80 м туузан дамжуургыг тус тус шинэчилсэн. Аймгийн төвийн дулааны станцын 1-р зуухыг шинэчлэх ажлыг улсын төсвийн 2,5 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр Дулаан техник, экологийн хүрээлэн туслан гүйцэтгэгчээр “Эрчим дел” ХХК гүйцэтгэж дууссан. Замын-Үүд сумын халаалтын зуухны БИЗУ-100 маркийн 3 зууханд засвар шинэчлэлт хийж хүчин чадлыг нэмэгдүүлсэн.
69		1.15.3. Сайншанд, Замын-Үүд сумдад ус, дулаан дамжуулах төвийг ашиглалтад оруулна.	2017 - 2020	ГХО	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 70	Сайншанд, Замын-Үүд суманд ус дулаан дамжуулах төвийг нэмэгдүүлэх ажлын хүрээнд Сайншанд сумын 1, 3-р багийн нутаг дэвсгэрт баригдсан “Мандах наран-1”, “Мандах наран-3” хорооллын ус, дулаан хангамжийн үйл ажиллагаанд зориулан 2 ширхэг, бусад барилгын ус, дулаан хангамжид зориулан Сайншанд сумын 2, 3-р багт 4ш, Замын-Үүд суманд “Замын-Үүдийн дэд бүтцийг сайжруулах төсөл”-ийн хүрээнд 11ш буюу нийт 17ш ус, дулаан дамжуулах төв тус тус шинээр барьж ашиглалтад хүлээн авсан.
70		1.15.4. Сайншанд сумын 4,7-р багийн дан байрнуудыг төвлөрсөн дулааны хангамжид холбох ажлыг оршин суугчдын оролцоотойгоор гүйцэтгэнэ.	2017-2018	ОНХС	Төвлөрсөн дулааны хангамжид холбох орон сууцны тоо 20	Сайншанд сумын 4, 7-р багийн Ган замын 43-50, 84, 86-р байр, Нэгдэл дундын 1-5-р байр, Нэгдэл дундын 1-3-р байр, Ган замын 43, Дипо байрыг цэвэр, бохир усны төвлөрсөн шугам холбосон. Уг ажил хийгдсэнээр 68 өрхөд ая тухтай амьдрах нөхцөл бүрдсэн.
71	1.16. Цахилгаан	1.16.1. Мандах, Хатанбулаг сумдыг	2017	Хувийн хөрөнгө	Ажлын гүйцэтгэлийн	Цагаан суваргын ордоос-Мандах сум хүртэлх 220 кВ-ын 393 тулгууртай 60.85 км цахилгаан дамжуулах агаарын шугам татах, дэд станц барих ажлыг улсын

	эрчим хүчний хангамж, хуваарилах сүлжээг хэрэглэгчийн эрэлт, хэрэгцээнд тулгуурлан	цахилгаан эрчим хүчээр хангах ажлыг хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар барьж байгуулна.		оруулалт	хувь 100	төсвийн 2.6 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр “Мон энерги” ХХК, “Дахот” ХХК, Цагаан суваргын ордоос-Хатанбулаг сум хүртэлх 358 кВ-ын 116 км цахилгаан дамжуулах агаарын шугам татах, дэд станц барих ажлыг Хөгжлийн банкны 7.2 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар “БНЗӨБЦТС” ТӨХК тус тус гүйцэтгэсэн бөгөөд 2017 онд байнгын ашиглалтад оруулсан. Тус дэд станц, шугам сүлжээ ашиглалтад орсноор Мандах суманд 180 айл өрх, 24 аж ахуйн нэгж байгууллага, Хатанбулаг суманд 256 айл өрх, 27 аж ахуйн нэгж, байгууллага цахилгаан эрчим хүчний 24 цагийн эх үүсвэрээр хангагдсан.
72	олон улсын техник технологийг нэвтрүүлэн шинэчлэлт хийж, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.	1.16.2. Аймгийн төвийн I-р зэрэглэлийн хэрэглэгчдийг цахилгааны нөөц эх үүсвэртэй болгох ажлыг үе шаттайгаар гүйцэтгэнэ.	2017 - 2020	АОНХС	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100	Тайлант хугацаанд 3 эх үүсвэрийг худалдан авч цахилгаан эрчим хүчний бэлэн байдлыг ханган ажилласан. 2016 онд 400 кВт хүчин чадалтай 1 ш нөөц эх үүсвэрийг 46.2 сая төгрөгийн санхүүжилтээр, 2018 онд 100 кВт хүчин чадалтай 2 ширхэг цахилгааны нөөц эх үүсвэрийг орон нутгийн төсвийн 34,9 сая төгрөгийн санхүүжилтээр худалдан авч, 1ш-ийг цахилгаан эрчим хүчний бэлэн байдлыг хангуулах шаардлагатай газруудад зөөвөрлөн ашиглаж, 1-ийг аймгийн Нэгдсэн эмнэлэгт, 1-ийг аймгийн Засаг даргын Тамгын газарт суурилуулсан. Ингэснээр 1-р зэрэглэлийн хэрэглэгч болох 10 байгууллага байнгын эрчим хүчээр хангагдаж байна.
73		1.16.3. "Сайншанд - Замын-Үүд" чиглэлийн 110 кВ-ын шугамаас Эрдэнэ сумын төв хүртэлх 15.5 км 110 кВ-ын ЦДАШ, 110/10кВ-ын дэд станц барих судалгааны ажлыг хийнэ.	2019	ОНТ ОНХС	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100	"Сайншанд-Замын-Үүд" чиглэлийн 110 кВ-ын шугамаас 110 кВ-ын ЦДАШ, 110/10кВ-ын дэд станц барих боломжгүй болсон тул Өргөн сумын "Мон цемент" ХХК-ны 35 кВ-ын цахилгаан дамжуулах шугамаас 10 кВ хүртэл хүчдэл бууруулж, Эрдэнэ сум хүртэл цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцын зураг төсөв боловсруулах ажлыг “Перфект солюшн анд инженеринг” ХХК 17.5 сая төгрөгийн санхүүжилтээр гүйцэтгэсэн.
74		1.16.4. Сайншанд, Замын-Үүд сумдын цахилгаан эрчим хүчний 0.4 кВ, 0,6кВ, 10 кВ-ын хуваарилах сүлжээг шинэчлэхэд олон улсын төслийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2019	ГХО	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100	Дэлхийн банкны “Эрчим хүчний төсөл-2”-ийн хүрээнд Замын-Үүд, Сайншанд сумдын 0,4 кВ 66,5 км, 10 кВ-ын 11,2 км ЦДАШ шинэчлэх, 8104 өрх, 763 аж ахуйн нэгжийг ухаалаг тоолуурын систем нэвтрүүлэх 6.3 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт шийдвэрлэгдсэн. Төслийн хүрээнд 2020 онд хийгдвэл зохих Сайншанд сумын төвийн 35/06 кВа дэд станцыг 35/10 кВ дэд станцаар шинэчилж хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх ажлыг “Да хот” ХХК гүйцэтгэсэн. Дэлхийн банкны “Эрчим хүчний төсөл-2”-өөс 2021 онд хийгдэх Замын-Үүд, Сайншанд сумдын ЦДАШ-ыг шинэчлэх, айл өрх, аж ахуйн нэгжийг ухаалаг тоолуурын систем нэвтрүүлэх ажлын гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах тендерт “Саруул өргөө” ХХК, “Биндэг норов” ХХК шалгарч, 2021 онд ажлаа эхлүүлэхэд бэлэн болсон.
75		1.16.5. Сумдын шинэ суурьшлын бүсүүдэд 10/0,4кВ-ын ЦДАШ, дэд	2017 - 2020	ОНТ ОНХС	ЦДАШ, дэд станц барих сумын тоо -	Сайншанд сумын 1, 2, 3, 6, 7-р багуудын хүчдэлийн уналттай хэсгүүдэд 0.4 кВ-ын 3 км цахилгаан дамжуулах агаарын шугамыг шилжүүлж барих ажлыг 9.4 сая төгрөгийн санхүүжилтээр БЗӨБЦТС ТӨХК-ийн Дорноговь аймаг дахь салбар,

		станц шинээр болон шилжүүлэн барих асуудлыг судлан, үе шаттай хэрэгжүүлнэ.			2-оос дээш.	Сайншанд сумын 4, 7-р багийн Бадрах хороололд 6 кВ, 0.4 кВ цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, 160 кВ дэд станцыг шилжүүлэн барих ажлыг 81.8 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Цацрах цог” ХХК, Замын-Үүд сумын 3-р багт 1,3 км цахилгаан дамжуулах агаарын шугам шинээр барих ажлыг 28.8 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Дорге энерги” ХХК, Хатанбулаг сумын төвийн цахилгаан дамжуулах агаарын шугамын 2 гаргалгааны 4 км СИП кабель солих ажлыг 39.6 сая төгрөгийн санхүүжилтээр БЗӨБЦТС ТӨХК-ийн Дорноговь салбар, Эрдэнэ сумын шинэ суурьшлын бүсэд цахилгаан дамжуулах агаарын шугам дэд станц барих ажлыг 127.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр, Дэлгэрэх сумын 0,4 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамын өргөтгөлийн ажлыг 115.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Уртын Уул” ХХК тус тус гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан.
76	1.17. Орчин үеийн дэвшилтэт техник, технологи нэвтрүүлэн чанартай авто зам, замын байгууламжаар хангах ажлыг үе шаттайгаар гүйцэтгэнэ.	1.17.1. Нийтийн орон сууц, нийтийн эзэмшлийн зам талбай, гэр хорооллын гудамжийг авто зам, замын байгууламжаар хангах ажлыг үе шаттайгаар гүйцэтгэнэ.	2017 - 2020	Замын сан ОНХС	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100	Сумдад нийт 395 гэрэлтүүлэг, 24 гэрэлт цамхаг шинээр суурилуулах, 563 гэрэлтүүлэг шинэчлэн засварлах ажлыг орон нутгийн төсвийн 918,8 сая төгрөгийн санхүүжилтээр мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлсэн. Сайншанд суманд 7 км явган хүний зам, 6,5 км дугуйн зам, 10 газарт авто зогсоол, 0,1 км цемент бетон хучилттай авто зам, 7,9 км хатуу хучилттай авто зам, 3 байршилд гэрлэн дохио суурилуулах ажлыг шинээр гүйцэтгүүлж 11.5 км авто замыг шинэчлэн засварлаж, Замын-Үүд суманд 0.8 км явган хүний зам, 5 авто зогсоол, 0.7 км цемент бетон хучилттай авто зам, 5.7 км хатуу хучилттай авто зам, 1 байршилд гэрлэн дохио суурилуулах ажлыг шинээр гүйцэтгүүлж 5.3 км авто замын цагаан зураас шинэчлэхэд төсөл хөтөлбөр болон орон нутгийн төсвийн нийт 9214,7 сая төгрөг, Алтанширээ, Айраг, Дэлгэрэх, Даланжаргалан, Хөвсгөл, Мандах, Улаанбадрах, Хатанбулаг, Иххэт, Эрдэнэ, Сайншанд сумдад нийт 395 гэрэлтүүлэг, 24 гэрэлт цамхаг шинээр суурилуулах, 563 гэрэлтүүлэг шинэчлэн засварлах ажлыг орон нутгийн төсвийн 918,8 сая төгрөгийн санхүүжилтээр мэргэжлийн байгууллагаар тус тус гүйцэтгүүлж ашиглалтад оруулсан.
77	байгууламжаар хэрэглэгчдийг аюул, осолгүй зорчих нөхцлийг бүрдүүлнэ.	1.17.2. Сайншанд, Замын-Үүд сумдын авто замыг шинэчлэх, сэргээн засварлах, засвар арчлалтыг мэргэжлийн байгууллагаар чанартай гүйцэтгүүлнэ.	2017 - 2020	УТ Замын сан	Шинэчлэх, сэргээн засварлах автозамын км 90	Сайншанд суманд 7.9 км хатуу хучилттай авто зам, 12.1 км авто замыг шинэчлэн засварлаж, Замын-Үүд суманд 5 авто зогсоол, 0.7 км цемент бетон хучилттай авто зам, 5.7 км хатуу хучилттай авто зам, ажлыг шинээр гүйцэтгүүлж 5.3 км авто замын цагаан зураас шинэчлэхэд төсөл хөтөлбөр болон орон нутгийн төсвийн нийт 9214.7 сая төгрөгийн санхүүжилтээр тус тус гүйцэтгүүлж, ашиглалтад оруулсан. Сайншанд-Замын-Үүд чиглэлийн автозамын арчлалтыг Дорноговь АЗЗА, Борхойн зам ХХК хариуцан жил бүр засвар арчлалтыг хийж ажилласан.
78		1.17.3. Сайншанд суманд үерийн уснаас хамгаалах хуучин суваг шуудууг сэргээх ажлын судалгааг хийж, шаардлагатай газруудад шинээр барина.	2019 - 2020	УТ ОНХС 2139.3	Судалгааны ажлын гүйцэтгэлийн хувь - 100	Сайншанд сумын 6-р багийн Шинэ зууны гудамжны 28, 29-р байшингийн орчмын үерийн усны далан суваг шуудуу хийх ажлыг “Энержипарагон” ХХК, Сайншанд сумын 1-р баг Аюушийн хэсгийн авто зам дагуу 220 метр ус зайлуулах сувагчлал барих ажлыг 63.9 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Дэлгэр баясах зам” ХХК тус тус гүйцэтгэсэн. Сайншанд сумын 1,3 дугаар багийн нутаг дэвсгэрт 522 метр үерийн хамгаалалтын далан, суваг барих зураг төсвийг 10.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Мөнгөн минж”

						ХХК гүйцэтгэсэн.
79		1.18.1. "Сайншанд - Ханги боомт" чиглэлийн 322 км автозам барих ажлын судалгааг хийж, гадаадын хөрөнгө оруулалтаар барихыг дэмжинэ.	2018 - 2019	УТ ГХО 195132.0	Судалгаа хийлгэх санхүүжилтийг УТ-ын ХО-ын дунд хугацааны төлөвлөлтөд тусгасан байна.	УИХ-ын 2018 оны “Тавантолгой нүүрсний ордын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 73-р тогтоол, Засгийн газрын 2013 оны 317-р тогтоолоор баталсан “Төрийн өмчийн концессын зүйлийн жагсаалт”-ийн 20 дахь хэсэг, Засгийн газрын 2019 оны “Тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах, концессын гэрээ байгуулах зөвшөөрөл олгох тухай” 238-р тогтоолын дагуу Засгийн газрын тохируулагч агентлаг Үндэсний хөгжлийн газар “Тахилт хайрхан транс” ХХК-тай Тавантолгой-Манлай-Ханги чиглэлийн авто замын төсөл”-ийг хэрэгжүүлэх зураг, төсөв боловсруулах, барих-ашиглах-шилжүүлэх концессын гэрээг 2019 оны 07-р сарын 13-ны өдөр байгуулсан. Уг гэрээг 2,5 жилийн дотор хэрэгжүүлж, авто зам ашиглах хугацааг 27 жил байхаар тусгаж өгсөн. Тавантолгой-Манлай-Ханги чиглэлийн авто замыг 6 компаниар гүйцэтгүүлэхээр гэрээ байгуулсан. Уг төслийг эхлүүлэхээр ажилчдын кемп байгуулсан. Орон нутгийн зүгээс түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах 11 байршил газрыг тогтоож зөвшөөрөл олгосон.
80	1.18. Олон улсын, улсын болон орон нутгийн чанартай авто замын сүлжээн дэх сайжруулсан болон хатуу хучилттай авто замын сүлжээг өргөжүүлнэ.	1.18.2. "Сайншанд - Хамарын хийд" чиглэлийн автозамын уулзвараас Зүүнбаян баг хүртэлх 16 км хатуу хучилттай автозамыг барина.	2018 - 2020	УТ ГХО 9603.0	Батлагдсан хөрөнгийн эх үүсвэрийн дагуу ажлыг үе шаттай барьж эхэлнэ. /30%/	Тус ажлын төсөв улсын төсвөөс батлагдаагүйгээс ажил хийгдэх боломжгүй болсон. Иймд тус ажлыг үнэлэх боломжгүй байна.
81		1.18.3. "Сайншанд - Хамарын хийд" чиглэлийн автозамын уулзвараас Ханбаянзүрх уул хүртэлх 6.85 км хатуу хучилттай автозамыг барина.	2018 - 2020	УТ 4151.0	Батлагдсан хөрөнгийн эх үүсвэрийн дагуу ажлыг үе шаттай барьж эхэлнэ. /30%/	"Сайншанд-Хамарын хийд" чиглэлийн авто замын уулзвараас Ханбаянзүрх уул хүртэлх 6.85 км хатуу хучилттай авто зам барих ажлыг 4148.3 сая төгрөгийн санхүүжилтээр "NDTK" ХХК, туслан гүйцэтгэгчээр "Дорноговь АЗЗА" ТӨХК 95 хувь гүйцэтгэсэн.
82		1.18.4. "Чойр - Сайншанд - Замын-Үүд" чиглэлийн босоо тэнхлэгийн автозамаас Өргөн сум хүртэлх 18.5 км авто замыг ашиглалтанд хүлээн авч, Замын-Үүд сумын төв хүртэлх 4.8 км хатуу хучилттай автозамыг	2017 - 2020	УТ, ГХО 2301.2	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь - 100	Сайншанд-Замын-Үүд чиглэлийн улсын чанартай авто замаас Замын-Үүд сумын төв хүртэлх 4,3 км хатуу хучилттай авто зам барих ажлыг Азийн хөгжлийн банкны 3.6 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр БНХАУ-ын төмөр замын төрийн өмчит 21-р товчоо, "NDTK" ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан. Сайншанд-Замын-Үүд чиглэлийн улсын чанартай авто замаас Өргөн сум хүртэлх 18,25 км авто замын 15 хоолойг засварлах, 2 хоолой шинээр хийх ажлыг 408.3 сая төгрөгийн санхүүжилтээр "Их Богд зам" ХХК гүйцэтгэж 2019 онд ашиглалтад оруулсан. Тус чиглэлийн 18,25 км авто замын 9,1 км замыг хатуу хучилттай болгох барилга угсралтын ажлыг 3.1 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр "Сайхан говь рөүд" ХХК гүйцэтгэж байна. Гэрээт ажил 2021 оны 08-р сарын 30-нд дуусах ба 2020 оны

		гүйцээн барина.				жилийн эцсийн байдлаар ажлын гүйцэтгэл 40%-тай байна.
83		1.18.5. "Чойр - Сайншанд - Замын-Үүд" чиглэлийн босоо тэнхлэгийн автозамаас "Бүрдэнэ булаг" бөөрний сувилал хүртэлх 18 км сайжруулсан автозам барих ажлын судалгааг хийнэ.	2019-2020	УТ ТХХТ 90.0	УТ-ын жагсаалтад зураг төсвийн ажлыг гүйцэтгүүлэх санхүүжилт тусгасан байна.	"Чойр-Сайншанд-Замын-Үүд" чиглэлийн босоо тэнхлэгийн авто замаас "Бүрдэнэ булаг" бөөрний сувилал хүртэлх 18 км сайжруулсан авто зам барих зураг төсөв боловсруулах ажлыг 22.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр "Кадсүрвэй" ХХК-иар гүйцэтгүүлсэн.
84	1.19. Улс, хот хооронд, орон нутгийн зорчигч тээврийн аюулгүй, тухтай үйлчилгээг өргөжүүлнэ.	1.19.1. Нийтийн тээврийн үйлчилгээний менежментийг боловсронгуй болгож, орон нутгийн зорчигч, шуудан тээврийн үйлчилгээг өргөжүүлнэ.	2017 - 2019	ОНТ	Нийтийн тээврийн давтамж нэмэгдсэн байна. /1-с дээш сум/	Сайншанд-Улаанбаатар-Сайншанд чиглэлийн хот хоорондын зорчигч тээврийн үйлчилгээг "Автобус Тав" ХХК, "Хүслэнт Ажнай" ХХК-тай, Сайншанд-Замын-Үүд-Сайншанд чиглэлийн орон нутгийн зорчигч тээврийн үйлчилгээг "Гэрэлт Уянга" ХХК, "Сайншанд Сити Такси" ХХК, "Батхүлэг Шанд" ХХК-тай, Мандах, Дэлгэрэх, Зүүнбаян, Хатанбулаг, Ханги боомт, Алтанширээ, Иххэт сумдад шуудан зорчигч тээврийн үйлчилгээг 21-н иргэнтэй тус тус гэрээ байгуулан зорчигч тээврийн үйл ажиллагааг гүйцэтгүүлсэн. Хот хооронд зорчих иргэдийн тасалбарыг онлайнар борлуулан, нийтийн тээврийн үйлчилгээнд ажиллаж буй тээврийн хэрэгсэлд GPS төхөөрөмж суурилуулан тээвэрлэлтийн үйл ажиллагаанд байнгын хяналт тавьсан. Сайншанд, Замын-Үүд сумдын хот доторхи нийтийн зорчигч тээврийн үйл ажиллагааг "Тохижилт Сайншанд" хот тохижилтын газар, Замын-Үүд ОНӨ үйлдвэрийн газарт тус тус хариуцуулан ажиллуулсан.
85	орон нутгийн зорчигч тээврийн аюулгүй, тухтай үйлчилгээг өргөжүүлнэ.	1.19.2. Стандартын шаардлага хангасан тээврийн хэрэгсэлтэй нийтийн тээврийн үйлчилгээ үзүүлэх хувийн хэвшлийг дэмжин хамтран ажиллана.	2017 - 2020	ХХО	Үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн хувь 100	Орон нутагт хот хоорондын, орон нутгийн, хот доторхи нийтийн зорчигч тээврийн үйлчилгээ эрхлэгч "Автобус тав" ХХК, "Хүслэнт ажнай" ХХК, "Гэрэлт уянга" ХХК, "Сайншанд сити такси" ХХК, "Бат хүлэг шанд" ХХК, "Ганган зээрд" ХХК-иуд нь "Авто тээврийн хэрэгслийн техникийн байдалд тавих ерөнхий шаардлага" MNS-4598-2011, таксийн тээвэр ерөнхий шаардлага MNS 5122:2013, "Нийтийн зорчигч тээврийн үйлчилгээ, ангилал ба үйлчилгээнд тавих ерөнхий шаардлага. MNS 5012:2011 стандартын шаардлага хангасны дагуу нийтийн зорчигч тээврийн үйлчилгээг тасралтгүй үзүүлсэн.
86		1.19.3. Сайншанд сумын багуудын алслагдсан хэсгийн зорилтот бүлгүүдэд чиглэсэн нийтийн тээврийн үйлчилгээг бий болгоно.	2017 - 2019	ОНХС	Шинээр нэмэгдсэн чиглэлийн тоо 1-ээс дээш	Сайншанд сумын 3 дугаар сургууль-Интертранс-Холбооны байр-Жанчивын хэсэг хүртэл, Сайншанд сумын 4-р багийн "Өндөр дов"-ын хэсгээс 2-р багийн 5 дугаар сургууль гэсэн 2 чиглэлд хот доторх нийтийн зорчигч тээврийн үйлчилгээг "Хүрд шанд" ХХК, "Ганган зээрд" ХХК-иуд 2016-2019 онд, 2019 оноос "Тохижилт Сайншанд" хот тохижилтын газар хариуцан ажилласан. "Хүлэг Ган" ХХК нь стандартад нийцсэн 12 тээврийн хэрэгслээр Сайншанд хот дотор такси үйлчилгээг иргэдэд хүргэсэн. Хот доторх нийтийн тээврийн үйлчилгээ үзүүлэхтэй холбоотой 68.3 сая төгрөгийн нөхөн олговрыг орон нутгийн төсвөөс шийдвэрлэж, нийт 12889 том хүн, 28915 хүүхэд, 2668 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үйлчилгээ үзүүлж ажилласан.

87		1.19.4. Сайншанд суманд улс, хот хоорондын авто вокзал барих хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжиж, Замын-Үүд сумын авто вокзалыг ашиглалтанд оруулах талаар холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллана.	2017 - 2020	УТ	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100	Сайншанд сумын 3-р багт хот хооронд болон орон нутгийн зорчигч тээврийн авто вокзал шинээр барих ажлыг улсын төсвийн 809.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Хангайн хятруун” ХХК гүйцэтгэж, ашиглалтад оруулсан. Замын-Үүд суманд улс хооронд, хот хоорондын зорчигч тээврийн үйлчилгээний төв, автовокзал барих зориулалтаар 2.6 га газрыг Замын-Үүд дэх Тээврийн биржид 2006 онд олгосон. Автовокзалын барилгын суурь болон зоорийн давхар барих, гадна инженерийн шугам сүлжээ татах ажлыг улсын төсвийн 2.8 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Бридж групп гүйцэтгэсэн. Тус онд Зам, тээврийн яамнаас Бридж групптэй байгуулсан гэрээг цуцалж, “Ай Эй И” ХХК-тай барилгын ажлыг концессоор гүйцэтгүүлэх гэрээ байгуулсан. Ажлын гүйцэтгэл 45%-тай байна.
88		1.20.1. "Алтанбулаг - Улаанбаатар - Замын-Үүд" чиглэлийн хурдны автозам байгуулахад холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллана.	2017 - 2020	УТ	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100	“Алтанбулаг-Улаанбаатар-Замын-Үүд чиглэлийн хурдны зам төсөл”-ийн концесс эзэмшигч “Чингис лэнд девелопмент групп-Шинэ хөгжлийн зам” ХХК нь концессын гэрээний хүчин төгөлдөр нөхцөлүүдийг хангаагүй тул Монгол Улсын Засгийн газрын 2019 оны “Концессын гэрээ цуцлах тухай” 241 дүгээр тогтоолоор концессын гэрээг цуцалсан.
89	1.20. Хэрэглэгчийн эрэлт, хэрэгцээнд нийцсэн, эдийн засгийн үр ашигтай дамжин өнгөрөх тээврийг хөгжүүлнэ.	1.20.2. "Тавантолгой - Сайншанд", "Сайншанд-Хөөт" чиглэлийн төмөр зам барихад гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтыг дэмжиж ажиллана.	2017 - 2020	ГХО	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100	<p>Засгийн Газрын 2012 оны 121 дүгээр тогтоолоор “Төрөөс төмөр замын тээврийн талаар баримтлах бодлого”-ын I болон II үе шатны төмөр замын суурь бүтцийг барих тусгай зөвшөөрлийг “Монголын Төмөр Зам” ТӨХК-д олгосон. Япон Улсын “Nippon koei” компани Тавантолгой-Сайншанд, Сайншанд-Хөөт, Хөөт-Бичигт, Хөөт-Чойбалсан чиглэлийн төмөр замын чигийг тогтоох, байр зүйн зураг, геотехник, гидрогеолого, археологи, палентлоги, байгаль орчны нарийвчилсан үнэлгээ хийх, техникийн зураг төслийг боловсруулах ажлыг гүйцэтгэсэн.</p> <p>Сайншанд-Хөөт чиглэлийн төмөр зам нь 431,8 км, 2 терминал өртөөтэй, 13 зөрлөгтэй, 20 сая тонн/жил ачаа тээвэрлэх хүчин чадалтай байхаар төлөвлөгдсөн бөгөөд уг төмөр замын эхлэл болох Сайншандаас Газрын тос боловсруулах үйлдвэр хүртэлх 18,8 км төмөр замын барилга угсралтын ажил бүрэн хийгдэж дууссан. Мөн уг төмөр замаас үргэлжлүүлэн 12 км төмөр зам барих ажлыг “Монголиан Транс Ложистик” ХХК хөрөнгө оруулалтаар барьж ашиглалтад оруулсан. Зүүнбаян-Тавантолгой чиглэлийн 414,6 км төмөр замын бүтээн байгуулалтын захиалагчаар “МТЗ” ТӨХК, доод бүтцийн барилга угсралтын ажлыг ЗХЖШ, дээд бүтцийн барилга угсралтын ажлыг УБТЗ ХНН тус тус хариуцан гүйцэтгэж газар шороо болон хоолойн ажил дуусах шатандаа орж гүүрийн ажил 85%-тай явагдаж байна. Нийт баригдах 414,6 км-ээс 221 км төмөр замын барилгын ажил бүрэн хийгдсэн. Үүнээс Дорноговь аймгийн нутаг дэвсгэрт 200 гаруй км төмөр зам баригдахаас 100 км нь буй 50%-ийн ажлыг гүйцэтгэсэн.</p> <p>Сайншанд сумаас Сүхбаатар аймгийн төв Баруун-Урт-Хөөт-Чойбалсан, Хөөт-Бичигт” чиглэлд баригдах нийт 846 км төмөр замын эхний хэсэг болох Дорноговь</p>

						аймгийн Алтанширээ суманд баригдаж буй газрын тос боловсруулах үйлдвэрээс Дэлгэрэх сум хүртэлх 120 км төмөр замын зураг төсвийг Улаанбаатар төмөр зам ХНН-ийн зураг төслийн төв гүйцэтгэсэн.
90	1.20.3. “Зүүнбаян - Ханги” чиглэлийн төмөр зам барих ажлыг гүйцэтгэхэд холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллана.	2018 - 2019	УТ ХХО	Судалгаа хийлгэх санхүүжилтийг УТ-ын ХО-ын дунд хугацааны төлөвлөлтөд тусгасан байна.	Улсын Их Хурлын 2018 оны 6 дугаар сарын 29-ний өдрийн 71 дүгээр тогтоолоор “Төрөөс төмөр замын тээврийн талаар баримтлах бодлого батлах тухай” Улсын Их Хурлын 2010 оны 32 дугаар тогтоолын хавсралтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулж эхний үе шатанд барьж эхлэх төмөр замын жагсаалтад Тавантолгой-Зүүнбаянгийн чиглэлийн 400 км замыг оруулж, Зүүнбаян-Ханги чиглэлийн 280 км төмөр замыг хоёр дах үе шатанд барьж эхлэх төмөр замын жагсаалтад оруулсан. Тавантолгой-Зүүнбаян чиглэлийн 414,6 км төмөр замын барилга угсралтын ажил Монгол Улсын Засгийн газрын шийдвэрээр 2019 оны 05-р сарын 24-ний өдөр эхэлсэн. 2020 оны 09-р сарын байдлаар нийт баригдах 414,6 км-ээс 221 км төмөр замын барилгын ажил бүрэн хийгдсэн. Үүнээс Дорноговь аймгийн нутаг дэвсгэрт 200 гаруй км төмөр зам баригдахаас 100 км нь буюу 50%-ийн ажлыг гүйцэтгээд байна.	
91	1.20.4. Сайншанд суманд ачаа эргэлтийн төв байгуулах судалгааны ажлыг зохион байгуулан, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ХХО	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100	Сайншанд сумын 5-р багт УБТЗ-ын Өртөөний зүүн хойд талд 26,3 га газрыг ачилт, буулгалтын зориулалтаар 1 иргэнд, тус сумын 4-р багт Шунхлай ХХК-ийн агуулахын хойд талд ачилт буулгалтын талбайн зориулалтаар 5,6 га газрыг “Эгэл жинчин” ХХК-д аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/195, А/658-р захирамжаар тус тус эзэмшүүлсэн.	
92	1.20.5.Замын-Үүд суманд холимог тээврийн ачааны нэгдсэн терминал, ложистикийн төв байгуулах ажилд орон нутгаас дэмжлэг үзүүлнэ.	2017-2018	УТ ГХО	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100	Азийн хөгжлийн банкны 75.0 сая долларын санхүүжилтээр Замын-Үүд суманд 400 га газарт ложистик терминал байгуулах ажил хийгдэж, цэвэр ус дамжуулах 3.5 км шугам, цахилгаан дамжуулах 10/0.4 кВ-ын 3 км шугам, 1.6 км авто зам, төмөр замын дээгүүр хөндлөн гарсан гүүр, холбооны шугам, цахилгаан дамжуулах 110/10 кВ-ын 4.22 км шугам, дэд станц зэрэг байгууламжууд баригдаж дууссан. Ложистик төвийн өргөн, нарийн царигийн төмөр замын далан, чингэлгийн талбай, авто зогсоол, барилгын суурийн газар шорооны ажлыг БНХАУ-ын төмөр замын 21-р товчоо групп гүйцэтгэж дууссан.	
93	1.21. Интернет, мэдээллийн технологийн хэрэглээг өргөжүүлэн мэдээлэл холбооны	1.21.1. Хөвсгөл, Хатанбулаг сум, Ханги хилийн боомтыг шилэн кабель, өндөр хурдны интернетэд холбох ажлыг мэргэжлийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулна.	2019 - 2020	УТ ОНХС 788.0	Судалгааг хийлгэх саналыг холбогдох байгууллагуудад уламжлан ХО-ийг Улсын төсвийн 1.8 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Улаанбадрах-Хөвсгөл-Хатанбулаг-Ханги чиглэлийн 290 км шилэн кабелийн сүлжээ татах ажлыг Мэдээлэл холбооны сүлжээ ТӨХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан. Уг сүлжээг нэвтрүүлснээр Хөвсгөл, Хатанбулаг сумд болон Ханги хилийн боомтод үйл ажиллагаа явуулж буй төр, хувийн хэвшлийн байгууллагууд мэдээ, мэдээллийг цахимаар түргэн шуурхай солилцох нөхцөл бүрдсэн төдийгүй 2 сумын нийт 453 өрх интернет ашиглах боломжтой болсон.	

	технологийг эдийн засаг, нийгмийн салбарын хөгжлийн хурдасгуур болгох нөхцлийг бүрдүүлнэ.			шийдвэрлүүлэх арга хэмжээг авсан байна.	
94	1.21.2. Алслагдсан баг, сууринд үүрэн холбооны сүлжээг өргөтгөх асуудлыг холбогдох байгууллагатай хамтран судалж шийдвэрлүүлнэ.	2018 - 2020	УТ ХХО	Үүрэн холбооны сүлжээг өргөтгөсөн сумын тоо 2-ээс дээш.	Өргөн сумын Баянмөнх баг, Мандах сумын Баянхошуу баг, Хөвсгөл сумын Элст багт Юнителийн 2G, 3G сүлжээ нэвтрүүлэх ажлыг ХХМТГ-ын “Бүх нийтийн үүргийн сан”-ын санхүүжилтээр гүйцэтгүүлж ашиглалтад оруулсан. Алтанширээ сумын нутаг дэвсгэрт байрлах "Газрын тос боловсруулах үйлдвэр"-ийн орчимд Скайтелийн 4G сүлжээ, Сайншанд сумын Хамарын хийд аялал жуулчлалын бүсэд Мобикомын 4G сүлжээ нэвтрүүлэх ажил тус тус хийгдсэн. Хөвсгөл, Хатанбулаг сумдад Скайтелийн 3G, Мобикомын 4G сүлжээ нэвтрүүлэх судалгааны ажил хийгдэж байна.
95	1.21.3.Нийтийн эзэмшлийн зам талбай, хүүхэд залуусын чөлөөт цөг өнгөрүүлэх газруудад утасгүй интернэт үйлчилгээг нэвтрүүлэх асуудлыг холбогдох байгууллагатай хамтран судлан үе шаттай шийдвэрлэнэ.	2017	ОНТ ОНХС 10.0	Утасгүй интернэт суурилуулах газрын тоо 2	Хүүхэд залуусын чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх зорилгоор аймгийн төв талбай, цэцэрлэгт хүрээлэн зэрэг 2 газарт жил бүрийн дулааны улирал болох 6-р сараас эхлэн 9-р сарыг дуустал утасгүй интернетийн үйлчилгээ нэвтрүүлэхэд шаардлагатай 0.8 сая төгрөгийн санхүүжилтийг аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/403 захирамжаар шийдвэрлэж, үйл ажиллагааг жил бүр хэрэгжүүлж хэвшсэн.
96	1.21.4. Мэдээллийн технологиор дамжуулан эдийн засаг, нийгмийн салбар дахь сайн туршлага, инновацийг нийтэд түгээх талаар холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллана.	2018 - 2019	ОНТ	Холбогдох мэдээллийг мэдээллийн технологиор дамжуулан эдийн засаг, нийгмийн салбарт түгээсэн байна.	Аймаг, сумын хэмжээнд зохион байгуулагдаж буй арга хэмжээ, мэдээ, мэдээллийг 14 суманд орон нутгийн DSB телевиз, DDSH кабелийн телевизтэй хамтран хүргэсэн. Аймгийн хүн амын болон өрхийн тоон үзүүлэлтэд тулгуурлан судалгаа хийснээр Сайншанд, Замын-Үүд сумдад Univision, Skymedia гурвалсан тоон системийн кабелийн телевизүүд нэвтрүүлсэн. Univision-ийн кабелийн телевиз манай аймагт үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлснээр DMedia агентлагийн DTV телевиз нь шинээр байгуулагдаж, Сайншанд, Замын-Үүд сумдын иргэд мэдээлэл авах суваг нэгээр нэмэгдсэн. Орон нутгийн “DSB” телевиз нь Univision болон DDSH-ийн сувгаар эфирээ цацаж, www.facebook.com/dsbtv фэйсбүүкт телевизээр гарсан мэдээллийг тогтмол байршуулж, орон нутгаас зохион байгуулж буй үйл ажиллагаа болон төрийн бодлого шийдвэрийн талаарх мэдээллийг бүх сумдад шуурхай хүргэн ажилласан. Сумдын ЗДТГ нь орон нутгийн DSB телевиз болон DTV телевизтэй хамтран ажиллаж, үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг цаг алдалгүй шуурхай дамжуулсан.
97	1.21.5.Орон нутгийн мэдээллийг сумдад хүргэх боломжийг	2017-2018	ОНТ ХХО	Шаардлагатай сумдад ТВ-ийн	Аймгийн Засаг даргын 2019 оны 1/99 тоот албан тоотоор 28 агентлаг, 14 сумд руу байгууллагынхаа нэг албан хаагчийн ажлын байрны тодорхойлолтод иргэд олон нийтэд мэдээлэл хүргэх ажлыг тусган ажиллах үүрэг чиглэл хүргүүлснээр сумдад

		бүрдүүлэн мэдээллийн сүлжээ байгуулах ажлыг холбогдох байгууллагатай хамтран зохион байгуулна.			сүвгийг нэвтрүүлсэн байна.	<p>тухайн ажлыг гүйцэтгэх албан хаагчтай болсон.</p> <p>Сумд, агентлагуудаас сар бүр мэдээлэл авч, “Өнөөгийн Дорноговь сонин”-д нийтлэн, орон нутгийн DSB телевизтэй 5 сум, DTB телевизтэй 14 сум хамтран ажиллаж, орон нутгийн бодлого шийдвэр, үйл ажиллагааны мэдээллээ түгээсэн. Аймгийн хэмжээнд 3 телевизийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг бөгөөд 2 нь бүх сумдад мэдээллээ хүргэн ажилласан.</p> <p>Орон нутгийн бодлого шийдвэр, үйл ажиллагааны мэдээллийг АЗДТГ-ын албан ёсны www.dornogovi.gov.mn сайт, www.dornogovipost.mn, www.montsame.mn, www.dtime.mn, www.zasgiinmedee.mn, www.dardas.mn, www.breakingnews.mn, www.zindaa.mn мэдээллийн сайтууд болон олон нийтийн фэйсбүүк хуудас, орон нутгийн DSB, DTV, ZATV телевиз, HD Mongol, TB5, TB9, EAGLE, MYONPT-ийн орон нутаг дахь сэтгүүлчид, өдөр тутмын Монголын мэдээ, Засгийн газрын мэдээ, Өглөөний сонин зэрэг хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай хамтран нийт 119.7 сая төгрөгийн гэрээний хүрээнд ажиллаж, төрийн мэдээллийг цаг тухай бүр иргэдэд түгээсэн. Гэрээний хүрээнд 2016-2020 онд орон нутгийн телевизүүдээр 42 шторк, 42 шууд дамжуулалт, 6600 гаруй /давхардсан тоогоор/ мэдээ мэдээллийг тухай бүр иргэдэд дамжуулан хүргэсэн. 2017 оноос хөдөөгийн малчин иргэдэд мэдээлэл хүргэх зорилгоор “Өнөөгийн Дорноговь” сонинтой хамтран ажиллаж, 29.7 сая төгрөгийн хөрөнгөөр нийт 81000 ширхэгийг захиалан 14 сумдад хүргэсэн.</p>
ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ЧИГЛЭЛЭЭР						
Мал сүргийн эрүүл мэндийг хамгаалах, ашиг шимийг нь нэмэгдүүлэх, бэлчээрийг зүй зохиостой ашиглан, газар тариалангийн үйлдвэрлэлийн бүтээмжийг дээшлүүлж, иргэдийг экологийн цэвэр, аюулгүй хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангана.						
98	1.22. Мал, амьтны өвчний оношилгоо, шинжилгээнд олон улсын стандартыг нэвтрүүлж, урьдчилан сэргийлнэ.	1.22.1. Мал аж ахуйн мэргэжилтнийг давтан сургах, чадавхжуулах, сумдыг боловсон хүчнээр хангах бодлогыг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ ХХО	Хөтөлбөр боловсруулалтын хувь - 100% Тухайн жилд сургалтад хамрагдсан хүний тоо - 50-иас доошгүй.	<p>“Малын эрүүл мэнд” дэд хөтөлбөрийн хүрээнд мал аж ахуйн мэргэжилтнүүдийг давтан сургах, мэдлэг ур чадварыг дээшлүүлэх зорилгоор давхардсан тоогоор нийт 77 удаагийн сургалтад 650 эмч, мэргэжилтнийг хамруулсан. Дээрх хугацаанд улсын төв лабораторид нарийн мэргэжлээр 2 эмч, ХААИС-ийн Мал эмнэлгийн сургуульд 19 техникч, 4 малын бага эмч мэргэжил дээшлүүлж их эмчээр, 15 малын их эмч шинээр төгсөн, гадаадад 3 малын эмч мэргэжил дээшлүүлж, 14 их эмч итгэмжлэлээ сунгуулсан.</p> <p>“Малын эрүүл мэнд”-ийн тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан аймгийн Мал эмнэлгийн газар 46 орон тоотой, 14 суманд тус бүр 2 орон тоотой “Мал эмнэлгийн тасаг” байгуулагдсан ба одоогийн байдлаар 33 албан хаагч ажиллаж байна. Сумдыг боловсон хүчнээр хангах ажлын хүрээнд “Нутгийн зөвлөл”-өөс ХААИС-ийн Мал эмнэлгийн сургуульд малын эмч мэргэжлээр 5 окутантай гэрээ байгуулан суралцуулж байна.</p>
99		1.22.2. Мал эмнэлэг, ариун цэврийн лабораторийн барилга, тоног төхөөрөмжийг шинэчилж, оношилгоо	2017 - 2020	УТ ГХО	Шинжилгээнд хамрагдсан малын тоо 15000-с	<p>Азийн хөгжлийн банкны “Ургамал, малын эрүүл ахуй, хүнсний аюулгүй байдлыг хангах арга хэрэгслийг сайжруулах” төслийн 1.2 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр мал эмнэлгийн лабораторийн барилга угсралтын ажлыг “Өгөөмөрөн шанд” ХХК гүйцэтгэж, гүйцэтгэл 60 хувьтай байна. Тус лабораторид ашиглагдах 12 нэр төрлийн 133.9 сая төгрөгийн тавилга, эд хогшил, хэвлэгчтэй анализатр, автомат чийгшил</p>

		шинжилгээг хийнэ.			доошгүй	температур хэмжигч, ус нэрэгч тоног төхөөрөмжийг татан авсан. Ийлдэс судлалын шинжилгээгээр 2,8 мянган мал, нян судлалын шинжилгээнд 8 халдварт өвчнийг оношлон холбогдох арга хэмжээг хэрэгжүүлэн ажилласан.
100		1.22.3. Сумдын мал эмнэлгийн үйлчилгээг чанаржуулах, тогтворжуулах, өрсөлдөөнийг бий болгох замаар малын гоц халдварт, халдварт, паразиттах өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх, эрүүлжүүлэх ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 12.0	Болзолт уралдаанд оролцогч байгууллагын тоо Малын гоц халдварт, халдварт, паразиттах өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх, эрүүлжүүлэгдсэн малын тоо 500000-с доошгүй	Мал эмнэлгийн үйлчилгээний 29 нэгж, сумдын Мал эмнэлгийн тасгийн үйл ажиллагааг жил бүрийн 12 дугаар сард дүгнэж шилдгүүдийг шалгаруулж хэвшсэн ба давхардсан тоогоор 12 шилдэгт 6.0 сая төгрөгийн урамшуулал олгосон. Сумдын мал эмнэлгийн тасгуудад Мал эмнэлгийн газрын 11.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр дуудлагын иж бүрдэл, халдваргүйтгэлийн бодис, орон нутгийн төсвийн нөөц хөрөнгийн 12.1 сая төгрөгийн санхүүжилтээр мал эмнэлгийн цахим гэрчилгээний тоног, төхөөрөмж, Мал эмнэлгийн ерөнхий газрын 62.5 сая төгрөгийн санхүүжилтээр шаардлагатай тоног төхөөрөмж, техник хэрэгсэл, мотоциклыг нийлүүлсэн. Малын гоц халдварт, халдварт, паразиттах өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх, эрүүлжүүлэх арга хэмжээний хүрээнд мал, амьтны гоц халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх 14 удаагийн тарилгад 14 сумын давхардсан тоогоор 22.4 сая толгой мал хамрагдаж үйлчилгээний зардалд 4 тэрбум төгрөг, голомтот халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх тарилгад 10 нэр төрлийн 750,1 сая төгрөгийн вакциныг татан авч, давхардсан тоогоор нийт 5,9 сая толгой малыг хамруулан үйлчилгээний зардалд 1.054,2 сая төгрөг, зооноз халдварт бруцеллээс өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх тарилгад 2.7 сая толгой мал хамруулж, үйлчилгээний зардалд 396.6 сая төгрөгийг тус тус зарцуулсан. Гоц халдварт, халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор 371108 ш малын хүүр сэг зэмийг зохих журмын дагуу устган, нийт 16,3 сая м.кв талбайд ариутгал, халдваргүйтгэлийг хийж, 131,4 сая төгрөгийг зарцуулсан. Малын шимэгчтэх өвчнөөс эмчлэх сэргийлэх ажлын хүрээнд 2017-2020 онд давхардсан тоогоор 5.2 сая толгой мал, туулгалт, боловсруулалтанд хамруулсан.
101		1.22.4. Мал сүргийг эрүүлжүүлэх бодлого боловсруулан хэрэгжүүлж, “Эрүүл малтай” сумыг шалгаруулж, туршлагыг нэвтрүүлнэ.	2018 - 2020	ОНТ	Мал эмнэлгийн ажил, үйлчилгээг сайжруулахад чиглэсэн зөвлөмж, уриалга гаргана.	Мал эмнэлгийн ажил үйлчилгээг сайжруулах чиглэлээр жил бүр давхардсан тоогоор 180 гаруй эмч мэргэжилтнүүдийг хамруулан, нэгдсэн сургалт, зөвлөгөөнийг салбарын хууль тогтоомж, цаг үеийн асуудлаар хэлэлцэн, “Малчинд ойр-Мал эмнэлэг” уриалга гарган ажилласан. Зөвлөгөөнөөс гаргасан уриалгын хүрээнд малын өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, ариутгал халдваргүйтэлд хамруулах чиглэлээр 14 сумын малчдын нэгдсэн өдөрлөг, зөвлөгөөнөөр 26535 ширхэг зөвлөмж, гарын авлага хүргүүлж ажилласан. “Эрүүл малтай” сум шалгаруулах зорилт нь “Малын эрүүл мэнд” аймгийн дэд хөтөлбөрийн төлөвлөгөөнд 2021 оноос хэрэгжихээр батлагдсан.
102		1.22.5. Эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн мал нядалгааны төвлөрсөн цэг байгуулах иргэд, байгууллагын	2017 - 2020	ЖДҮХС СХС	Мал нядалгааны цэгийн тоо нэмэгдсэн байна.	Аймгийн хэмжээнд эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн мал нядалгааны 7 цэг үйл ажиллагаа явуулж, орон нутагт мал, мах бэлтгэн нийлүүлэх төвлөрсөн цэг байгуулах, тээвэрлэлт хадгалалт хамгаалалт, хүнсний аюулгүй байдал, эрүүл ахуй ариун цэвэр, стандартыг мөрдөж ажиллах чиглэлээр 19 удаагийн сургалтыг 590 гаруй хүнсний чиглэлийн үйл ажиллагаа эрхлэгчид болон сумдын мэргэжилтнүүдийг

		санаачилгыг дэмжинэ.				хамруулан зохион байгуулсан. “Сум хөгжүүлэх сан”-гаас мал нядалгааны төвлөрсөн цэг байгуулах 7 сумын 8 төсөлд 160.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээлийг олгож бизнесийг дэмжсэн. Тайлант хугацаанд 2.2 мянган тн мах, махан бүтээгдэхүүн, 2.8 мянган тн сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, 3.6 мянган тн ноос ноолуур, 78158 ширхэг арьс ширэнд үзлэг хийж, нийт 7952 дээжинд асколын шинжилгээг хийж баталгаажуулан, зах зээлд нийлүүлсэн.
103	1.23. Хүнсний аюулгүй байдлыг хангах, экологийн цэвэр хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.	1.23.1. Эрүүл ахуйн стандартын шаардлага хангасан хүнс, барааны зах, мах, ногооны зоорь барих хувийн хэвшлийн санал, санаачилгыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ОНТ ЖДҮДС СХС	Хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдсан хүний тоо 2-оос дээш Зохион байгуулсан сургалтын тоо 4-өөс доошгүй	Аймгийн хэмжээнд нийт 495 тн-ын багтаамж бүхий махны хөргөлттэй 8 зоорь, 7 тн-ы 1 гүн хөлдөөгч, хүнсний 55 зоорь /1830тн/, 800м2 багтаамж бүхий өвлийн хүлэмж 3, 9909 м2 зуны хүлэмжид тариалалт хийсэн. “Эрүүл хүнс” горимын тохируулгатай ил зоорийн аж ахуйн төслийг сум хөгжүүлэх сангаас 15.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл олгон дэмжиж ашиглалтад оруулсан. Худалдаа үйлчилгээний газрын стандарт түвшинд нийцсэн барилга байгууламж барих, өргөтгөх ажлыг орон нутгийн зүгээс дэмжин ажиллаж байгаагийн үр дүнд “Мөнхдүүрэн”ХХК, “Сувдан өргөө” ХХК-иуд 400.0-600.0 сая төгрөгөөр өргөтгөлийн ажлыг, Төгөлдөр, Эргэл худалдааны төвүүд нь гадна талбайн өргөтгөлийг хийж чингэлгээр худалдаа эрхлэгчдийн үйл ажиллагааг дэмжсэн. Иргэд, бизнес эрхлэгчдэд бизнесийн болон үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зөв дадал сургахад чиглэсэн 84 удаагийн сургалт, арга хэмжээг Төрийн бус байгууллага, Иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран, давхардсан тоогоор 7626 иргэнийг хамруулан зохион байгуулсан.
104		1.23.2. Хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл эрхлэх сонирхолтой иргэдийг БИТ /Бизнес инкубатор төв/, ТДТҮТ /Технологи дамжуулах туршилт үйлдвэрлэлийн төв/-үүдээр дамжуулан онол, технологиор дадлагажуулан сургаж, хөнгөлөлттэй зээл, төсөл хөтөлбөрт хамруулах ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ, ЖДҮДС, СХС,	Зохион байгуулсан сургалтын тоо 4-өөс доошгүй Хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдсан төслийн тоо 6-аас доошгүй	Худалдаа, үйлчилгээний чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй бизнес эрхлэгчдийн төлөөлөлд давхардсан тоогоор 20 гаруй удаагийн онол, технологийн дадлагажуулах сургалтыг зохион байгуулж, 350 гаруй төлөөллийг хамруулсан. Хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа үйлчилгээ эрхлэгч аж ахуйн нэгжүүдийн эрхлэгч, менежер, тогооч, худалдагч, сумдын мэргэжилтэн нарт хүнсний үйлдвэрлэл, эрүүл ахуй, давс, сахар, хүнсний зориулалтын савны хэрэглээний чиглэлээр Эрүүл мэндийн газар, Мэргэжлийн хяналтын газар болон ТББ–тай хамтран зохион байгуулсан 40 удаагийн сургалтад 614 аж ахуйн нэгж байгууллагын 1926 хүнийг хамруулсан. “Сум хөгжүүлэх сан”-гаас хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн чиглэлээр 14 сумын 92 төсөлд 1.4 тэрбум төг, “Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих сан”-гаас 5 төсөлд 643.5 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээлийг олгосон.
105		1.23.3. “Дорноговийн хонины мах” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг	2017 - 2020	ОНТ 38.0	Гадаад, дотоодын нийлүүлэлт өсөлтийн	Аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийг 2015 оны 58 дугаар тогтоолоор “Дорноговийн хонины мах хөтөлбөр”-ийг батлуулсан. Хөтөлбөрийн хүрээнд Мал аж ахуй, эрдэм шинжилгээний хүрээлэнтэй 2020-2021 онд хамтран ажиллах тухай 2020/01 дугаар гэрээ байгуулж, тус онд говийн ургамал, хонины махны ерөнхий

		эрчимжүүлэх ажлыг зохион байгуулна.			хувь. Зохион байгуулсан сургалт, сурталчилганы тоо - 3-аас дээш.	хими, физик шинж чанарыг тодорхойлох, биохимийн бүрдэл дэх уураг, тос, аминхүчил, эрдэсийн агууламж, маханд амт оруулагч /PRKAG 3/-ыг генийн түвшинд тодорхойлох судалгаа, шинжилгээний ажлыг 15.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр гүйцэтгүүлсэн.
106		1.23.4. “Мах, сүүний анхдугаар аян”-ыг зохион байгуулж, хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдалд тавих хяналтыг сайжруулан, иргэдийг эрүүл хүнс хэрэглэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Хяналт, шалгалтад хамрагдсан иргэн, ААН-ийн тоо 90-ээс дээш Шинжилгээн Д хамрагдсан дээжийн тоо 6000-с дээш	“Мах, сүүний анхдугаар аян”-ыг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний хүрээнд аймгийн төвийн төвлөрсөн зах худалдааны төв болон сумдад худалдаалагдаж буй мал аж ахуйн гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний эрүүл ахуй, аюулгүй байдалд хяналт тавьж, Мал эмнэлэг ариун цэврийн лабораторийн магадлан шинжилгээнд нийт 45 аж ахуйн нэгжийн 267.9 тн мах махан бүтээгдүүний 387 дээж, 11.1 тн сүү сүүн бүтээгдэхүүний 211 дээжийг тус тус хамруулснаар мал аж ахуйн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнээс шалтгаалсан өвчин аймгийн хэмжээнд бүртгэгдээгүй. Аймгийн хэмжээнд мах боловсруулах 2 үйлдвэр, 6 цех, худалдааны лангуу 50, сүү, сүүн бүтээгдэхүүний цех 3, төрөлжсөн худалдааны цэг 5, лангуу болон улирлын чанартай 100 гаруй лангуу үйл ажиллагаа явуулдаг. Дээрх аж ахуйн нэгж, байгууллага, худалдааны цэгүүдийн үйл ажиллагаанд Мал эмнэлгийн ариун цэврийн лаборатори тогтмол хяналт тавьж, заавар зөвлөмжөөр ханган ажилласан.
107		1.23.5. Орон нутгийн экологийн хүнсний бүтээгдэхүүний нэр төрлийг нэмэгдүүлэх дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ ГХО ХХО	Нэр төрөл нэмэгдсэн байна. - 2-оос дээш.	“Орон нутгийн экологийн цэвэр хүнсний бүтээгдэхүүний нэр төрлийг нэмэгдүүлэх нь” аймгийн дэд хөтөлбөрийг аймгийн ИТХТ-ийн 2018 оны 66 дугаар тогтоолоор, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/281 дүгээр захирамжаар тус тус батлуулан, орон нутагт органик үйлдвэрлэлийг дэмжих, брэнд бүтээгдэхүүнийг бий болгох ажлын хүрээнд “Нэг суурин-Нэг бахархал” аяныг өрнүүлж, 2 удаагийн сургалт зохион байгуулан 76 аж ахуйн нэгж, үйлдвэрлэгчийн төлөөлөл 116 хүн хамруулсан. Мөн олон нийтэд чиглэсэн сурталчилгааг үзэсгэлэн худалдаа, нээлттэй хаалганы өдөрлөг зэрэг арга хэмжээний хүрээнд 3600 гаруй иргэд, аж ахуйн нэгжид хүргэсэн. Органик хүнсний үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлийг сумд Эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэлдээ тусган, сум хөгжүүлэх сангийн хөнгөлөлттэй зээлийн дэмжлэгийг 13 сум 39 иргэн аж ахуйн нэгжид 567.6 сая төгрөг, Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих сангаас хөнгөлөлттэй зээлийг “Эко бууз банш”, мах, махан, сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, ургамлын цайны үйлдвэрлэл гэсэн 3 чиглэлд нийт 392.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл тус тус олгогдож, үйл ажиллагааг өргөтгөсөн. Мал аж ахуй, газар тариалангийн түүхий эд боловсруулах чиглэлээр үйл ажиллагаа эрхэлж буй иргэд, аж ахуйн нэгжүүд нь нийт 224,6 мянган литр сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, 178.3 тн мах, махан болон хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүн, газар тариалангийн 20 нэр төрлийн 29460 гаруй шил нөөшилсөн бүтээгдэхүүнийг дотоодын зах зээлд нийлүүлсэн нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад нийт

						<p>бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлт 10.1%-иар өссөн.</p> <p>Мөн шинээр морин шошны 2 сорт, бөөрөн шошны 2 сорт, хомигуа, амтат гуаны 2 сорт арвайтай цай, тэмээн тавхай нэртэй цэвэр үхрийн сүүний ааруул, Шинжааны хар хальст зэрэг гуатан ургамлыг шинээр туршин тариалж, экологийн цэвэр хүнсний бүтээгдэхүүний нэр төрлийг нэмэгдүүлсэн.</p>
108		1.23.6. Орон нутгийн хэмжлийн үнэн зөв, нэгдмэл байдлыг хангаж, бараа бүтээгдэхүүний зах зээлд өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэхэд чиглэсэн үндэсний чанарын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн хувь-100% Зохион байгуулагдсан сургалтын тоо 3-аас дээш, Тоног төхөөрөмжийн шинэчлэлийн хувь-100%	<p>"Үндэсний чанарын хөтөлбөр"-ийг орон нутагт хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг батлуулан, салбарын мэргэжлийн боловсон хүчнийг давтан болон мэргэшүүлэх дотоодын нийт 62 удаагийн сургалтад давхардсан тоогоор 143 албан хаагчийг, орон нутгийн бизнес эрхлэгч, хэрэглэгчдэд чиглэсэн олон улсын болон үндэсний стандартуудыг хэрэглэх, үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлэх талаар 54 удаагийн сургалтад нийт 2100 иргэн, аж ахуйн нэгжийн төлөөллийг хамруулсан.</p> <p>Бүтээгдэхүүн баталгаажуулалт, хэмжил зүйн /масс, эзлэхүүн, цахилгаан/ хэмжүүрийн чиглэлээр жил бүрийн 4, 10 дугаар саруудад 14 сумын 906 цэгт үнэлгээ хийж, давхардсан тоогоор 30867 гаруй хэмжих хэрэгслийг баталгаажуулж, 1270 гаруй тохирлын гэрчилгээ олгосон.</p> <p>БНХАУ-руу экспортлож байгаа төмрийн хүдэр, түүхий нүүрс, мөнгөний хүдэр, жонш 4 нэр төрлийн бүтээгдэхүүнд 48 тохирлын гэрчилгээ олгосон.</p> <p>“Далт мөнгөн шанд” ХХК-ийн “Загасгал цай” нь “Үндэсний тохирлын тэмдэг” авсан. Тайлант хугацаанд 8,5 сая төгрөгөөр тоног төхөөрөмжийн шинэчлэлт хийсэн.</p>
109	1.24. Бэлчээрийг зүй зохистой ашиглан усан хангамжийг нэмэгдүүлж, мал аж ахуйг тогтвортой хөгжүүлнэ.	1.24.1. Бэлчээр ашиглалтын нөлөөллийг фотомониторингийн аргаар хянах сүлжээг байгуулж, мэдээллийн сан хөтөлнө.	2017 - 2020	УТ ОНТ 4.0	Тухайн жилийн ажлын гүйцэтгэлийн хувь - 100%	<p>“Бэлчээрийн газрын өөрчлөлтөд фотомониторинг хийх” журам, аргачилсан зааврын дагуу жил бүр бэлчээрийн даац, ургацын гарц тодорхойлохоор 2020 оны 8 дугаар сард 14 сумын 54 багийн хяналтын 72 зогсоол цэгт судалгаа хийхэд аймгийн нийт бэлчээрийн 25 % нь 50 хүртэлх хувь (бэлчээрийн нөөцтэй) 22 % нь 51-100 хувь (бэлчээр хүрэлцээтэй) 31 % нь 101-300 хувь (даац 1-3 дахин хэтэрсэн) 7 % нь 301-500 хувь (даац 3-5 дахин хэтэрсэн) 15 % 500 хувиас их (даац олон дахин хэтэрсэн) байна.</p> <p>Нийт нутгийн 50 орчим хувьд нь өвөл-хаврын бэлчээрийн даац хүрэлцээтэй байхаар, харин 50 гаруй хувьд хэтэрсэн гэсэн дүгнэлтийг гаргасан тул мал аж ахуйн салбарын 2020-2021 оны өвөлжилт, хаваржилтын бэлтгэл ажлыг хангах, отор нүүдлийн зохион байгуулалтыг хийсэн. Аймгийн хэмжээнд хийгдсэн фотомониторингид Sample Point программ хангамжаар боловсруулалт хийж, Лэнд менежер-2 программ хангамжинд үр дүнгийн мэдээллийг бүртгэсэн.</p>
110		1.24.2. Бэлчээрийн төлөв байдал, чанарт дүн шинжилгээ хийж, бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулж хэрэгжүүлэн,	2018 - 2020	УТ ОНТ	Менежментийн төлөвлөгөө боловсруулалтын хувь - 50% Тухайн жилийн	<p>Швейцарийн хөгжлийн агентлагийн “Ногоон-Алт”, “Малын эрүүл мэнд” төсөл 2017 оноос бэлчээрийн доройтлын сөрөг үр дагаврууд, төлөв байдал, чанарт дүн шинжилгээ хийж, бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах чиглэлээр тус аймгийн Өргөн, Мандах, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Сайншанд сумдад хэрэгжүүлж, төслийн хүрээнд Өргөн-4, Мандах-5, Улаанбадрах-2, Хөвсгөл-3 тус тус "Бэлчээр ашиглалтын холбоо" байгуулж бэлчээрийн зураглал, төлөвлөгөөтэй болсон.</p> <p>Ургамал хамгаалал, эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгээс тус аймгийн нийт нутагт бэлчээрийн ургамалд хөнөөл учруулж буй мэрэгчийн тархалтын тодотголын</p>

	цөлжилтөөс сэргийлэх, талхагдлыг бууруулах арга хэмжээ авна.			хэрэгжилтийн хувь - 100%	судалгааг 2019, 2020 онд хийсэн. Судалгаагаар Айраг, Алтанширээ, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Иххэт, Өргөн, Эрдэнэ сумдын нийт 97.0 мянган га бэлчээрт үлийн цагаан оготно тархсан болох нь тогтоогдож 2019, 2020 онд дээрх сумдын 90 мянган га бэлчээрийн талбайд байгаль орчинд халгүй энгийн механик, биологийн аргаар тэмцэх ажлыг улсын төсвийн 144.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр зохион байгуулсан. Бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөний хүрээнд 14 суманд нийт 136 инженерийн хийцтэй худаг ашиглалтад оруулж, 204.5 мянган га бэлчээрийг усжуулан талхдалтыг бууруулах, цөлжилтөөс сэргийлэх арга хэмжээ, мөн малчин өрхүүдийг хамруулан өвөлжөө, хаваржаа, зуншлагын газар нутагт хөрсний нөхөн сэргээлт хийх ажлыг зохион байгуулсан.
111	1.24.3. Инженерийн хийцтэй худаг шинээр гаргах, сэргээн засварлах ажлыг улсын төсөв, орон нутгийн хөгжлийн сан болон бусад хөтөлбөр төсөлд хамруулан гүйцэтгэнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ 660.0	Шинээр болон сэргээн засварласан худаг, устхүдгийн тоо 16-аас доошгүй	Бэлчээрийн усан хангамжийг нэмэгдүүлэх ажлын хүрээнд 14 суманд нийт 152 инженерийн хийцтэй худаг ашиглалтад оруулж, 228.5 мянган га бэлчээрийг усжуулан, бэлчээр ашиглалт, талхдалтыг бууруулсан. Улсын төсвийн 861.4 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 14 суманд 38 инженерийн хийцтэй худаг шинээр, аймгийн орон нутгийн хөгжлийн сангийн 240.6 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 7 суманд 12 инженерийн хийцтэй худаг шинээр, сумдын орон нутгийн хөгжлийн сангийн 828.3 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 57 инженерийн хийцтэй худаг шинээр болон сэргээн засварлан, уул уурхайн болон томоохон хөрөнгө оруулагчид, гадаад, дотоодын төсөл хөтөлбөр, малчдын хөрөнгөөр 11 суманд 45 инженерийн хийцтэй худаг шинээр болон сэргээн засварлан тус тус ашиглалтад оруулсан.Тайлант онуудад худаг, уст цэгийг нэмэгдүүлснээр 228.5 мянган га бэлчээрийг усжуулж 338.6 мянган толгой малыг услах боломжийг бүрдүүлсэн.
112	1.24.4. Гар худаг сэргээн засварлах, сэргээгдэх эрчим хүч ашиглан ус татах төхөөрөмж суурьлуулах малчид, иргэдийн санаачилгыг төсөл хөтөлбөрт хамруулан дэмжинэ.	2017 - 2020	ОНТ СХС Төсөл, хөтөлбөр бусад	Шинээр болон сэргээн засварласан худаг, устхүдгийн тоо 10-аас доошгүй Төхөөрөмж суурилуулсан худгийн тоо 3-аас доошгүй	Сумдын орон нутгийн хөгжлийн сангийн 48.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 16, орон нутагт үйл ажиллагаа явуулж буй томоохон хөрөнгө оруулагчид, аж ахуйн нэгж байгууллага, гадаад, дотоодын төсөл, хөтөлбөрийн 24.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 10, малчдын хөрөнгөөр 763, нийт 789 гар худгийг шинээр болон сэргээн засварлан, 789 мянган га бэлчээрийг усжуулж 279.9 мянган толгой малыг услах боломжийг бүрдүүлсэн. Улаанбадрах сумын “Хонгорын тал, аргалт” хоршоо нь 11.6 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 1, Сайншанд сумын “Цагаан сүүний буян” ХХК 13.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 1, Өргөн сумын нутагт “Сайншанд салхин парк” ХХК-ийн 64.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 1, нийт 3 инженерийн хийцтэй худагт нарны эрчим хүч ашиглан ус татах төхөөрөмж суурилуулсан.
113	1.24.5. Малчдыг мэдээллээр хангах “Масс мессеж” үйлчилгээг нэвтрүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ	Үйлчилгээнд хамрагдсан малчдын тоо 5500-аас	Мал аж ахуйн салбарын цаг үеийн мэдээ, мэдээллийг малчдад шуурхай хүргэх зорилгоор орон нутгийн хөрөнгөөр “СКАЙТЕЛ” ХХК, “МОБИКОМ” ХХК-тай тус тус гэрээ байгуулан, “Масс мессеж” үйлчилгээг нэвтрүүлж, сум, баг, малчин өрх бүрт мэдээлэл хүргэсэн.

					доошгүй	“Масс мессеж” үйлчилгээнд нийт 24286 гар утас бүхий иргэд бүртгэгдэн, давхардсан тоогоор 101813 малчин өрх буюу нийт малчин өрхийн 79.9% -ийг хамруулсан. Өвс, тэжээлийн нөөц бүрдүүлэлт, гар тэжээл бэлтгэх, гоц халдварт өвчин, цаг агаарын мэдээлэл, сэрэмжлүүлгийг 101813 малчинд хүргэсэн.
114		1.24.6. Үүлэнд зориудаар нөлөөлөх “Хурын шим” төсөл хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ	20.0	Зохион байгуулсан ажлын тоо 3-аас дээш Цаг агаарт зориудаар нөлөөлж хур тунадас нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг 2017 онд цаг агаарт зориудаар нөлөөлж хур тунадас нэмэгдүүлэх ажилбарыг 6 удаа явуулж нийт 40 пуужин буюу 120 гр реагент, 2018 онд 6 удаа явуулж нийт 53 пуужин буюу 159 гр реагент, 2019 онд 9 удаа явуулж нийт 73 пуужин буюу 219 гр реагент, 2020 оны 12 удаа явуулж нийт 94 пуужин буюу 281 гр реагентээр үүлэнд зориудаар нөлөөлж, орон нутгийн төсвөөс 16.4 сая төгрөгийн дэмжлэгийг олгосон. Цаг агаарт зориудаар нөлөөлөх үйл ажиллагааг явуулсаны үр дүнд 2017-2020 онуудад нийт нутгаар хур тунадасны хэмжээг 1-32,7мм-ээр нэмэгдүүлсэн.
115	1.25. Шилмэл, гойд ашиг шимт торгон сүргийг бий болгож, нутгийн малын үүлдэр угсааг сайжруулан, нийт сүрэгт эзлэх өндөр ашиг шимт малын тоог нэмэгдүүлнэ.	1.25.1. “Монгол мал” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх 2 дахь үе шатны төлөвлөгөөг боловсруулан хэрэгжүүлнэ.	2018 - 2020	УТ ОНТ	Урамшуулал Д хамрагдалтын хувь нэмэгдсэн байна. Гойд ашиг шимт малын тоо өмнөх оноос 3-6%-иар өснө.	“Монгол мал” үндэсний хөтөлбөрийн 2 дахь үе шатыг орон нутагт хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөг аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/271 дүгээр захирамжаар батлуулан, үндэсний томоохон үйлдвэрт 14 сумын давхардсан тоогоор 31484 малчин, мал бүхий этгээдийн тушаасан 1436340 ширхэг арьс, ширний 1.5 тэрбум төгрөг, 2943935 кг ноосны 3.7 тэрбум төгрөг, 324569,7 кг ноолуурын 6.5 тэрбум нийт 11.7 тэрбум төгрөгийн урамшууллыг олгуулан ажилласан нь 2016 онтой харьцуулахад 11.2%-аар өссөн. 2016 оноос хойш цэвэр эрлийз мал 5 төрөл дээрээ өсч 70.1 мянган толгойд хүрсэн үр дүнтэй байна.
116		1.25.2. “Төрөөс малчдын талаар баримтлах бодлого”, “Монгол малчин”, “Малжуулах” хөтөлбөрийг орон нутагт хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалд хамрагдалтын хувь өмнөх оноос 3-6%-иар өссөн байна. Малжуулах хөтөлбөрт хамрагдсан малчдын тоо 3-аас доошгүй	Нийт 4234 малчин эрүүл мэндийн болон нийгмийн даатгалд хамрагдахаас эрүүл мэндийн даатгалд 3603 малчин, нийгмийн даатгалд 1811 малчин хамрагдсан. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас малжуулах төсөл хөтөлбөрөөс 48 малчин өрхөд 240.0 сая төгрөг төсөвлөгдсөн бөгөөд 10 сарын байдлаар аймгийн хэмжээнд 11 сумын 38 малчин өрхийг 1918 хонь, 2102 ямаа нийт 4020 бог малаар малжуулсан бөгөөд санхүүжилтэд 178.0 сая төгрөг зарцуулсан. 14 суманд нийлүүлгийн бус үед бог малын хээлтүүлэгч ялган суурилсан маллагааны хөлс болох 12730 толгой малаар 64 өрхийг малжуулсан нь өмнөх онтой харьцуулахад 26 %-иар өссөн. Аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн 2020 оны 35 дугаар тогтоолоор “Монгол малчин” дэд хөтөлбөрийг, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг аймгийн Засаг даргын А/565 дугаар захирамжаар батлан хэрэгжүүлж, хэрэгжилт 87 хувьтай хангагдсан.
117		1.25.3. Малыг бүртгэлжүүлж, эдийн гарал түүхий үүслийг	2017 - 2020	УТ	Программд бүртгэгдсэн малын тоо	Аймгийн хэмжээнд мал бүртгэлийн нэгдсэн онлайн программд 2.5 сая толгой мал бүртгэгдсэн. Үүнээс 141.0 мянган толгой малыг ээмэгжүүлэн, малын бүртгэлийн талаарх мэдээллийг малчид, иргэд интернет сүлжээ бүхий орчноос цаг, хугацаа

	тодорхой болгох системийг нэвтрүүлнэ.			өмнөх оноос 6%-иар өссөн байна.	<p>харгалзахгүй шуурхай үзэх, малын хулгай багасах, түүхий эдийн гарал үүсэл тодорхой болох зэрэг давуу тал бүхий мал бүртгэлийн нэгдсэн "NLIS программ"-ыг шинэчлэх ажил хийгдсэн.</p> <p>“Малын генетик нөөцийн тухай хууль”, “Монгол мал” үндэсний хөтөлбөрийн холбогдох заалтыг хэрэгжүүлэх, малыг бүртгэлжүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх зорилгоор Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамнаас нийт 71.9 сая төгрөг хуваарилсан. Тайлант онд “Алтан зуулт” ХХК, Үржлийн үйлчилгээний нэгж, “Сэнж Сант” ХХК-тай хамтран ажиллах гэрээ байгуулж Айраг, Алтанширээ, Мандах, Дэлгэрэх, Өргөн сумдын давхардсан тоогоор 249 өрхийн нийт 184.0 мянган толгой бог малд үзлэг ангилалт хийж, тохиромжтой хэвшлийн шаардлага хангасан 107.8 мянган хээлтэгч хээлтүүлэгчийг ангилснаас, цөм сүрэгт 16.2 мянга, үржлийн сүрэгт 45.4 мянга, хэрэгцээний сүрэгт 54.4 мянган толгой мал ангилагдан 11.2 мянган хээлтэгч, хээлтүүлэгчийг ээмэгжүүлж, тохиромжтой хэвшлийн шаардлага хангаж үзлэг ангилалт хийгдсэн мал 26,1%-аар өссөн.</p> <p>Мал эмнэлгийн үйл ажиллагааны чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, шуурхай байдлыг хангах зорилгоор 24 мал эмнэлгийн нэгж хувийн хөрөнгөөр, аймгийн Мал эмнэлгийн газар, 14 сумын Мал эмнэгийн тасагт тус бүр мал эмнэлгийн цахим гэрчилгээний хэвлэх төхөөрөмж 1ш, унших төхөөрөмж 1 ширхэгийг орон нутгийн төсвийн нөөц хөрөнгийн 12.1 сая төгрөгийн санхүүжилтээр бүрэн нэвтрүүлсэн.</p>
118	1.25.4. Ашиг шим өндөртэй шилмэл үүлдрийн малыг нутагшуулах ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ 8.0 ЖДҮХС СХС	<p>Тухайн жилд зохион байгуулсан ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100%</p> <p>Ашиг шим өндөртэй үүлдрийн малын тоо 15-аас доошгүй</p> <p>Алтанширээ, Айраг, Эрдэнэ, Иххэт, Даланжаргалан, Замын-үүд, Мандах сумдын 15 иргэн үхэр сүргийн таваарлаг шинж, тоо толгойг нэмэгдүүлэх зорилгоор Сэлэнгэ үүлдэр, Казакын цагаан толгойт үүлдэр, Герефорд үүлдэр, Дорнод талын улаан хэвшлийн нийт 466 толгой үхрийг нутагшуулсан.</p> <p>Айраг сумын "Сум хөгжүүлэх сан"-гаас бог малын үүлдэр угсаа сайжруулах 3 төсөлд 70.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээлийг олгосон.</p> <p>Төсөл авсан иргэн Үзэмчин үүлдэрийн 15 хуц, Баяндэлгэр үүлдэрийн 15 ухна авчирсан. Мөн зохиомол хээлтүүлэгчийн техникч бэлтгэх сургалтанд хамрагдсан малчин Дархан уул аймгаас Суболк үүлдэрийн хурган хуц худалдан авч хээлтүүлэгт ашиглаж төлийг бүрэн хүлээн авч бойжуулсан.</p> <p>Мөн мал аж ахун эрдэм шинжилгээний хүрээлэн хамтран Суболк үүлдэрийн 2 хуц ашиглан 100 эм хонинд зохиомол хээлтүүлэг хийсэн.</p>	
119	1.25.5. Малын үржлийн ажлыг зорилтот зах зээлийн эрэлт, хэрэгцээнд нийцүүлэн зохион байгуулна.	2017 - 2020	ХХО	<p>Мах, сүү, ноолуурын чиглэлийн төрөлжсөн үүлдрийн малын өсөлтийн хувь</p> <p>Мах, сүүний чиглэлийн Алатау, Хар тарлан үүлдрийн гүн хөлдөөсөн болон шингэлсэн үр, гардан хээлтүүлгийг 14 суманд 670 бод , 2590 бог мал нийт 3260 толгой бог малд хийхээр тусгагдсан. Үүний дагуу 556 бод, 2590 бог мал нийт 3146 толгой малд зохиомол хээлтүүлэг хийж төлөвлөгөөний биелэлт 96.5 хувьтай хангагдсан.</p>	

120		1.25.6. “Дэлгэрэхийн улаан ямаа”-г малын удмын санд бүртгүүлэх ажлыг зохион байгуулж, нийт ямаан сүрэгт үндсэн сайжруулагчаар ашиглах ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ	Сүрэгт үндсэн сайжруулагчаар ашигласан хээлтүүлэгчийн тоо 50-аас доошгүй	Мал аж ахуй, эрдэм шинжилгээний хүрээлэнтэй хамтран Дэлгэрэх сумын нутгийн ноолуур, махны гарц, чанар сайтай улаан ямааг омгоор баталгаажуулах судалгаа, шинжилгээний ажлыг 2008 оноос эхлүүлж, “Үржлийн малд хянан магадлагаа хийх, баталгаажуулах, үүлдэрлэг байдлыг тодорхойлох хяналт тавих журам”-д заасны дагуу ХХААХҮЯ-ны сайдын 2019 оны А/61 дүгээр тушаалаар бие даасан “Дэлгэрэхийн улаан ямаа” омгоор баталгаажуулан, “Монгол улсын малын шинэ омог” Я-11 дугаартай гэрчилгээ авсан. Нутгийн шилмэл Дэлгэрэх улаан ямааны тархалтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор 2016-2020 онд нийт 301 толгой өсвөр хээлтүүлэгч бэлтгэн үндсэн сайжруулагчаар сайжруулагчаар тавьсан. Уг омгийн ямаа Өргөн, Алтанширээ сумдад тархсан. Дэлгэрэх улаан ямаа хоршооны тэргүүлэгчид Тогтвортой ноос ноолуур эвсэлтэй хамтран “Дэлхийн брэнд Монгол”-д төслийг санаачлагч нартай хамтран ноолуурын гарц сайжруулах, чанарыг дээшлүүлэх сургалт сурталчилгааг зохион байгуулсан. Мөн “Нутаг академи” ТББ-тай хамтран зохиомол хээлтүүлгийн ажлыг зохион байгуулан явуулж “Дэлгэрэх улаан ямаа омог”-ийн 34 ухнаас үр авч, нийт 1020 гаруй эм ямаанд хээлтүүлэг хийсэн.
121		1.25.7. Улс, бүс, аймгийн үзэсгэлэн худалдаанд нутгийн шилмэл малыг оролцуулан сурталчилна.	2017 - 2020	ОНТ 9.0	Зохион байгуулагдсан арга хэмжээний тоо 6-аас доошгүй	Мал, амьтны гоц халдварт өвчний голомт бүртгэгдсэн тул 2016-2018 онд аймаг, улс, бүсийн үзэсгэлэн худалдаанд зохион байгуулагдаагүй. “Шилмэл мал-2019” гойд ашиг шимт малын Улсын үзэсгэлэн худалдаанд Сайншанд, Эрдэнэ сумдын малчдын төлөөлөл оролцож Эрдэнэ сумын Бүрдэнэ багийн малчны ингэ тэргүүн байр, Эрдэнэ сумын Цагаанхөтөл багийн малчны буур дэд байр эзэлсэн.
122	1.26. Эрчимжсэн мал аж ахуйг газар тариалантай хослуулан хөгжүүлэхийг дэмжин үйл ажиллагааг нь тогтворжуулна.	1.26.1. Эрчимжсэн мал аж ахуйг газар тариалантай хослуулсан бүс нутгийг бий болгоно.	2018 - 2020	УТ ОНТ ЖДҮХС СХС	Туршилт, судалгааны ажлын гүйцэтгэлийн хувь 50%	Аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2012 оны 90 дүгээр тогтоолоор Өргөн сумын Зээгийн хөтлийг газар тариалан, фермерийн бүс нутаг, аймгийн Засаг даргын 2013 оны А/213 дугаар захирамжаар Сайхандулаан сумын Ганц мод хэмээх газрыг ингэний фермерийн бүс болгон тогтоож, зориулалтын дагуу хэвийн үйл ажиллагаа явагдсан. Нийт 33 иргэн, 2 аж ахуй нэгж үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас 2 иргэн, 1 аж ахуй нэгж эрчимжсэн мал аж ахуйг газар тариалантай хослуулан эрхэлж байна. “Хамтын ажиллагаа хамтын хөгжил” эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэгчдийн зүүн бүсийн сургалт, зөвлөгөөнд 10 сумын 15, 8 удаагийн сургалт, зөвлөгөөнд давхардсан тоогоор 56 эрчимжсэн аж ахуй эрхлэгч хамрагдаж туршлага судалсан. Иххэт сумын иргэн хагас суурин ингэний фермер аж ахуй байгуулах хүсэлт ирүүлснийг дэмжин “Бурхант” нэртэй газарт 0,7 га газрыг олгон үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн.
123		1.26.2. Фермерийн аж ахуй эрхлэгч иргэн, ААН, байгууллагын санаачилгыг дэмжиж ажиллана.	2017 - 2020	ЖДҮХС СХС	Зохион байгуулсан сургалтын тоо 3-аас дээш, Төсөл	Фермийн аж ахуй эрхлэгч 39 иргэн, 2 аж ахуй нэгж үйл ажиллагаа явуулж байгаас 8 удаагийн сургалт, зөвлөгөөнд давхардсан тоогоор 56 хүнийг хамруулсан. “Сум хөгжүүлэх сан”-гаас фермерийн аж ахуй эрхлэх чиглэлийн 20 төсөлд 347.0 сая төг, “Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих сан”-гаас эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх 6 төсөлд 504.3 сая төгрөг тус тус олгож санхүүгийн дэмжлэг үзүүлсэн.

					хөтөлбөрт хамрагдсан иргэн, ААН-ийн тоо 4-өөс доошгүй	
124		1.26.3. Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн боловсруулах цех байгуулах санаачилгыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ЖДҮХС СХС	Төсөл хөтөлбөрт хамрагдсан иргэн, ААН-ийн тоо 3-аас дээш, Улс, бүс, аймгийн үзэсгэлэн худалдаа, төсөвт байгууллага д бүтээгдэхүүн нийлүүлэлт 3-6%-иар өссөн байна.	<p>Аймгийн хэмжээнд ингэ, үнээний 41 фермийн аж ахуй эрхлэгч үйл ажиллагаа явуулдаг. Сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг дэмжих чиглэлээр 2017-2020 онд сум хөгжүүлэх сангийн хөнгөлөлттэй зээлийн дэмжлэгийг 9 сумын 13 иргэн, ААН-д 231.0 сая төгрөгийг олгож, ЖДҮДС-аас үйлдвэрлэлд нийт 124.3 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл олгогдож, үйл ажиллагаагаа өргөтгөсөн.</p> <p>2017-2020 онд нийт 224.6 мян/л сүү, сүүн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэн зах зээлд нийлүүлсэн. 2020 оны "Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих сан"-гаас сүү, сүүн бүтээгдэхүүн боловсруулах чиглэлийн 1 төсөлд 100.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээлийг олгохоор төсөл нь судлагдсан.</p> <p>Мөн малчид, фермер эрхлэгчдийн үйл ажиллагааг дэмжиж улс, бүс, аймгийн үзэсгэлэн худалдаанд оролцуулан ажилласнаар "Цагаан сүүний буян" ХХК, "Хутагтын говийн тэмээчин" хоршоо, "Ашид дүүрэн" ХХК-иуд нь 70.9 мянган литр сүү, сүүн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн зах зээлд нийлүүлсэн нь урд оны мөн үеэс 1.2%-аар өссөн.</p>
125	1.27. Орон нутгийн онцлогт тохирсон, өрсөлдөх чадвартай газар тариалангийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлнэ.	1.27.1. "Атрын III аян"-ыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэн, хадлангийн тусгай салаа байгуулах иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг дэмжинэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ 140.0	Төсөл хөтөлбөрт хамрагдсан иргэн ААН-ийн тоо 26-аас доошгүй	<p>ХХААХҮЯ-ны сайдын 2017 оны А/45 дугаар тогтоолоор батлагдсан "Атрын III аян"-ыг орон нутагт хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг баталж, тариалан эрхлэгч иргэн, аж ахуйн нэгжид газар тариалангийн зөвлөгөө, үйлчилгээ, туршилт, үзүүлэх сургуулалтыг үнэ төлбөргүй, техникийн үйлчилгээг зохих төлбөртэйгээр үзүүлэх, усалгаатай тарилангийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх дэвшилтэт техник технологи нэвтрүүлэхэд төсөл хөтөлбөрөөс 300 сая гаруй төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар дэмжих зэрэг арга хэмжээг авч ажилласан.</p> <p>"Шинэ хөдөө Дорноговь" төслийн 83.8 сая төгрөгийн хөрөнгөөр Айраг, Алтанширээ, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Иххэт сумдад хадлангийн бага оврын трактор, иж бүрдэл, 6м*20м хэмжээтэй нийлэг хальсан хүлэмжийн хамт, аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/304 тоот захирамжаар газар тариалангийн үйлдвэрлэлд үрийн чанарыг сайжруулах зорилгоор Сайншанд сумын "Мөнх-Ашиг" хоршоо болон 1 иргэнд тус бүр 5.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл, "Сум хөгжүүлэх сан"-гаас газар тариалангийн чиглэлийн 47 төсөлд 388.1 сая, хадлангийн чиглэлийн 4 төсөлд 33 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл, ХХААХҮЯ-аас 8 төрлийн хүнсний ногооны үрийг газар тариалан эрхлэгч 50 өрхөд тус тус олгосон. Нийт 101.2 га талбайд хүнсний ногоо тариалан 312 тн ургац авсан.</p>

126		1.27.2. Өрхийн тариалан эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх сургалт, сурталчилгаа хийх, тариалан эрхлэгчдийг туршлага судлуулах ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 4.0	Зохион байгуулагдсан сургалт, зөвлөгөөний тоо 15-аас доошгүй	<p>Газар тариалан эрхлэгчдэд сургалт, дадлагыг нийт 20 удаа зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 520 тариаланчийг, Хөвсгөл, Мандах суманд хүлэмжийн тариалалт, арчлалт, өрхийн тариалангийн үйлдвэрлэлд анхаарах асуудал сэдэвт сургалтыг зохион байгуулж өрхийн тариалан эрхлэх сонирхолтой 40, ХХААХҮЯ, Тариаланчдын холбооноос зохион байгуулсан Тариаланчдын улсын зөвлөгөөн сургалтанд 8, Төмс хүнсний ногоо, жимс жисгэний тариалан эрхлэгчдийн улсын зөвлөгөөнд 6 ногоочныг, ХХААХҮЯ, Монгол ногоо төсөлтэй хамтран зохион байгуулсан "Жимс жимсгэнэ, хүнсний ногооны үйлдвэрлэлд хөдөө аж ахуйн зохистой дадал нэвтрүүлэх заавар" сэдэвт сургалтанд газар тариалан хариуцсан мэргэжилтэнг тус тус хамруулан, шинэ техник технологи агротехнологийн талаар мэдлэг мэдээлэл өгч 21 аймгийн тариаланчдаас туршлага судлуулан ажилласан.</p> <p>Өрхийн тариалангийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, эрүүл амьдрах хэв маягт сургах “Манайх эко гэр бүл” цахим уралдааныг ерөнхий боловсролын сурагчид, өрхүүдийн дунд зохион байгуулж 6 сумын 23 өрх оролцоноос 10 өрх шалгарч тэргүүн туршлагыг нь нийтэд түгээн дэлгэрүүлэн сурталчилсан.</p> <p>Говийн бүсийн газар тариалангийн үйлдвэрлэлийн онцлог, тариаланчдийн мэдлэг ур чадварыг олон нийтэд сурталчилсан “Сайн байна уу” нэвтрүүлэгийг аймгийн DTV –тэй хамтран хийж олон нийтэд хүргэсэн ба нийт 10000 гаруй иргэд мэдээлэл авсан.</p>
127		1.27.3. Газар тариалангийн бүс нутгийг тогтоон усалтын системийг нэмэгдүүлж, үйл ажиллагаанд нь дэмжлэг үзүүлнэ.	2017 - 2020	УТ 230.0	Усалгаатай талбайн хэмжээ 4 га-р нэмэгдсэн байна.	<p>ХХААХҮЯ-тай хамтран 13 сумын 2000 гаруй га талбайд усалгаатай хадлан, тариалан эрхлэх хайгуул судалгааны ажил хийснээс 1900 га талбайд усалгаатай хадлан тариалан эрхлэх боломжтой гэсэн дүгнэлт гарч, судалгааны ажил 100% хийгдсэн.</p> <p>Аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2012 оны 90 дугаар тогтоолоор Өргөн сумын “Зээгийн хөтөл” гэдэг газарт 40 га газрыг эрчимжсэн аж ахуй, газар тариалангийн бүс нутаг болгон тогтоосон. Аймгийн хэмжээнд нийт 319.9 га газрыг тариалангийн зориулалтаар эзэмшүүлснээс 2019 онд нийт 103.9 га талбайд тариалалт хийж, эзэмшүүлсэн талбайг 100% кадастрын бүртгэлд хамруулан, тус аймгийн байгаль цаг уурын онцлогоос шалтгаалан газар тариаланд гүний усыг ашиглаж, хүнсний ногоо тариалахад тохиромжтой эрчим хүч, усны зарцуулалт багатай, байгаль орчинд халгүй, хямд өртөгтэй дуслын усалгааны дэвшилттэй технологийг нэвтрүүлсэн.</p> <p>"Сум хөгжүүлэх сан"-гаас газар тариалангийн усалтын систем нэвтрүүлэх чиглэлээр 42 төсөлд 324,5 сая төгрөгийг олгож усалтын систем 10га-р нэмэгдсэн. Францын "Хүнсний тусламжийн сангийн хөрөнгийг ашиглах тухай" хэлэлцээрийн хүрээнд усалгаатай тариалангийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх зорилгоор бичил зээлийн төсөл сонгон шалгаруулалтыг зохион байгуулж, 6 иргэний 150.0 сая төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэг үзүүлсэн.</p> <p>Усалгаатай тариаланг нэмэгдүүлэх дэвшилтэт техник технологи нэвтрүүлэхэд 2019-2020 онд 720.0 сая төгрөгийн дэмжлэгийг иргэд аж ахуйн нэгжүүдэд олгосон.</p>

						Шинэ хөдөө төслийн 83.5 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Айраг, Алтанширээ, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Сайхандулаан, Өргөн сумдад сум тус бүрт 25 морины хүчин чадалтай трактор, хадуур тармуур, 20*6 хэмжээтэй хүлэмжийн иж бүрдэл олгосон.
128	1.27.4. “Өрхийн хэрэгцээг хашаанаас” хэрэгжүүлж, тариалалтыг нэмэгдүүлнэ.	“Өрхийн Өөрийн төслийг хүлэмжийн”	2017 - 2020	УТ ОНТ 84.0	Хураан авсан ургацын хэмжээ Өмнөх оноос 1-2 хувиар нэмэгдсэн байна. Төсөлд хамрагдсан иргэн, ААН-ийн тоо - 30-аас доошгүй.	Төслийн хүрээнд 14 сумын шинээр өрхийн тариалан эрхлэх сонирхолтой 150 гаруй иргэнд ХХААХҮЯ-аас 22 нэр төрлийн хүнсний ногооны үрийг үнэ төлбөргүй, Сайншанд сумын хашаандаа ногоо тарих сонирхол, боломжтой зорилтот бүлгийн 6 иргэнд БНСУ-д үйлдвэрлэсэн /4*3.5м2/ иж бүрэн хүлэмж, дагалдах хэрэгслийн хамт олгон, газар тариалан эрхлэгчдэд хүлэмжийн аж ахуйн чиглэлээр сургалт, дадлагыг зохион байгуулж нийт 60 гаруй тариаланчийг хамруулсан. ХХААХҮЯ-аас олгож буй хямд үнэ, урт хугацаатай хөнгөлөлттэй зээлд 12 иргэн, ААН-ийн нэгж, хамрагдсан. “Шинэ хөдөө- Дорноговь” төслийн хүрээнд Айраг, Алтанширээ, Иххэт, Дэлгэрэх сумдад тус бүр 1 нийлэг хальсан хүлэмжийн иж бүрдэл олгосон. “Сум хөгжүүлэх сан”-гаас хүлэмжийн аж ахуй эрхлэх 7 төсөлд 79.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл олгож 40 хүлэмж нэмэгдсэн. Тайлант хугацаанд буюу 2016-2020 онд аймгийн хэмжээнд хамгаалагдсан хөрсний талбайг 2 дахин нэмэгдүүлж 9909 м2 талбайд тариалалт хийж, 28.5 тн ургац хураан авч, талбайн хэмжээ 2016 онтой харьцуулахад 40 хувиар, ургац 10 хувиар өссөн.
129	1.27.5. “Дорноговийн тарвас” дэд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэн, шинэ төрлийн жимс тариалах туршилтын ажлыг хийнэ.	“Дорноговийн тарвас”	2017 - 2020	ОНТ 176.0	Туршилт, судалгааны ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100% Техник, тоно төхөөрөмж нийлүүлэгдсэн байна. Туршилт судалгааны ажлын үр дүнгээр ном хэвлүүлнэ. Биохимийн найрлага тодорхойлогдсон байна.	ХХААХҮЯ-ны дэргэдэх улсын сорт сорилтын зөвлөлийн хурлаар тус аймагт тариалагддаг Астарханьский сортыг “Дорноговийн тарвас” нэрийн нутагшсан сортоор батлуулсан. Уг сортын тарвасны үрийн сан бүрдүүлэхэд “Газар тариалан эрхлэлт, ойжуулалтыг дэмжих сан”-гаас дэмжлэг үзүүлэн, аймгийн төв Агротарк, “Монгол ногоо” төсөлтэй хамтран тарвас, амтат гуаны үрийг үржүүлэн, сүүлийн 3 жил улсад нийлүүлэх ажлыг хийсэн. “ДОРНОГОВИЙН ТАРВАС” хөтөлбөрийг сурталчлах арга хэмжээг жил бүр “Дорноговьд үйлдвэрлэв” үзэсгэлэн худалдааны үеэр зохион байгуулж, тариалан эрхлэгчид хаяг шошготой, амталгаат худалдаа, шилдэг тарвас, хамгийн амттай тарвасыг шалгаруулах, төрийн албан хаагчдын дунд 10-н тарвасны уналт, иргэд, оролцогчдын дунд тарвасаар хэн хамгийн сайхан бүтээл урлах вэ, танин мэдэхүйн хөгжөөнт уралдаан, тэмцээнийг уламжлал болгон зохион байгуулж, олон нийтэд сурталчлан ажилласан. Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 223 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Жимс жимсгэнэ” үндэсний хөтөлбөрийг орон нутагт хэрэгжүүлэх аймгийн дэд хөтөлбөрийг аймгийн ИТХТ-ийн 2018 оны 64 дүгээр тогтоолоор батлуулан, шинэ төрлийн жимс тариалан турших, судалгааны ажлын хүрээнд интоор, монос, үхрийн нүдний 30 гаруй суулгацыг Төв аймгийн Батсүмбэр сумаас татан авч, орон нутгийн иргэн, аж ахуйн нэгжүүдэд олгож тарих, арчлах арга зүй, гарын авлагаар ханган 50 гаруй иргэн, аж ахуйн 14 га талбайд жимс, жимсгэнэ, 6 төрлийн жимсний 150-аад мод, бутыг тариалан туршсан. 2017-2020 онд 25,5 га талбайд тарвас тарьж 406 тн ургац хураан авч тариалалт 30%, хураан авсан ургацын хэмжээ 15%-иар нэмэгдсэн.

ХОЁР. НИЙГМИЙН БОДЛОГО						
ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ЧИГЛЭЛЭЭР						
Хүн амыг өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх мэдлэг дадал хандлагад төлөвшүүлж, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэн, хүн амын дунд зонхилон тохиолдох өвчлөлийг бууруулж, дундаж наслалтыг уртасгана.						
130	2.1. Эрүүл мэндийн байгууллагуудын оношилгооны чадамжийг дээшлүүлнэ.	2.1.1.Нэгдсэн эмнэлгүүдийн оношилгоо, эмчилгээний тоног төхөөрөмжийн хангалтыг шат дараатай нэмэгдүүлж, дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлнэ.	2017 - 2020	УТ 1200.0	Эмнэлгийн тоног төхөөрөмжийн хангалтын хувь 80% хүрсэн байна.	<p>Нэгдсэн эмнэлгүүдэд компьютер томограф, лабораторийн орчин үеийн багц тоног төхөөрөмж, дижитал зөөврийн рентген аппарат зэрэг нийт 4.5 тэрбум төгрөгийн 227 нэр төрлийн 434 ширхэг тоног төхөөрөмж нэмэгдэж, тоног төхөөрөмжийн хангалт 84.5%-д хүрсэнээр лавлагаа шатлалын оношилгоо эмчилгээний чадамж 3-4 дахин өссөн.</p> <p>Гемодиализын тасгийг 2016 онд 2 аппараттай шинээр нээж байсан бол 2020 онд 4 аппараттай болж, хэвлийн диализ эмчилгээг шинээр нэвтрүүлэн нийт 30 үйлчлүүлэгчтэй болж, үйл ажиллагаа өргөжсөн.</p> <p>Замын-Үүд сумын 100 ортой эмнэлгийн барилга 2020 оны 10 сард ашиглалтад орсон тул 2 аппаратыг орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр худалдан авч, гемодиализын 3 эмч мэргэжилтэн бэлтгэн, гемодиализын тасгийг 2021 оны 1 сараас шинээр нээхээр мэргэжлийн байгууллагатай хамтран бэлтгэл хангасан.</p> <p>АХБ-ны санхүүжилтээр цусны салбар банкинд бүрэн засвар үйлчилгээ, тоног төхөөрөмжийн шинэчлэл хийгдэж Цус цусан бүтээгдэхүүний нэр төрөл 2-3 төрлөөр нэмэгдэж, 6-12 сарын 320 нэгж бүтээгдэхүүний нөөцтэй болсон.</p> <p>Ерөнхий болон эмэгтэйчүүдийн дурангийн мэс заслыг шинээр нэвтрүүлж, 299 хүнд мэс засал хийж, нярайн сурфактант эмчилгээнд шаардлагатай аппарат тоног төхөөрөмжтэй болсноор 10 нярайд сурфактант эмчилгээг хийж амь насыг аварсан. ГССҮТ-ийн эмч мэргэжилтнүүдтэй хамтран орон нутагт өвдөгний үе солих мэс засал эмчилгээг 8 хүнд хийж эмч, мэргэжилтнүүдээ ажлын байранд сургасан. Тайлант онуудад нийт аймгийн Нэгдсэн эмнэлгийн амбулаториор 578478, хэвтэн эмчлүүлэх тасгаар 38187 хүн үйлчлүүлж, оношилгоо эмчилгээг орон нутагтаа авсан.</p>
131		2.1.2.Сум, өрхийн эрүүл мэндийн төвүүдийг орчин үеийн тоног төхөөрөмжөөр хангана.	2017 - 2020	УТ ОНТ ОНХС 240.0	Тоног төхөөрөмжийн хангалтын хувь 60%-д хүрсэн байна.	<p>Сум, өрхийн эрүүл мэндийн төвүүдэд сүүлийн 4 жилд 857,9 сая төгрөгийн орон нутгийн болон хандив тусламжийн хөрөнгө оруулалтаар 165 нэр төрлийн 396 ширхэг тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслийг шинээр нийлүүлснээр тоног төхөөрөмжийн хангалт өмнөх онуудаас 8.5% -иар өсч, 74%-д хүрсэн. Сум бүр хяналтын монитор, хүчилтөрөгч өтгөрүүлэгч, зөөврийн баллон, физик эмчилгээний тоног төхөөрөмж, ЭХО, зүрхний цахилгаан бичлэгийн аппараттай болж, түргэвчилсэн оношлуураар 8 төрлийн шинжилгээг сумандаа хийж байна. Эрүүл мэндийн даатгалын санхүүжилт бүхий 4 багц тусламж үйлчилгээг үзүүлэх нөхцөл бүрдэж, иргэд орон нутагтаа оношилгоо эмчилгээ үйлчилгээг авдаг болж, аймаг явах санхүү, цаг хугацааны хүндрэл, хүлээгдэл чирэгдэл буурсан. 2019 онд Мандах суманд ЭМЯ, ДЭМБ-ын 21,4 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Мобайл технологи” буюу явуулын тусламж үйлчилгээ үзүүлэх тоног төхөөрөмжийг, 2020 онд 3 суманд /Эрдэнэ, Айраг, Улаанбадрах/ орон нутгийг дэмжих сангийн 33.8 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар ЭХО, ЗЦБ-ын тоног төхөөрөмж, урвалж бодисоор хангагдаж,</p>

						хүн бүр эрүүл мэндийн чанартай тусламж, үйлчилгээг хэрэгцээтэй үедээ, хаана амьдарч байгаагаас үл хамааран санхүүгийн хүндрэлгүйгээр авах боломжийг бүрдүүллээ.
132	2.1.3. Аймгийн нэгдсэн эмнэлгийг "Smart Hospital" болгох ажлыг эхлүүлж, иргэдийг цахим карт, хувийн эрүүл мэндийн нэгдсэн мэдээллийн сантай болгоно.	2017 - 2019	ОНТ 10.0	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь- 40%	Цахим эрүүл мэнд хөтөлбөрийн хүрээнд аймгийн Нэгдсэн эмнэлгт 2016 онд 23 нэр төрлийн 347 ширхэг 345.6 сая төгрөгийн үнэ бүхий компьютер, дагалдах тоног төхөөрөмжийг нийлүүлж, серверийн өрөөнд төхөөрөмжийг суурилуулснаар "Smart hospital" болгох нөхцөл бүрдэж, 2017 оноос e-health программыг 100 хувь нэвтрүүлэн ашиглаж, ЭМЯ, ЭМХТ-ийн ХШҮ-ний багийн үнэлгээгээр хангалттай үнэлэгдсэн. Аймгийн Нэгдсэн эмнэлгийн Цахим мэдээллийн санд 2017-2020 оны 10 сарын хугацаанд давхардсан тоогоор 496560 үйлчлүүлэгчдийн мэдээлэл хадгалагдаж, цаг товлох үйлчилгээ, лаборатори, багажийн шинжилгээний хэсэг, амбулаторийн эмч нарын кабинетуудад нэвтэрч, цаг товлох үйлчилгээнд утсаар урьдчилан цаг авах нөхцлийг бүрдүүлснээр эмч нарт үйлчлүүлэгчийн үзүүлэх цаг, шинжилгээний хариу сүлжээгээр дамждаг болсон. 2020 онд Сайншанд сумын 4-р багт баригдсан эмнэлгийн байранд УБТЗ-ын интернетээр дамжуулж, цахим сүлжээнд холбосноор хүлээгдэл чирэгдэл буурч, мэдээллийн үнэн бодит байдал сайжирсан. Аймгийн Нэгдсэн эмнэлгийн төрөх, хүүхдийн тасгийг зайн оношилгооны иж бүрэн төхөөрөмжтэй болгож, ЭХЭМҮТ-тэй шууд холбогдон оношилгоо эмчилгээний зөвлөгөөг зайнаас авч, цахим хурал зөвлөгөө, сургалтуудыг зохион байгуулдаг болсон ба 2020 онд телемедицинээр ЭМЯ, ЭМХТ, төрөлжсөн мэргэжлийн төв эмнэлгүүдээс зохион байгуулсан 44 удаагийн цахим сургалт, хурал зөвлөгөөнд 449 хүн хамрагдлаа. 2020.11.01-нээс цахим жорын программыг нэвтрүүлж, амбулатори, хэвтүүлэн эмчлэх тасгийн эмч нар ЭМД-ын сангийн үнийн хөнгөлөлттэй болон бусад жорыг цахимаар бичдэг болж, иргэд дахин өрхийн эмнэлэг дээр очиж цахим жор бичүүлдэг хүндрэлийг арилгалаа.	
133	2.1.4.Замын-Үүдийн Нэгдсэн эмнэлгийг "Цахим эрүүл мэнд" төсөлд хамруулж, телемедициний нэгдсэн сүлжээнд холбоно.	2017	Улс, орон нутгийн төсөв 10.0	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100%	Замын-Үүд сумын Нэгдсэн эмнэлэг нь "Цахим эрүүл мэнд төсөлд хамрагдаж, e-Health программыг нэвтрүүлж, 2017-2020 оны 11 сар хүртэлх хугацаанд давхардсан тоогоор 249660 үйлчлүүлэгчдийн мэдээлэл хадгалагдаж цаг товлох үйлчилгээ, лаборатори, багажийн шинжилгээний хэсэг, амбулаторийн эмч нарын кабинетуудад үйлчлүүлэгчийн үзүүлэх цаг, шинжилгээний хариу сүлжээгээр дамждаг болсон. 2020.11.01-нээс цахим жорын программыг нэвтрүүлж, амбулатори, хэвтүүлэн эмчлэх тасгийн эмч нар ЭМД-ын сангийн үнийн хөнгөлөлттэй болон бусад жорыг цахимаар бичиж, иргэд дахин өрхийн эмнэлэг дээр очиж цахим жор бичүүлдэг хүндрэл, хүлээгдэл чирэгдэл буурч мэдээллийн үнэн бодит байдал сайжирсан. Телемедициний нэгдсэн сүлжээнд холбогдон ЭМЯ, ЭМХТ-өөс зохион байгуулж буй цахим сургалтад эмч, мэргэжилтгүүдийг хамруулж, хүүхдийн тасагт орон нутгийн төсвийн 6,9 сая төгрөгийн санхүүжилтээр телемедициний төхөөрөмжтэй болгож, хүүхдийн оношилгоо эмчилгээний зөвлөгөөг цаг алдалгүй ЭХЭМҮТ-өөс авч,	

						тусламж үйлчилгээний чанарыг сайжруулан ажиллав.
134	2.2. Төр хувийн хэвшлийн эмнэлгүүдийн хамтын ажиллагааг уялдуулан өргөжүүлж, хувийн эмнэлгүүдийн хөгжлийг дэмжин чадавхжуулна	2.2.1. Орчин үеийн оношилгоо, эмчилгээний техник, технологи бүхий хувийн хэвшлийн эмнэлгүүдийг дэмжин ажиллана.	2017 - 2020	-	Дэмжлэгийн тоо 2	<p>Орчин үеийн оношилгоо, эмчилгээний техник технологи бүхий хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагуудыг дэмжих бодлого барьж ажилласнаар эрүүл мэндийн чиглэлээр мэргэжлийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэх тусгай зөвшөөрөлтэй байгууллагын тоог 46-гаар нэмэгдүүлж, 102 болгосон.</p> <p>2018-2020 онд хувийн хэвшлийн 18 эмнэлэг, холбоодтой хамтран ажиллах санамж бичиг байгуулж, шийдвэр гаргах түвшинд тэдний оролцоог нэмэгдүүлэн, мэргэжил арга зүйгээр ханган дэмжсэн.</p> <p>2020 онд шинээр “Dream eye center” нүдний хувийн үүдэн эмнэлэг тусгай зөвшөөрөл авч 5-6 төрлийн оношилгоо, 8 төрлийн мэс ажилбарыг 80 гаруй хүнд хийсэн бол 7 эмнэлэг орчин үеийн өндөр хүчин чадал бүхий 2D, 3D, 4D ЭХО, зүрхний ЭХО аппаратаар 24915 хүнд оношилгоо хийж, 19 ургийн гажиг, эмгэг өөрчлөлтийг илрүүлж, нэгдсэн эмнэлэгт хийгддэггүй шинжилгээг 37282 хүнд хийж үйлчилснээр улсын эмнэлгийн ачаалал, иргэдийн хүлээгдэл чирэгдлийг бууруулсан.</p> <p>Ач үйлс дэлгэрэх, Ачлал, Идэр-Өлзийт, Шонхормед эмнэлгүүд, Бүрдэнэ элс сувилал магадлан итгэмжлэгдэн ЭМД-аас санхүүжилт авах эрх үүссэнээр хувь хүнээс төлөх төлбөрийг нэмэгдүүлэхгүй ажиллаж, Ариунталст, Цэвэрталст, Лазурит, Хаш Эрдэнэ, Монсей DG шүдний эмнэлгүүд орчин үеийн шийдэл бүхий ээлтэй орчинг бүрдүүлж, шүдний дэлгэмэл рентген аппарат, шүдний согог заслын үйлчилгээ, нэг удаагийн шүдний багаж хэрэгсэл, өндөр хөгжилтэй орны шүдний эмчилгээний бүтээгдэхүүнийг тусламж үйлчилгээндээ нэвтрүүлсэн.</p> <p>2019-2020 оны 10 сарын байдлаар Эрүүл шүд-Эрүүл хүүхэд үндсэний хөтөлбөрийн хүрээнд ЭМДЕГ-тай гэрээ байгуулан, 6-12 насны 3660 хүүхдийн шүдийг үнэ төлбөргүй эрүүлжүүлж, ЭМД-ын сангаас 225.4 сая төгрөгийн санхүүжилтийг авсан.</p>
135		2.2.2. Төр, хувийн хэвшлийн эмнэлэг, лабораторийн дүрс оношилгоо бусад шинжилгээний хариуг харилцан бие биедээ хүлээн зөвшөөрдөг болгоно.	2017 - 2020	-	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 70%	<p>Төр, хувийн хэвшлийн эмнэлэг, лабораториудын эмч, лаборантуудыг ажлын байрны дадлагажих сургалт, хөндлөнгийн шинжилгээнд хамруулж, сүүлийн үеийн өндөр технологи бүхий тоног төхөөрөмжтэй болоход арга зүйн зөвлөгөө өгч, дэмжиж ажилласнаар хувийн 3 лабораторийн үйл ажиллагаа жигдэрч, шинжилгээний хариуг бүх эмнэлгүүд 100% хүлээн зөвшөөрдөг болсон. Төрийн өмчийн эмнэлгийн хийж чадахгүй 9 төрлийн шинжилгээ, 7 эмнэлэг орчин үеийн өндөр хүчин чадал бүхий 2D, 3D, 4D ЭХО, зүрхний ЭХО аппаратаар, “Болор” мэдрэлийн эмнэлэг тархины цахилгаан бичлэг хийдэг болж иргэдэд орон нутагтаа оношлуулах эмчлүүлэх боломж нэмэгдэж, 2017-2020 оны 10 сарын байдлаар 24915 оношилгоо, 37282 лабораторийн шинжилгээг хийснээр, төрийн эмнэлгийн ачаалал бууруулж, иргэдийн улсын төв эмнэлгүүдэд зорчих урсгалыг багасгасан.</p>
136		2.2.3. Төр, хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагуудын шинэ	2017 - 2020	УТ	Урьд оноос өссөн байна.	<p>Төр хувийн хэвшлийн түншлэлийг хөгжүүлэх, нийгмийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэх зорилгоор хувийн хэвшлийн 18 эрүүл мэндийн байгууллагатай хамтран ажиллах санамж бичгийг 2018 оноос эхлэн жил бүр байгуулдаг болж, гамшиг, НЭМ-ийн ноцтой байдал үүссэн үед хариу арга хэмжээнд хамтран ажиллахаар тусгасан.</p>

		болон дахин сэргэж буй халдвар, гамшиг ослын үеийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлж, нийгмийн эрүүл мэндийн болон зарим эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээг хувийн хэвшлийн байгууллагуудаар гэрээлэн гүйцэтгүүлэх ажлыг зохион байгуулна.			Гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлын төлөвлөгөөг жил бүр тодотгож, хувийн хэвшлийн байгууллагаас дэлгэх ор, дайчлах хүн хүчийг төлөвлөн, эм ханган нийлүүлэх 4 байгууллага, АШУҮИС-ийн салбар сургууль, аймгийн БСГ-тай гамшиг, НЭМ-ийн ноцтой байдал үүссэн үед хамтран ажиллах гэрээг шинэчлэн байгуулсан. 2017-2019 онд томуу томуу төст өвчний дэгдэлт, Айраг сумын үер усны гамшиг, Замын-Үүд сумын автобусны томоохон осол зэрэг НЭМ-ийн ноцтой байдлын үед “Оюутан”, “Шонхор мед” эмнэлэг, “Шанд ариусахуй” халдваргүйтгэлийн байгууллагыг хариу арга хэмжээнд татан оролцуулж, 18 эмч мэргэжилтэн тусламж үйлчилгээг шуурхай үзүүлж хамтарч ажилласан. “Говийн чоно-2019” гамшгийн хор уршгийг арилгах олон улсын дадлага сургуулийн үед хээрийн эмнэлэгт шаардлагатай эд, хэрэгслийг хувийн эмнэлгээс татаж, АШУҮИС-ийн яаралтай тусламжийн багш, клубын нийт 10 оюутныг оролцуулав. 2020 онд Шинэ коронавируст халдварын цар тахлын үед хувийн хэвшлийн байгууллагаас нэмэлтээр дэлгэх 65 ор, 15 хүнийг дайчлахаар төлөвлөж, АШУҮИС-ийн салбар сургуулийн 7 багш, ажилчдыг тусгаарлан ажиглах байранд ажиллуулсан. Сайншанд сумын автозамын хяналтын постод хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагаас 14, сургууль, цэцэрлэгийн 13 эмч, мэргэжилтэнг 24 цагаар ээлжлэн ажиллуулж иргэдийн эрүүл мэндэд хяналт, тандалт хийлгэж, халдваргүйтгэлийн 3 байгууллагаар такси үйлчилгээний 3 компанийн 62 автомашинд, худалдаа үйлчилгээний газрууд, сонгуулийн байр, наадмын талбай зэрэг хүн олноор цугларах цэгүүдэд халдваргүйтгэл хийлгэн коронавируст халдварын хариу арга хэмжээнд хамтран ажиллав.	
137		2.2.4. Хувийн хэвшлийн эмнэлгүүдийг эрүүл мэндийн даатгалын сангаас санхүүжүүлэх зардлын хэмжээг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж, иргэнд учрах төлбөрийн дарамтыг бууруулна.	2016-2017	Улсын төсөв	Урьд оноос өссөн байна. Урьд оноос буурна байна.	Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн санхүүжилт авдаг магадлан итгэмжлэгдсэн хувийн хэвшлийн эмнэлэг 2016 онд 2 байсан бол 2019 онд шинээр 2 эмнэлэг, 1 сувилал, шүдний 5 эмнэлэг ЭМД-ын сангаас санхүүжилт авсан. Өмнөх онуудад ЭМД-ын санхүүжилт эмнэлгийн 1 ор хоногт 175,0 мянган төгрөг байсныг 2020 оноос 400,0 мянган төгрөг болгосноор урьд оноос 269,2 сая төгрөгөөр нэмэгдсэн. 2020 онд 2059 үйлчлүүлэгчийг хэвтүүлэн эмчилж, авбал зохих 578.7 сая төгрөгийн санхүүжилтийн 98.9% буюу 570.8 сая төгрөгийг авсан. “Эрүүл-шүд-Эрүүл хүүхэд” аяны хүрээнд 5 хувийн шүдний эмнэлэг 2019-2020 онд 225.4 сая төгрөгийн санхүүжилт авч 3758 хүүхдийн шүдийг үнэ төлбөргүй эмчлэн эрүүлжүүлсэн.
138	2.3. Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, иргэдийн оролцоог идэвхжүүлж,	2.3.1. Аймгийн Эрүүл мэндийн салбар зөвлөлийг шинэчлэн байгуулан, эрүүл мэндийн талаар баримтлах орон нутгийн бодлого боловсруулж, салбар хоорондын хамтын ажиллагаа,	2017 - 2020	ОНТ 50.3	Урьд оноос өссөн байна.	Аймгийн Эрүүл мэндийн салбар зөвлөлийг 2017 онд шинэчлэн байгуулж, нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг сайжруулах, салбар дундын оролцоог нэмэгдүүлэх зорилгоор жил бүр 60-64 ажил хийхээр төлөвлөн, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг дунджаар 93.3 хувиар хэрэгжүүлсэн. Нийгмийн эрүүл мэндийн чиглэлээр аймгийн 8 дэд хөтөлбөр, төлөвлөгөөг аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийн тогтоолоор батлан хэрэгжүүлж, хүн амд эрүүл мэндийн боловсрол олгох, эрүүл аж төрөх мэдлэг олгох 26473 удаагийн сургалтад давхардсан тоогоор 697485 хүнийг хамруулж, 10046 төрлийн 475442 сурталчилгааны материал түгээсэн. Орон нутгийн телевизтэй хамтран ажиллах

	<p>үйлчлүүлэгчдэд ээлтэй, эрүүл мэндийн дэмжлэгт орчинг бүрдүүлнэ.</p>	<p>иргэдийн оролцоонд тулгуурлан хэрэгжүүлнэ.</p>				<p>гэрээ байгуулан шууд нэвтрүүлэг, хэвлэлийн бага хурал, зочны ярилцлага, хэлэлцүүлэг, "Эмч зөвлөж байна" булан зэрэг 1086 нэвтрүүлгийг 2-4 удаагийн давтамжтай нэвтрүүлж, эрүүл мэндийн 3 цахим хуудаст 8493 төрлийн видео-бичлэг, шторк, зурган мэдээлэл, цаг үеийн мэдээ мэдээлэл тавьж, 548898 хандалт авч, иргэдийн эрүүл мэндийн боловсролыг нэмэгдүүлсэн.</p> <p>Сумдын Эрүүл мэндийн зөвлөлийг ажиллуулж, сум бүрийн онцлогт тохирсон нийгмийн эрүүл мэндийн үйл ажиллагааг жилийн турш зохион байгуулах, урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэг үзлэгийн хамралтыг сайжруулах чиглэлээр арга зүйгээр хангаж ажилласнаар 13 сумын ЭМСЗ-ийн үйл ажиллагаа дунджаар 86.4%-тай үнэлэгдэж, 2017-2019 онд нийгмийн эрүүл мэндийн хөтөлбөрүүд дундажаар 88.5%-тай хэрэгжсэн. Нийгмийн эрүүл мэндийн календарчилсан төлөвлөгөөг ЭМБ-дад хүргүүлж жилдээ 39-44 төрлийн арга хэмжээг төрийн болон төрийн бус 70 гаруй байгууллагатай хамтран зохион байгуулж хэвшсэн. Аймгийн ЭМЗ-ийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд 2017-2020 онд нийт 935.7 сая төгрөг зарцуулсан.</p>
<p>139</p>		<p>2.3.2. "Орчны эрүүл мэнд" дэд хөтөлбөрийг орон нутгийн бодлого, хөгжилтэй уялдуулан боловсруулж хэрэгжүүлнэ.</p>	<p>2017 - 2020</p>	<p>ОНТ 86.0</p>	<p>Урьд оноос өссөн байна.</p>	<p>Орчны эрүүл мэнд аймгийн дэд хөтөлбөрийг 2017 онд шинэчлэн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийн хурлаар батлуулсан. Аймгийн ГӨДСГЗ, УЦУОШГ, МХГ, ХХААГ, БОАЖГ, "Чандмань илч" ХХК-иуд хамтран агаар, хөрс, ундны усны аюулгүй байдал, хэрэглээ устай холбоотой халдварт өвчнөөс сэргийлэх чиглэлээр 2017-2020 онуудад 442 удаагийн сургалтад 38892 иргэнийг хамруулж, 12239 ш гарын авлага тарааж, цахим хуудсаар 19 төрлийн видео бичлэг, 246 мэдээллийг түгээн, орон нутгийн DTV, DSB тв-ээр богино хэмжээний 3 кино, 29 видео бичлэг, шторк цацаж, 33325 хүнд мэдээллийг хүргэсэн.</p> <p>Усны эрүүл ахуй, аюулгүй байдал, сайжруулсан нүхэн жорлонгийн стандарт, хуванцар савны тэмдэглээний зурагт хуудас 40 төрлийн, 7366 ш сурталчилгааны материал тарааж, гар зураг, ЭССЭ бичлэг, АХА зэрэг тэмцээн уралдааныг зохион байгуулж, урамшуулалд 2.7 сая төгрөгийг зарцуулав. Нийтийн цэвэрлэгээнд давхардсан тоогоор 1254 байгууллага, 12093 иргэн хамрагдаж, 9284,2 га талбайн 7551 тн хог хаягдлыг цэвэрлэж, 15754 өрх, 567 байгууллагын 1076,4 га талбайг халдваргүйтгэж, халдвараас сэргийлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн.</p> <p>Орчны эрүүл мэндийг сайжруулах 2 сарын аяны хүрээнд 5 үе шаттайгаар халдваргүйжүүлэлтийг зохион байгуулж, 2378 айл өрхийн 71340 м2 талбай бүхий нүхэн жорлон, бохирын цооног, 210 аж ахуйн нэгжийн 29500 м2 талбай, 110 орон сууцны 349 орц, нийтийн эзэмшлийн зам талбай, 866 км авто зогсоол, хүүхдийн тоглоомын талбайд халдваргүйтгэл хийж Засаг даргын нөөц хөрөнгөөс 6,3 сая төгрөг, COVID-19 халдвараас сэргийлж аймгийн хэмжээнд халдваргүйжүүлэлтийн 3 удаагийн аянаар 97 орон сууцны 204 орц, нийтийн эзэмшлийн авто зам 1449 км, нийт 1067.7 га талбайг халдваргүйжүүлж, 3тн бодис, 22.1 сая төгрөг зарцуулсан. Мөн 85 байгууллага оролцон 49 удаа орчны цэвэрлэгээг хийж, 76.3тн хогийг ачуулсан. Сайжруулсан нүхэн жорлон 25 шинээр барьж, ЭМБ-ууд 28 удаагийн</p>

					халдваргүйтгэлийн үйл ажиллагаагаар 24 га талбайд халдваргүйтгэл хийсэн. Эдгээр ажлын үр дүнд сүүлийн 4 жилд нийтийг хамарсан хоолны хордлого бүртгэгдээгүй бөгөөд 10000 хүн амд ноогдох гэдэсний халдвар 30.6 болж, нийт халдварт өвчний 23.2%-ийг эзэлж байна.
140	2.3.3. "Халдварт өвчнөөс сэргийлэх, хянах" дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, хүний дархлал хомсдлын вирус, дархлалын олдмол хомсдол, сүрьеэ, бэлгийн замын халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, дархлаажуулалтыг сайжруулах цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ	155 54 90	<p>"Халдварт өвчнөөс сэргийлэх, хянах" дэд хөтөлбөрийг 2017 онд ИТХТ-ийн тогтоолоор батлуулан 7 зорилтын хүрээнд 315 үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж, 2016-2020 онд халдварт өвчнөөс сэргийлэх 2914 сургалт сурталчилгаанд 111978 хүн хамрагдаж, иргэдийн мэдлэг хандлага, идэвх оролцоо нэмэгдсэн. Дархлаажуулалтын хамралтыг 98.2%-99.1%-д, хүйтэн хэлхээний тоног төхөөрөмжийг хангалтыг 100%-д, Улаанбурухан улаануудын эсрэг нэмэлт дархлаажуулалтын хамралт 2016 онд 85.7% байсныг 2019 онд 98,7%-д хүргэж, 2019 оноос пневмококкийн эсрэг болон халдварт саагийн идэвхигүйжүүлсэн вакциныг шинээр нэвтрүүлснээр сүүлийн 4 жилд тарилгат халдварт өвчин бүртгэгдээгүй. Томуу, томуу төст өвчний халдвараас бага насны хүүхдүүдийг урьдчилан сэргийлэх зорилгоор 2016-2020 онуудад Засаг даргын нөөц, АОК-ын эрсдэлийн сангийн 1836.7 сая төгрөгийн санхүүжилтийн дэмжлэгээр бага насны эрсдэлт бүлгийн 4873 хүүхдийг томуугийн эсрэг вакцинд хамруулснаар томуугийн өвчлөл, хүндрэлийг бууруулж чадсан.</p> <p>2020 онд COVID-16 халдварын үеийн эмнэлгийн тусламжийн бэлэн байдлын төлөвлөгөөг батлуулж, нэмэлтээр дэлгэх ор, хүний нөөцийг төлөвлөж, улс, орон нутгийн төсвийн 297.8 сая төгрөгийн дэмжлэгээр нэн шаардлагатай тоног төхөөрөмж, хамгаалах хувцас хэрэгслийн нөөц бүрдүүлсэн.</p> <p>2017-2020 онд аймгийн ЗДТГ, ЭМ-ийг дэмжих сан, Глобал сангийн 89.6 сая төгрөгийн санхүүжилтээр 2 нэгдсэн эмнэлэгт Gexpert-ийн аппарат, зөөврийн дижитал рентген аппараттай болж, Замын-Үүд сумын Нэгдсэн эмнэлэг сүрьеэгийн диспансертэй болж, 2019 оноос Тэмбүүг устгая аяныг өрнүүлж сүрьеэ, БЗДХ-ын идэвхтэй тандалт, эрт илрүүлгийг жил бүр зохион байгуулж, нийт 42245 хүнийг хамруулснаар илрүүлэлт, үзлэг шинжилгээний чанар, оношийн баталгаажилт сайжирч 2017-2019 онд төрөлхийн тэмбүүгийн 4 тохиолдол бүртгэгдсэн бол 2020 онд бүртгэгдээгүй. 2020 оны эхний 10 сард 10000 хүн амд ногдох нийт халдварт өвчин 102.5 болж өмнөх оны түвшнээс 24.3-р, сүрьеэ 1.3-аар буурч 9.0, БЗДХ 30.4-р буурч 54.6 болж, сүрьеэгийн эдгэрэлт 96.4%-д хүрсэн.</p>
141	2.3.4. "Эмийн талаар орон нутагт баримтлах бодлого" боловсруулан хэрэгжүүлж, эм зүйн тусламж, үйлчилгээний чанар, аюулгүй байдлыг ханган ажиллана.	2017 - 2020	ОНХС 2.9	Бодлогын хэрэгжилтийн хувь 80%	<p>"Эмийн талаар орон нутагт баримтлах бодлого"-ыг 2017 онд аймгийн Засаг даргын А/513 захирамжаар батлан, "Эмийн зохистой хэрэглээг төлөвшүүлэе", "Антибиотикийн даслаас урьдчилан сэргийлэе" "Антибиотикийг жорын дагуу хэрэглэе" уриатай сарын аяныг төр, хувийн хэвшлийн 52 эрүүл мэндийн байгууллагатай хамтран жил бүр зохион байгуулж, 1097 эмч, мэргэжилтэн, 7852 иргэд, 3476 хэвтэн эмчлүүлэгчийг 62 удаагийн сургалтад хамруулж, эмийн зохистой хэрэглээний мэдлэг хандлагыг нэмэгдүүлэв.</p> <p>2020 онд Эмзүйн Ухааны доктор, профессоруудтай хамтарч, Эмийн</p>

						<p>фармокологийн үйлдэл, харилцан нөлөөлөл, Эмийн сангийн төлөвлөлт, мерчандайзинг сэдвээр сургалт зохион байгуулж, 55 эм зүйч, эм найруулагч хамрагдаж мэдлэг чадвараа дээшлүүлэн эмзүйчийн андгай өргөв. Клиник эм зүйн тусламж үйлчилгээг төлөвшүүлэх, хүний нөөцөөр хангахад анхаарч аймгийн Нэгдсэн эмнэлэг клиник эм зүйчийг орон тоогоор ажиллуулж, УКТЭ дээр ажлын байрны дадлагажих сургалтад 2 удаа хамруулж, мэдлэг чадварыг дээшлүүлснээр эм зүйн тусламж үйлчилгээний чанар сайжирлаа.</p> <p>Алслагдсан, хүн ам олонтой Хатанбулаг, Замын-Үүд сум, Зүүнбаян, Даланжаргалан сумын “Олон овоо” баг зэрэг газруудад нийт 9 эмийн санг шинээр байгуулж, 2020 оны 11 сараас ЭМД-ын сангаас үнийн хөнгөлөлттэй эмээр үйлчилдэг эмийн сангийн тоо 38 болж эм зүйн тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэв.</p> <p>Аймгийн хэмжээнд тусгай зөвшөөрөлтэй 42 эмийн сан эм зүйн тусламж үйлчилгээ эрхэлдэг бөгөөд “Эмийн санд тавигдах нийтлэг шаардлага MNS 5260:2015 стандартын хэрэгжилт 85.3%-тай байна.</p> <p>Нэгдсэн эмнэлгүүд жилийн хэрэгцээт эм, эмнэлгийн хэрэгслийг хуулийн дагуу тендерээр худалдан авч хэвшсэн бөгөөд 2019 оноос сум, сум дундын эмнэлгүүдийн ерөнхий болон тендерээр худалдан авдаг болсноор эмнэлгүүд чанартай, аюулгүй, хямд эм хэрэгслээр хангагдаж ЗШЭ-ийн хангалт дунджаар 83.5%, Амин чухал эмийн нөөц дунджаар 86% байна.</p>
142		<p>2.3.5. Хүн амыг өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх мэдлэг, дадал, хандлагад төлөвшүүлж, нийгмийн эрүүл мэндэд чиглэсэн тусламж, үйлчилгээг эрс сайжруулна.</p>	2017 - 2020	<p>УТ</p> <p>ОНТ</p> <p>136.5</p>	<p>Урьд оноос өссөн байна.</p>	<p>Хүн амыг өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх мэдлэг, хандлагад төлөвшүүлэх зорилгоор жил бүр 10 гаруй арга хэмжээг салбар хоорондын хамтын ажиллагаанд тулгуурлан нэгдсэн удирдлагаар ханган зохион байгуулсан. 2017-2020 онд ЭМБ-ын НЭМ-ийн хөтөлбөрийн зардал, Засаг даргын хөтөлбөрийн зардлаас нийт 935.7 сая төгрөг зарцуулсан. НЭМ-ийн 14 хөтөлбөр хэрэгжүүлж, сүүлийн 4 жилд 26473 удаагийн сургалт сурталчилгаанд давхардсан тоогоор 697485 хүнийг хамруулж, 10046 төрлийн 475442 ш гарын авлага түгээж, орон нутгийн Дмедиа ХХК -тай гэрээ байгуулан 1862 нэвтрүүлгийг нэвтрүүлж, эрүүл мэндийн 3 цахим хуудсанд 8841 төрлийн мэдээ мэдээлэл, зөвлөгөөг байршуулж, 549522 хандалтыг авсан. Масс мессежээр 20032 иргэнд 40 удаа, байгууллагынхаа дугаарын эрхээр 1959 дугаарт 39 удаа зөвлөмжийг илгээж иргэдэд шинэ короновирусний халдвараас сэргийлэх мэдээллийг түгээж ажиллав.</p> <p>“Эрүүл шүд” аяны хүрээнд 2018 онд “Амны хөндийн эрүүл ахуйн кабинет”-ыг ашиглалтад оруулан үйл ажиллагааг тогтмолжуулж, нийт 201 сургалтад 3905 хүүхэд, 548 эцэг эхийг хамрууллаа. Дезерет ОУ-ын байгууллагын эмч 2017, 2018 онд Сайншанд, Замын-Үүд сумын цэцэрлэг сургуулийн 956 хүүхдэд урьдчилан сэргийлэх үзлэг хийж, 176 хүүхдийн 872 өвчлөлтэй шүдийг эрүүлжүүлсэн. 2019 оноос “Эрүүл шүд-Эрүүл хүүхэд” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, 2-12 насны 24693 хүүхдийг урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамруулан 17708 өвчлөлийг илрүүлж, 15013 хүүхдийн шүдний эрүүлжилт 84,3% -д хүрсэн. 5 хувийн хэвшлийн шүдний эмнэлэг</p>

					ЭМДЕГ-тай гэрээ байгуулж 6-12 насны 3758 хүүхдийн шүдийг эрүүлжүүлж , амны хөндийн эрүүл ахуй, шүдээ зөв угаах мэдлэг олгох 842 удаагийн сургалт, сурталчилгаанд давхардсан тоогоор 34174 хүүхэд, эцэг эхчүүдийг хамруулж, 6845 гарын авлагыг тарааж, 716 үе тэнгийн сургагч багш бэлтгэсэн. Сүүлийн 4 жилд 242990 хүнийг 5 төрлийн эрт илрүүлэг үзлэгт, 13882 хүнийг сүрьеэгийн, 44712 хүнийг БЗДХ –ын эрт илрүүлэгт тус тус хамруулж, 433481 иргэд, 191 байгууллагын 5588 албан хаагчид урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдаж хамралт жилээс жилд өссөн.
143	2.3.6. Говийн хүн амын дунд түгээмэл тохиолдож буй хоол боловсруулах замын өвчлөлийг бууруулах чиглэлээр ундны усны аюулгүй байдал, баталгаат хүнсний бүтээгдэхүүний талаарх иргэдийн мэдлэгийг нэмэгдүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 8.0	Урьд оноос өссөн байна.	<p>Хүн амын дунд зонхилон тохиолдох Халдварт бус өвчлөлийн тэргүүлэх шалтгаанд хоол боловсруулах, шээс дамжуулах замын эрхтэн тогтолцооны эмгэгүүд ордог бөгөөд говийн хатуулаг ихтэй ус нь өвчин үүсэх нэг шалтгаан нь болдог. Аймгийн Усны аюулгүй байдлын төлөвлөгөөг 2018 онд шинэчлэн батлуулж, Дэлхийн усны өдрийг угтан салбар дундын хамтын ажиллагаанд тулгуурлан хүн амд ундны усны чанар, аюулгүй байдал, сайжруулсан ариун цэврийн байгууламжийн талаар мэдлэг, ойлголт бий болгох, эрүүл амьдрах хэв маягийг төлөвшүүлэх мэдээллийг 22576 хүнд өгч, орон нутгийн DTV, DSB- телевизүүдээр богино хэмжээний 3 кино, 29 видео бичлэг, шторк цацаж, нийтийн цахим сүлжээгээр 28 төрлийн видео бичлэг, 192 төрлийн мэдээллийг байршуулснаар 33325 хүнд мэдээллийг түгээж, ард иргэдийн мэдлэгийг нэмэгдүүллээ.</p> <p>Ус хэмнэх, хамгаалах, эрүүл ахуй, ариун цэвэр, аюулгүй байдал, сайжруулсан нүхэн жорлонгийн стандарт, хуванцар савны тэмдэг, тэмдэглээний зурагт хуудас 45 төрлийн, 10609 ш сурталчилгааны материал түгээж, гар зураг, ЭССЭ бичлэг, АХА зэрэг тэмцээн уралдааныг хүүхдүүдийн дунд зохион байгуулж 2,7 сая төгрөгөөр урамшуулсан. 2017-2020 онд Зохистой хооллолт, хоол боловсруулах замын эмгэгээс урьдчилан сэргийлэх мэдлэг олгох 1861 удаагийн сургалтад 75732 хүн хамрагдаж, 551 төрлийн 27307 гарын авлага тарааж, цахим хуудас, орон нутгийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр 342 мэдээллийг олон нийтэд хүргэснээр зөв зохистой хооллох, ундны усны аюулгүй байдлын талаарх хүн амын, мэдлэг хандлага нэмэгдэж, сүүлийн 4 жилд нийтийг хамарсан хоолны хордлого бүртгэгдээгүй.</p> <p>2020 оны жилийн эцсийн байдлаар Хоол боловсруулах эрхтэн тогтолцооны эмгэг 10000 хүн амд 2439.2 болж, 2017 оны түвшнээс 105 нэмэгдэж, цөсний чулуу 37.4, бөөрний чулуу 3.4 болж 2017 оны түвшнээс 2.9- 1.8-аар тус тус буурсан.</p>
144	2.3.7. "Ирээдүйн босго" төвийн үйл ажиллагааг хүүхэд, өсвөр насныханд сэтгэлзүйн зөвлөгөө өгөх үйлчилгээгээр өргөжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ 12.0	Урьд оноос өссөн байна.	<p>НҮБ-ийн ХАС-ийн дэмжлэгтэйгээр 2016, 2017 онд 2 нэгдсэн эмнэлэгт "Ирээдүйн босго" төвийг байгуулж, 2 эмчийг ажиллуулан сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх ур чадвар эзэмшүүлэх богино хугацааны сургалтад хамруулсан. Тус кабинетууд 2017-2020 оны 10 сард нийт 32135 хүүхдэд үйлчилж, 509 хүүхдэд ганцаарчилсан зөвлөгөө өгч ажилласан ба 2016 онтой харьцуулахад 2020 онд үйлчлүүлсэн хүүхдийн тоо 1644-р, урьдчилан сэргийлэх үзлэгт орсон хүүхдийн тоо 480-р тус тус өссөн. 2019 онд СЭМҮТ-тэй хамтран "Хүүхэд, өсвөр үеийнхний сэтгэцийн тулгамдсан асуудлыг</p>

					<p>илрүүлэх, зөвлөгөө өгөх арга зүй” сэдэвт говийн бүсийн сургалтыг зохион байгуулж, 4 аймгийн 58 хүн, 2020 онд “Сэтгэцийн эрүүл мэндийн зонхилон тохиолдох эмгэгүүд” сургалтад сум, өрхийн ЭМТ-ийн 50 эмчийг тус тус хамруулж, хүүхдэд сэтгэцийн эмгэг илрүүлэх, зөвлөгөө өгөх аргачлалын талаар мэдлэг, ур чадварыг дээшлүүлэв.</p> <p>Дорноговь аймгийн анхны сэтгэл зүйн туслалцааны “Итгэл, сэтгэл, хандлага” төв Сайншанд суманд нээгдэж, мэргэжлийн сэтгэлзүйч ганцаарчилсан зөвлөгөө, бүлгийн ярилцлага, сургалт зохион байгуулах боломж бүрдсэн. Тус төв нь Сайншанд сумын Хамтарсан багтай уялдаа холбоотой ажиллаж, гэмт хэрэг, гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчид сэтгэл зүйн үйлчилгээ үзүүлж, зорилтот бүлгийн иргэдийг сэтгэл зүйн боловсрол эзэмшихэд хамтран ажилласан бөгөөд 19 хүүхэд сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээ авсан.</p> <p>2018-2020 онд аймгийн хэмжээнд “Өсвөр үеийнхний дундах сэтгэцийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудал, хар тамхи, мансуурлаас сэргийлэх нь” сэдэвт сургалтыг аймгийн ГХСАЗСЗ, БСУГ, ЭМЯ-ны харьяа СЭМҮТ, Сайншанд, Замын-Үүд, Айраг, Сайншанд сумын ЗДТГ-тай хамтран Сэтгэцийн эрүүл мэндийн клиникийн профессор багшийг 3 дахь жилдээ урьж авчран сургуулийн өсвөр үеийн 2866 хүүхдэд “Мансуурах дон, түүнээс урьдчилан сэргийлэх” сэдвээр эрүүл мэндийн боловсрол олгож, Айраг, Замын-Үүд, Сайншанд сумын сургуулиудын 107 сурагчийг мэргэжлийн эмчийн зөвлөгөөнд хамруулсан.</p>
145	2.3.8. “Элэг бүтэн Монгол” боловсруулж, эмгэг, сэргийлэх эрчимжүүлнэ.	хөтөлбөр элэгний хавдраас ажлыг	2017 - 2020	ОНТ 19.0	<p>Хөтөлбөрийн хэрэгжилт- 100%</p> <p>Өвчлөл буурсан байна.</p> <p>Элэг бүтэн Монгол үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхээр “Элэг бүтэн Дорноговь” дэд хөтөлбөрийг аймгийн ИТХТ-ийн 2017оны 44–р тогтоолоор батлуулж, 2017-2020 онд 4 зорилтын хүрээнд 56 ажил төлөвлөж, 83%-тай хэрэгжүүлэв. 2017-2020 онд тус хөтөлбөрийн хүрээнд 418 удаагийн сургалт, сурталчилгаанд 15418 хүнийг хамруулж, 253 төрлийн 25894 ш гарын авлага тараан 8.1 сая төгрөг зарцуулсан. 2017-2020 онд 15-аас дээш насны хамрагдвал зохих 33335 хүн амын 29755 хүнийг шинжилгээнд хамруулснаар, С вирусийн халдвартай 1816 хүн, В вирусийн халдвартай 1900 хүнийг илрүүлж, хамралт 89.2%-д хүрсэн. Аймгийн Нэгдсэн 128 шинжилгээг баталгаажуулж, “Итгэл”, “Вона вита” лабораториудтай гэрээ байгуулан 2327 хүний вирусийн ачааллыг тоолуулж, 13 эмийн сангаар вирусийн эсрэг эмийг худалдаалж, нийт 386.4 сая төгрөгийн эмээр үйлчилж иргэдэд учрах эдийн засгийн хүндрэлийг бууруулсан.</p> <p>Хүн амын дунд элэгний хорт хавдар, хатуурлын шалтгаант нас баралт их, ихэвчлэн хожуу үедээ илэрч нас барах тохиолдол их байсан тул 2016 оноос элэгний хорт хавдар, хатуурлын эрт илрүүлэг үзлэгийг эхлүүлж, 2017-2020 оны 10 сард эрт илрүүлэг үзлэгт хамрагдвал зохих хүн амын 68.8% буюу 48747 хүнийг хамруулснаар элэгний хавдрын 5 тохиолдлыг эрт үед нь илрүүлж, эмчилгээний асуудлыг шийдвэрлэсэн. 2020 онд 10000 хүн амд ноогдох элэгний хорт хавдрын өвчлөл 5.8, нас баралт 4.0 болж 2017 оны мөн үеэс өвчлөл 0.1-р, нас баралт нь 1-р тус тус буурсан нь эрт илрүүлэг үзлэгийн үр дүн юм.</p>

146		<p>2.3.9. Уламжлалт анагаах ухаан, рашаан сувиллын төв, БНХАУ-ын Олон Улсын Монгол эмнэлгийн хамтын ажиллагааг шинэ шатанд гаргана.</p>	<p>2017 - 2020</p>	<p>УТ ОНТ ОНХС</p>	<p>Урьд оноос өссөн байна.</p>	<p>БНХАУ-ын ӨМӨЗО-той хамтран ажиллах гэрээний хүрээнд 2016-2019 онуудад Бээжин хотын УАУ-ы эмнэлэг, Улаан цав хошуу, Эрээн хот, Шилийн гол аймаг, Бугат хотын Монгол эмнэлгүүдтэй хамтран ажиллаж, ажлын байрны дадлагажих сургалтад 10 хоногоос 3 сар хүртэлх хугацаагаар 43, туршлага солилцох, танилцах аялалд 1-7 хоногоор 63, нийт 106 эмч мэргэжилтнийг хамруулж мэдлэг чадварыг нь нэмэгдүүлсэн. Дадлагажих туршлага судлах аялалд УАУРСТ-ийн 9 эмч мэргэжилтэн хамрагдаж, 2019 онд Шилийн гол аймагт болсон анхдугаар Өмнөд Умардын үндэсний эм эмнэлгийн хамтын хөгжлийн тухай ярилцах хуралд УАУРСТ-ийн 2 эмч оролцон “Үе мөчний өвчний үед хэрэглэдэг уламжлалт жорын судлагдсан байдал” сэдэвт илтгэл тавьж, тухайн орны судлаачдаас туршлага судалсан. Дадлагажих сургалтад хамрагдсан эмч, мэргэжилтнүүд уламжлалт анагаах ухаан, сэргээн засах, хөдөлгөөн заслын чиглэлээр давхардсан тоогоор 28 жижиг хэрэгслийг хийж, эмчилгээний 7 шинэ аргыг нутагшуулан 3465 хүнд тусламж үзүүлсэн.</p> <p>2016 онд БНХАУ-аас Дорноговь аймгийн Замын-Үүд суманд суугаа Ерөнхий консулын газартай хамтын ажиллагааны хүрээнд Хөх хотын Олон Улсын Монгол эмнэлгийн эмч нарын 14 хүний бүрэлдэхүүнтэй үзлэгийн баг УАУРСТ, Замын-Үүд сумын Нэгдсэн эмнэлэгтэй хамтран ажиллаж, 1172 үйлчлүүлэгчид, 2019 онд Эрээн хотын 7 эмч мэргэжилтнүүд Замын-Үүд суманд нийт 1015 хүнд үнэ төлбөргүй үзлэг, оношилгоо, эмчилгээ хийж, эмч нарыг ажлын байранд дадлагажуулан сургасан. 2020 онд дэлхий дахинд тархаад байгаа COVID-19 халдварын цар тахалтай холбоотой гадаад сургалтууд зохион байгуулагдаагүй.</p>
147		<p>2.3.10. Аймагт Халдварт, Хүүхдийн эмнэлэг, “Халзан уул” рашаан сувиллын амрагчийн байр, “Талст зам” өрхийн эрүүл мэндийн төвийн барилгыг тус тус шинээр барьж, Замын-Үүд сумын эмнэлэг, Сайншанд сумын төрөх эмнэлгийн барилгуудыг ашиглалтанд хүлээн авах, зарим эрүүл мэндийн байгууллагын барилгыг үе шаттай засварлан, автопаркийн шинэчлэлтийг хийнэ.</p>	<p>2017 - 2020</p>	<p>УТ ОНТ 11925.3</p>	<p>Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100</p>	<p>2016-2020 онд Эрүүл мэндийн салбарт эмнэлгийн шинэ барилга, өргөтгөл, их засварт 15.5 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийснээс улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын 4.7 тэрбум төгрөгөөр 50 ортой төрөх шинэ эмнэлэгийн барилга, 6.3 тэрбум төгрөгөөр 100 ортой Замын-Үүд сумын шинэ эмнэлгийн барилгыг ашиглалтад оруулж, 504,6 сая төгрөгөөр 3 сумын ЭМТ-ийн өргөтгөл, 330,9 сая төгрөгөөр нэгдсэн эмнэлгийн хэсэгчилсэн засвар, 44.7 сая төгрөгөөр 3 сумын ЭМТ-ийн халаалтын шугам, уурын зуух, гадна засвар тус тус хийгдсэн.</p> <p>Орон нутгийн төсвийн 1257,0 сая төгрөгөөр 20 ортой шинэ эмнэлэг, 276,7 сая төгрөгөөр Айраг сумын ЭМТ-ийн өргөтгөл, 69,3 сая төгрөгөөр Халзан-Уул рашаан сувилалын их засвар, 337.0 сая төгрөгөөр Иххэт сумын ЭМТ-ийн барилгын их засвар, 83,2 сая төгрөгөөр нэгдсэн эмнэлгийн цэвэр усны шугамын шинэчлэл, 11 сумын ЭМТ-ийн барилгын засварууд 439,0 сая төгрөгөөр тус тус гүйцэтгэсэн.</p> <p>Хандив тусламж, төсөл хөтөлбөрөөр 461,2 сая төгрөгийн их засварын ажил хийгдлээ. Сайншанд, Замын-Үүд суманд “Багийн хөгжлийн төв”-ийн 7 барилга ашиглалтад орж, өрхийн ЭМТ-үүдийн ажиллах нөхцөл, иргэдэд тусламж үйлчилгээ авах ээлтэй орчин бүрдсэн.</p> <p>Орон нутгийн төсвийн 2397,9 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар баригдах халвартын шинэ эмнэлгийн барилгын гүйцэтгэгчээр “Төгс өнө” ХХК шалгарч,</p>

					барилгын ажлын санхүүжилт 2020 онд 1,0 тэрбум төгрөг, гүйцэтгэл 30% байна. 2016-2020 оны 10 сарын хугацаанд эрүүл мэндийн салбарын автомашины парк шинэчлэлд 27 машин, 7 багийн эмчийн мотоцикл нийлүүлэгдсэнээс улсын төсвөөр 18 автомашин 638.8 сая төгрөг, орон нутгийн төсвөөр 7 автомашин – 225.9 сая төгрөг, хандив тусламжаар 3 автомашин 92.7 сая төгрөг зарцуулсан. 2016 оноос хойш парк шинэчлэлт анхан шатанд 94.1%, хоёрдахь шатлалд 79.3%-тай хийгдэж, алслагдсан иргэдэд үзүүлэх түргэн тусламжийн бэлэн байдал хангагдан хүртээмж нэмэгдсэн.
148	2.3.11. Эрдэнэ сумын нутаг дахь “Цагаан худаг”-ийн рашааныг эрүүл мэндийн чиглэлээр ашиглах боломжийг судалж, шийдвэрлүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100%	Эрдэнэ сумын нутагт орших “Цагаан худаг”-ийн рашааныг эрүүл мэндийн чиглэлээр ашиглах боломжтой гэж 2006 онд МУ-ын ШУА-ийн хими, химийн технологийн хүрээлэнгийн шинжилгээгээр тогтоосон. Тухайн мэдээлэлд үндэслэн ШУА-ийн хими технологийн хүрээлэнгийн дүгнэлтийг Монголын рашаан судлаачдын нийгэмлэгт хүргүүлснээр “Цагаан худаг”-ийн рашаан нь 5.3-6.8г/дм3 эрдэсжилттэй тул эмчилгээний зориулалтаар, эмчийн заавраар ашиглах боломжтой, хоол боловсруулах эрхтэн тогтолцоо, бөөр, шээс ялгаруулах тогтолцоо, бодисын солилцооны эмгэгүүдийн үед уух болон орох хэлбэрээр хэрэглэнэ” гэсэн дүгнэлтийг гаргасан.
149	2.3.12. “Бүрдэнэ булаг” бөөрний сувиллыг магадлан итгэмжлэлд оруулж, үйл ажиллагааг нь эрчимжүүлнэ.	2017	Орон нутгийн төсөв	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100%	Эрдэнэ сумын нутагт байрлах “Бүрдэнэ булаг” бөөрний сувиллыг 2017 онд анхны магадлан итгэмжлэлд амжилттай хамруулж, 2018 онд 2 жилээр, 2020 онд 3 жилийн хугацаатай магадлан итгэмжлэгдсэн. 2019 оноос ЭМДЕГ-тай гэрээ байгуулж, санхүүжилтийн эрх үүсч 360 хүнд сувиллын тусламж үйлчилгээг үзүүлж, 39.6 сая төгрөгийн санхүүжилт, 2020 онд 482 хүнд сувиллын тусламж үйлчилгээг үзүүлж 120.0 сая төгрөгийн санхүүжилт авсан. Тус сувилалд сувилуулсан хүний тоо 25,4%-иар, санхүүжилт 80,4 сая төгрөгөөр тус тус нэмэгдэж, сувиллын орчинг тохижуулан тусламж үйлчилгээнд шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн хангалтыг нэмэгдүүлснээр сувиллын үйлчилгээний чанар хүртээмж сайжирч үйлчлүүлэгчийн тоо өссөн.
150	2.3.13. “Халзан уул” рашаан сувиллын үйл ажиллагааг дэмжиж, тохижуулах, аялал жуулчлал сувиллыг цогцоор нь хөгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100%	Халзан-Уул рашаан сувилал нь 27-н орон тоотой, 60 ортой, жилдээ 720 сувилуулагч хүлээн авах хүчин чадалтай, улирлын чанартай үйл ажиллагаа явуулдаг. “Халзан уул” рашаан сувиллын үйл ажиллагааг дэмжиж, аялал жуулчлал сувиллыг цогцоор нь хөгжүүлэх зорилгоор 2018 онд орон нутгийн төсвөөс нийт 100.0 сая төгрөгийн санхүүжилт хийснээс 69.3 сая төгрөгөөр сувиллын барилгын засвар, 30.0 сая төгрөгөөр фургон маркын автомашин авч үйлчлүүлэгчид ээлтэй орчин бүрдүүлсэн. Эрэн хотод болсон “Дорноговь аймгийн Соёл, Аялал жуулчлалын өдөрлөг”, Улаанбаатар хотод жил бүр аялал жуулчлалын үзэсгэлэнгүүдэд оролцож, байгууллагаа сурталчилж, 2017 онд БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Эрэн хотын төлөөлөгчид сувилалтай газар дээр нь очиж танилцаж, цаашид хамтран ажиллах санал солилцсон. Тус сувилал өөрсдийн батлагдсан төсвөөс 2017-2020 онуудад 37.7 сая төгрөгийн тоног төхөөрөмж худалдан авч засвар үйлчилгээ хийж тохижилтоо сайжруулсан. Тусламж үйлчилгээний чанар,

						<p>хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд анхаарч 1 эмч зүү эмчилгээ, 1 эмч сэргээн засахын чиглэлээр мэргэшин, давхардсан тоогоор 16 эмч мэргэжилтэнийг УАУРСТ дээр 5 сар ажлын байранд сургаж, сувиллын тусламж үйлчилгээнд уламжлалт анагаахын эмчийн үзлэг оношилгоо, эмчилгээ, монгол эм тан, зүү эмчилгээ, сэргээн засах эмчилгээг нэвтрүүлж, 2019 онд магадлан итгэмжлэлээ 3 жилээр амжилттай сунгасан.</p> <p>2017-2020 онд нийт 1636 сувилуулагч, 1607 өдрийн амрагч хүлээн авснаар сувилуулагчийн тоо 2017 оныхоос 2020 онд 19.9%-иар өсч ЭМД-ын сангийн санхүүжилтийг 23.2 сая төгрөгөөр нэмэгдүүлэн авч, өр авлагагүй ажиллав.</p>
151	2.4. Хүн ам, ялангуяа эмзэг бүлгийн иргэдэд хүрэх эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.	2.4.1. Эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдсан иргэдийг жилд нэг удаа эрүүл мэндийн оношилгоонд хамруулж, “Явуулын амбулатори” шүдний үзлэгийг өргөжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ 57.0	Урьд оноос өссөн байна.	<p>2018-2020 оны хугацаанд нэгдсэн эмнэлгүүд 3520 хүнийг урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамруулсан ба ажил олгогч, иргэдийн жил бүр урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдах хандлага нэмэгдсэн. 2018 оноос “Хүн амыг нас, хүйс, эрүүл мэндийн эрсдэлд суурилан урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэг үзлэг”-ийг эхлүүлж, энэ хугацаанд 3822 хүнийг багцийн үзлэгт хамруулан 2020 онд 51 сургууль, цэцэрлэгийн 1642 багш ажилчдыг ЭМ, БШУ-ны сайдын хамтарсан тушаалын дагуу хамруулав.</p> <p>Нарийн мэргэжлийн тусламж үйлчилгээг алслагдсан хөдөөгийн иргэдэд үзүүлэх зорилгоор 10 дахь жилдээ ЭМ-ийн сайдын 2016 оны А/147 тушаал, аймгийн Засаг даргын 2017-2020 оны А/218, А/251, А/324 захирамжаар 12-13 суманд “Явуулын амбулатори”- ийн үзлэгийг зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 9363- 22541 хүнийг хамруулан 534-1492 шинэ өвчлөл илрүүлж, 202-789 хүнийг онош тодруулахаар дээд шатлалд илгээснээс цесний чулуутай 17, элэгний шохойжилтой 7, бөөрний үрэвсэлтэй 26, уушгины хавдартай 1, элэгний хавдартай 1, цусны хавдар 1 иргэнийг илрүүлж, эрүүлжүүлэв.</p> <p>2018 оноос эхлэн явуулын үзлэгт хилийн цэргийн бие бүрэлдэхүүн 239-376 хүнийг, АА болон давхар хамаарлын 26 бүлгийн 457 хүнийг тус тус хамруулж, үзлэгт хамрагдсан хүний тоо жил бүр 4141- 4503 хүнээр нэмэгдлээ.</p> <p>2019 оноос явуулын үзлэгт зөврийн рентген аппаратаар шинжилгээг хийдэг болж, сүрьеэ өвчний сэжигтэй 33 хүнийг илрүүлснээс 6 хүний онош батлагдан эмчилгээнд хамруулав.</p> <p>Сүүлийн 4 жилд явуулын амбулаторийн үзлэгт аймгийн Засаг даргын нөөц, анхан шатны эрүүл мэндийн төвүүдийн төсөв, сумын Засаг даргын нөөцөөс нийт 88.5 сая төгрөгийн санхүүжилтийг зарцууллаа. Алслагдсан хөдөөгийн хүн амын хэрэгцээнд үндэслэн 2015 оноос эхлэн явуулын шүдний эмчийн үзлэгийг 5 жил бүсчлэн зохион байгуулж, 2017 -2020 онуудад 24 сумын 5459 хүнд нүүр ам судлалын тусламж үйлчилгээг үзүүлж, нийт үйлчлүүлэгчдийн 69.1-87.8% нь цэцэрлэг, сургуулийн хүүхдүүд байсан ба 21.8- 26.4%-ийг эрүүлжүүлж, сум орон нутгийн төсвийн 21.9 сая төгрөгийг зарцуулав</p>
152		2.4.2. “Эрүүл шүд” аяныг өрнүүлж, Ерөнхий боловсролын	2018 - 2019	УТ	Ажлын гүйцэтгэлийн	<p>Эрүүл шүд аяны удирдамжийг аймгийн Засаг даргын 2017оны А/459 дугаар захирамжаар батлуулж, хүүхэд өсвөр үеийнхний амны хөндийн эрүүл мэндийг хамгаалах, шүдээ зөв угаах мэдлэг дадал олгох зорилгоор ЭМ-ийг дэмжих сангийн</p>

		сургуулиудыг түшиглэн шүдний кабинет байгуулах, өрхийн эрүүл мэндийн төвүүдэд шүдний нарийн мэргэжлийн эмчийн тусламжийг ойртуулах нөхцлийг судалж, шийдвэрлэнэ.			хувь-100	<p>дэмжлэгээр Шүдний эрүүл ахуйн кабинетыг 2017 онд байгуулж, 2018-2020 онд 201 удаагийн сургалтад 11 цэцэрлэг, сургуулийн 3905 хүүхэд, 548 эцэг эхчүүдийг хамруулж, амны хөндийн эрүүл ахуй, шүдэнд халтай хүнсний бүтээгдэхүүн, шүдээ зөв угаах аргыг зааж сургасан.</p> <p>2017-2018 онд Дезерит ОУБ-ын эмч 2714 хүүхдэд үзлэг хийн 459 хүүхдийн шүдийг эрүүлжүүлж, 243 хүүхдэд түрхлэг түрхэж, 700 эцэг эхчүүдийг сургалтад хамруулсан.</p> <p>Эрүүл шүд- Эрүүл хүүхэд хөтөлбөрийн хүрээнд 2019-2020 оны 10 сарын байдлаар 2-12 насны 24693 хүүхдийг урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамруулж, 17708 өвчлөл илрүүлэн 15013 хүүхдийн шүдийг бүрэн эрүүлжүүлж, шүдний эрүүлжилт 84.3% -д хүрсэн.</p> <p>Аймгийн хэмжээнд 5-6 насны хүүхдүүдийн дунд шүд цоорлын тархалт 62.1%, 12насны хүүхдүүдийн дунд 54.5%, цоорлын эрчим 2.6 байгааг тогтоосон. 2017-2020 онд сумдад шүдний эмчийн явуулын үзлэгийг бүсчлэн зохион байгуулан 6602 хүн хамрагдаж, 4262 хүүхдийн шүдийг эрүүлжүүлсэн. Эрүүл шүд-Эрүүл хүүхэд хөтөлбөрийн хүрээнд ЭМДЕГ-тай гэрээтэй ХХ-ийн 5 шүдний эмнэлэг 2019-2020оны 10 сард 2-12 насны нийт 3660 хүүхдийн шүдийг бүрэн эрүүлжүүллээ. Амны хөндийн эрүүл мэндийн чиглэлээр 11 суманд 637 үе тэнгийн сургагч багш бэлтгэж, Мон-Сей Ди Жи эмнэлэгтэй хамтран амны хөндийн эрүүл ахуйн сургагч багшаар 35 эмч мэргэжилтэн, 16 сургууль, цэцэрлэгийн 61 багшийг бэлтгэж, шүдний муляж, сойз, CD гарын авлагаар хангасан. 2018 оноос Эрүүл шүдтэй сургууль, цэцэрлэг анги шалгаруулах болзолт уралдааныг зарлаж 10 Эрүүл шүдтэй байгууллага, анги хамт олонтой болсон.</p>
153		2.4.3. "Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд", "Эрүүл ирээдүй - Дорноговь" дэд хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Эерэг үзүүлэлт урьд оноос өссөн байна.	<p>Хөтөлбөрийн хүрээнд 371.2 сая төгрөгийн тоног төхөөрөмж нийлүүлэн, нэн шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн хангалт 86%-д хүрч, нэгдсэн эмнэлгүүд ЭХЭМҮТ-тэй realtime-р зайн оношилгоо эмчилгээний зөвлөгөөг цаг алдалгүй авдаг боллоо.</p> <p>2017-2020 онд 10 эмчийг эх, хүүхдийн чиглэлээр бэлтгэж, "Эх хүүхдийн ТҮ-ээг сайжруулъя" бүсийн ажил мэргэжлийн уралдаанд 100 гаруй эмч оролцож, 2018 онд Говийн бүсийн зөвлөгөөнд 80 гаруй эмч мэргэжилтэнийг чадавхжуулснаар тусламжийн чанарт ахиц гарч, хүүхдийн эндэгдэл, хүндрэлийн тоо буурав. Явуулын болон шүдний нарийн мэргэжлийн эмчийн үзлэгийг жил бүр зохион байгуулж, 5 хүртэлх насны хүүхдийг витаминжуулж, дархлаажуулалтад хамруулан, гэрийн эргэлтийг эрчимжүүлснээр 15.1%-иар өсч 61.8%-д, ангир уураг эрт амлуулалт 98%-д хүрч, 2019 оноос эхлэн нийт 83.9 сая төгрөг анхан шатны ЭМТ-дийн төсөвт батлагдаж, эх хүүхдийн олон найрлагат тэжээл, ЖСХ-ийг худалдан авч бага насны хүүхдүүд, зорилтот бүлгийн эхчүүдэд хүргэлээ.</p> <p>Сүүлийн 4 жилд 1027 удаагийн сургалт сурталчилгаанд 29253 хүнийг хамруулан 8793 ш гарын авлага түгээж, 12 суманд 637 хүүхдийг үе тэнгийн сургагч багшаар бэлтгэж, эх хүүхдийн эрүүл мэндийн талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлэв.</p>

						<p>Зөвлөгөө өгөх кабинетаар 28725 эмэгтэйчүүд үйлчлүүлснээс 4678 ЖСА хэрэглэж, үр хөндөлтийн 4,8% эмийн үр хөндөлт эзэлж, 1000 амьд төрөлтөд ногдох үр хөндөлт 2016 оны түвшнээс 225.7-оор буурч, 2020 онд 2016.9 болж, аюултай үр хөндөлтийн эзлэх хувь тогтвортой буурсан.</p> <p>Жирэмсний давхар хяналтыг сайжруулснаар 6956 эх эсэн мэнд амаржиж, амьгүй төрөлт 3, эхийн ноцтой хүндрэл 1 бүртгэгдэж, 2016 оны үзүүлэлт тус бүр 5-аар буурсан. 2018 оноос нярайд сурфактанд эмчилгээг нэвтрүүлж, 2020 онд хүүхдийн хяналтыг сайжруулах, өвчлөл эндэгдлийг бууруулах зорилгоор “Онцгой хяналтын хүүхэд” журмыг хэрэгжүүлсэн. 50 ортой төрөх тасгийг шинээр ашиглалтад авч, 4 эх баригч, хүүхэд нярайн эмчийг шинээр бэлтгэж, эмгэг нярайн тасгийг шинээр нээж, эх нярайд үзүүлэх тусламжийн чанар хүртээмж сайжирсан.</p>
154	2.4.4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх эрүүл мэндийн үйлчилгээг сайжруулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ ОНХС	Урьд оноос өссөн байна.	<p>2017-2020 онд 10588 ХБИ эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авч, сэргээн засах тусламж үйлчилгээнд 3352 иргэн хамрагдан 3284 иргэн хэвтэн эмчлүүлж үйлчилгээ авсан хүний тоо 2017 оноос 3522-р нэмэгдэж, 2019-2020 онд ЭМД сангийн санхүүжилтээр 5043 хөгжлийн бэрхшээлтэй, хэвтрийн асаргаа сувилгаа шаардлагатай иргэдэд гэрийн асаргаа сувилгаа, сэргээн засах эмчилгээ үйлчилгээ үзүүлж тусламжийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэв.</p> <p>2019 онд СЗСҮТ-тэй хамтран 640 ХБИ-д ортопед протезийн засвар үйлчилгээ, хүүхдийн тасагт “Гэрэлт ирээдүй” өрөөг 2015 онд нээж 209 ХБ-тэй хүүхдэд үйлчилсэн бол 2019-2020 онд 93 хүүхдийг гэрээр нь хүүхдийн эмчийн үзлэгт, 428 ХБИ-ийг гэрийн эмчилгээ сувилгаанд хамруулж, 2018-2019 онд Ротари клуб, Орбита нүдний эмнэлэгтэй хамтран чихрийн шижин өвчний ретинопати хүндрэлийг илрүүлэх шинжилгээнд 141 хүнийг үнэ төлбөргүй хамруулж, 23 хүнийг эмчилгээнд хамруулж, БНХАУ-ын Эрээн хотод харааны бэрхшээлтэй 65 хүнд нүдний болор солих үнэгүй мэс заслыг хийж хорвоог харах боломжийг олголоо. 2017- 2020 онуудад Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комисс” 602 хүүхдийн, Эмнэлэг хөдөлмөр магадлах комисс 8679 иргэний хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг хэлэлцэж шийдвэрлэсэн. Эрүүл аж төрөх мэдлэг олгох 120 удаагийн сургалт, сурталчилгаанд 6964 ХБИ, асран хамгаалагчийг хамруулж, Монголын Даунтай хүүхдүүдийн эцэг эхийн холбоотой хамтран “Дауны эмгэгтэй хүүхдэд үзүүлэх тусламж үйлчилгээ” сургалтанд 5 эмч, 50 эцэг эхийг, 2020 онд аймгийн ЗДТГ-тай хамтран “Бидний хүүхдүүд хөгжих тэмүүлэлтэй” арга хэмжээнд 100 эцэг эхийг тус тус хамруулж, сургуулийн гадна буй хөгжлийн бэрхшээлтэй өсвөр насны 11 хүүхдийг өсвөр үеийн эмчийн үзлэгт хамруулж, эцэг эхэд зөвлөгөө өгч, 0-18 сар, 36 сартай хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлэлтийг тогтмолжуулж, 2977 нярайд түнхний ЭХО шинжилгээ хийж, 783 хүүхдийг хяналтанд авч хөгжлийн бэрхшээлтэй болохоос сэргийлж чадсан.</p>	
155	2.5. Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүү	2.5.1. Аймгийн эрүүл мэндийн салбарын хүний нөөцийн бодлогын	2017 - 2020	УТ	Мэдлэг чадвар өссөн байна.	<p>“Аймгийн эрүүл мэндийн салбарын хүний нөөцийн хөгжил, нийгмийн хамгааллын хөтөлбөр”- ийг ИТХ-ын 2018 оны 34 дүгээр тогтоолоор батлуулан хэрэгжүүлж, 2018-2020 онд 93.4 хувийн биелэлттэй хэрэгжүүлсэн.</p>

	дийн урбаримт бичгийг чадварыг боловсруулан эмч, дээшлүүлэх, эмнэлгийн мэргэжилтний тогтвор мэдлэг, чадвар, ёс зүй, суурьшилтай харилцаа, хандлага, ажиллах ажлын хариуцлагыг нөхцлийг дээшлүүлнэ.				2017-2020 онд төгсөлтийн дараах албан ба албан бус, гадаадын сургалтад 10316 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнийг хамруулж, мэдлэг чадварыг дээшлүүллээ. Эмнэлгийн ажилтны ёс зүй харилцаа хандлагыг сайжруулах, соён гэгээрүүлэхэд анхаарч, 2017-2020 онд ёс зүй, харилцаа хандлага, хууль эрх зүйн чиглэлээр 25 удаагийн сургалтад 2966 хүнийг хамруулж, ЭМБ-дын Ёс зүйн хэсгийн хороо, багийн гишүүдийг чадавхижуулж, “Тангаргаа эргэн саная” арга хэмжээг зохион байгуулж, эмч сувилагч нараар тангараг өргүүлэв. 2017 онд ёс зүйн салбар хороонд иргэдээс 2 санал гомдол, 2020 онд 1 өргөдөл ирснийг шийдвэрлэлээ. .
156	2.5.2. Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүдийг өндөр хөгжилтэй улс орон болон дотоодын урт, богино хугацааны сургалтанд хамруулж, гадаадын эмч, мэргэжилтнүүдийн сайн туршлагыг нэвтрүүлнэ.	2017 - 2020	УТ	Сургалтад хамрагдсан эмч, мэргэжилтнүүдийн тоо өссөн байна.	2016-2019 онд нийт 124 эмч эмнэлгийн мэргэжилтнийг хөрш зэргэлдээ болон өндөр хөгжилтэй гадаадын улс оронд суралцуулж, 2 их эмч олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хуралд илтгэл хэлэлцүүлэв. БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Улаан цав хошуу, Эрээн хот, Шилийн гол аймаг, Бугат хот, Хөх хотын эмнэлэгүүдтэй хамтран ажиллах гэрээ хэлэлцээр хийж 2017-2019 онд орон нутгийн дэмжлэгтэйгээр 104 эмч, мэргэжилтэн ажлын байрны дадлагжих, туршлага судлуулах сургалт, аялалд хамрагдаж, суралцагсдын тоог жил бүр 3-16 хүнээр нэмэгдүүлсэн. Сингапур, Тайланд, Франц, ОХУ, Япон, АНУ, БНСУ зэрэг улс орнуудад нийгмийн эрүүл мэнд, хүүхэд нярай, мэс засал, сувилахуйн чиглэлээр 20 эмч мэргэжилтэн суралцан мэдлэг чадвараа дээшлүүлсэнд орон нутгаас 12.7 сая төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэг үзүүлсэн. 2016-2019 онд сургалтад хамрагдсан эмч мэргэжилтнүүд уламжлалт, хөдөлгөөн засал эмчилгээний 28 жижиг хэрэгслийг хийж, эмчилгээний 7 шинэ аргыг 100% нутагшуулж, 3465 хүнд тусламж үзүүллээ. 2020 онд орон нутгийн хэрэгцээг харгалзан төгсөлтийн дараах албан сургалтад төрийн сангийн санхүүжилтээр 60, богино хугацааны албан бус танхимын сургалтад 1073 хүн, магистрийн сургалтад, сувилагчийн сургалтад 2 хүн хамрагдсанд, аймгийн засаг даргын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх зардлаас 4,4 сая төгрөгийг шийдүүлж дэмжлэг үзүүлэв. 2020 онд Дэлхий дахинд тархаад байгаа COVID-19 өвчлөлттэй холбоотой гадаад сургалтууд зохион байгуулагдаагүй.
157	2.5.3. Сумдын ЭМТ-ийн эмч, мэргэжилтнүүдийг хөнгөлөлттэй нөхцөлтэй орон сууцаар хангах, урамшуулал олгох орон нутгийн дэмжлэгт орчинг бүрдүүлнэ.	2017 - 2020	УТ	Дэмжлэгт хамрагдсан эмч мэргэжилтний тоо өссөн байна.	Сум орон нутагт эмч мэргэжилтнүүдийг тогтвор суурьшилтай ажиллуулах, орон сууцаар хангах, дэмжлэг үзүүлэх заалтыг сумдын Засаг дарга нарын үр дүнгийн гэрээнд тусган хэрэгжүүлж, 2017-2020 онд 89 эмч, мэргэжилтнийг сум орон нутгаас орон сууцаар хангаж, зарим суманд байрны түрээсийн хөлсийг ЗДТГ хариуцаж байна. Өргөн суманд халаалт, цэвэр бохир усны шугаманд холбогдсон эмнэлгийн ажилтны 4 айлын орон сууцыг барьж ашиглалтад оруулж, Сайхандулаан суманд 4 айлын орон сууцны барилга баригдаж 1 их эмчийг орон сууцаар хангасан. Хөдөөд ажиллаж байгаа эмч мэргэжилтнүүдэд үндсэн цалин, төрийн алба хаасан хугацааны болон орон нутгийн нэмэгдэл, үр дүнгийн урамшууллыг хууль тогтоомжийн дагуу бүрэн олгож, сүүлийн 4 жилд Эрүүл мэндийн тухай хуулийн дагуу 3 жил тутамд 6 сарын үндсэн цалинтай тэнцэх хэмжээний мөнгөн тэтгэмж 1780.0 сая төгрөгийг нийт 477 хүнд олгосон.

БОЛОВСРОЛ, СОЁЛЫН ЧИГЛЭЛЭЭР

Боловсрол, соёл, урлагийн тэгш хүртээмжтэй үйлчилгээ, чанар, үр ашгийг тасралтгүй дээшлүүлэн боловсон хүчнийг бэлтгэж, тэдний мэдлэг ур чадвар, хөдөлмөрийн үнэлэмжийг нэмэгдүүлэн сургуулийг хүн хөгжлийн төв болгон эрүүл аюулгүй, ээлтэй орчин бүрдүүлнэ.

158	2.6. Эрүүл, аюулгүй, ээлтэй орчинд суралцах, амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэн стандартад суурилсан үйлчилгээг хэрэглэгч бүрт хүргэнэ.	2.6.1. Замын-Үүд суманд 960 хүүхдийн сургуулийн барилгыг ашиглалтанд хүлээн авч, Сайншанд сумын 6-р багт ерөнхий боловсролын 12 жилийн сургуулийн барилга, Сайншанд сумын 4-р багт бага сургуулийн барилгыг тус тус шинээр барьж, Сайншанд сумын 2, 3, 4-р сургуулийн гадна сагсан бөмбөг, гүйлтийн зам бүхий биеийн тамирын талбай байгуулах, дуусаагүй барилгуудыг ашиглалтанд оруулах, зарим сургуулийн барилгад их засвар, шинэчлэлтийг хийнэ.	2017 - 2020	УТ 6113.0	Гүйцэтгэл - 100%	<p>Замын-Үүд сумын 3-р сургуулийн 960 хүүхдийн сургуулийн барилгыг 3578.2 сая төгрөгөөр “АТТА ЧР” ХХК, Сайншанд сумын 320 хүүхдийн хүчин чадалтай бага сургуулийн шинэ барилгыг 2629.7 сая төгрөгөөр “Өгөөмөрөн шанд ХХК” тус тус гүйцэтгэн ашиглалтад оруулж сургалтын үйл ажиллагаа хэвийн явагдаж байна.Тайлант хугацаанд шинэ барилга байгууламж байгуулахад 6207.9 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдсэн.</p> <p>Сайншанд сумын 1 дүгээр сургуулийн хөл бөмбөгийн талбайн иж бүрэн засварыг 108.9 сая төгрөгөөр Төгс өнөд ХХК, ЕБ-ын 2 дугаар сургуулийн гадна 3х3 сагсан бөмбөгийн стандарт талбайг 44.0 сая төгрөгөөр ТОБЕМ ХХК, Зүүнбаян багийн ЕБ-ын сургуулийн гадна хөл бөмбөгийн талбайг 89.9 сая төгрөгөөр Хөвсгөл суварга ХХК тус тус байгуулж хэвийн үйл ажиллагаанд оруулсан.</p> <p>Сургуулийн биеийн тамирын талбайг шинээр байгуулах, сэргээн засварлахад 242.8 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдсэн.</p> <p>Сургуулийн гадна фасад засварын ажилд Сайншанд сумын 3, Айраг, Зүүнбаян, Замын-Үүд сумын 1, нийт 4 сургуульд 286.3 сая төгрөг, дээврийн засварын ажлыг Мандах, Даланжаргалан, Зүүнбаян сургуулиудад 111.8 сая төгрөг, хичээлийн байрны цонхны шинэчлэлт, цэвэр усны болон уурын зуухны ажлуудыг Иххэт, Мандах, Сайншанд 1,2,3,5 дугаар сургууль 739 сая төгрөг, ариун цэврийн ерөөний засварын ажлыг Эрдэнэ, Замын-Үүд сумын 1 дүгээр сургуульд 42.6 сая.төг, Улаанбадрах, Сайхандулаан сумын сургуулиуд барилгын их засварт 350.8 сая төгрөгийн засвар үйлчилгээний ажлууд тус тус хийгдсэн.</p> <p>Барилгын гадна фасад, дотоод заслын ажилд 1530.5 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдсэн.</p> <p>Дэлгэрэх сумын сургуулийн хичээлийн байрны их засвар 273.5 сая төгрөгийн ажлыг Дэнжийн хүү ХХК, Сайншанд сумын 5 дугаар сургуулийн барилгын гадна фасад, дээврийн засвар 197.4 сая төгрөгийн ажлыг Цагаан Удам ХХК, Өргөн сумын сургуулийн барилгын их засвар 199.2 сая төгрөгийн ажлыг Аббадонкон сракшн ХХК, Эрдэнэ сумын сургуулийн хичээлийн байр, спорт залны барилгын их засварын ажил-243.1 сая төгрөгөөр Нано Бриллиант Констрокшн ХХК, Алтанширээ сумын сургуулийн барилгын их засварын ажил 96.3 сая төгрөгийн ажил Сизу ХХК, Зүүнбаян багийн сургуулийн барилгын их засварын ажил 243.6 сая төгрөгийн ажил Этүгэн жим ХХК тус тус барьж ашиглалтад өгсөн. Тайлангийн хугацаанд 6 сургуулийн барилгын их засварын ажилд 1253.1 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдсэн.</p>
159		2.6.2. Мандах, Эрдэнэ сумдад сургуулийн дотуур байрны барилгыг	2018 - 2020	УТ 2130.0	Гүйцэтгэл - 100%	<p>Мандах сумын 60 хүүхдийн хүчин чадалтай дотуур байрны барилгыг 749.7 сая төгрөгөөр “Өгөөмөрөн Шанд” ХХК, Эрдэнэ сумын 80 хүүхдийн хүчин чадалтай дотуур байрны барилгыг 1148.5 сая төгрөгөөр ТОБЭМ ХХК тус тус барьж</p>

		шинээр барих, сэргээн засварлаж, сурагчид дотуур байранд эрүүл, аюулгүй орчинд ая тухтай амьдрах, хөгжих нөхцөлийг сайжруулахад дэмжлэг үзүүлнэ.		СХС 400.0	<p>ашиглалтад оруулж, дотуур байрны барилгыг шинээр барих ажилд 1898.2 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдсэн.</p> <p>Айраг сумын сургуулийн дотуур байрны засварыг 70.8 сая төгрөг “Энержи парагон” ХХК, Алтанширээ сумын дотуур байрны цонхны шинэчлэл, салхивч, цэвэр усны болон уурын зуухны ажлууд болон ариун цэврийн байгууламж 119.2 сая төг, Хатанбулаг сумын сургуулийн дотуур байрны их засварын ажлыг 237.8 сая төгрөгөөр Шинэ өрнөлт ХХК гүйцэтгэсэн. Хатанбулаг сумын ЕБС-ийн ариун цэврийн байгууламж 80.0 сая төг, Өргөн сумын сургуулийн дотуур байрны засвар 19.1 сая төгрөг, Сайншанд сумын Ерөнхий боловсролын 1 дүгээр сургуулийн дотуур байр болон Насан туршийн боловсролын төвийн байранд их засварыг 200.0 сая төгрөг, Улаанбадрах сургуулийн дотуур байрны барилгын дээврийн засварыг 16.4 сая төгрөгөөр тус тус засварын ажлуудыг гүйцэтгэсэн.</p> <p>Тайлант хугацаанд 6 сургуулийн дотуур байрыг сэргээн засварлаж, нийт 743.5 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдсэн.</p> <p>Тайваны хүүхэд гэр бүлийг дэмжих төслөөр Айраг сумын сургуулийн дотуур байрны тоног төхөөрөмж 6.0 сая төг, Мандах, Эрдэнэ, Сайншанд сумын 1 дүгээр сургуулийн дотуур байрны хүүхэд хөгжлийн төв 62.7 сая төгрөг, Мандах сумын сургуулийн гал тогоо 10.0 сая зөөлөн эдлэл 5.0 сая, камержуулалт 8.0 сая, Хатанбулаг сумын дотуур байрны ширээ сандал 9.5 сая төгрөг Улаанбадрах сумын дотуур байрны хүүхдийн ор 9.5 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт тус тус хийгдсэн.</p>
160		2.6.3. Бүх шатны боловсрол, сургалтын байгууллагад хүүхэд, залуучуудыг эрсдэлгүй, осол эндэлгүй, аюулгүй, эрүүл амьдрах чадвартай болгох аюулгүй байдлын сургалтыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	<p>1. 1-дээш, 2. 15000-аас дээш.</p> <p>Хүүхдийг аюулгүй амьдрах чадварт сургана.</p> <p>2017-2020 оны хугацаанд "Цахим гэмт хэрэг, түүний золиос", "Цэнхэр халим", "Facebook" сэдвийн хүрээнд 16032 сурагчийн мэдлэг ойлголтыг дээшлүүлж, Хүүхэд хамгааллын чиглэлээр 31 төрлийн сургалтад 24685 хүүхдийг хамруулсан. Бага ангийн сурагчийг эцэг эхийн хараа хяналтад байнга байлгах чиглэлээр “Гараас гарт” хөтөлбөр хэрэгжүүлж хэвшсэн. Аюулгүй, эрүүл амьдрах чадвартай болгох, Хүүхэд хамгааллын чиглэлээр 22 сургуулийн хэмжээнд давхардсан тоогоор 473 үйл ажиллагаа явуулж, 54274 хүнийг хамруулсан. Гэр бүлийн хууль, Архи, тамхины хууль, Хүүхэд хамгаалал, Хүүхдийн эрхийн чиглэлээр 115 үйл ажиллагаанд 14805 эцэг эхийг хамруулж, мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлсэн. Коронавирусийн халдварын улмаас өндөржүүлсэн бэлэн байдлын зэрэг тогтоосон үед сургалтын үйл ажиллагааг цахим хэлбэрт шилжүүлсэнтэй холбогдуулан боловсролын бүх байгууллагууд сургалтын үйл ажиллагаагаа цахим хэлбэрээр явуулж, хүүхдийг сурах боломжоор хангаж ажилласан.</p> <p>Нийт 52 цэцэрлэг, сургуулийн 911 багш, ажилтнууд 12511 айл өрхөөр явж, 14644 аюулгүй байдлын заавар болон ТВ хичээлийн хуваарийг түгээсэн.</p> <p>БСШУСЯ, БМДИ, Боловсролын хүрээлэн болон Монголын телевизүүдийн холбооноос хамтран 02 дугаар сарын 24-28-ны өдрүүдэд монгол өв, соёл, уламжлал, зан заншил, ахуй амьдралтай уялдсан эрсдэлт нөхцөлөөс өөрийгөө хамгаалах арга зүй бүхий теле хичээлийг 22 сургуулийн 9539 сурагч буюу 69.6% нь үзэж өмнө эзэмшсэн мэдлэг чадвараа бататгасан.</p>

						Сургалтын үйл ажиллагаа хэвийн нөхцөлд орсноос хойш 21 сургуулийн 14629 сурагчдын эцэг эхтэйгээ аюулгүй байдлын гэрээг байгуулан ажиллав. 2020 оноос “Аюулгүй амьдрах ухааны сургалт”-ын агуулгыг 1-12 дугаар ангийн сургалтын төлөвлөгөөнд оруулж, Эрүүл мэнд, Иргэний ёс зүйн боловсрол хичээлийн агуулгуудад судлуулж байна.
161	2.6.4. Цэцэрлэг, сургуулийн орчинг хашаажуулах, гэрэлтүүлэг, гарц, гэрлэн дохио, камер, авто машины хурд сааруулагчтай болгоно.	2017 - 2020	СХС ГХО 190.0	Орчин бүрдсэн сургуулийн тоо 8-аас доошгүй Гүйцэтгэл 100%	<p>Өргөн сум, Сайншанд сумын 4,11 дүгээр цэцэрлэгт 10.2 сая төгрөгөөр хашаа гэрэлтүүлэг, Айраг сумын цэцэрлэгт 4.5 сая төгрөгөөр камер, Сайншанд сумын 2,9,11, Замын-Үүд сумын 1,2 дугаар цэцэрлэгт 87.0 сая төгрөгийн машины хурд сааруулагч, камер, Сайншанд сумын 1 дүгээр сургууль, Хатанбулаг сумын дотуур байрны гадаад камерт 10.0 сая төгрөг, Замын-Үүд сумын 1,2,3,4,5 дугаар цэцэрлэг, Сайншанд сумын 9 дүгээр цэцэрлэгийн авто зогсоолыг 30.3 сая төгрөгийн ажил тус тус хийгдэж, нийт 142 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдсэн.</p> <p>ЕБС-иудын хувьд 2017 онд 16 дотуур байрын 73% нь коридорын, 81.3% нь гадна орчны камертай байсан бол 2020 онд 16 дотуур байр 100% дотор камертай, сургууль, дотуур байр 100% гадаа гэрэлтүүлэгтэй болсон.</p>	
162	2.6.5. Алтанширээ, Даланжаргалан сумын Олон овоо баг, Мандах, Замын-Үүд, Сайншанд сумын 1, 5, 6-р багуудад цэцэрлэгийн барилгыг шинээр барих, Сайншанд сумын 5, 8-р цэцэрлэг, Замын-Үүд сумын 1-р цэцэрлэгийн барилгыг өргөтгөн барьж, сумдын хүүхдийн цэцэрлэгийн барилгад их засвар хийж, хүүхэд бүрийг стандартын шаардлага хангасан СӨБ-ын үйлчилгээнд хамруулахыг дэмжинэ.	2018 - 2020	УТ 8632.6	Гүйцэтгэлийн хувь-100	<p>Алтанширээ суманд цэцэрлэг шинээр барих ажлыг 785.0 сая төгрөгөөр “РСТ” ХХК, Мандах суманд шинээр цэцэрлэг барих ажлыг 874.0 сая төгрөгөөр “Өгөөмөрөн шанд” ХХК, Сайншанд суманд 7-р цэцэрлэг барих ажлыг 499.5 сая төгрөгөөр “Доншин” ХХК, Сайншанд сумын 5-р цэцэрлэгийн 50 хүүхдийн өргөтгөлийн барилгыг АНУ-ын 436 мянган ам долларын буцалтгүй тусламжийн хөрөнгө оруулалтаар “Монголиан Пропертиэс” ХХК, 100 хүүхдийн хүчин чадалтай Сайншанд сумын 14-р цэцэрлэгийн шинэ барилгыг Арабын Нэгдсэн Эмират Улсын элчин сайдын яамны буцалтгүй тусламжаар “АТТА ЧР” ХХК тус тус барьж, 2019-2020 онд ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар Замын-Үүд сумын 6-р цэцэрлэгийг 962.5 сая төгрөгөөр “Ган тулга трейд” ХХК барьж, 2018 онд хүлээлгэн өгсөн. Замын-Үүд сумын 1-р цэцэрлэгийн засварыг 79.1 сая төгрөгөөр, 150 хүүхдийн хувийн цэцэрлэгийг 1539.0 сая төгрөгөөр худалдан авч 500.0 сая төгрөгөөр засвар хийсэн. Сайншанд 2-р сургуулийн 320 хүүхдийн бага сургуулийн ажлыг “Жинсийн орой” ХХК 3040.3 сая төгрөгөөр гүйцэтгэж байна. Замын-Үүд сумын 5-р цэцэрлэгийн өргөтгөлийг 1700.0 сая төгрөгөөр “Энэрэлт Их эрдэнэ” ХХК гүйцэтгэсэн. Сайншанд сумын 1-р цэцэрлэгийн засварыг 157.5 сая төгрөгөөр “Хул шанд” ХХК, Иххэт сумын цэцэрлэгийн засварыг 397.4 сая төгрөгөөр “Бэмэс ХХК”, Сайншанд 6-р цэцэрлэгийн засвар 84.2 сая төгрөгөөр “Аббадон констракшн” ХХК тус тус гүйцэтгэсэн.</p> <p>Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр Сайншанд 1-р цэцэрлэгийн засварын ажил 42,9 сая төгрөг, Дэлгэрэх цэцэрлэгийн засварын ажил 36.5 сая төгрөг, Сайхандулаан сумын цэцэрлэгийн засварт 30.9 сая төгрөгийг тус тус зарцуулсан.</p> <p>“Их хөгжил-Дорноговь” сангийн хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд сумын 8-р цэцэрлэгийн засвар 80.0 сая төг “Hispeed group” ХХК-р гүйцэтгүүлсэн.</p>	

						Их засварын ажлууд хийгдэж, шинээр цэцэрлэгүүд ашиглалтад орсноор Дорноговь аймгийн төрийн өмчийн цэцэрлэг 4-өөр нэмэгдэж, сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтад хамрагдалт нь 98% болж, хүүхдийн сурч хөгжих, хүмүүжих таатай орчин бодитойгоор сайжирсан.
163	2.6.6. Сурагчдыг эх хэлээрээ алдаагүй зөв бичих, ярих, илтгэх, сэтгэх хэрэглээний бүрэн ур чадвартай болгох хэрэгцээнд нийцүүлэн монгол хэлний сургалтыг сайжруулна.	2017 - 2020	ОНТ 40,0	Арга хэмжээний тоо 6-аас доошгүй Чанарын үзүүлэлт Үр дүн Эх хэлний мэдлэг дээшилж, сургалтын чанарт ахиц гарна.	Гавьяат багшийн нэрэмжит анги хамт олны олимпиадыг 2 жилийн турш 6 удаа зохион байгуулан 21193 сурагч оролцуулж, сурагчдын ерөнхий гүйцэтгэл 1.6-5.3 хувиар өссөн. Жил бүрийн Үндэсний бичиг үсгийн өдрөөр “Үндэсний бичиг үсэг-Тусгаар тогтнолын баталгаа” уралдаан, БСУГ-аас 9-12 ангийн сурагч, иргэд, төрийн албан хаагчдын дунд “Дорнын сайхан бичигтэн” олимпиад, багш сурагчдын дунд уран бичгийн үзэсгэлэн зохион байгуулан ажилласан ба давхардсан тоогоор 3456 иргэн хамрагдсан. Улсын хэмжээнд явагдсан “Миний гэр- аюулгүй орчин” цахим эсээ бичлэгийн уралдаанд 9 ангийн 1563 хүүхэд, Аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дэргэдэх Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөлтэй хамтран, 6-12 -р ангийн сурагчдын дунд эсээ бичлэгийн уралдаан зохион байгуулж, 90 сурагч оролцсон. Нийт 4 жилийн өссөн дүнгээр 8 үйл ажиллагаанд 26302 сурагч, эцэг эх хамрагдсан ба 2020 онд ЭЕШ-д бэлтгэх "Зорилгын хүч" теле уралдааныг ЗДТГ, Шинэ Монгол дунд сургууль, ДТВ телевизтэй хамтран 17 удаагийн нэвтрүүлгээр 11 цуврал зөвлөмж зөвлөгөө өгсөн. Монгол хэл, уран зохиол, үндэсний бичгийн хичээлээр 13 төрлийн, 1538 сорил боловсруулан, аймгийн хэмжээнд Монгол хэлний мэдлэг сорих сан бүрдүүлсэн. Үүний үр дүнд Монгол хэлний элсэлтийн ерөнхий шалгалтад 2017 онд 514 оноогоор 7-р байр, 2018 онд 537 оноогоор 2-р байр, 2019 онд 536,8 оноогоор 3-р байр, 2020 онд 529 оноогоор 6-р байрт тус тус шалгарч, амжилтаа тогтвортой баталгаажууллаа.	
164	2.6.7. “Үдийн цай” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг түвшинд чанаржуулж, ажиллагааг оновчтой байгуулна. шинэ хүргэн үйл тод, зохион	2017 - 2020	УТ	Аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо Иргэдийн тоо Үр дүн Бүтээгдэхүүний чанар, хяналт сайжирснаар хөтөлбөрийн хэрэгжилт	2017 онд аймгийн төвийн сургуулиудын сонгон шалгаруулалтыг Сайншанд сумын Засаг даргын тамгын газар, аймгийн орон нутгийн өмчийн газар нээлттэй тендер зарлан хариуцан ажилласан. Сумдын сургуулийн хувьд “Үдийн цай” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх аж ахуйн нэгж цөөн тул сонгон шалгаруулалтад өрсөлдөх ААН ирэхгүй байх, чадвар бага байдгаас иргэн оролцуулах, иргэн олдохгүй тохиолдолд сургууль өөрсдөө хариуцан зохион байгуулж байна. 22 сургуулийн 12 сургууль нь аж ахуйн нэгжтэй, 5 сургууль нь хувь хүнтэй гэрээ байгуулан, 5 сургууль нь өөрсдөө дотуур байрны хүүхдийн хоолны зав чөлөөг ашиглан Үдийн цай хөтөлбөрөө хэрэгжүүллээ. 2018 онд 22 сургуулийн 13 сургууль нь буюу 59% нь аж ахуйн нэгжтэй, 6 сургууль буюу 27.2% нь хувь хүнтэй гэрээ байгуулсан бөгөөд 3 сургууль буюу 13.6% нь сургуулийн гал тогоогоор “Үдийн цай” хөтөлбөрөө хэрэгжүүлсэн. Хэрэгжүүлэгч аж ахуйн нэгжид үдийн цай ууж идэх сурагчдын аягыг хариуцах ажлыг санал болгосноор Замын-Үүд сумын 1,2,3-р сургууль, Айраг, Алтанширээ, Дэлгэрэх, Өргөн, Эрдэнэ, Үлэмж тэнгэр зэрэг нийт сургуулийн 40.9% нь буюу 9 сургуулийн	

				хангагдана.	<p>сурагчид аяга тавгаа цүнхэлж явахаас чөлөөлөгдөж, цүнхний ачаалал буурлаа. Энэ хичээлийн жилд 9 болж 2 сургууль нэмэгдсэн.</p> <p>2019 онд Үдийн цай хөтөлбөр хэрэгжүүлэн ажиллах аж ахуй нэгжийн сонгон шалгаруулалтыг сумдын сургууль ЗДТГ-тайгаа хамтран, аймгийн төвийн сургуулийн сонгон шалгаруулалтыг аймгийн ЗДТГ-ын орон нутгийн өмчийн газар зохион байгуулан ажилласан. Хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд эцэг эх олон нийтийн хяналтыг үдийн цайны хяналтын комиссоор дамжуулан тогтмол хэрэгжүүллээ. Эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд хоол хүнс, эрүүл ахуй, зөв хооллолтын чиглэлээр сурагчдад сургалт сурталчилгааны ажил зохион байгуулсан. Мөн БСУГ-аас бүх сургуулийн 4-5-р ангийн сурагчдаас Үдийн цай хөтөлбөрийн талаар сэтгэл ханамжийн судалгаа авч үзэхэд Үдийн цайны мөнгийг нэмэх санал дийлэнх хувийг эзэлж байв.</p> <p>2020 оны ЗГ-ын 450-р тогтоолоор 50% нэмэгдэж, 900 төгрөг болон өссөн. Үдийн цайны бүтээгдэхүүн, хоол нийлүүлэх аж ахуйн нэгжийг сонгон шалгаруулах ажиллагааг ерөнхий боловсролын 6 сургууль үнэлгээний хороо байгуулж нээлттэй тендер зарлан, сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн компанитай гэрээ байгуулан ажилласан. 7 сургууль сонгон шалгаруулалт огт зарлаагүй бөгөөд 8 сургууль үнэлгээний хороо байгуулан тендер зарласан боловч аж ахуйн нэгжүүд оролцоогүй тул санхүүгийн жилээр 2020 оныг дуустал урьд нийлүүлж байсан компани болон хоол үйлдвэрлэлийн эрх бүхий хувь хүнтэй гэрээгээ сунган ажилласан. Тайлант онд 21 сургуульд 20 компани 6 иргэн үдийн цайг нийлүүлэн ажилласан..</p>
165	2.6.8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд үе тэнгийнхэнтэйгээ хамт суралцах таатай орчинг бүрдүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 55,5	<p>ХБХ-ийн тоо</p> <p>Зарцуулсан хөрөнгийн дүн</p> <p>ХБХ-ийн сурах орчин сайжирна.</p>	<p>Аймгийн хэмжээнд 1 цэцэрлэг, 3 сургууль Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан техник хэрэгслээр хангагдан сургалтын үйл ажиллагаандаа ашиглаж байна. Мөн хүнд хэлбэрийн ХБХ-ийг хөгжүүлэх, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор Эрүүлжин хөгжих төвийг ХХҮГ-ын дэргэд байгуулж, орон нутгаас 5 хүний орон тоог баталж 43.2 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүллээ.</p>
166	2.6.9. Иргэдийн насан туршийн боловсролын үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлж, эрүүл мэнд, эрх зүй, экологи, амьдрах ухааны боловсролыг дээшлүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 352,0	<p>Сургалтын тоо</p> <p>Хамрагдагсдын тоо</p> <p>Үр дүн</p> <p>Иргэд хэрэгцээт</p>	<p>НТБ-д 76 суралцагчид хамрагдаж, 22 нь бага боловсрол эзэмшиж 19 нь суурь боловсрол, 35 нь бүрэн дунд боловсрол эзэмшсэн. 375 хүнд бичиг үсгийн сургалтыг зохион байгууллаа. 20165 иргэдийг боловсролын сургалтад хамруулсан ба үүнээс 2930 хүн амьдрах ухааны боловсрол, 4959 хүн гэр бүлийн боловсрол, 3282 нь иргэний боловсрол, 3859 нь ёс суртахууны чиглэлээр, гоо зүйн чиглэлээр 1600 дүйцсэн хөтөлбөрийн сургалтад 39, тогтвортой хөгжлийн сургалтад 1000, санхүүгийн боловсролын сургалтад 2496 иргэнийг хамруулж, амьдрах арга ухаан, өөрийгөө хөгжүүлэх чиг хандлагаа дээшлүүлэн мэдлэг боловсролоо дээшлүүлсэн. Аймагтаа “100 өрхийн хөгжлийг дэмжих аймгийн хөтөлбөр”-ийг “FXB” ТББ –ийн</p>

					мэдээл лээр хангагдан, оролцоо нэмэгдэнэ	дэмжлэгтэй “Амьжиргааны түвшин бага 100 өрх”-ийн амьдралын түвшинг сайжруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн. Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжин жилийн хүрээнд Уран илтгэгч Бандицэрэн, Баавгай, Хамба лам Чойжамц зэрэг хүмүүсийг урьж, соён гэгээрүүлэх лекцийг хийлгэсэн нь иргэд, эцэг эхчүүдийн үүрэг хариуцлагыг дээшлүүлэхэд өгөөжтэй ажил болсон. Дэлгэрэх сумын Насан туршийн боловсролын нэгжид "Монгол бичгийн танхим"-ыг 15,0 сая төгрөгөөр байгуулж, иргэд үндэсний бичиг соёлоо эзэмшихэд ахиц гаргалаа. Ерөнхийлөгчийн 2003 оны 105-р зарлигийн дагуу Үндэсний бичиг соёлын өдрийг тэмдэглэх, бүх нийтийн үндэсний бичиг үсгийн хэрэглээ мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор Насан туршийн боловсролын төвөөс “Босоо бичиг бидний бахархал” сайхан бичигтэн иргэн болон албан байгууллагыг шалгаруулах 2 үе шаттай уралдааныг зохион байгуулж, албан байгууллагын төрөлд 36 байгууллагын 511 албан хаагч, иргэдийн төрөлд 186 иргэд бүтээлээ ирүүлж, эхний байруудыг шалгаруулж, 1.2 сая төгрөгөөр урамшууллаа.
167		2.6.10. АШУҮИС-ийн хичээлийн байрны барилгыг шинээр барих, оюутны дотуур байранд их засвар хийж, тус сургуульд уламжлалт анагаах ухааны их эмч бэлтгэх ангийг шинээр нээх асуудлыг судалж, шийдвэрлэнэ.	2018 - 2020	УТ 2809.0 ОНТ 12.5	Ажлын гүйцэтгэл 50%	АШУҮИС-ийн Дорноговь аймаг дахь салбар Анагаах ухааны сургуулийн оюутны дотуур байрны дотор их засварын ажлыг орон нутгийн төсвийн 232.3 сая төгрөгөөр "Айсуй хөгжил" ХХК 100 хувийн гүйцэтгэлтэй хийсэн. Оюутны байрны гадна фасадны завсар 99,7 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар ажлын явц 50 хувийн гүйцэтгэлтэй хийгдэж байна. Хичээлийн байрыг шинээр барих барилгын зураг төсөв хийгдсэн. Тус сургуульд уламжлалт анагаах ухааны их эмч бэлтгэх асуудлыг судлаж байна.
168	2.7. Хүүхдийг эрүүл, чийрэг, эерэг зан суртахуун, амьдрах ухаантай, эх оронч, үндэсний бахархалтай иргэн болгон төлөвшүүлнэ.	2.7.1. Хүүхдийг хүнлэг, амьдрах ухааны боловсролтой, байгальд ээлтэй иргэн болж төлөвшүүлэхэд чиглэсэн орон нутгийн онцлогтой хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 60.0	Арга хэмжээний тоо-9-өөс доошгүй	“Эрүүл аж төрөх ёс” дэд хөтөлбөрийн хүрээнд аюулгүй байдлын сургалтын агуулгын хүрээг бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын түвшинд боловсруулж, ЭМГ, ОБГ, УЗХ-оос санал авч сайжруулсан хувилбарыг хэрэгжүүлэх зөвлөмжийн хамт сургуулиудад хэрэгжүүлэн ажиллав. Жил бүр 22 сургуулийн 1-12 дугаар ангийн 10000-14000 гаруй сурагчдад агуулгын 21 чиглэлээр сургалт зохион байгуулж, осол эндэлгүй, аюулгүй, эрүүл амьдрах чадварт дэмжлэг үзүүлсэн. Туркын олон улсын байгууллага ТИКА-ийн 43800 ам долларын хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд 1, 3, Замын-Үүд 2, 3, Айраг сумын сургуульд эрүүл мэндийн кабинет байгуулж, эрүүл, аюулгүй байдлын сургалт, хичээл үйл ажиллагааг зохион байгуулж, сургуулийн эмчийн өрөөг шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр хангасан. Сайншанд сумын 12-р цэцэрлэг "Равжааг судлах орон нутгийн хөтөлбөр", Замын-Үүд сумын 1-р цэцэрлэгийн Монгол ёс заншлын өвөрмөц хөтөлбөр, Сайншанд сумын 3-р сургуулийн цэцэрлэгийн хүлэмжийг сургалтад хэрэглэх өвөрмөц онцлогтой сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлсэн. ЕБС-иас Алтанширээ сумын Нутгийн байгалийн сайхнаар аялах хөтөлбөр, Дэлгэрэх сумын Орон нутгийн алдарт хүний уран бүтээлийг судлах хөтөлбөр, АЗДТГ, БСУГ-аас "Хутагтын нутгаар", "Торгон хил" сургалт танин мэдэхүйн аяллыг зохион байгуулж 73 сурагч, 15 багшийг

						хамруулж, сурагчдад экологийн хүмүүжил олгох, сумдын байгаль, түүхийн гайхамшигт газруудыг үзэх, танин мэдэх, Эх орны торгон хилд очиж хүндэтгэл үзүүлэх зэргээр эх орноороо бахархах, эх оронч үзлийг төлөвшүүлсэн.
169	2.7.2. Монгол бичгийг сэргээн дэлгэрүүлэх, сургаж өвлүүлэх, монгол бичгийн заах арга зүй, цахим хэрэглээг төлөвшүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	Арга хэмжээний тоо Сургалтын тоо Хамрагдагсдын тоо	<p>"Үндэсний бичиг үсгийн баяр", "Эх хэлний өдөр", "Номын баяр" зохион байгуулж, "Монгол хэлний тухай" шинэ хуулийг сурталчлан, монгол бичгийн номын үзэсгэлэн, "Сайхан бичигтэн", "Тэргүүний уншигч"-ийг шалгаруулж, Төрийн ажилтнуудын монгол бичгийн олимпиад, "Уран бичлэг"-ийн уралдаан, "Монголчуудын бичиг үсгийн дурсгал", "Монгол бичгийн албан хэрэглээг нэмэгдүүлэе" сэдэвт мэдээлэл зэргийг санаачлан хийсэн.</p> <p>"Монгол бичгээ эрхэмлэгч" хувь хүн, төрийн байгууллагыг шалгаруулж, уг арга хэмжээнд 14000 гаруй хүн хамрагдсан. Сайншанд сумын ЕБ-ын 1,2,3,5, Замын-Үүд сумын сумын ЕБ-ын 1,2,5 дугаар сургуулиудад бага анги, монгол хэл бичгийн 8 кабинетыг байгуулсан.</p> <p>Сумдын ЗДТГ, ЕБС, цэцэрлэгүүд Үндэсний бичгээр бичсэн хаягтай болж, төрийн байгууллагууд байгууллага хамт олноороо монгол бичгийг заалгах ажлыг зохион байгуулсан. "Хүмүн бичиг" сонины газартай хамтран "Монголын сайхан бичигтэн"-ий уран бичлэгийн үзэсгэлэнг гаргаж, Уншигч-Редакцийнхны уулзалт зохион байгуулж, аймгийн багш, сурагчдын үзэсгэлэнг гарган 6000 гаруй иргэн, хүүхэд багачууд үзэж сонирхсон. Аймгийн "Үлгэр жишээ хаягтай" 5 байгууллага, монгол бичгээ сайн сурсан 5 байгууллагыг Төрийн хэлний зөвлөл, Хүмүн бичиг сонины "Хүндэт Батламж"-аар шагнаж, сурталчилсан. Монгол бичгийн хичээлийг 6-12 ангид судалж, үндэсний бичгийн цахим хэрэглээг 500 гаруй багш, хэрэглэж ирсэн. Жил бүр Монгол хэл, бичгийн семинар сургалтыг хийж, үндэсний бичгийн заах аргыг сайжруулах сургалтын хэрэглэгдэхүүн хийх, үндэсний бичгийн цахим бичвэрт суралцах зэрэг ажлыг зохион байгуулж, 6-12 ангийн сурагчдын мэдлэгийг шалгах үндэсний бичгийн 575 сорилыг төрөлжүүлэн хийн, сорилын санг бүрдүүлж, монгол хэлний багш нарын цахим хаягт байршуулж, сургалтад ашиглаж ирсэн.</p>	
170	2.7.3. ЕБС-ийн ахлах сургууль байгуулах ажлыг үе шаттай зохион байгуулж, суралцагчдад ажил мэргэжлийн зөвлөгөө үзүүлдэг үйлчилгээг бий болгоно.	2017 - 2020	УТ	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100 Ахлах сургуулийн тоо	<p>Ерөнхий боловсролын 22 сургуулиас 12 жилийн сургалттай сургууль 10, 9 жилийн сургалттай сургууль 10, бага сургууль-2, төрийн өмчийн 21 сургууль, хувийн хэвшлийн 1 сургууль байна.</p> <p>Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын дунд соён гэгээрүүлэх, мэргэжил сонголтын чиглэлээр 106 лекцэд 12525 сурагч, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэх чиглэлээр 42 үйл ажиллагаанд 3422 багш, эцэг эх, хүүхдийн эрхийн тухай, хүүхэд хамгаалал, боловсролын тухай хуулийн чиглэлээр 115 үйл ажиллагаанд 14805 багш, эцэг эх, сурагч, нийт давхардсан тоогоор 45417 хүнийг хамруулсан.</p> <p>Ерөнхий боловсролын сургуулийн төгсөх ангийн сурагчдыг мэргэжлээ зөв сонгох, элсэлтийн ерөнхий шалгалтад бэлтгэх зорилгоор УИХ-ын гишүүн, Дорноговь аймгийн Нутгийн зөвлөлийн тэргүүн Б.Дэлгэрсайханы санаачилгаар "Шинэ алхам" их дээд сургуульд элсэгчдийн гарын авлага номыг 5 дахь жилдээ үнэ төлбөргүй 12</p>	

						дугаар ангийн 2332 сурагчдад тарааж өгсөн.
171		2.7.4. Ерөнхий боловсролын 12 жилийн сургуулийн ахлах ангийн сургалтын цахим хичээлийн орчинг сайжруулна.	2017 - 2020	УТ	Сургуулийн тоо 2-оос доошгүй. Кабинетийн тоо 2-оос доошгүй.	<p>Замын Үүдийн I, III, Сайншандын I, II, Иххэт, Дэлгэрэх, Эрдэнэ сумын сургуулиудад мэдээлэл зүйн кабинетыг 89.8 сая төгрөгөөр байгууллаа. Замын-Үүд сумын Үлэмж тэнгэр сургууль 140.0 сая төгрөгөөр сургуулийн хэрэглэгдэхүүнийг бүрэн цахимжуулж, Цахим сургууль болсон.</p> <p>БСШУЯ-наас хэрэгжүүлсэн “Шинэ зууны боловсрол” төслийн хүрээнд 14 сумын 15 сургууль /Айраг, Алтанширээ, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Өргөн, Замын үүд-2, 3, Иххэт, Мандах, Сайхандулаан, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Хатанбулаг, Эрдэнэ сумдын сургуулиуд/, 3 цэцэрлэгт /Замын Үүд 1,2,3/ IC net ХХК-наас нийлүүлсэн сүлжээний тоног төхөөрөмж, шилэн кабелийн тасалдал, тогтвортой үйл ажиллагаанд хяналт тавин, сургалт хичээлд тогтмол ашигласан.</p> <p>БНСУ-ын КОЙКА байгууллагаас Боловсрол соёл урлагийн газарт 30000\$-ын өртөг бүхий “Сургалт мэдээллийн төв”-ийг байгуулж, 2019 онд нээлтээ хийсэн. Тайлангийн хугацаанд 7 сургуулийн мэдээллийн технологийн кабинетыг 89.8 сая төгрөгөөр шинэчилсэн.</p> <p>БШУЯ-наас Сайншанд сумын лаборатори 2-р дунд сургуулийг Цахим сургууль болгох төсөлд хамруулж, тус сургуулийн захирал, мэдээлэл зүйн багш нарыг анхны сургалтад хамруулсан.</p>
172		2.7.5. Хичээл сургуулиас гадуурх сонгон секц, дугуйлан хичээллүүлж, хүүхдийн техник сэтгэлгээ, авьяас чадварыг хөгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 10,0 СХС 62,8	Дугуйлан секцийн тоо Зохион байгуулсан арга хэмжээний тоо Хамрагдагсдын тоо Хөрөнгийн дүн	<p>Тайлант хугацаанд ЕБ-ын 22 сургуульд давхардсан тоогоор 1018 дугуйланд 27747 сурагч суралцан авьяас чадвараа хөгжүүлсэн. ЕБС-уудын сонгон дугуйлангаас гадна ИТХ-ын дэмжлэгтэйгээр Монголын сурагчдын холбооны “Хүүхэд хөгжлийн 5 хоногийн сургалт”-д 800 сурагч, 10 багшийг хамруулсан.</p> <p>Аймгийн мэргэжлийн урлагийн байгууллага “Саран Хөхөө” театрын дэргэд “Авьяас” дугуйланг 5 төрлөөр хичээллүүлж, 126 хүүхдийг хамруулсан бол МССТ-ийн дэргэд “Эвийн эгшиг” уртын дууны дугуйлангийн үйл ажиллагаа тогтмолжин өнгөрсөн 4 жилийн хугацаанд 85 өсвөрийн авьяастан тодруулсан.</p> <p>Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн хичээл, сургалтын үйл ажиллагааг түр зогсоох болсонтой холбоотойгоор БСУГ, аймгийн Технологийн багш нарын холбоо, Гэр бүл хүүхэд залуучууд хөгжлийн газар, ММНБИ-ийн Дорноговь аймаг дахь салбар хамтран хүүхдийн бүтээлч сэтгэхүйг хөгжүүлэх зорилгоор сурагчдын дунд “Манай гэрт инженер бий” минироботын онлайн тэмцээнийг зохион байгуулж, тэмцээнд 16 багийн 60 гаруй хүн оролцсон. Дугуйлангийн үйл ажиллагааг үр дүнтэй байлгах, гэрээт багш нарыг урамшуулах зэрэгт аймгийн Засаг даргын зүгээс 20.0 сая төгрөг, Замын-Үүдийн хүүхдийн театрын дэмжлэг 5.0 сая төгрөг, СУИС-ийн 9 оюутны төлбөр 36.0 сая төгрөг нийт 61,0 сая төгрөгийг шийдвэрлэж, улс, олон улс, аймгийн тэмцээн уралдаанаас 3000 гаруй медалийг хүртсэн амжилтыг үзүүлсэн.</p>
173	2.8. Боловсрол, соёл,	2.8.1. Боловсрол, соёлын газрын ажиллах нөхцлийг сайжруулан	2017 - 2020	УТ	Арга хэмжээний тоо	Сэрүүлэг Дээд Сургуулийг 16 багш, 2 эрхлэгч, Газарчин Дээд Сургуулийг 7 багш, Дорнод БИС-г 1 багш, СӨБ-н багш арга зүйч мэргэжлээр 25 багш төгсөж, мэргэжлийн багшийн хангалт 6.3 хувиар ахисан.

	урлагийн салбарт хүний нөөцийг бэлтгэх, хөгжүүлэх, урамшлын тогтолцоог бий болгон тогтвор суурьшилтай ажиллуулах нөхцлийг бүрдүүлнэ.	боловсрол, соёл урлагийн байгууллагын нэн шаардлагатай хүний нөөцийг бүрдүүлж, мэргэжлийн боловсон хүчнээр хангах “Багш чадваржуулах” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.			Сургаж бэлтгэсэн хүний тоо	<p>Нутгийн зөвлөлөөс “Дорнын говийн ирээдүй” оюутны хөгжлийн сангийн журмын дагуу, дутагдалтай багшийн мэргэжлээр сурч байгаа 15 оюутанд нутагтаа багшлах болзолтойгоор буцалтгүй тусламж болон хөнгөлөлттэй зээл олгож суралцахад нь дэмжлэг үзүүлсэн. Нутгийн зөвлөлийн тэтгэлгээр суралцаж Хими, Математик, Монгол хэл, СӨБ-ын багш мэргэжлээр төгссөн 4 багш 2020 оны хичээлийн жилээс эхлэн Дэлгэрэх сум, Зүүнбаянгийн ЕБС, Сайншанд 3-р сургууль, Мандах сумын цэцэрлэгт хуваарилагдан ажилласан.</p> <p>СӨБ-ын багш бэлтгэх, багш нарыг давтан сургах мэргэшүүлэх зорилгоор Боловсролын удирдлагын магистрт 2 багш, Газарчин Дээд сургуулийн хөгжмийн багшаар 6, СДС-2, СӨБ-ын багшаар 5, Засагт Хаан ДС-д 7 нийт 22 багш элсэн суралцуулсан.</p> <p>Нутгийн зөвлөлийн тэтгэлгээр 2020 онд 11 оюутан, УИХ-ын гишүүн Т.Энхтүвшингийн тэтгэлгээр 6 оюутан, АЗДТГ-аас СУИС-д суралцагч 9 оюутанд 36.0 сая төгрөгийн дэмжлэгийг тус тус үзүүлсэн. СУИС-д сурч байгаа оюутнуудын сүүлийн 2 жилийн төлбөрийг санхүүжүүлж, 2020 оноос ЕБ-ийн 5-р сургуулийн 12-р анги төгсөх 5, МСҮТ-ийн ардын хөгжмийн ангийн 3, нийт 8 хүүхдийг СУИС-д дуу хөгжмийн багш мэргэжлээр сурах сургалтын төлбөрийг хариуцан сургахаар гэрээ байгуулсан.</p>
174		2.8.2. Орон нутагт нэн шаардлагатай СӨБ, математик, физик, хими, дуу хөгжим, технологийн багш нарыг бэлтгэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 39.0	13-аас доошгүй багш сургаж бэлтгэнэ. Хүний нөөцийн судалгаа шинэчлэгдэнэ.	<p>Математик, бага анги, хими, дуу хөгжим, тусгай хэрэгцээт хөтөлбөр, дүрслэх урлаг, биеийн тамир, боловсрол судлал зэрэг мэргэжлээр сурч байгаа Алтанширээ, Айраг, Дэлгэрэх, Мандах, Сайншанд, Хатанбулаг, Сайхандулаан сумын 14 оюутанд нийт 7.0 сая төгрөгийн дэмжлэгийг “Дорноговь Их Хөгжил” сангаас үзүүлсэн.</p> <p>Нутгийн зөвлөлөөс “Дорнын говийн ирээдүй” оюутны хөгжлийн сангийн журмыг хэрэгжүүлж, орон нутагт нэн шаардлагатай багшийн мэргэжлээр сурч байгаа 15 оюутанд нутагтаа эргэн ирж багшлах болзолтойгоор буцалтгүй тусламж болон хөнгөлөлттэй зээл олгосон.</p> <p>СӨБ-ын мэргэжлийн багшийн хангалт сүүлийн 2 жилийг харьцуулахад 7.5%-иар ахисан.</p>
175		2.8.3. Улсын болон орон нутгийн сургалтад багш, соёл, урлагийн ажилтнуудыг үе шаттай хамруулна.	2017 - 2020	ОНТ 14.0	Хамрагдсан багшийн тоо Үр дүн	<p>Орон нутгийн сургалтыг СӨБ, ЕБС-ийн удирдах ажилтан, багш, бусад ажилтны чиглэлээр 36 удаагийн сургалтаар 1054 удирдах ажилтан, багш нарыг хамруулан зохион байгуулсан. Улсын болон орон нутгийн 40 удаагийн сургалтад боловсрол, соёл урлагийн давхардсан тоогоор 3000 гаруй багш, ажилтныг хамруулж, мэргэжил мэдлэгийг дээшлүүлэн, мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө өгч 19,3 сая төгрөг зарцуулсан.</p> <p>Багш нарыг чадваржуулах сургалтыг 2019 онд ЕБС, СӨБ, Удирдах ажилтны чиглэлээр зохион байгуулж 48 удаагийн сургалтаар нийт 4000 гаруй багшийг хамруулсан. 2020 оны байдлаар онлайн болон танхимын 14 удаагийн сургалтад 2000 гаруй багш хамрагдан мэргэжил арга зүйн дэмжлэг авсан. 4 жилийн хугацаанд багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх 136 удаагийн сургалтад давхардсан тоогоор 10000 гаруй багшийг хамруулж, мэргэжлийг дээшлүүлсэн.</p>

176		2.8.4. Нийгмийн салбарт тогтвор суурьшилтай ажиллаж байгаа ажигтнуудыг өндөр хөгжилтэй орнуудад мэргэжил дээшлүүлэх санаачилгыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ГХО ОНТ	Арга хэмжээний тоо 2-оос доошгүй. Хамрагдсан хүний тоо Үр дүн	ОХУ-ын Эрхүү хотын БИС-тай хамтран ажиллах гэрээ, Хөрш орноосоо суралцъя дэд хөтөлбөрийн хүрээнд Эрхүү хотын БИС-д мэргэжил дээшлүүлэх, ерөнхий боловсролын сургуулийн үйл ажиллагаатай танилцах, хамтын ажиллагааны гэрээ байгуулах зэрэг 3 удаагийн арга хэмжээнд удирдах ажилтан, багш, сурагч нийт 99 хүн хамруулж, орон нутгаас 17.5 сая төгрөгийг зарцуулсан. Эрхүү хотын хүүхдийн зусланд 25 сурагч, 2 багш амрах зардлыг УИХ-ын гишүүн, Дорноговь аймгийн Нутгийн зөвлөлөөс санхүүжүүлсэн. Энэтхэг улсад мэдээллийн технологийн багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад ЕБС-ийн 1, МСҮТ-ийн 1, АШУҮИС-ийн 1, нийт 3 багш хамрагдсан.
177		2.8.5. Залуу багш нарын мэргэжил, мэдлэгийг нь дээшлүүлэн, чадваржуулахад ахмад багш нарын зөвлөх үйлчилгээг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ГХО ОНТ	Арга хэмжээний тоо Хамрагдсан хүний тоо Үр дүн	Ахмад залуу багш нарын залгамж холбоог сайжруулж, ахмад багш нарыг зөвлөх үйл ажиллагаанд татан оролцуулах үйл ажиллагааны хүрээнд Гавьяат багш Б.Бадарч математикийн болон бага ангийн багш нарт 3 удаагийн давтан сургалтыг зохион байгуулж, 96 багшийг хамруулан бодлого бодох арга зүйгээр хангасан. Бага ангийн 6 ахмад багш, 80 гаруй багш нарт зөвлөгөө өгсөн. Хими-биологийн 4 ахмад багшийн зүгээс 28 залуу багш нарт “Сайн туршлага-хүүхэд хөгжил” арга зүйн чиглэлээр сургалт, дадлага зохион байгуулсан. “Ахмадаасаа суралцъя” зөвлөх үйлчилгээгээр 4 ахмад багш Өргөн, Эрдэнэ, Замын-Үүд сумын 6 сургуулийн багш, төгсөх ангийн 300 гаруй сурагч, сургуулийн удирдах ажилтан, номын санч, дотуур байрны багш 400 гаруй хүнд сургалт хийж, 80 гаруй хүнд зөвлөгөө өгсөн. “Ахмад багш нарын холбоо”-оос залуу багш нарын мэргэжил, мэдлэгийг нь дээшлүүлэх, чадваржуулах зорилгоор 2 зөвлөх багш, 3 тэргүүлэх багшаас бүрдсэн ахмад багш нарын зөвлөх баг ажиллаж Айраг, Даланжаргалан сумдын 26 залуу багшид арга зүйн зөвлөмж өгч, 4 хичээлийг хамтран сайжруулан зааж, эцэг эхчүүд болон төгсөх ангийн сурагчдад мэргэжил сонголтын чиглэлээр сургалт хийн 30 гаруй хүнийг хамруулсан. Мөн НТБ-ын чиглэлээр иргэдэд амьдрах ухааны хичээл зааж нийт 50 гаруй хүн хамрагдсан. “Зочин багш” арга хэмжээг Зүүнбаян, Айраг, Иххэт сумдад зохион байгуулж, матеатмк, физик, хими, биологийн 11 багшийн бүрэлдэхүүнд 4 ахмад багшийг зочин багшаар ажиллуулж, 3 сургуулийн 39 багшид зөвлөмж өгсөн.
178		2.8.6. “Алтан зул” арга хэмжээг зохион байгуулж, тэргүүний багш, соёл урлагийн ажилтныг урамшуулан, алдаршуулна.	2017 - 2019	ХХО	Шалгаруулсан төрөл Үр дүн	Дорноговь аймгийн Нутгийн зөвлөл, ЗДТГ, БСУГ-тай хамтран, Аймгийн шилдэг багш, хамт олон шалгаруулах “Алтан зул” наадмыг 2 удаа зохион байгуулж, уг үйл ажиллагаанд ЕБС, цэцэрлэгийн багш, соёл урлагийн салбарын нийт 2400 гаруй төлөөлөл оролцлоо. ЕБС, цэцэрлэг, МСҮТ-ийн шилдэг 12 багшийг “Алтан зул” цом, батламж тус бүр 1.5 сая төгрөг, Шилдэг сургалтын 1 багт 3 сая төгрөг, Шилдэг 3 хамт олонд тус бүр 5.0 сая төгрөгөөр урамшуулсан. УИХ-ын гишүүн, Нутгийн зөвлөлийн тэргүүн “Алтан зул” наадмын “Шилдгийн шилдэг багш” Замын-Үүд сумын дуу хөгжмийн багш, Замын-Үүдийн багш нарт орон сууц олгосон. Хөдөлмөрийн гавьяаны улаан тугийн одонгоор 9, Алтан гадас одонгоор 28, Хөдөлмөрийн хүндэт медалиар 23, Боловсролын тэргүүний ажилтнаар 97, Соёлын тэргүүний ажилтнаар 20, БСШУСЯ-ны Жуух бичгээр 154, Үндэсний бичиг соёлыг дэлгэрүүлэгч 12,

						Тэргүүний уншигч Д.Нацагдорж тэмдгээр 50, Аймгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын шагналаар 38, Аймгийн ЗД-ын Өргөмжлөл 101, Жуух 53 Сайншанд сумын ЗД өргөмжлөлөөр 57, БСУГ-ын шагналаар 76 багш, ажилтан шагнагдаж, салбарын ажилтнуудын хөдөлмөрийг үнэлэх үнэлэмж нэмэгдсэн.
179	2.8.7. Улс, аймаг, бүсийн чанартай хичээл төрлийн болон соёл урлагийн уралдаан, тэмцээн зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	Арга хэмжээний тоо Оролцогсдын тоо Үзүүлсэн амжилт	Математикийн улсын 54 дүгээр олимпиадыг аймагтаа зохион байгуулж, 21 аймаг, 9 дүүргийн 9-12 дугаар ангийн сурагчид, бага, дунд ангийн багш нар, нийт 250 оролцогч, 150 гаруй төлөөлөгчид оролцлоо. Улсын СХУ, шилдэг илтгэлийн уралдааныг сургууль, аймаг гэсэн 2 үе шаттай зохион байгуулсан. МУ-ын гавьяат багш Б.Бадарчийн нэрэмжит "Түргэн бодолтын VI олимпиад"-ыг зохион байгуулж 9-12-р ангийн 110 сурагч, бага, дунд ангийн 31 багш оролцож авьяас чадвараа сорив. Сумдын соёлын ажилтнуудын дунд "Алтан микрофон" ур чадварын уралдааныг 3 жил дараалан зохион байгуулж, 129 ажилтнуудыг хамруулж, нийт 10.2 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн. "Ардын богино дуу дуулаач, ерөөлч магтаалчдын уралдааныг Дэлгэрэх суманд зохион байгуулсан. "Морин хуур-2020" хөгжмийн наадам аймгаас орсон төлөөлөл шилдэг 20-д шалгарсан амжилт үзүүллээ. Орос хэлний бүсийн олимпиадыг зохион байгуулж, 4 аймгийн 32 багш, сурагч хамрагдаж, сурагчдын төрөлд 3 сурагч шагналт байранд шалгарч элчин сайдын нэрэмжит бакалаврын тэтгэлэгт хамрагдсан. Багш нарын төрөлд шалгарсан 3 багшийг орос оронд мэргэжил дээшлүүлэх эрхээр шагнасан.	
180	2.8.8. Боловсрол, соёл, урлагийн ажилтнуудын дунд “Авьяас” спортын арга хэмжээг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 20.0	Оролцогсдын тоо Үзүүлсэн амжилт /Авьяас арга хэмжээ/	АЗДТГ-ын НБХ, БСУГ-аас хамтран зохион байгуулсан “Багшийн авьяас-2017” урлагийн наадамд 22 сургууль, 32 цэцэрлэгийн 900 гаруй авьяастан оролцон шилдэг авьяастнуудаа шалгаруулж, 3.7 сая төгрөгийн шагналын төсвийг шийдвэрлэсэн. Дорнод аймагт зохиогдсон хөдөөгийн 9 аймгийн багш нарын спортын наадамд 32 багшийн бүрэлдэхүүнтэй багш нарын баг оролцож, сагсан бөмбөгийн эрэгтэй баг мөнгө, үндэсний сурын баг мөнгө, ширээний теннис /эрэгтэй/ хүрэл медаль хүртэж, нийлбэр дүнгээр 4-р байрт шалгарсан. Энэхүү арга хэмжээнд БСУГ-аас 1.0 сая төгрөг, аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/733 тоот захирамжаар 3.0 сая төгрөг, УИХ-ын гишүүн Б.Дэлгэрсайхан 2.0 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн. “Спорт-2019” тэмцээнийг зохион байгуулж, 4.4 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн. 26 багийн 645 тамирчин спортын 7 төрлөөр өрсөлдөж, нийт дүнгээр Сайншанд Ү сургууль 1-р байр, АШУҮИС 2-р байр, Сайншанд II сургууль 3-р байр эзэлсэн. “Хөдөөгийн багш спорт-2019” спортын их наадам 2019 оны 10 сард Хөвсгөл аймагт болж, нийт 14 аймгийн 650 гаруй тамирчид спортын 5 төрлүүдээр өрсөлдөж, тус аймгаас 40 тамирчин амжилттай оролцож, нийт дүнгээр 14 аймгаас 4-р байр эзэлсэн. Сайншанд сумын сургууль, цэцэрлэгийн багш нарын дунд "Багш спорт-2020" тэмцээн зохион байгуулж, 22 байгууллагын 260 гаруй тамирчид оролцож, АЗДТГ-аас 3.5 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн. Нийт 5 үйл ажиллагаанд боловсрол, соёл,	

					урлагийн байгууллагын 2487 албан хаагчид хамрагдсан.
181		2.8.9. Боловсрол, соёл, урлагийн салбарын боловсон хүчнийг “Хямд өртөгтэй орон сууц” хөтөлбөрт хамруулахыг дэмжинэ.	2017 - 2020	-	Хамрагдсан өрхийн тоо
182	2.9. Соёл, урлагийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэн, соёлын биет болон биет бус өвийн хадгалалт, хамгаалалтыг өргөжүүлнэ.	2.9.1. Шаардлагатай зарим сумдад Соёлын төв шинээр барих, өргөтгөх, засварлах ажлыг гүйцэтгүүлнэ.	2018 - 2020		Барилгын өргөтгөл, дотор монтажны засварын гүйцэтгэл 100% Их засварын ажлын гүйцэтгэл - 100% - /Хатанбулаг, Хөвсгөл, Төв номын сан/
183		2.9.2. Номын сангийн номын фондыг нэмэгдүүлэн үйлчилгээг цахимжуулж, соёл, урлагийн байгууллагуудын техник, тоног төхөөрөмжийг шинэчлэн, музейн сан хөмрөгийг баяжуулна.	2017 - 2020		Фондын эргэлт сайжирна. Дуу шум, техник хэрэгсэл, тайзны гэрэлтүүлэг LED дэлгэц /СХТ/ Нийтэд
					Алтанширээ сумын Соёлын төвийн УТТ-ийн хөрөнгө 142,5 сая төгрөгөөр их засвар, 2019 онд Дэлгэрэх сумын Соёл спортын шинэ цогцолбор /1,0 тэрбум/ , Айраг сумын Спортын төвийн барилгыг “Элит конкрет” ХХК 1170,6 сая төгрөгөөр, Улаанбадрах сумын Соёл, спортын төвийн барилгыг “Тэгш Өргөө” ХХК 1089,4 төгрөгөөр, Мандах сумын Соёлын төвийн их засварыг “Өгөөмөрөн шанд” ХХК 134,1 сая төгрөгөөр, Хатанбулаг сумын Соёлын төвийн барилгын дээвэр, гадна, дотор засварын ажлыг “Дэнжийн хүү” ХХК 179,2 сая төгрөгөөр , Замын-Үүд сумын Соёл спортын төвийн барилгыг 5844,1 сая төгрөгөөр тус тус хийж гүйцэтгэн ашиглалтад оруулсан. Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр Хөвсгөл сумын Соёлын төв тайз засварт 13,6 сая төг, Сайхандулаан сумын Соёлын төв тоног төхөөрөмж 10,0 сая төг, Музей, сургалт судалгааны төвийн дотор тохижилт, дээврийн засварыг 79,6 сая төг, Саран хөхөө театр гадна фасад, талбайн засварын ил далд ажлын акт зурагжилт 112,0 сая төгрөгөөр, тоног төхөөрөмжид 120,0 сая төгрөгийн хөрөнгийг нийлүүлсэн. Сайншандад 1 тэрбум 400 сая төгрөгийн төсөвт өртөг бүхий Кино театрын барилга, СШ сумын 2-р багт 1000 хүний суудалтай Спорт цогцолборын барилгыг "Болор аграмба" ХХК чанарын өндөр түвшинд барьж шинээр ашиглалтад орууллаа. Сүүлийн 4 жилд аймгийн Төв номын сан шинэ номын фондын нэр төрлийг жил дараалан нэмэгдүүлж, нийт 5260 ширхэг 20.9 сая төгрөгийн шинэ номоор фондоо баяжууллаа. БСШУСЯ-ны 24.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар дээврийн засвар, 15.0 сая төгрөгийн гадна фасадын урсгал засварыг хийсэн. Төв номын сангийн 49178 ширхэг ном болон сумдын соёлын төвүүдийн номын сангийн 83466 ширхэг ном “Monbiblio” цахим бүртгэлд бүртгэн, уншигчдын эрэлт хэрэгцээнд үйлчилгээ үзүүлж байна. Цахим номын сангийн компьютер техник хэрэгсэлд зориулан орон нутгийн төсвөөс 8.4 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийсэн. Музей, сургалт судалгааны төвийн Палеонтологийн танхим, Байгаль, ан амьтны танхим, Эртний түүхийн танхим, Сүлд, шүтээний танхим, Монгол хувцасны

					сурталчилсан байна.	танхим гэсэн 5 үзүүлэгийн танхим болон сан хөмрөгийн өрөөний таазыг шинэчлэх, орчин үеийн танхимыг бүрэн шинэчлэн засварлах ажлыг Дорноговь Их Хөгжил сангийн 40.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт, дэмжлэг туслалцаатайгаар 2019 онд хийж гүйцэтгэлээ. Үзмэр үзүүлэгийг шинээр дэглэн нээлт хийж, үзэгч олны хүртээл болгосон. Музейн сан хөмрөгийн өрөөнд 4 тавиур байрлуулж, үзмэр, эд өлгийн зүйлийн хадгалалт, хамгаалалт, аюулгүй байдлыг сайжруулсан. Музейг сургалт боловсролын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх чиг үүргийг нэмэгдүүлэн сургалтын танхимыг тохижууллаа. Аймгийн төв номын сан нь 2020 онд 264 ширхэг 5.1 сая төгрөгийн номоор фондоо баяжуулж мэдээллийг иргэдэд цахим хэлбэрээр хүргэж байна. Иххэт, Хатанбулаг, Алтанширээ, Хөвсгөл, Улаанбадрах сумдын номын сан нь 140 ширхэг 2.8 сая төгрөгийн номоор баяжилт хийсэн. Өнгөрсөн хугацаанд аймгийн МССТ-ийн сан хөмрөг, цуглуулгын 2262 дэсийн дугаар бүхий 5711 ширхэг эд өлгийн зүйлийг, сумдын ОНСТ-ын Ерөнхий бүртгэлд бүртгэгдсэн нийт 12 сумын 880 дэсийн 1803 ширхэг сан хөмрөгийн үзмэрийг бүртгэсэн.
184	2.9.3.Хамарын хийдэд “Саран-хөхөө” задгай театр барих хувийн хэвшлийн санал санаачлагыг дэмжин соёл урлаг, соёлын өвийг олон нийтэд сурталчлах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	2020	ХХО	Гүйцэтгэлийн хувь 100	Хамарын хийдэд “Саран хөхөө” задгай талбай барих ажлыг “Сарны хөхөө цогцолбор” нэртэйгээр 300 хүний задгай театр, 80 хүний гэр театр, худалдаа үйлчилгээний төв гэсэн 3 хэсэгтэйгээр байгуулахаар зураг төсвийг гаргаж, холбогдох байгууллагуудад танилцуулга хийж, 2021-2024 онуудад хийхээр төлөвлөн, бүтээн байгуулалтад зориулж 10 га газар шийдвэрлүүлэхээр болсон.	
185	2.9.4. Түүх соёлын үл хөдлөх дурсгалт газруудыг бүртгэж, хадгалалт, авах хамгаалалтад ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 35.0	Бүртгэгдсэн дурсгалын тоо Хамгаалалтад авсан дурсгалын тоо	Музей сургалт судалгааны төвийн дэргэдэх аймгийн бүртгэл мэдээллийн санд сүм хийдийн туурь, тахилгатай уул овоо, хөшөө дурсгал, булш хиргисүүр, түүх соёлын үл хөдлөх дурсгалт зүйл болон дурсгалт газар зэрэг үл хөдлөх дурсгалуудыг Сайхандулаан 20, Мандах 45, Улаанбадрах 9, Зүүнбаян 1, Даланжаргалан 15, Алтанширээ 34, Дэлгэрэх 22, Эрдэнэ 42, Хөвсгөл 20, Өргөн 38, нийт 246 бүртгэн, иргэдэд гэрээгээр хариуцуулан ажиллав. Хамарын хийдэд Д.Равжаагийн гүн ухааны бэлгэдэл “Дигваранз”-ын хөшөөг байгуулснаар Түүх соёлын үл хөдлөх дурсгал нэгээр нэмэгдсэн. МХА-тай хамтран, Аймгийн ИТХ-ын 2011 оны 12-р сарын 21-ний өдрийн 9/05 тоот тогтоолоор тусгай хамгаалалтанд авсан “Монголын хад” буюу “Ар хар овоо”-ны хадны сүг зургуудын хадгалалт, хамгаалалтыг шалган, Хавцгайн хадны сүг зургийг шинээр илрүүлж байршил тогтоон, аймгийн бүртгэл мэдээллийн санд оруулсан. Эрдэнэ сумын Еншөөв багийн нутаг дэвсгэрт байрлах “Өвсөн овоон”-ны булш ухагдсан мэдээллээр газар дээр нь хяналт тавьж үйлдлийг зогсоож, мэдээллийг аймгийн МХГ-ын даргын 2018 оны 10-р сарын 23-ны өдрийн 2/599 дугаартай албан бичгээр ШУА-ийн Археологийн хүрээлэнд хүргүүлсэн. ШУА-ийн Түүх угсаатны зүйн	

					<p>хүрээлэнтэй хамтран Хатанбулаг сумын нутаг дэвсгэрт байгаа түүх соёлын үл хөдлөх 83 дурсгалт зүйлсийн бүртгэлийг шинэчлэх, тэмдэгжүүлэх ажлыг гүйцэтгэсэн.</p> <p>"Чулуун соёлын өв" үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх аймгийн төлөвлөгөөний дагуу Хатанбулаг сумын нутаг дэвсгэрт орших хадны зургаас дээжлэн 6 газрын 30 хадны зургийн үзэсгэлэнг Сайншанд, Өвөрхангай аймгийн Орхоны хүрхрээ Улаан цутгалан аялал жуулчлалын бүс нутагт дэлгэн үзүүлж, 1800 хүн үзсэн.</p> <p>Сайхандулаан сумын нутагт байгаа 3 булш хиргисүүрт археологийн малтлага судалгаа хийснээс гадна Сайншанд сумын ЕБ-ын 2-р сургууль орчмын газраас барилгын суурь ухах үед гарч ирсэн шашны эд зүйлсийг бүртгэн авч 30 гаруй үзмэрээр "Хэлмэгдсэн баримт" үзэсгэлэнг гарган168 иргэдэд сонирхуулсан.</p>
186	2.9.5. Соёлын биет болон биет бус өвийн хадгалалт, хамгаалалтыг сайжруулан, судлан сэргээх, өвлөн уламжлуулах, олон нийтэд түгээн дэлгэрүүлэх ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 52.0	<p>Арга хэмжээний тоо</p> <p>СББӨ-н тоо Өвлөн уламжлагчдын тоо</p> <p>Бүртгэгдсэн баримтат өвийн тоо</p> <p>СББӨ-ийг сэргээгдэж, олон нийтэд сурталчилаг дана</p>	<p>Аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2019 оны 67 дугаар тогтоолоор “Соёлын биет бус өвийг хамгаалах” дэд хөтөлбөрийг батлуулж, Соёлын өвийн үндэсний төвд Соёлын биет бус өв өвлөн уламжлагчийн шинэчилсэн бүртгэлийг маягтын дагуу шинээр 104 өвлөн уламжлагчийн мэдээллийг бүртгэлжүүлэв. СУИС-ийн Хөгжмийн урлагийн сургуулийн Ардын урлагийн тэнхимийн багш, морин хуурч Б.Шаравнямбуу говь нутагт дуулагддаг онцлог уртын дуунууд, Д.Равжаагийн зохиол бүтээл, уртын дууны үүсэл домгийн талаарх судалгааны ажил хийгдлээ. Соёлын биет ба биет бус өвийг өвлөн уламжлагч Н.Лантуу, Д.Норов, Ч.Цэрэндэжид нар уртын дууны үүсэл домог, хутагтын зохиол бүтээл, өөрсдийн урын сан дахь уртын дуу зэргээрээ аман судалгаа өгч, МССТ-ийн дэргэдэх уртын дууны дугуйланг МУСТА Ч.Цэрэндэжид удирдан амжилттай хичээллэж, сурагч Г.Цэлмэг ТВ-9 телевизийн “Гэгээн алсын одод” Олон улсын уралдааны шилдэг 5 оролцогчийн нэгээр шалгарсан. Богд хааны мэндэлсний 150 жилийн ойн хүрээнд аймгийн МССТ-ын уртын дууны дугуйлангаас мартагдсан ардын дууг сэргээх хойч үед таниулах зорилгоор “Зуун лангийн жороо луус” уралдааныг зохиосон. 2019 оны Азийн ардын урлагийн наадамд “Саран Хөхөө” хамтлагийн өсвөрийн бүжигчид хамтлаг төрлөөр Гранпри шагналыг хүртсэн амжилт үзүүлээ. Зууны манлай бүжиг дэглээч Ц.Сэвжидийн нэрэмжит өсвөрийн бүжигчдийн XV дахь удаагийн наадамд Дорноговь аймгаас 117 өсвөрийн авьяастнууд оролцож эмэгтэй гоцлол, хамтлаг бүжгийн эхний байрт шалгарсан. “Дорноговийн соёлын өдрүүд-2019” арга хэмжээний хүрээнд нийслэлчүүдэд сурталчлан ардын бүжгийг хэрхэн хөгжүүлэн авч яваагаа 1000 хүүхдийн бүжгээр илэрхийлэн харуулсан. Дуулах өв улсын XV-р уралдаанд “Эвийн эгшиг” уртын дууны дугуйлангийн суралцагч Б.Батчимэг ахлах насны ангилалд тэргүүн байр эзэлж, Монгол улсын Консерваторын хөгжмийн ухаан, дуулаачийн сургуульд суралцах эрхээр шагнагдсан. Дэлгэрэх, Улаанбадрах, Алтанширээ сумд СББӨ-ийн уралдаан наадмууд зохион 92 өвлөн уламжлагч нарыг хамруулж. дэмжлэг үзүүлсэн.</p>

БИЕИЙН ТАМИР, СПОРТЫН ЧИГЛЭЛЭЭР

Нийтийн биеийн тамирыг бүх нийтийн хөдөлгөөн болгох, биеийн тамир, спортоор хичээллэх, ая тухтай орчин нөхцөлийг бүрдүүлэн үйлчилгээний чанар,

хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.					
187	2.10. Дасгал, хөдөлгөөнөөр хүн амын бие бялдрыг чийрэгжүүлэх, дэлхий, тив, олон улсын тэмцээнд өндөр амжилт гаргах шилдэг тамирчдыг нэмэгдүүлнэ.	2.10.1. Явган хүний зам, дугуйн замыг Замын-Үүд, Сайншанд сумын 4, 7-р багт шинээр барих ажлыг гүйцэтгэн “Дугуйн спортыг хөгжүүлэх” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2019	ОНХС	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь - 100 Замын-Үүд сум, Сайншанд сумын 4, 7 дугаар багт 1,75 км дугуйн зам, явган хүний зам барих ажлыг 179.9 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Дэлгэр баясах зам” ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан. Аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2014 оны 33 дугаар тогтоолоор “Дугуйн спортыг хөгжүүлэх аймгийн хөтөлбөр, төлөвлөгөөг батлуулан 2-р үе шатыг 2016-2018 онд хэрэгжүүлэн ажилласан. Спортын мастер М.Чулуун дасгалжуулагчтай “Хулан” дугуйн клубын өсвөрийн шигшээ багт 18-25 хүүхэд тогтмол бэлтгэл сургуулилт хийж, Сайншанд татах хэсгийн дэргэдэх “Зүтгэх Хүч” дугуйн клубт 20-46 хүн тогтмол хичээллэж байна. Төрийн болон төрийн бус байгууллага, дугуйн спортын клуб, сонирхогчдын зүгээс 25 уралдаан, тэмцээн, арга хэмжээ, аялалыг зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 800 гаруй тамирчид, сонирхогчид хамрагдсан. Аймгийн хэмжээнд 10 байгууллага дугуйн зогсоолыг тохижуулан ашиглаж, 60 гаруй хүн унадаг дугуйг ажил, хичээл, өдөр тутамдаа хэрэглэж хэвшсэн. Дугуйн спортоор тогтмол хичээллэгсдийн тоо жил бүр 10-15 хүнээр нэмэгдэн, арга хэмжээнд оролцогч, сонирхогчдын тоо жил бүр 20-50 хүнээр нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна. 2019 онд дугуйн материалаг баазыг нэмэгдүүлэн “Хулан” клубын өсвөрийн шигшээ багт орон нутгийн төсвөөс 4,3 сая төгрөгийн 3 уралдааны дугуй, хэрэглэлийн хамт шийдвэрлэсэн
188	дэлхий, тив, олон улсын тэмцээнд өндөр амжилт гаргах шилдэг тамирчдыг нэмэгдүүлнэ.	2.10.2. “Хөдөлгөөн - Эрүүл мэнд” дэд хөтөлбөрийг боловсруулж, хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНХС	Хэрэгжилтийн хувь-80% Аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2017 оны 94 дүгээр тогтоолоор “Хөдөлгөөн-эрүүл мэнд” аймгийн дэд хөтөлбөрийг батлуулан, аймгийн хэмжээний 29 спортын зориулалттай заланд иргэдийн чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх, хөдөлгөөний дутагдлаас сэргийлэх зорилгоор давхардсан тоогоор 30000 гаруй иргэнд үйлчилсэн. Усан спорт сургалтын төв бассейнаар тогтмол 100 гаруй өсвөр, залуу, насанд хүрэгчид хичээллэж байна. Замын-Үүд, Сайншанд суманд соёл спортын цогцолбор, Дэлгэрэх, Айраг, Улаанбадрах, Хөвсгөл суманд соёл, спортын төв, Өргөн, Даланжаргалан суманд спорт залыг шинээр барьж ашиглалтад орсноор албан байгууллага, иргэд биеийн тамир хөдөлгөөнөөр хичээллэх орчин нөхцөл бүрдсэн. Мөн бүжгийн, иогийн, аэробек- spinning-ийн клуб, фитнес клубүүдээр хичээллэгсдийн тоо нэмэгдэн хүн бүр хөдөлгөөнийг эрхэм болгож байгаа нь хөтөлбөр амжилттай хэрэгжиж байгааг харуулж байна. Хөдөлгөөн эрүүл мэнд болон хөдөлгөөнөөр дархлаагаа дэмжих, халдварт бус өвчлөлийн үед хийх тохиромжтой дасгал хөдөлгөөн зэрэг 29 төрлийн мэдээлэл зөвлөмж, бичлэг цахимд байршуулснаар 9778 хандалт авсан. Орон нутгийн телевизээр “эмч зөвлөж байна булан”-д 1 удаа хөдөлгөөн заслын талаар эмч зөвлөгөө өгч, 8 төрлийн шторкыг нэвтрүүллээ.
189		2.10.3. “Бага олимп”-ийг спортын олон төрлөөр зохион байгуулна.	2017 - 2019	ОНХС	Спортын 12 төрөл. Бага олимп” спортын наадмыг 2 жил тутамд спортын төрлийг нэмэгдүүлэн зохион байгууллаа. “Дорноговь бага олимп-2017” наадмыг 2017 оны 05 дугаар сарын 19-22-ны өдрүүдэд сагсан бөмбөг, волейбол, шатар, олс таталт, хөнгөн атлетик, аэробек, үндэсний бөх, ширээний теннис, даам гэсэн спортын 9 төрлөөр

					Сайншанд суманд зохион байгуулж, 12 сум, 7 багийн 800 гаруй иргэн оролцсон. Багийн дүнгээр Тэргүүн байранд Сайншанд сум, Дэд байранд Айраг сум, Гутгаар байранд Замын-Үүд сумын баг шалгарсан. Спортын наадмыг зохион байгуулахад аймгийн ЗДТГ-аас 15,0 сая төгрөгийг зарцуулсан. “Дорноговь бага олимп-2019” наадмын спортын төрлийг нэмэгдүүлэн сагсан бөмбөг, волейбол, орс таталт, хөнгөн атлетик, үндэсний бөх, үндэсний сур, ширээний теннис, даам, бадминтон, дугуй гэсэн спортын 10 төрлөөр Сайншанд суманд зохион байгуулсан. Спортын наадамд 13 сум, Сайншанд сумын 7 баг, нийт 20 багийн 800 гаруй тамирчин оролцсон. Багийн дүнгээр Тэргүүн байранд Замын-Үүд сум, Дэд байранд Сайншанд сумын 3-р баг, Гутгаар байранд Сайхандулаан сумын баг шалгарч, нийт 19,8 сая төгрөгийг зарцуулсан.
190	2.10.4.Улсын чанартай тэмцээнийг орон нутагт зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНХС	Зохион байгуулсан тэмцээний тоо Тамирчдын тоо	Олон улс, улс, бүсийн чанартай нийт 15 тэмцээнийг зохион байгуулсан ба спортын мастер А.Зоригтбаатарын нэрэмжит Чөлөөт бөхийн олон хотын тэмцээн, холимог насны боксчдын аварга шалгаруулах олон хотын тэмцээн, үндэсний шагайн харвааны бүсийн тэмцээн зэрэг 3 тэмцээн, Ширээний теннисний насанд хүрэгчдийн улсын аварга шалгаруулах тэмцээн, Боксын өсвөр үеийн улсын аварга шалгаруулах тэмцээн, Зүүн бүсийн аварга шалгаруулах идэрчүүд волейболын тэмцээн, Зүүн бүсийн аймгуудын “Хонхот бөмбөг”-ийн тэмцээн, 1000 даамчдын олон хотын нээлттэй тэмцээн зэрэг 5 тэмцээнийг зохион байгуулж, нийт 70 гаруй багийн 600 гаруй тамирчид оролцсон. МУ-ын шилдэг дасгалжуулагч, спортын мастер Г.Баасангийн нэрэмжит холимог насны боксчдын аварга шалгаруулах олон хотын нээлттэй тэмцээн, “Говийн бүс-2019” шатрын тэмцээн, “Үлэмжийн чанар” нийтийн бүжгийн нээлттэй тэмцээн, МУ-ын шилдэг дасгалжуулагч, спортын мастер Ш.Өвгөн агсны нэрэмжит Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын даамын улсын аварга шалгаруулах тэмцээн, “Дорноговь цом-2019” холимог насны боксчдын аварга шалгаруулах олон улсын тэмцээн, “Монголын их тойром” үндэсний шагайн харвааны тэмцээн, Паурлифтингийн УАШ тэмцээн нийт 7 тэмцээнийг зохион байгуулж, нийт 152 багийн 1610 гаруй тамирчид оролцсон. Мөн 2017 оноос хойш Дорноговь аймгийн Нутгийн зөвлөл, Засаг даргын Тамгын газар, Говьсүмбэр аймгийн Засаг даргын Тамгын газар хамтран Улаанбаатар хот дахь Дорноговь, Говьсүмбэр аймгийн оюутан, залуучуудын аварга шалгаруулах сагсан бөмбөг, волейболын тэмцээнийг уламжлал болгон жил бүр зохион байгуулж, Дорноговь аймгийн 13 сум, Говьсүмбэр аймгийн 3 сумын давхардсан тоогоор 152 багийн 1500 гаруй оюутан, залуучуудыг хамруулсан. 2020 онд гандболын залуучуудын улсын аварга шалгаруулах тэмцээнийг зохион байгуулж 11 багийн 250 гаруй тамирчид оролцлоо.
191	2.10.5. Өсвөрийн шигшээ багийг шинэчлэн байгуулж, дэмжлэг үзүүлнэ.	2017 - 2020	ОНХС	Үйл ажиллагаа тогтворжсон байна.	Аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/601 дүгээр захирамжаар “Өсвөрийн шигшээ баг”-ийг байгуулж, аймгийн Биеийн тамир, спортын газарт жил бүр шинэчлэн бүрдүүлэн, өсвөрийн шигшээ багийн үйл ажиллагааг дэмжих хөтөлбөр, үйл ажиллагааны хэрэгжилтийг хангах, урамшуулах журмыг хэрэгжүүлэн ажиллаж

						байна. Аймгийн өсвөрийн шигшээ багт спортын 10-12 төрөлд 300-370 хүүхэд бэлтгэл, сургуулилт тогтмол хийж, амжилтаа ахиулан, спортын өндөр амжилт гаргасан тамирчид болон дасгалжуулагчдыг 2 удаа урамшуулсан. Спортын 13 төрөлд амжилт гаргасан нийт 67 тамирчид, дасгалжуулагчдыг 107,0 сая төгрөгөөр урамшуулсан. Тив, дэлхий, олон улс, улс, бүсийн аварга шалгаруулах тэмцээнээс хүртсэн медалийн тоо жил бүр өсч, тамирчдын амжилт, медалийн чанар 2017-2020 онд 16,6-22,7%-иар өссөн үзүүлэлттэй байна.
192		2.10.6. Спортын өндөр амжилт үзүүлсэн тамирчин, дасгалжуулагч нарыг урамшуулах журам боловсруулан хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Амжилт үзүүлсэн тамирчдын тоо нэмэгдсэн байна.	Аймгийн Засаг даргын 2016 оны А/601 тоот захирамжаар Өсвөр үе залуучуудын шигшээ баг байгуулах амжилт гаргасан тамирчин, дасгалжуулагчдыг шагнах журам батлагдсан. Ингэснээр тив, дэлхий, олон улс, улс, бүс, аймгийн аваргын чанартай тэмцээнүүдэд өндөр амжилт гаргасан 174 тамирчид, дасгалжуулагчдыг урамшуулж, уралдаан тэмцээнд явах, материаллаг баазыг бэхжүүлэхэд 348,8 сая төгрөгийн дэмжлэгийг үзүүлсэн.
193	2.11. Иргэдийг биеийн тамир, спортоор тасралтгүй хичээллэх, орчин нөхцлийг бүрдүүлж, спортыг эдийн засгийн эргэлтэнд оруулан хөгжүүлнэ.	2.11.1. Замын-Үүд сумын Соёл, спорт цогцолборын барилгыг үргэлжлүүлэн барьж дуусгах талаар холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллаж, Сайншанд суманд Спортын цогцолбор, Улаанбадрах, Эрдэнэ, Хөвсгөл сумдад соёл, спортын цогцолборын барилгыг шинээр барьж ашиглалтанд оруулна.	2018 - 2020	УТ 11087.8	Биелэлт 100%, Барилгын ажлын гүйцэтгэл 50% /Сайншанд/ Барилгын ажлын гүйцэтгэл 100% /Эрдэнэ/	Замын-Үүд суманд улсын төсвийн 3.1 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 500 хүний суудалтай Соёл, спортын ордон барилга угсралтын ажлыг Гантулга трейд ХХК 100%, Сайншанд суманд улсын төсвийн 5.7 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 1000 хүний суудалтай Соёл, спортын цогцолборын барилгыг "Болор аграмба" ХХК барьж ашиглалтад оруулсан. Улаанбадрах сумын Соёл спортын төвийн барилгыг 108.9 сая төгрөгийн өртөгөөр "Тэгш-Өргөө" ХХК 95%-тай, Хөвсгөл сумын Соёл, спортын төвийн барилгыг 106.9 сая төгрөгийн өртөгөөр "Хар хорин-Өргөө" ХХК 100%-тай тус тус гүйцэтгэсэн. Айраг сумын Соёл, спортын төвийн барилгыг 117.1 сая төгрөгийн өртөгөөр "Элит конкрет" ХХК 100%, Хатанбулаг сумын Соёл, спортын төвийн дуусгал ажлыг 50.0 сая төгрөгийн өртөгөөр Шинэ өрнөлт ХХК 100%, Дэлгэрэх сумын Соёл, спортын төвийн барилгыг 980.7 сая төгрөгийн өртөгөөр "Евро электроникс" ХХК 100% гүйцэтгэж дуусган, ашиглалтад оруулсан.
194		2.11.2. Усан бассейн, мөсөн гулгуур, газрын теннис зэрэг спортын ашиглалтгүй, байнгын бус ажиллагаатай байгууламжуудыг үе шаттай сэргээн засварлах, өргөтгөх замаар хувийн хэвшлийн	2018 - 2020	ОНСХ	Ажлын гүйцэтгэл 100%	Аймгийн “Усан спорт сургалтын төв”-ийн барилгыг шинэчилж /25*18/ стандартын 3 зам бүхий бассейн, фитнес, аэробек чийрэгжүүлэлтийн танхимыг орон нутгийн төсвийн 118.4 сая төгрөгийн хөрөнгөөр “Баян могод” ХХК, Зүүнбаянгийн усан бассейныг шинэчлэх ажлыг нийгмийн хариуцлагын хүрээнд “Доншен газрын тос Монгол” ХХК, газрын теннисний ашиглалтгүй талбайг БНХАУ-ын Дархан муу мянган хотын буцалтгүй тусламжаар “Гэр бүлийн талбай” болгон тус тус засварласан.

		оролцоотойгоор менежментийг сайжруулна.				
195		2.11.3. Спортын төрлүүдийг хөгжүүлэхэд хувийн хэвшлийн олон талын оролцоог дэмжинэ.	2017 - 2020	ХХО	Хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаан тоо	БНХАУ-ын Улаанцав хошууны хөрөнгө оруулалтаар аймгийн төв цэнгэлдэх хүрээлэнг “Хүүхэд, залуучуудын соёл амралтын хүрээлэн” болгох ажлын эхний үе шат болох цэнгэлдэх хүрээлэнгийн асрын А, Б блокыг барьж, дотор талбайг хийж, хиймэл зүлгээр хучих ажлыг 100% хийж гүйцэтгэсэн. Мөн хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд сумын Ерөнхий боловсролын 2 дугаар сургуулийн гадна талбайд 3x3 сагсан бөмбөгийн стандарт талбай байгуулах, Зүүнбаянгийн усан бассейны засвар, тохижилт, шинэчлэлийг хийх, Даланжаргалан сумын Олон-Овоо багт спорт залны барилгыг барьж ашиглалтад оруулсан. Аймгийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй 13 спортын холбоо, клубтэй хамтран, аймгийн аварга шалгаруулах 148 тэмцээнийг зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 19200 гаруй тамирчин, спорт сонирхогчдыг хамруулсан. Иргэдийг хөдөлгөөний дутагдлаас урьдчилан сэргийлэх, хүүхдийн бие бялдрыг багаас нь хөгжүүлэх, эрүүл чийрэг өсөж торних боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор Сайншанд суманд 1000 хүний суудалтай Спортын ордон, Замын-Үүд суманд 500 хүний суудалтай Соёл, спортын ордон, Айраг, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Хатанбулаг сумдад Соёл, спортын төв, Өргөн, Даланжаргалан, Замын-Үүд сумдад спорт залыг шинээр ашиглалтад орууллаа. Мөн нийтийн биеийн тамирын 13, спортын 31, хүүхдийн тоглоомын 53 талбайг шинээр байгуулж, 50000 иргэн биеийн тамираар хичээллэх боломжийг бүрдүүлсэн.
196		2.11.4. Спортын материаллаг баазыг нэмэгдүүлэн, үндэсний спортын төрлүүдийг хөгжүүлж, залуу үед өвлөн уламжлуулахыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ОНТ ОНХС	Барилгын ажлын гүйцэтгэл 100 хувь.	Замын-Үүд суманд 500 хүний суудалтай соёл спортын ордон, Сайншанд суманд 1000 хүний суудалтай Соёл, спортын цогцолбор, Айраг, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Дэлгэрэх, Хатанбулаг суманд 200 хүний суудалтай Соёл, спортын төв, Өргөн, Даланжаргалан суманд спорт зал, Сайншанд, Замын-Үүд, Эрдэнэ суманд 5 спорт талбай байгуулах, “Усан спорт сургалтын төв”-ийн барилгыг шинэчлэх, Зүүнбаянгийн усан бассейныг шинэчлэх, спортын тоног, төхөөрөмж, хэрэглэл материалыг нэмэгдүүлж 15,1 тэр бум төгрөгийн төсөвт өртөгөөр хийсэн.Үйлчилгээний чанар хүртээмжийг сайжруулж, аймгийн Биеийн тамир, спортын газар, Замын-Үүд сумын Соёл, спортын ордон, 14 сумын спортын төвүүдэд 74 хүний орон тоог нэмэгдүүлсэн. Үндэсний спортын төрлүүдийг хөгжүүлснээр үндэсний шагайн харваагаар 2017, 2018 оны Үндэсний их баяр наадмын түрүү, 2017, 2018, 2019,2020 оны Монгол улсын аваргын алт, мөнгө, хошой хүрэл медаль, Монголын Үндэсний спортын их наадмын Фестивал харвааны тэргүүн байр, "Монголын их тойром-2019" шагайчдын наадмын тэргүүн байр, үндэсний сурын харваагаар 2018 оны Үндэсний спортын их наадмын холч харвааны тэргүүн байр, Үндэсний их баяр наадмын өсвөрийн төрөлд хүрэл медаль, шагналт байруудыг эзэлсэн амжилтыг үзүүлсэн. Аймгийн Нутгийн зөвлөлөөс 53,0 сая төгрөгөөр ивээн тэтгэн, аймгийн ЗДТГ, БТСГ, Шагайн харвааны салбар холбоотой хамтран

						"Монголын Их тойром-2019" үндэсний шагайн харвааны тэмцээнийг 14 аймаг, дүүргийн 88 багийн 800 гаруй харваач хамруулан Сайншанд суманд зохион байгуулж. Дорноговь аймгийн баг, харваачид тэргүүн байр эзэлсэн. Үндэсний сурын "Говийн бүсийн чуулга харваа-2019" тэмцээнийг Сайншанд суманд зохион байгуулж, 5 аймгийн 150 гаруй харваач багийн харваа, цуваа харваагаар цэц мэргэнээ сорин Дорноговь аймгийн үндэсний сурын баг, харваачид шалгарч Үндэсний сурын харваачдын салбар холбоо нь 2018, 2019 оны улсын хошой "Шилдэг" салбар холбоогоор шалгарлаа. Орон нутагтаа сумны бэлдэц хийх, үйлдвэрлэх боломж нөхцлөөр хангаж нийт 62,3 сая төгрөгийг орон нутгаас зарцуулсан.
197		2.11.5. Спортын дунд сургууль байгуулах асуудлыг судална.	2018 - 2020	ОНТ	Судалгааны ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100	Сайншанд суманд 2020 онд шинээр 1000 хүний багтаамжтай спортын цогцолбор барихтай холбогдуулан одоо ашиглаж буй БТСГ-ын барилгыг спортын дунд сургуулийн зориулалтаар ашиглахаар, эрэгцээ шаардлага байгаа талаар 2017 онд ЕБ-ийн 1,2,3 сургуулийн 1500 хүүхдээс судалгаа авсан. Сагсан бөмбөг, волейбол, хөл бөмбөг, жүдо бөх зэрэг 12 спортын төрлөөр тусгай анги нээж хичээллэх боломжтой байгааг тогтоон, төсөв, орон тооны талаар холбогдох дээд шатны байгууллага, яам агентлагт уламжилсан. 2019, 2020 онуудад Архангай аймгийн Төрөлжсөн сургалттай биеийн тамирын сургууль, Сэлэнгэ аймгийн БТСГ-даас туршлага судалсан боловч төсөв, орон тооны асуудлыг бүрэн шийдсэн тохиолдолд байгуулах боломжтой судалгаа гарсан. Одоогоор 6 төрлийн секц дугуйлангаар 300-аад хүүхэд спортоор хичээллэж байна.
ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ, НИЙГМИЙН ХАМГААЛЛЫН ЧИГЛЭЛЭЭР						
Хүн амын хөгжлийг дэмжиж, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг зорилтот бүлгийн иргэдэд баталгаатай, хүртээмжтэй хүргэн, зохистой хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжин ажилгүйдлийн түвшинг бууруулна.						
198	2.12. Ажилгүйдлийг үе шаттай бууруулж, хөдөлмөрийн насны хүн амын ажил эрхлэлтийн түвшинг нэмэгдүүлнэ.	2.12.1. Иргэн бүр тогтвортой орлоготой байх эдийн засгийн таатай орчинг бүрдүүлж, өрхийн сарын дундаж орлогыг жил дараалан өсгөх бодлого барина.	2017 - 2020	УТ	Сарын дундаж орлого өссөн өрхийн тоо нэмэгдсэн байна.	Хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж байгаа хөтөлбөрүүдийн эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй санхүүгийн дэмжлэгт 2017 онд 125 иргэн хамруулж 314.1 сая төгрөг, 2018 онд 138 иргэн хамруулж 407.0 сая төгрөг, 2019 онд 155 иргэн хамруулж 579.0 сая төгрөг, 2020 онд 90 иргэнийг хамруулан 340.9 сая төгрөгийн санхүүжилтийг олгосон. Дэмжлэгт хамрагдсан иргэдийн өрхийн орлого сард дунджаар 2017 онд 209.4 мянга, 2018 онд 245.8 мянга, 2019 онд 311.3 мянга, 2020 оны 10 сарын байдлаар 321.8 мянган төгрөгөөр нэмэгдсэн. Дорноговь аймгийн ажилгүйдлийн түвшин 2019 онд 3.9%-тай гарч, хамгийн бага ажилгүйдлийн түвшинтэй аймаг болсон. 2020 оны 3-р улирлын байдлаар ажилгүйдлийн түвшин 3.9%-д хүрсэн нь өмнөх оны жилийн эцэстэй харьцуулахад адил түвшинд байна.
199		2.12.2. "Ажлын байр" хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, ажлын байрыг хадгалан, шинэ ажлын байр	2017 - 2020	УТ	Шинээр бий болсон ажлын байрны тоо,	Ажлын байрыг хадгалан, шинэ ажлын байр нэмэгдүүлж буй ажил олгогчийг урамшуулан дэмжих "Ажлын байр" аймгийн дэд хөтөлбөрийг Аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийн 2017 оны 05 дугаар сарын 30-ны өдрийн 56 дугаар тогтоолоор батлан хэрэгжүүлж ажиллалаа.

		нэмэгдүүлж буй ажил олгогчийг урамшуулан дэмжинэ.			Ажилд зуучлагдсан иргэдийн тоо Урамшуулагдсан ажил олгогчдын тоо нэмэгдсэн байна.	Аймгийн Ажил олгогч эздийн холбооноос гаргасан ажлын байраа хадгалж буй ажил олгогчдын судалгаанд үндэслэн нийт 360 ажлын байраа 1.5-2.5 жил хадгалж буй 55 ажил олгогчид 4608.0 мянган төгрөг, үндсэн орон тоон дээрээ нэмж шинээр 42 ажлын байр бий болгосон 18 ажил олгогчид 6720.0 мянган төгрөг, шинээр үүсэн байгуулагдаж 2 ажлын байр бий болгосон 1 аж ахуй нэгжид 1600.0 мянган төгрөгийн урамшууллыг олгож, ажил олгогчдыг дэмжин ажилласан. Нийт 74 ажил олгогчдод 12.9 сая төгрөгийн урамшууллыг ОНТ-өөс олгож, тэднийг ажлын байраа хадгалан ажиллахад нь дэмжлэг үзүүлсэн. ХНХЯ-аас хэрэгжүүлж буй “Ажлын байрыг дэмжих хөтөлбөр”-ийн арга хэмжээнд 1723 иргэнийг хамруулж, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас 826.7 сая төгрөгийн санхүүжилтийг зарцуулсан. Тус хөтөлбөрт 252 иргэн хамрагдаж 169.4 сая төгрөгийг зарцуулсан. Үүнээс ажил олгогчийг урамшуулах арга хэмжээний хүрээнд Хөдөлмөр эрхлэлтийн мэдээллийн санд 6 сараас дээш хугацаанд бүртгэлтэй 22 ажилгүй иргэнийг байнгын ажлын байраар хангасан 19 аж ахуй нэгжид 57.6 сая төгрөгийн урамшуулал, 3 аж ахуй нэгжид 4 иргэний 16.8 сая төгрөгийн урамшууллыг тус тус олгосон. 2020 оны 10 сарын байдлаар 1 аж ахуй нэгжид 1 иргэний урамшуулал олгохоор гэрээ байгуулсан. Дээрх ажлын үр дүнд 430 иргэн байнгын ажлын байранд тогтвор суурьшилтай ажиллаж, тогтмол орлоготой болсон.
200		2.12.3. Томоохон бүтээн байгуулалт, төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэхдээ орон нутгийн иргэдийг ажлын байраар хангахыг дэмжсэн бодлогыг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ	Ажлын байраар хангагдсан иргэдийн тоо нэмэгдсэн байна.	Аймгаас зарласан төсөл хөтөлбөрүүдэд оролцохоор тендер ирүүлж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагуудтай орон нутгийн иргэдийг ажлын байраар хангах “Хамтран ажиллах гэрээ”-г байгуулан ажилласан. 2017-2019 онд төсөл хөтөлбөрүүдийн тендерт оролцох хүсэлтэй 74 аж ахуй нэгжтэй гэрээ байгуулснаас 33 аж ахуйн нэгж тендерт шалгарч, 253 иргэнийг ажлын байраар хангасан. 2020 онд 55 аж ахуй нэгжтэй гэрээ байгуулснаас 10 сарын байдлаар 31 аж ахуйн нэгж тендерт шалгарснаас 9 аж ахуй нэгж нь /16 тендер/ тус газартай хамтран ажиллаж 108 иргэнийг ажлын байраар хангасан. Үр дүн: 361 иргэн байнгын болон түр ажлын байраар хангагдсан.
201		2.12.4. Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагууд болон ажил олгогчдын хамтын ажиллагааг идэвхжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ	Ажилд зуучлагдсан иргэдийн тоо нэмэгдсэн байна.	Нийгмийн түншлэлийн хүрээнд хамтран ажилладаг 64 ААН байгаа нь 2016 оноос 21 ААН-ээр өссөн байна. 2017-2019 онд насанд хүрэгчдийн 1 жил болон 2.5 жилийн ангийг нийт 622 суралцагч төгссөнөөс 403 төгсөгч буюу 64.7 % нь ажлын байраар хангагдсан.
202		2.12.5. Зорилтот бүлэгт чиглэгдсэн төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНХС	Арга хэмжээнд хамрагдсан иргэдийн тоо нэмэгдсэн байна.	“Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний ажлын байрыг дэмжих хөтөлбөр”-т 319 иргэнийг хамруулж, ХЭДС-аас 229.2 сая төгрөгийн санхүүжилтийг зарцуулсан. Хөдөлмөр эрхлэлтийн сургалтыг 2018-2019 онд гар урлалын чиглэлээр 22, 2020 онд гоо сайхан-маникюрын чиглэлээр 10 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдээ асарч байгаа эхийг хамруулан зохион байгуулж чадамжийн гэрчилгээтэй болгосон. Сургалтын санхүүжилт 7.5 сая төгрөгийг зарцуулсан. Эргэн төлөгдөх санхүүгийн дэмжлэгт 2016-2019 онд 72 иргэнд 157.5 сая төгрөг,

						<p>2020 онд 10 иргэнд 50.0 сая төгрөгийн дэмжлэг олгосон. Хөдөлмөрт бэлтгэх сургалтыг 2017-2018 онд 32 иргэнийг хамруулан зохион байгуулж, 2.2 сая төгрөгийн санхүүжилтийг ХЭДС-аас зарцуулсан.</p> <p>Сургалтаар хөдөлмөрийн харилцаа, ажлын ярилцлагад хэрхэн бэлтгэх, орох, харилцаа хандлагын талаарх мэдлэг олгосон.</p> <p>Аж ахуй эрхлэлтийн сургалтыг 2017-2019 онд 157 иргэнийг хамруулан 4.7 сая төгрөг, 2020 оны 05-р сарын 28-29-ны өдрүүдэд Бэст метод сургалтын ТББ-тай хамтран зохион байгуулж 11 иргэнийг хамруулан 0.3 сая төгрөгний санхүүжилтийн дэмжлэг хийсэн.</p> <p>Бусад арга хэмжээнд 2016-2019 онд 2.8 сая, 2020 онд Замын-Үүд сумын Алтан-Алим ХХК-д ажил олгогчийн урамшуулал 4.2 сая төгрөгийг олгосон.</p> <p>Тайлант хугацаанд хөтөлбөрт 319 иргэн хамрагдаж, 32 иргэн гар урлал, гоо сайхан-маникюрын чиглэлээр “Чадамжийн гэрчилгээ”-тэй болж, өөрөө өөртөө ажлын байр, 82 иргэн байнгын ажлын байртай болсон.</p>
203	2.12.6. Хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгаанд үндэслэн хөдөлмөрийн эрэлт, ур чадвар, мэргэшлийн хэрэгцээнд нийцсэн мэргэжилтэй ажилтныг бэлтгэнэ.	2017 - 2020	ОНТ ОНХС	Мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэгдсэн тоо.	Аймгийн МСҮТ-д 2017-2020 онд насанд хүрэгчдийн 1 жил болон 2.5 жилийн 15 мэргэжлийн ангид нийт 622 суралцагч төгссөнөөс 403 төгсөгч буюу 64.7 % нь ажлын байраар хангагдсан.	
204	2.12.7. Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийг өргөжүүлж, орон нутгийн хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлд нийцүүлэн шаардлагатай мэргэжлээр техникчийн анги нээж хичээллүүлнэ.	2019 - 2020	ОНТ ОНХС	Мэргэжлийн чиглэл Суралцагч-дийн тоо	Төрөөс төмөр замын талаар баримтлах бодлогын хүрээнд аймгийн МСҮТ-д 2019-2020 оны хичээлийн жилд төмөр замын чиглэлээрх төмөр замын туслах машинист, илчит тэрэгний засварчин, төмөр замын замчин, вагон үзэгч засварчин, төмөр замын өртөөний жижүүр гэсэн 5 ангийг нээж 110 гаруй оюутан элсүүлэн хичээллэж 70%-ийг ажлын байранд зуучилсан. 2020-2021 оны хичээлийн жилд дээрх 5 ангид 200 оюутанг элсүүлсэн.	
205	2.12.8. Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн төгсөгчдийг тоног төхөөрөмжийн лизинг, жижиг зээлд хамруулах арга хэмжээ авна.	2017 - 2020	ОНТ ОНХС	Лизин, жижиг зээлд хамрагдсан төгсөгчдийн тоо нэмэгдсэн байна.	Эргэн төлөгдөх санхүүгийн дэмжлэгт 2017-2018 онд 15-24 насны мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллага төгссөн залуучуудын төслийг сонгон шалгаруулж, 4 бүлэгт /нийт 8 гишүүн/ 29.0 сая төгрөг, 6 төгсөгчийг 18.0 сая төгрөгөөр үйл ажиллагааг нь дэмжиж, нийт 47.0 сая төгрөгийг Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас зарцуулсан. 2019 оноос хөдөлмөр, эрхлэлтийн үндэсний зөвлөлийн тогтоолоор МСҮТ-д төгсөгчдийг тоног, төхөөрөмжийн лизинг, жижиг зээлийн хөтөлбөр зогссон. Аж ахуй эрхлэлтийн төсөл төлөвлөгөө боловсруулах сургалтад 122 залуучуудыг хамруулан чадавхижуулж 3.6 сая төгрөгийн санхүүжилтийг зарцуулсан. Тайлант хугацаанд 14 иргэн шинээр ажлын байртай болж өрхийн орлогыг	

						нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлсэн.
206	2.12.9. “Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн орчныг сайжруулах” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ ОНХС	Хэрэгжүүлсэн аргаж хэмжээний тоо хамрагдсан байгууллага иргэдийн тоо	<p>Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл ахуйн үндэсний тав дахь хөтөлбөрийн хүрээнд орон нутагт хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн аяныг 3 удаа зохион байгуулж, нийт 533 аж ахуйн нэгж, 6815 иргэд, ажилтан, албан хаагчдыг хамруулсан. ХАБЭА-н хяналт, шалгалт, сургалтад 394 аж ахуйн нэгжийг хамруулж, хяналт шалгалтад хамрагдсан ААНБ, уул уурхайн компаний тоо өмнөх оноос 16.6 хувиар, иргэдэд хууль тогтоомж сурталчилсан хүний тоо 37.7 хувиар тус тус өссөн.</p> <p>Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл ахуйн сарын аяныг "Ажлын байрны дарамт, хүчирхийлэл, урьдчилан сэргийлэх" уриан дор цахим хэлбэрээр зохион байгуулсан бөгөөд Сайншанд суманд үйл ажиллагаа явуулдаг 30 байгууллага, 160 өрхийн гишүүдэд хүүхдийн хөдөлмөрийн хориглосон ажлын байрны жагсаалтыг хэвлэн тараасан. Сумдын ХАБЭА-н салбар зөвлөл нь 1150 гаруй гарын авлага тарааж, зурагт хуудас шторк мэдээллийг 14 сумын цахим хаягт байршуулан 7000 гаруй хандалтыг авсан. Аймгийн Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын хөгжлийн газрын цахим хаягаар 2 төрлийн мэдээллийг түгээснээр 6000 гаруй хандалтыг авсан. Мөн ажлын байрны аюулгүй ажиллагааны талаарх цахим сургалтыг 13 сумын ХАБЭА-ын зөвлөлийн 120 гаруй ажилчдыг хамруулсан.</p> <p>Аймгийн ХАБЭА-н зөвлөл нь хяналт шалгалтыг 7 аж ахуйн нэгжид, сумдын салбар зөвлөлүүд нийт 57 аж нэгж байгууллагуудад хийж, зөрчил дутагдлыг арилгуулсан. Ажлын байрны бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, гарсан гомдлын барагдуулах хэм хэмжээг байгууллагуудын хөдөлмөрийн дотоод журамд тусгах чиглэлийг хүргүүлж, нийт 34 байгууллага хөдөлмөрийн дотоод журамдаа өөрчлөлт оруулсан.</p>	
207	2.12.10. Иргэдийг хөдөлмөр эрхлэлтийн сургалтанд хамруулж, байнгын болон түр ажлын байранд зуучилна.	2017 - 2020	ОНТ ОНХС	Байнгын болон түр ажлын байранд зуучлагдсан иргэдийн тоо	<p>Ажлын байрны захиалга, иргэдийн эрэлт хэрэгцээнд тулгуурлан хөдөлмөр эрхлэлтийн сургалтад 9 мэргэжлээр 347 иргэнийг хамруулан 81.7 сая төгрөг, 2020 онд мэргэжлийн сургалтыг маникюр чиглэлээр зохион байгуулж 12 иргэнийг хамруулан 1.9 сая төгрөгийн санхүүжилт хийгдсэн. Сургалтын үр дүнд ажилгүйдэлд өртөж болзошгүй 58 иргэн ажлын байраа хадгалан үлдэж, 145 суралцагч өөрөө өөртөө ажлын байр бий болгож, нийт суралцагчдын 60.2% нь байнгын болон түр ажлын байраар хангагдсан.</p>	
208	2.12.11. Салбар хоорондын уялдааг ханган орон нутгийн хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн нийтийг хамарсан ажлуудыг ил тод, үр өгөөжтэй зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ ОНХС	Зохион байгуулсан үйл ажиллагааны тоо	<p>Нийтийг хамарсан ажилд 1124 иргэн хамрагдаж, 257.7 сая төгрөгийг ХЭДС-аас зарцуулсан.</p> <p>Уг арга хэмжээнд 2020 онд 185 иргэн хамрагдаж, ажлын хөлсөнд 39.3 сая төгрөг, ХАБ-ын зардалд 9.7 сая сая төгрөгийн санхүүжилт гаргасан. Тайлант хугацаанд нийтийг хамарсан ажилд 1309 иргэн хамрагдаж, ажлын хөлсөнд 267.4 сая төгрөг, ХАБ-ын зардалд 39.2 сая төгрөг зарцуулсан.</p>	
209	2.12.12. Сумдад “Малжуулах төсөл”	2017 -	УТ	Хамрагдсан малчин	<p>“Малчдын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж ажилласан. 2017-2019 онд малжуулах арга хэмжээнд 109 өрхийг хамруулан хөдөлмөр</p>	

		хэрэгжүүлж, иргэдийг малжуулах замаар ажилгүйдлийг бууруулж, малчдын хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлнэ.	2020	ОНТ ОНХС	өрхийн тоо, малын тоо	эрхлэлтийг дэмжих сангийн 508.6 сая төгрөгийн санхүүжилтээр 10348 бог малаар /хонь-4813, ямаа-5535/ малжуулсан. Хөтөлбөрт хамрагдсан малчдын сургалт, туршлага солилцох уулзалтыг ӨМӨЗО-ны Шилийн гол аймгийн Авга хошууны түүх дурсгалын газар, мал аж ахуй эрхлэлт, малчдын амьдрал ахуйтай танилцуулах, Багануур, Налайх, Говьсүмбэр аймгийн малчидтай уулзалт ярилцлага зохион байгуулж, туршлага солилцох уулзалтад 35.4 сая төгрөг зарцуулсан. Гэрээт малчин өрхийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих арга хэмжээнд 2019 онд 1 сум хамрагдаж, 1 ажил олгогч малчин өрхөд гэрээт малчинаар ажиллахаар 1 өрх гэрээ байгуулсан. Тайлант хугацаанд тус арга хэмжээнд 125 өрхийг хамруулан 582.5 сая төгрөгөөр малчдын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн.
210	2.13. Зорилтот бүлгийн иргэдийг нийгмийн үйлчилгээнд эрх тэгш оролцох боломжийг бүрдүүлнэ.	2.13.1. “Төрөөс ахмадын талаар баримтлах бодлого”, “Ач санах” хуулийг орон нутагт хэрэгжүүлнэ.	2017-2020	УТ	“Ач санах” хууль батлагдаж, орон нутагт хэрэгжсэн байна. Хамрагдсан иргэдийн тоо	Ахмад багш нарын холбоог БСУГ-ын дэргэд байгуулж, сургалт, судалгаа, зөвлөн туслах үйл ажиллагаа, уулзалт өдөрлөг зэрэг ажлуудыг зохион байгуулан 164 багшид зөвлөмж өгч, 2650 хүүхдийн дунд хөгжүүлэх үйл ажиллагаа явуулж, 1085 эцэг эхэд сургалт явуулсан. Давхардсан тоогоор 24502 ахмад настан засах тусламж үйлчилгээнд хамрагдсан. Сайншанд сумын ЗДТГ, Геранатологийн үндэсний төвтэй хамтран “Настны эрүүл мэндийн стандарт заавар” сургалтыг зохион байгуулж, 30 эмч мэргэжилтэнийг чадавхижуулав. Ахмадуудад амьдралын чанарыг сайжруулах мэдлэг олгох сургалтыг нийт 1173 удаа зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 19089 ахмад настан хамрагдан 199 төрлийн 11599 ш гарын авлага тараасан. Асрамжийн газрын өндөр настнуудад жил бүр нарийн мэргэжлийн эмчийн үзлэг, шинжилгээ, сувилахуйн тусламж үзүүлж хэвшсэн. 2017 онд эмнэлгийн тусламж үйлчилгээнд давхардсан тоогоор 13955 ахмад хамрагдаж байсан бол 2020 онд эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хүртээмж нэмэгдэж, үйлчлүүлэгчийн тоо 2 дахин өсч 32028 ахмад настан эмнэлгийн тусламж авсан.
211	эрх тэгш оролцох боломжийг бүрдүүлнэ.	2.13.2. Тэтгэвэр тэтгэмжийн нэмэгдэл, малчдын тэтгэврийн насыг таван жилээр наашлуулах чиглэлээр батлагдсан хууль, журмыг хэрэгжүүлэн ажиллана.	2017-2020	УТ	Хамраг далтын хувь өсөх, Төлөвлөгөөний биелэлт 100 хувь	Засгийн газрын 2018 оны 16 дугаар тогтоол, 2019 оны 26 дугаар тогтоол, 2020 оны 24 дүгээр тогтоолуудаар 3 удаа өндөр настны тэтгэвэрийн хэмжээг нэмсэн. Засгийн газрын тогтоолуудын хэрэгжилтийг хангуулж, тэтгэврийн нэмэгдлийг хугацаанд нь олгож, 2018 оноос Малчдад тэтгэвэр тогтоох хуулийн заалтыг хэрэгжүүлж, 237 малчин өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон.
212		2.13.3. Ахмадуудыг зорилтот бүлэгт чиглэгдсэн “Хямд өртөгтэй орон хөтөлбөрт хамруулахыг дэмжинэ.	2019-2020	УТ ОНТ ОНХС	Арга хэмжээнд хамрагдсан Ахмадуудын тоо	“Хямд өртөгтэй орон сууц” хөтөлбөрийн хүрээнд Сайншанд, Замын-Үүд сумдад “Мандах наран-1000 айлын орон сууц”-ны хороолол баригдаж, орон сууцны 30%-ийг ахмад настанд, 20%-ийг залуу гэр бүлд, 10%-ийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд, 20%-ийг төрийн албан хаагчдад, 10%-ийг малчдад, 10%-ийг бусад иргэдэд гэсэн хуваарилалтыг хийж нийт 1060 айл өрхийг орон сууцжуулсан.

213		2.13.4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, ахмад, эмэгтэйчүүдийн хөгжлийн нэгдсэн төвийн барилга, Говийн бүсийн халамжийн төвийн барилгуудыг улсын төсөв болон гадаад, дотоодын төсөл хөтөлбөрт хамруулан шинээр барина.	2018-2020	УТ 1580.0 ОНХС 2800.0	Биелэлт 100% /ХБИ, Ахмад, эмэгтэйчүүд нэгдсэн төвийн барилга/	Улсын төсвийн 3.0 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд сумын 6-р багт Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ахмад настан, эмэгтэйчүүдийн нэгдсэн төвийн барилгыг “Гантулга трейд” ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан. Тус төвд Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар, Аймгийн ахмадын холбоо, Эмэгтэйчүүдийн холбоо, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нэгдсэн холбоо үйл ажиллагаа явуулж байна. Тус газрын харьяа Говийн бүсийн ахмад настны төрөлжсөн асрамжийн газрын барилгыг шинэчлэхэд шаардагдах 2.5 тэрбум төгрөгийг 2021 оны төсөвт тусгахаар шийдвэрлэсэн.
214		2.13.5. “Зорилтот өрхийн хөгжил хамгааллыг сайжруулах” үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангана.	2017-2020	УТ ОНХС	Зохион байгуулсан үйл ажиллагааны тоо	Зорилтот өрхийн хөгжил хамгааллыг сайжруулах үндэсний хөтөлбөрт 2017 онд 326 өрхийг хамруулж 176 өрхийн, 2018 онд 326 өрхийг хамруулж 216 өрхийн, 2019 онд 325 өрхийг хамруулж 253 өрхийн амьжиргааны түвшинг дээшлүүлсэн. 2020 онд 326 өрхийн 1593 иргэнийг сонгон хөгжлийн төлөвлөгөө боловсруулан үйл ажиллагаа явуулсан. Эдгээр 326 өрхөд 798 том хүн, үүнээс хөдөлмөрийн насны 701 иргэн, хөдөлмөр эрхлэх чадвартай 608 иргэн, ажил хөдөлмөр эрхлэдэг 360 иргэн байсан бол төлөвлөгөөний дагуу үйл ажиллагаа явуулснаар байнгын хөдөлмөр эрхлэдэг иргэн 84-өөр нэмэгдэж 444 болсон. Өрхийн ажилгүй байгаа хөдөлмөрийн насны гишүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих чиглэлээр 109 арга хэмжээнд давхардсан тоогоор 804 иргэнийг хамруулж, 62,5 сая төгрөгийг төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын хөрөнгөөр санхүүжүүлсэн. Мөн иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл хүсэлт, нөхцөл байдлын үнэлгээнд үндэслэн нийгмийн халамжийн хуулийн хүрээнд 26 төрлийн тэтгэвэр тэтгэмж, хөнгөлөлт үйлчилгээ арга хэмжээнд давхардсан тоогоор 838 иргэн хамруулж, 337 сая төгрөгийг нийгмийн халамжийн сангаас зарцуулсан. Эрүүл мэнд, боловсрол, нөлөөллийн 34 арга хэмжээг зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 2036 иргэнийг хамруулан 12.7 сая төгрөг төрийн болон төрийн бус байгууллагуудаас санхүүжүүлсэн.
215		2.13.6. Зорилтот бүлгийн иргэдэд асаргаа үйлчилгээ, сэргээн засах болон сувилахуйн үйлчилгээг чанар хүртээмжтэй хүргэж, гүйцэтгэлд хяналт тавина.	2017-2020	УТ	Үйлчилгээнд хамрагдсан ХБИ тоо	Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээний сэргээн засах үйлчилгээг 2017 онд 251 иргэнд үзүүлж 18,5 сая төгрөг, 2018 онд 155 иргэнд үзүүлж 18,0 сая төгрөг, 2019 онд 199 иргэнд үзүүлж 18,9 сая төгрөгийн санхүүжилтийг тус тус магадлан итгэмжлэгдсэн Төрийн бус байгууллага руу шилжүүлсэн. ХХҮЕГ-ын даргын 2020 оны А/58 тоот тушаалаар “Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдах иргэний тоо, шаардагдах хөрөнгийн хэмжээг тодорхойлох аргачлал” шинэчлэн батлагдсан ба магадлан итгэмжлэгдсэн 2 байгууллагад зөвлөмж, чиглэл өгсөн. Ахмад настны өдрийн үйлчилгээнд 100 ахмад настныг хамруулсан ба улсын төсвөөс 9,0 сая төгрөг, Гэрийн асрамж халамжийн үйлчилгээнд 65 ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хамруулж орон нутгийн төсвөөс 9,0 төгрөгийн

						санхүүжилт хийгдсэн. Уг үйлчилгээг сүүлийн 4 жилд 770 иргэнд үзүүлж, улсын болон орон нутгийн төсвөөс 73,4 сая төгрөг зарцуулсан. Тайваний гэр бүлийг дэмжих сангийн 43.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар ХХҮГ-ын дэргэд “Эрүүлжин хөгжих төв”-ийг байгуулсан. "Эрүүлжин хөгжих төв" нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд өдөр өнжүүлэх хэлбэрээр мэргэжлийн эмч, багш нар үйлчилгээ үзүүлэх юм. Уг төв байгуулагдсанаар 5 шинэ ажлын байр бий болох бөгөөд үйл ажиллагааг тогтвортой явуулахаар 2021 оны төсөвт хөрөнгө тусгасан.
216		2.13.7. Салбар хоорондын уялдааг ханган хувийн хэвшлийн оролцоотойгоор хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн амьдралд хэвийн оролцох нөхцлийг бүрдүүлж, дэд бүтцийг сайжруулна.	2017-2020	УТ ОНХС	Дэд бүтэц сайжруулсан байгууллагын тоо	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нийгмийн амьдралд хэвийн оролцох нөхцлийг бүрдүүлж, дэд бүтцийг сайжруулах зорилтын хүрээнд 200 аж ахуйн нэгжид мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө өгч ээлтэй орчин бүрдүүлэх чиглэлээр албан бичиг хүргүүлэн хэрэгжилтийг хангуулсан. Үүнд: - 2017 онд 39 объектод хяналт шалгалт хийж, 11-н барилгын гадна налуу зам стандартын шаардлагад нийцсэн, шинээр 12 барилгад налуу зам хийж, 16 барилгад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан дэд бүтцийн засварлаж сайжруулсан. - 2018 онд 18 аж ахуйн нэгж, байгууллагад хяналт шалгалтыг хийхэд шинээр 3 барилгад налуу зам хийж, 15 барилгад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан дэд бүтцийг засварлаж сайжруулсан. 2019 онд аймгийн хэмжээний 2391 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, 0-16 насны 232 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг нийгмийн харилцаанд оролцох нөхцлийг бүрдүүлэх зорилгоор 143 аж ахуй нэгж, байгууллагуудад шаардлага хүргүүлж 23 аж ахуйн нэгж, байгууллага шинээр налуу зам хийж, 120 аж ахуйн нэгж, үйлчилгээний байгууллага бүтээгдэхүүний үнэ, төрөл, үнийн шошгыг харааны бэрхшээлтэй иргэдэд харагдахуйц хийж, бараа бүтээгдэхүүн дээрээ байршуулсан. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг ойртуулах, ээлтэй орчин бүрдүүлэхэд анхаарч нийт эрүүл мэндийн байгууллагуудын 90 хувь нь MNS5682:2006 стандартын дагуу гадна зам, эмнэлэг доторхи ханы бариул, тусгай суултуур зэргийн хийж ээлтэй орчинг бүрдүүлсэн. Тайваний хүүхэд, гэр бүлийг дэмжих сангаас ХБИ-ийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн 20 ширхэг тэргэнцэрийг хандивлаж, Дезерит олон улсын байгууллагаас нэгдсэн эмнэлгүүдэд тус бүр нэг олон үйлдэлт ор хандивласнаар ХБИ-д тусламж үйлчилгээ үзүүлэх нөхцөл сайжирсан.
217	2.14. Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын орлого зарлагыг бодитой төлөвлөж,	2.14.1. Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын хамрах хүрээг өргөтгөж, нийгмийн даатгалын сангийн орлогын төлөвлөгөөг бүрдүүлнэ.	2017 - 2020	УТ	Хамрагдалтын хувь өсөх, Төлөвлөгөөний биелэлт 100 хувь	Нийгмийн даатгалд хамрагдсан ажил олгогчийн тоо 2017 онд 640 болж өмнөх оныхоос 1,2 хувиар өссөн, 2018 онд 651 болж өмнөх оныхоос 1,7 хувиар, 2019 онд 690 болж өмнөх оныхоос 5.9 хувиар нэмэгдсэн. 2020 оны байдлаар 668 ажил олгогч байнга шимтгэл төлж байна. Нийгмийн даатгалд хамрагдсан даатгуулагчийн тоо 2017 онд 22029 болж өмнөх оноос 5,4 хувиар, 2018 онд 23053 болж өмнөх оноос 4,6 хувиар нэмэгдсэн бол 2019 онд 23645 болж өмнөх оноос 2,5 хувиар өссөн. 2020 онд 22199 даатгуулагч нийгмийн даатгалд хамрагдсан байна. Нийгмийн даатгалын сангийн орлого 2017

	даатгуулагчдын хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн чанартай үйлчилгээг хүргэнэ.					онд 29279,7 сая төгрөгт хүрч өмнөх оноос 13,9 хувиар нэмэгдсэн бол, 2018 онд 27766,2 сая төгрөгт хүрч 2017 оны түвшинээс 5,6 хувиар буурсан. Энэ нь Эрүүл мэндийн даатгалын сан бие дааж Эрүүл мэндийн яамны мэдэлд шилжсэнтэй холбоотой. 2019 онд нийгмийн даатгалын сан 29716,3 сая төгрөгт хүрч өмнөх оны түвшингээс 16,1 хувиар нэмэгдсэн ба 2020 онд 39317,7 сая төгрөгт хүрсэн.
218		2.14.2. Нийгмийн даатгалын сангийн захиран зарцуулалтыг ил тод болгож, тэтгэвэр тэтгэмжийг хугацаанд нь олгоно.	2017 - 2020	УТ	Олголт 100 хувь	Нийгмийн даатгалын сангийн зарцуулалтыг сар бүр www.shilendans.gov.mn болон www.ndaatgaldog.mn цахим хаягаар олон нийтэд мэдээллэж, сангийн зарцуулалтын ил тод байдлыг ханган ажиллав. 2017 онд 128055 даатгуулагчдад 36137,0 сая төгрөг, 2018 онд 16369 даатгуулагчдад 36811,6 сая төгрөг, 2019 онд 17139 даатгуулагчдад 31581,2 сая төгрөг, 2020 онд 16989 даатгуулагчдад 51326,3 сая төгрөг тус тус 100% олгосон. Тэтгэвэр авагчдын тоо 2017 онд 7784, 2018 онд 8263, 2019 онд 8493, 2020 онд 9114 болж тус тус нэмэгдсэн.
ГЭР БҮЛ, ХҮҮХЭД, ЗАЛУУЧУУДЫН ХӨГЖЛИЙН ЧИГЛЭЛЭЭР						
Гэр бүлийн гишүүдийн тэгш оролцоо, үнэт зүйлсийг бэхжүүлэх, гэр бүлийн бат бөх тогтвортой байдлыг ханган, хүүхдийн эрхийг дээдэлж, өсвөр үе, залуучуудын хөгжих, суралцах, хөдөлмөрлөх таатай нөхцөлөөр ханган орон нутгийн хөгжилд оролцох оролцоог нэмэгдүүлнэ.						
219	2.15. Өсвөр үе, залуучуудад гэр бүлийн боловсрол олгож, тогтвортой гэр бүлийн хөгжлийг дэмжинэ.	2.15.1. Гурав хүртэл насны хүүхэдтэй ээжүүдийн нийгмийн баталгааг сайжруулах “Цалинтай ээж” хөтөлбөр хэрэгжүүлж, нийгмийн даатгалын шимтгэл төлсөн хугацаа нь тасрахгүй байх хууль, журмыг хэрэгжүүлнэ.	2017-2020	УТ	Зорилтот бүлгийн иргэдийн нийгмийн баталгаа хангагдана	Засгийн газрын 2017 оны 340 дүгээр тогтоолоор “Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх эцэгт тэтгэмж олгох” журам батлагдсан. Тус хөтөлбөрийг орон нутагт хэрэгжүүлж 0-3 хүртэлх насны хүүхэдтэй ажил хөдөлмөр эрхлээгүй ээжүүдэд сар бүр 50.0 мянган төгрөгийн тэтгэмж олгож байна. 2018 онд 3769 эхэд 1,6 тэрбум төгрөг, 2019 онд 4239 эхэд 1,7 тэрбум төгрөг олгож байсан бол 2020 оны 10 дугаар сарын 31-ны байдлаар 3477 эхэд 1,091.1 сая төгрөг олгосон. Хөтөлбөр хэрэгжих эхэлснээс хойш давхардсан тоогоор 11485 эхэд 4,309.1 сая төгрөг нийгмийн халамжийн сангаас олгосон.
220		2.15.2. Залуу болон зорилтот гэр бүлийг орон сууцжуулах, орон сууцны түрээсээ урьдчилгаанд шилжүүлэн тооцуулдаг арга хэмжээг үе шаттай нэвтрүүлнэ.	2019-2020	УТ ХХО	Орон сууцтай залуусын тоо	“Хямд өртөгтэй орон сууц” хөтөлбөрийн хүрээнд Сайншанд, Замын-Үүд сумдад “Мандах наран-1000” айлын орон сууцны хороолол баригдаж орон сууцны 20%-ийг залуу гэр бүлд буюу 212 өрхийг орон сууцжуулсан.
221		2.15.3. Гэр бүлийн гишүүдийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, залуу гэр бүлд амьжиргаагаа дээшлүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, хүүхдэд ээлтэй орчинг бүрдүүлэх “Гэр	2017-2020	ОНТ ОНХС 30.0	Төсөл хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн хувь Хамрагдсан гэр бүлийн	Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих, гэр бүлд соён гэгээрүүлэх, нөлөөлөл сурталчилгааны ажил зохион байгуулах чиглэлээр 2016-2020 оны жилийн эцсийн байдлаар 18 удаагийн зөвлөгөөн, 85 удаагийн сургалт, 12 удаагийн цахим нөлөөллийн арга хэмжээ, 23 удаагийн өдөрлөгийн арга хэмжээгээр 27900 гаруй насанд хүрэгчид, 10000 гаруй өсвөр үеийнхэнд хүргэсэн. Зорилтот бүлгийн 431 өрхөд амьдрах орчныг сайжруулан өргөө гэр, нийгмийн суурь үйлчилгээ хоол хүнс, нэмэлт тэжээл, дархлаа дэмжих витамин, эд материалын тусламжийг жилд 2

		бүлийн хөгжлийг дэмжих” хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлнэ.			тоо	удаагийн давтамжтай олгосон. Гэр бүлийн үнэ цэнэ, тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор орон нутгийн 2 телевизтэй хамтран нийгэмд зөв үлгэр дуурайлал болж, эерэг хандлагыг түгээж байгаа гэр бүлийг алдаршуулах, гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх зэрэг 10 удаагийн бүрэн хэмжээний нэвтрүүлэг бэлтгэж, 25 төрлийн шторкыг өдөрт 3 удаагийн давтамжтай хүргэсэн. Мөн зорилтот өрхийн хөгжил хамгааллыг сайжруулж, 2016-2020 онд 1303 өрхийг хөтөлбөрт хамруулан байнгын ажлын байранд 388 иргэн, түр ажлын байранд 251 иргэн, нийтийг хамарсан ажилд 271 иргэн зуучилсан. Хөдөлмөрт бэлтгэх арга зүйн сургалтад 641 иргэн, малжуулах төсөл хөтөлбөрт 21 иргэн, ажлын байрыг дэмжих төсөл хөтөлбөрт 21 иргэн, хүнсний эрхийн бичгийн үйлчилгээнд 236 өрх, хүүхдийн мөнгөний үйлчилгээнд 2789 хүүхэд, оюутны сургалтын төлбөрийн дэмжлэг 122 иргэн, СӨБ-ийн үйлчилгээнд 64 хүүхэд, хичээлийн хэрэгслийн дэмжлэгт 156 хүүхэд тус тус хамруулсан.	
222	2.15.4.	“Хүүхдийн хөгжил, бэхжүүлэх” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.	“Хүүхдийн хамгааллыг дэд	2017-2020	ОНТ ОНХС 30.0	Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн хувь	Хүүхдийн өмнө үүрэг хүлээгчдийг чадавхжуулах чиглэлээр “Хариуцлагатай хамтарсан баг”, “Хүүхэд хүмүүжлийн эерэг арга”-ын сургагч багш зэрэг 12 удаагийн сургалт, зөвлөгөөнд нийт 1865 албан тушаалтныг хамруулан хүүхэд, гэр бүл, залуучуудын чиглэлээр хэрэгжиж байгаа хууль тогтоомж, бодлого шийдвэрийн хэрэгжилтийг орон нутагт хангаж ажиллах арга зүйг олгосон. Мөн иргэд олон нийтэд чиглэгдсэн “нэгдүгээрт хүүхэд”, “Нүдээ нээ”, “Зөв тусгал”, “Уралдаанч хүүхдийн зөвлөгөө”, “Хуулиар хамгаалагдсан хүүхэд”, “Бурууг бүү түгээ”, “Хүүхэд эрхэм хэрэглэгч” “Хүүхэд хамгааллын явуулын үйлчилгээ” 20 удаагийн арга хэмжээнд жилд 22000 иргэд хамрагдан хүүхэд хамгааллын тухай ойлголт болон хүүхдийг аливаа эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх талаар мэдлэг ойлголттой болж хүүхэд хамгааллын талаар нийгэмд эерэг хандлага бий болсон. Орон нутгийн 2 телевизээр Хүүхдийн эрхийн тухай болон Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн танилцуулга мэдээллийг бэлтгэн 20 удаагийн мэдээлэл болон ярилцлагын цагаар иргэдэд хүргэн, 15 төрлийн шторкийг цацсан. Хуулийн хялбаршуулсан 25 төрлийн 5000 орчим гарын авлагыг иргэдэд тараасан. Хүүхдийн ордны дэргэдэх драмын дугуйлангийн хүүхдүүд болон Замын-Үүнд сумын сайн дурын уран сайханчдын бүтээл “Сүүдэр”, “Ааваа би танд хайртай”, “Нэг ангийнхан” 1-4 цуврал жүжиг, “Гэр бүлийн хүчирхийлэл-олон нийтийн ойлголт” зохиомж зэрэг урлагийн бүтээлээр дамжуулан гэр бүлийн хүчирхийлэл, архины хор уршиг, өсвөр үеийнхний харилцаа хандлагын талаарх ойлголтыг 8000 орчим өсвөр үе, залуучууд, 5000 орчим эцэг, эх, асран хамгаалагчдад хүргэн нөлөөллийн арга хэмжээг зохион байгуулсан. Хөгжлийн чиглэлээр нийт 80 төрлийн урлаг, спорт, танин мэдэхүйн уралдаан тэмцээнийг удирдамж хөтөлбөрийн дагуу цахим болон хүүхэд, багачуудын оролцоонд тулгуурлан зохион байгуулан жилд 24000 /давтамжтай тоо/ хүүхдийг хамруулан, урлагаар дамжуулан гоо зүйн болон хүмүүжил төлөвшлийг олгон, авьяас чадварыг нээн хөгжүүлэхэд үр дүнгээ өгсөн.
223	2.15.5.	Өрх, гэр		2017-	ОНХС	Нийт өрхийн	“Угийн бичиг” хөтөлөх ажлыг эрчимжүүлэх тухай аймгийн Засаг даргын 2017

		бүлүүдэд ургийн бичиг хөтлөх ажлыг эрчимжүүлэн хүүхэд, залуучуудын хүмүүжил, төлөвшилд үндэсний өв уламжлалаа дээдлэх нөлөөллийн ажлыг зохион байгуулна.	2020	17.0	60 хувь Өсвөр үе залуучуудын 50% нь уламжлалт өв соёлын талаар мэдлэгтэй болсон байна.	оны 828, 2018 оны 743, 2019 оны 822 дугаар захирамжуудаар сургалт мэдээллийн ажлуудыг шат дараалан хийлээ. Иххэт, Дэлгэрэх, Айраг, Даланжаргалан, Хөвсгөл, Хатанбулаг, Эрдэнэ сумын ЗДТГ-аас санаачилгатай ажиллан, БСУГ-тай хамтран, бүх сумдын соёлын төвийн музейн ажилтан болон “Насан туршийн боловсрол” нэгжийн багш ЗДТГ-ын мэргэжилтэн зэрэг 40 хүнийг сургагч багшаар бэлтгэв. Соёлын төв тус бүр 2-оос доошгүй сургалт хийснээс гадна хөтлүүлж хэвшүүлэх ажлыг эрчимжүүлж, ЕБС-ийн түүх, нийгмийн ухааны болон насан туршийн боловсролын багш нар хамтран “Угийн бичиг хэрхэн хөтлөх “ талаар гарын авлага бэлтгэн иргэдэд тараах материал өгсөн. 2017-2019 онд Сайншанд сумын төрийн болон хувийн хэвшлийн нийт 1268 хүнд мэдээлэл сургалтыг зохион байгуулсан. 2020 онд Замын-Үүд сумын Соёл спортын төвийнхнийг сургалтад бүрэн хамруулсан. Удмын баяр, ургийн баяр тэмдэглэсэн тохиолдлыг бүртгэж, бүртгэл мэдээллийн сан үүсгэсэн. Замын-Үүд сумын Соёл, спортын ордон байгууллага иргэдэд гарын авлага бэлтгэн тарааж, цахим хичээл бэлтгэн 386 иргэнд хүргэсэн. Түүнчлэн DVD бэлтгэн 46 өрхөд хүлээлгэн өгсөн. Ураг удмын холбооны эрхлэн гаргадаг тусгай дугаар сониныг 1000 ширхгийг соёлын төвүүдэд хуваарилан хүргүүлжээ. Угийн бичиг хөтлөх цахим аяныг Иххэт, Дэлгэрэх, Мандах, Хатанбулаг, Даланжаргалан сумд өрнүүлэн шинээр 218 иргэн угийн бичиг хөтөлж эхэллээ. Хатанбулаг сумын ЗДТГ, Соёл спортын төвөөс санаачлан 5 овгийн 568 хүнийг хамруулан хөтөлбөрт арга хэмжээг санаачлан хэрэгжүүлсэн. "Угийн бичиг-Улсын үндэс" үндэсний зөвлөгөөнд сургагч багш 2 хүнийг хамрууллаа. Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн дэргэдэх судалгааны хүрээлэнгийн ажилтан хүний их эмч доктор А.Энхмаатай хамтран ажиллаж 2 удаагийн мэдээлэл сургалтаар сумдын сургагч багш нарыг бэлтгэв.
224		2.15.6. Хүүхдийн эрх, хамгааллын асуудлыг чухалчлан үзэж, хараа хяналтгүй хүүхдийн бүртгэл хяналтыг сайжруулан "Хүүхэд хамгааллын төв" байгуулах асуудлыг төсөл, хөтөлбөрт хамруулахыг дэмжинэ.	2017-2020	ОНХС 5.0 30.0	Зорилтот бүлэг болон Хараа хяналтгүй хүүхдийн бүртгэл сайжирсан байна.	Улсын болон орон нутгийн төсвийн санхүүжилтээр 2018, 2019 онд Замын-Үүд, Сайншанд сумдад 2 түр хамгаалах байрыг байгуулан, 5 орон тоотой үйл ажиллагаа явуулж байна. Энэ хугацаанд гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч 41 хүүхэд, 21 насанд хүрэгч нийт 62 иргэний аюулгүй байдлыг ханган түр хамгаалалтад авч үйлчилгээ үзүүлсэн. Хамгаалах байраар үйлчлүүлсэн иргэдийн Нөхцөл байдлын үнэлгээний дүгнэлтийг үндэслэн 29 иргэнийг сэтгэл зүй, эрүүл мэндийн үйлчилгээнд, 48 иргэнийг нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамруулсан. Хохирогч 2 хүүхдийг Өнөр бүл хүүхдийн асрах төвд, 1 хүүхдийг Цөлийн сарнай асрамжийн газарт холбон зуучилж, 36 хүүхдийг гэр бүлд эргэн нэгтгэн, харьяа Хамтарсан багийн хяналтад шилжүүлсэн. Аймгийн хэмжээнд эрсдэлд өртсөн хүүхэд, гэр бүлийг тусгаарлах, хамгааллын үйлчилгээг үзүүлэх орчин, зөвлөн туслах мэргэжилтэнтэй болсноор тэдний амь нас, аюулгүй байдлыг хангаж, дахин эрсдэлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлж байна. Аймгийн хэмжээнд эрсдэлд нөхцөлд байгаа хүүхэд 2017 онд 792, 2018 онд 641 хүүхэд, 2019 онд 1100, 2020 онд 730 хүүхдийн судалгаа бүртгэгдсэн байна. 2019 онд эрсдэлд нөхцөлд байгаа хүүхдийн бүртгэл хяналтыг сайжруулах зорилгоор Эрсдлийн программыг нэвтрүүлэн бүртгэлжүүлсэнээр

						эрсдлийн үнэлгээ өндөр 129 хүүхдийг Номин ХХК-ний Дорноговь дахь салбартай гэрээ байгуулан “Хүүхэд хамгааллын даатгал”-д хамруулсан. Үүний үр дүнд эрсдэлд нөхцөлд амьдарч байгаа хүүхдүүдэд үзүүлэх хамгааллын үйлчилгээний төрөл, чанар, төсөв, хөрөнгө нэмэгдсэн.
225		2.15.7. Өсвөр үе, залуучуудад нөхөн үржихүйн, эрүүл мэндийн боловсрол олгож, зөв дадалд сургах, хорт зуршил, өвчлөлөөс сэргийлэх зан үйлийг төлөвшүүлнэ.	2017-2020	ОНТ ГХО 18.0	Өсвөр үе залуучууд аливаа эрсдлээс өөрсдийгөө хамгаалах зөв дадал хэвшилд суралцсан байна. Хамрагдсан иргэний тоо Арга хэмжээний тоо	Өсвөр үе, залуучуудад нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн боловсрол олгох зорилгоор "Нэг тэрбумаараа тэмцье", "+21 аян", "нөхөн үржихүй эрүүл мэнд", "хорт зуршлаас сэргийлэх нь", "бэлгийн амьдрал" хдхв-ээс сэргийлэх нь сургалт, хэлэлцүүлэг зэрэг 65 арга хэмжээг зохион байгуулан давтамжтай тоогоор 22500 мянга буюу нийт өсвөр залуучуудын 75 хувийг хамруулсан. Сайншанд, Замын-Үүд сумын зорилтот бүлгийн 2000 иргэнийг бэлгийн болон бэлгийн бус халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамруулах ажлыг холбогдох мэргэжлийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулж гэр бүлийн туршилтын хөтөлбөрт хамрагдсан иргэд, эрсдлийн программд бүртгэлтэй хүүхэд залуучуудыг хамруулан ажилласан. Нөхөн үржихүй эрүүл мэндийн боловсрол олгох өсвөрийн сургагч багшаар дамжуулан давхардсан тоогоор 700 сурагч, зорилтот бүлгийн 180 насанд хүрэгчдэд шинэ төрлийн COVID-19 халдвар тархсантай холбогдуулан ЭМЯ-наас гаргасан зөвлөмжийг үе шаттай зохион байгуулж, сургалт, арга хэмжээг Сайншанд сумын 8 багийн иргэдийг хамруулсан. Өсвөр үеийнхнийг архи, тамхи, мансууруулах бодис, цахим тоглоомын донтолтыг бууруулах зорилгоор аймгийн Цагдаагийн газар, Мэргэжлийн хяналтын газартай хамтран "Цахим орчны зохистой хэрэглээ, архи тамхигүй ирээдүй", "Хуулиа мөрдье +21" зэрэг хорт зуршлаас урьдчилан сэргийлэх 37 удаагийн арга хэмжээнд ахлах ангийн 4200 гаруй сурагчдыг хамруулсан. 2017-2020 оны 10 сарын байдлаар нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн 1035 удаагийн сургалт, сурталчилгаанд 25541 хүүхэд, залуучуудыг хамруулж, 11706 сурталчилгааны материал түгээж, эрүүл аж төрөх мэдлэгийг дээшлүүлэв. Туркийн ТИКА байгууллагын 115,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Сургуулийн Эрүүл мэндийн хичээлийн кабинет байгуулах төслийг Сайншанд, Замын үүд, Айраг сумын 5 сургууль дээр хэрэгжүүлж, эрүүл мэндийн хичээлийн кабинет, эмчийн өрөөний иж бүрэн тоног төхөөрөмж, сургалтын материалаар хангаж, эрүүл мэндийн хичээлийн орчинг сайжрууллаа.
226	2.16. Хүүхэд, залуучуудын хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн ээлтэй орчинг бүрдүүлнэ.	2.16.1. Хүүхдийн зуслан байгуулах асуудлыг төр, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар шийдвэрлэнэ.	2019-2020	ХХО 1282.0	Хувийн хэвшлийн санал санаачлагын тоо Дэмжлэгийн тоо	Сайншанд суманд Хүүхдийн зуслан байгуулах ажлыг улсын төсвийн 1589.6 сая төгрөгийн өртөгөөр "Энержи парагон" ХХК гүйцэтгэхээр гэрээ байгуулсан. Амрагч хүүхдүүдийн 28, багш 2, байрны шалны цутгалтын ажлыг гүйцэтгэж 50,0 сая төгрөг зарцуулсан. Ажлын гүйцэтгэл тайлант хугацаанд 100 хувь хэрэгжсэн бөгөөд 2021 онд ашиглалтад оруулахаар төлөвлөгдсөн.
227		2.16.2. Сайншанд, Замын-Үүд сумдад орчин үеийн олон	2018	УТ	Хүүхэд залуусын чөлөөт цагаа	Сайншанд сумын 3 дугаар багийн нутаг дэвсгэрт улсын төсвийн 1028.0 сая төгрөгийн өртөгөөр Кино театр барих ажлыг "Энержи парагон" ХХК гүйцэтгэж 2020 оны 1-р сард ашиглалтад оруулсан. Мөн кино театрын тоног төхөөрөмж нийлүүлж,

		хэмжээст дүрслэл бүхий /4D-5D/ кинотеатр, бусад сумдад хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн төвийг хөтөлбөр төсөлд хамруулан байгуулна.			зөв боловсон өнгөрүүлэх орчин бүрдэнэ Гүйцэтгэл 100%	угсрах ажлыг 348.2 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар "Южинтек Өү Юү Жи" ХХК хийж гүйцэтгэсэн.
228		2.16.3. Төв цэнгэлдэх хүрээлэн рүү асфальтан зам, автомашины зогсоол байгуулан, Төв цэнгэлдэх хүрээлэнг шинэчлэн тохижуулж, гадна орчныг Соёл амралтын цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулан өргөжүүлэх замаар байнгын ажиллагаатай болгоно.	2017-2020	ОНТ ОНХС	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100	Цэнгэлдэх хүрээлэнг Хүүхэд залуучуудын соёл, амралтын цэцэрлэгт хүрээлэн болгон өргөтгөж шинэчлэх ажлын иж бүрэн зураг төслийн "Эл Ай Ди" ХХК гүйцэтгэн улсын экспертизээр батлуулан хүлээлгэн өгч, их засвар, шинэчлэлт хийх ажлыг БНХАУ-ын Жининь мужийн буцалтгүй тусламжийн 1.4 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар "Болор-Аграмба" ХХК гүйцэтгэсэн. Наадмын талбайн авто зогсоол шинээр барих ажлыг замын сангийн 249.6 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар "Дэлгэр баясах зам" ХХК, орон нутгийн төсвийн 79.8 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар төв цэнгэлдэх хүрээлэнгийн асрын А, Б блок, нийтийн бие засах газар, узелийн барилга, тохижилтын иж бүрэн зураг төслийг "Эл Эй Ай Ди групп" ХХК тус тус гүйцэтгэсэн. Төв цэнгэлдэх хүрээлэнд нийтийн биеийн тамир, спортын 9 төрөлд 1050 хүүхдийн бэлтгэл сургуулийг мэргэжлийн багш дасгалжуулагчийн удирдлага дор байнгын бэлтгэл сургуулилт хийгдсэн.
229		2.16.4. Сум бүрийн цэцэрлэгт хүрээлэнг биеийн тамир, спортын тоноглолоор тохижуулан өргөжүүлж, хүүхэд залуусын тоглоомын талбайг сэргээн тохижуулна.	2018, 2020	Сумын ОНХС 300,0 /жишиг зураг төсөвтэй/	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100	Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө, Нутгийн зөвлөл, УИХ-ын гишүүний дэмжлэгээр бүх сумд биеийн тамирын талбай, хүүхдийн тоглоомын талбайг тохижуулан өргөжүүлсэн. Айраг сум хүүхдийн цэцэрлэгийн гаднах тоглоомын талбай, хүүхэд залуучуудын спорт тоглоомын талбай, төв талбай, Алтанширээ сум хүүхдийн тоглоомын талбай, Даланжаргалан сум Хүүхэд залуучуудын паркийн усан оргилуур, биеийн тамир, спортын задгай талбай, Олон овоо багт шинэ спорт заал, Дэлгэрэх сум цэцэрлэгийн гаднах тоглоомын талбай, гэр бүлийн цэцэрлэгт хүрээлэн, Иххэт сум Ахмадын цэцэрлэгт хүрээлэн, хүүхдийн тоглоомын талбай, сагсан бөмбөгийн талбай, Замын Үүд сум спорт тоноглол бүхий 3 тоглоомын талбай, Мандах сум хүүхдийн тоглоомын талбай, Өргөн сум тоглоомын талбай, усан оргилуур, гэрэлтүүлэг, Сайншанд сум тоглоомын талбай 15, нийтийн эзэмшлийн талбай 5, Сайхандулаан сум сургууль, цэцэрлэгийн засварын ажил, Хатанбулаг сум 4 тоглоомын талбай, Хөвсгөл сум Соёл спортын талбай болон төв талбай, Улаанбадрах сум төв талбай, Эрдэнэ сум 4 хүүхдийн тоглоомын талбай, спортын талбайг тус тус шинээр болон сэргээн засварласан.
230		2.16.5. Сайншанд, Замын-Үүд сумдад цэцэрлэгт хүрээлэнг шинээр байгуулах, өргөжүүлэн тохижуулах, хүүхэд залуусын	2018-2020	ОНТ ОНХС ХХО	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь 100	Улсын төсвийн 781.3 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 2019 онд Сайншанд, Замын-Үүд, Эрдэнэ сумдад хүүхэд залуучуудын чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх зорилгоор спорт тоглоомын талбай байгуулах ажлууд хийгдсэн. Үүнд: - Сайншанд суманд 2 төрлийн спорт талбай байгуулах ажлын хүрээнд улсын төсвийн 73.1 сая төгрөгийн өртгөөр Дэнжийн спорт талбайн ажлыг "Буянт-Ас" ХХК гүйцэтгэж дуусан комисс ажиллуулах хүсэлт ирүүлсэн.

		“Ресорт” паркыг хувийн хэвшлийн санаачилгыг дэмжин байгуулна.				<ul style="list-style-type: none"> - Сайншанд суманд 2 төрлийн спорт талбай байгуулах ажлын хүрээнд улсын төсвийн 168.5 сая төгрөгийн өртгөөр орон сууцны хорооллуудын дунд 8 байршилд спорт тоглоомын талбай байгуулах ажлыг "Дэлгэр баясах зам" ХХК гүйцэтгэж , ажлын явц 90% байна. - Орон нутгийн төсөв, ОНХС-ийн хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд сумын 4-р багийн Найрамдал цэцэрлэгт хүрээлэнгийн тохижилтын ажлыг 84.9 сая төгрөгийн өртгөөр Энержи парагон ХХК, 7-р багийн Буянт-Ухаа цэцэрлэгт хүрээлэнгийн тохижилтын ажлыг 129.0 сая төгрөгийн өртгөөр "Дэлгэр баясах зам" ХХК, 2-р багийн тоглоомын талбайн ажлыг 43.6 сая төгрөгийн өртгөөр "Ингүүмэл оргил" ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан бөгөөд тухайн ажлуудын хүрээнд төмөр торон хашаа бүхий сагсан бөмбөгийн талбай, турник, савлуур, гулсуур, бялдар тоноглолуудыг иж бүрнээр суурилуулж өгсөн. 2016-2020 онд нийт 53 спорт, тоглоомын талбайг тус тус шинээр болон сэргээн засварласан.
231	2.17. Хүүхэд, залуучуудын нийгмийн амьдралд оролцох оролцоог нэмэгдүүлж, хариуцлагатай бүтээлч иргэн болгон төлөвшүүлэн орон нутгийн хөгжилд оруулах хувь нэмрийг нэмэгдүүлнэ.	2.17.1. Шинээр сургууль төгссөн залуучуудыг байнгын ажлын байраар хангасан аж ахуйн нэгжийг дэмжин “Орлоготой залуу”, “Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих” хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.	2017-2020	ОНТ ОНХС	Ажилд зуучлагдсан залуучуудын тоо	<p>Аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийн 2017 оны 46 дугаар тогтоолоор баталсан “Орлоготой залуу” аймгийн дэд хөтөлбөр, Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний зөвлөлийн баталсан “Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт, гарааны бизнесийг дэмжих хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж ажиллалаа. Хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтийн хүрээнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Мэдээлэл сурталчилгаа, судалгааны ажлыг зохион байгуулж, 2017-2019 онд давхардсан тоогоор 1582, 2020 оны 10 сарын байдлаар 147 иргэнд мэдээлэл хүргэж, холбогдох суурь судалгаануудыг гарган ажилласан. - Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрийн аж ахуй эрхлэлтийн сургалт арга хэмжээнд төсөл төлөвлөгөө боловсруулах, бизнесээ эхлүүлэх чиглэлээр 192 залуучуудыг хамруулан 5.7 сая төгрөгийн санхүүжилт, 2020 онд 48 залуучуудыг хамруулан чадавхижуулж 1.2 сая төгрөгийн санхүүжилтийг зарцуулсан. - Эргэн төлөгдөх санхүүгийн дэмжлэгт 4 бүлэг /8 хүн/, 6 хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч төгсөгч, нийт 14 хамрагдан 47.0 сая, гарааны бизнесийг дэмжих арга хэмжээнд 2018-2019 онд 19 бүлгийн /40 хүн/ төсөл шалгарч, нийт 190.0 сая төгрөгийн санхүүжилтийг олгосон. - Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт гарааны бизнесийг дэмжих хөтөлбөрийн Старт-ап арга хэмжээг "Хөгжлийн шийдэл" ТББ, Бэст метод ХХК-ны дэргэдэх Бэст метод сургалтын байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулж, нийт 15 залуучуудын баг оролцсноос 6 бүлгийг /12 хүн/ дэмжиж 60.0 сая төгрөгийн санхүүжилт олгосон. 2 дахь удаагийн арга хэмжээнд 9 бүлэг бизнесийн санаагаа танилцуулж оролцсноос 10-р сарын 31-ний өдрийн сонгон шалгаруулалтаар 3 бүлэгт /6 хүн/ “Батламж”гардуулан 5 долоо хоногийн хурдасгуур арга хэмжээнд хамруулсан. - Борлуулалтын болон ажлын байрны түрээсийн хөнгөлөлтөд 2018 онд 3 иргэн хамрагдаж 1.2 сая төгрөг, 2020 онд 1 иргэн хамрагдаж 0.7 сая төгрөгийн дэмжлэг авсан.

					Дээрх ажлын үр дүнд хөтөлбөрт нийт 316 залуучууд хамрагдаж, 240 залуучууд сургалтад хамрагдан чадавхижин, 72 залуучууд өөртөө ажлын байр бий болгосон.
232	2.17.2. Их, дээд сургуульд суралцаж байгаа оюутнуудыг амралтаараа орон нутагтаа ажиллах санаачилгыг дэмжиж, “Оюутны ажлын байр” хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлнэ.	2017-2020	ОНТ ОНХС	Ажилд зуучлагдсан оюутнуудын тоо	Их дээд сургууль, мэргэжлийн боловсрол сургалтын байгууллагын суралцагч оюутан залуучуудыг хичээлийн бус цагаар орлого олох боломжоор хангах зорилго бүхий “Оюутны ажлын байр” дэд хөтөлбөрийг 4 зорилт 12 арга хэмжээтэй боловсруулан Аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийн 2017 оны 46 дугаар тогтоолоор батлуулан хэрэгжүүлэн ажиллав. Хөтөлбөрийн мэдээлэл сурталчилгааг давхардсан тоогоор 2227 иргэнд өгч, холбогдох судалгаануудыг гарган, хичээлийн бусад цагаар болон амралтаараа ажил хөдөлмөр хийх сонирхолтой оюутнуудаас 135 оюутныг түр ажлын байр болон цагийн ажилд зуучилж, ХЭДС-аас 6.1 сая төгрөг зарцуулсан. 2020 оны 10-р сарын байдлаар 15 оюутныг цагийн болон түр ажлын байранд зуучилснаас гадна Улсын Их Хурлын сонгуулийн сурталчилгаа мэдээллийн ажилд 14 сумдад нийт 241 оюутан түр ажлын байранд, мөн Улсын баяр наадмыг тэмдэглэн өнгөрүүлэхтэй холбогдуулан 3 хоног 23 оюутан хог ангилан ялгах чиглэлээр иргэдэд мэдээлэл сурталчилгаа хийх, наадмын талбайг хоггүй цэвэр байлгах ажилласан ба ХЭДС-аас 1.6 сая төгрөгийн цагийн хөлс олгосон. Тайлант хугацаанд 279 оюутан цагийн болон түр ажлын байраар хангагдсан нь өмнөх жилийн мөн үеийнхээс 199-өөр өссөн, 414 оюутан цагийн болон түр ажлын байраар хангагдаж орлогоо нэмэгдүүлсэн үр дүнтэй байна.
233	2.17.3. Орон нутгийн бүтээн байгуулалтад хувь нэмэр оруулж, үр бүтээлтэй ажиллаж буй залуучуудыг алдаршуулна.	2017-2020	ОНХС 20.0	Алдаршуулсан залуусын тоо	Залуучуудын хөгжлийг дэмжих тухай хуулинд заасан орон нутгийн бүтээн байгуулалтад хувь нэмрээ оруулсан залуучуудыг алдаршуулах зорилгоор “Түүчээ” арга хэмжээг санаачлан 3 дахь жилдээ зохион байгуулж, боловсрол соёл, урлаг, нийгэм улс төр, төрийн захиргаа зэрэг 9 салбарын хүрээнд шилдэг залуусыг шалгаруулж, олон нийтэд сурталчлах арга хэмжээг тогтмол зохион байгуулан 27 залууг алдаршуулсан. Залуучуудыг идэвх оролцоогоороо манлайлан ажиллаж орон нутагтаа ажил, хөдөлмөрөөрөө үеийн залуусаа манлайлан амжилттай ажиллаж байгаа 23 шилдэг залууст Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын “Тэргүүний залуу” цол тэмдэг, 30 залууд хүүхдийн байгууллагын 95 жилийн ойн медалиар шагнаан урамшуулсан. Мөн сурлага, урлаг, спортоор амжилттай суралцаж байгаа төгсөх ангийн 11 сурагчийг Соёл урлагийн их сургууль, Улаанбаатар их сургуулиудад элсэлтийн шалгалтгүйгээр элсэн орох боломжоор ханган ажилласан. 2020 оны байдлаар 122 оюутныг сургалтын тэтгэлэгт хамруулсан. Гэр бүлийн тогтвортой байдлыг хангах, үлгэр жишээ гэр бүлийг олон нийтэд таниулах зорилгоор 2 төрийн бус байгууллагатай хамтран 23 шилдэг залуу гэр бүлийг шагнаж урамшуулав.
234	2.17.4. Хот төлөвлөлт, газар зохион байгуулалт, орон сууцны хороолол дахь дэд бүтцийг	2017-2020	ОНХС ХХО	100%	Хүүхдэд ээлтэй орон нутаг санаачилгыг хэрэгжүүлэх хүрээнд өсвөр үе залуучуудад чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх, нийтийн биеийн тамираар хичээллэх, ая тухтай амьдрах нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор хот төлөвлөлтөд залуучуудын үзэл бодлыг тусган тайланд онуудад нийт 5 цэцэрлэгт хүрээлэн, 8

		сайжруулах, тоглоом, спортын талбай байгуулах үйл ажиллагаанд өсвөр үе, залуучуудыг оролцуулахыг дэмжинэ.				орон сууцны гадна тохижилт, тоглоомын талбай, шинээр усан спорт сургалтын төв, 1000 хүний суудалтай спорт ордон, 5 спорт талбайг байгуулсан.
235		2.17.5. Өсвөр үе, залуучуудын хөгжлийг дэмжсэн үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудыг дэмжин хамтран ажиллана.	2017-2020	ОНХС	Төсөл хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн хувь Хамрагдсан хүний тоо	<p>Аймгийн хэмжээнд өсвөр үе, залуучуудын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа "Дорнын манлайлагч залуус", Говийн хөх салхи", "Дорноговь аймгийн оюутны нэгдсэн холбоо ТББ" Дорноговь аймгийн Нийгмийн ардчилал Монголын оюутны холбоо, Y-Peer клуб, Vision клуб зэрэг 21 төрийн бус байгууллага, 14 клуб, 5 дэмжих бүлэг, 8 хүүхдийн оролцооны байгууллын үйл ажиллагааг дэмжиж 65 арга хэмжээг хамтран зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 22500 гаруй залуучуудыг хамруулан ажилласан. Үүнд:</p> <p>Олон улсын эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах өдөр, Хүүхдийг зодож шийтгэхгүй байх ОУ-ын өдөр, Охидын эрхийг хамгаалах ОУ-ын өдөр зэрэг 7 удаагийн тэмдэглэлт өдрийн хүрээнд "Нэг тэрбумаараа тэмцье" "Зөв тусгал гэрэлт ирээдүй, Цагаан туузтаны аян, " нэг залуу- таван маск" аян," Бидний дуу хоолой", "Хариу нэхээгүй тус" зэрэг арга хэмжээнүүдийг зохион байгуулсан.</p> <p>Аймагт хэрэгжиж буй "Залуус бүгдийн төлөө-Бүгд залуусын төлөө" төслийн танилцуулга, хэлэлцүүлэг, уулзалт сургагч багш бэлтгэх, сургалт зэрэг Каритас Чех Олон улсын байгууллага, Иргэний боловсролын төвтэй хамтран зохион байгуулж, аймгийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж байгаа 10 ТББ, 3 клуб, 2 холбоо, бизнес эрхлэгчдийн төлөөлөл 102 залууг хамруулан 2 удаагийн арга хэмжээг зохион байгуулан ажилласан.</p>
ГУРАВ. БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НОГООН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО						
БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НОГООН ХӨГЖЛИЙН ЧИГЛЭЛЭЭР						
Байгалийн нөөцийг үр өгөөжтэй ашиглан экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалах, байгалийн нөөц баялагийг хамгаалах, хомсдолоос сэргийлэх, үр шимийг нь урт удаан хугацаанд хүртэх боломжийг бүрдүүлэн дэвшилтэд техник технологи, иновацийг нэвтрүүлэн байгаль орчинд нийцтэй, хүртээмжтэй эдийн засгийн өсөлтийг бий болгож, байгаль орчны тогтвортой хөгжлийг хангана.						
236	3.1. Усны нөөцийг зохистой ашиглах, хамгаалах, хомсдлоос сэргийлнэ.	3.1.1. Усны сан бүхий газар, булаг шанд, рашааны ундаргын эхийг хамгаалан тохижуулж, усан сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийг тэмдэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ	75%	<p>Аймгийн хэмжээнд 25 булаг шандын эхийг хамгаалж тохижуулан булгийн ундаргыг нэмэгдүүлж, тэмдэгжүүлэх ажил хийж, ажилд нийт 90.7 сая төгрөгийг зарцуулж, хамгаалалтад авсан булгийн тоо 58.1 хувиар нэмэгдсэн.</p> <p>Усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийг 316 булагт 11774.97 га-аар тогтоосон. 2020 онд Байгаль хамгаалах нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардал нийт 17.5 сая төгрөгөөр Айраг, Алтанширээ, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Эрдэнэ нийт 5 сумдад тус бүр 1 булгууд, уул уурхайн компаниуд нийгмийн хариуцлагын хүрээнд Даланжаргалан суманд "Космокоал" ХХК-ийн 4.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Элдэвийн булаг, Сайхандулаан суманд үйл ажиллагаа явуулдаг "Вантаже" ХХК-ийн 2.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр 1 булаг нийт 23.5 сая төгрөгөөр 7 булаг хамгаалж тохижуулсан.</p>

237	3.1.2. Иргэд, хувийн хэвшлийн оролцоотойгоор хур бороо, цасны усыг хуримтлуулах, хөв цөөрөм байгуулах, газрын доорх усны нөөцийг нэмэгдүүлэх санал, санаачлагыг дэмжинэ.	2017 - 2020	ОНТ 150.0	100	Тайлант хугацаанд 5 компани, 4 нөхөрлөлийн оролцоотойгоор хур борооны усыг хуримтлуулах 12 хөв цөөрөм, усан санг байгуулж газрын доорх усны нөөцийн зарцуулалтыг хэмнэн, зэрлэг амьтдыг ундаалах боломжийг бүрдүүлж, биотехникийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэн байгаль хамгаалах зардлаас 68.6 сая төгрөг зарцуулсан. 2020 онд 2 суманд нийт 14 хөв цөөрөм, усан сан байгуулсан. Дээрх ажлын үр дүнд 2016 оны мөн үетэй харьцуулахад хөв, цөөрмийн тоо 70%-аар өссөн.
238	3.1.3. Ундны усны стандарт шаардлага хангахгүй байгаа сумдын хүн амын ундны усны эх үүсвэрт цэвэршүүлэх төхөөрөмж суурилуулах ажлыг үе шаттай зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 280.0	100%	Сумдын хүн амыг удны усны стандартын шаардлага хангасан усаар хангах зорилгоор 2016-2020 онд 18 худагт ус цэвэршүүлэх, зөөлрүүлэх төхөөрөмж суурилуулж, 4 худагт бохир ус шүүгч төхөөрөмж суурилуулж нийт 438.4 сая төгрөг зарцуулсан. Даланжаргалан сумын “Мак цемент”ХХК-ийн эзэмшлийн 1 худагт “761 WT100” маркийн 666 л/мин урсацын багтаамжтай цэвэрлэх байгууламж, Катар улсын хөрөнгө оруулалтаар Хатанбулаг сумын Ерөнхий боловсролын сургуулийн эзэмшлийн 1 худагт цэвэршүүлэх төхөөрөмж, Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний 15.0 сая төгрөгийн санхүүжүүлтээр Алтанширээ сумын төвийн хүн амын усан хангамжийн 1 худагт ус цэнгэгжүүлэгч, зөөлрүүлэгч төхөөрөмж, Катар улсын 8.4 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Иххэт сумын “Нарлаг дэнж” худгийн эрчим хүчний асуудлыг шийдвэрлэн цэвэршүүлэх, зөөлрүүлэх төхөөрөмж, говийн бүсийн ундны усны чанарыг сайжруулах ажлын хүрээнд Монголын “Rotary Club of UB Peace Avenue” клуб, Тайваны “Rotary Club of UB Peace Avenue” клубтэй хамтран 70.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Сайншанд сумын ундны усны эх үүсвэрийн 1 худагт цэвэршүүлэх төхөөрөмж, Байгаль хамгаалах нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардал 45.0 сая төгрөгөөр Хөвсгөл сумын сумын төвийн хүн амын ундны усны эх үүсвэр “Гэрлийн шанд”-ны худаг, Улаанбадрах, Даланжаргалан сумын худагт цэвэршүүлэх төхөөрөмж, ОНХС-ийн хөрөнгө оруулалтаар Дэлгэрэх, Хатанбулаг, Өргөн сумдад тус бүр 1 худагт цэвэршүүлэх, зөөлрүүлэх төхөөрөмжийг тус тус суурилуулсан.
239	3.1.4. Сумдын төвийн хэрэглэгчдийн ундны усан хангамжийг сайжруулан хүртээмжийг нэмэгдүүлж, “Ухаалаг ус түгээх байр” туршлагыг үе шаттайгаар нэвтрүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 140.0	6-аас доошгүй	“Ухаалаг ус түгээх байр” цахим туршлагыг шинээр нэвтрүүлэн 2016-2020 онд 36 худгийг цахимжуулж, ундны усны чанар хүртээмжийг нэмэгдүүлэн, хамгаалалтыг сайжруулсан. Дээрх сайн туршлагыг нэвтрүүлэхэд орон нутгийн төсөв, орон нутгийн хөгжлийн сан, Азийн хөгжлийн банкны төсөл, аж ахуйн нэгжийн хөрөнгө оруулалтаар нийт 317.1 сая төгрөг зарцуулан, Сайншанд, Замын-Үүд, Сайхандулаан, Айраг, Алтанширээ, Дэлгэрэх, Эрдэнэ, Өргөн, Хатанбулаг сумдад ус түгээх ухаалаг худаг арга хэмжээг хэрэгжүүлэн ажилласан.
240	3.1.5. Уул уурхайн болон боловсруулах	2017 -	-	Хяналт шалгалтанд	Уул уурхайн салбар дахь усны хэрэглээг хянах, нөөцийг хэмнэх, үр ашигтай зарцуулах ажлын хүрээнд уул уурхайн нийт 57 компанийн 101 худгийг тоолууржуулан

		үйлдвэрүүдийн усны эх үүсвэрийг тоолууржуулах ажилд хяналт тавьж ажиллана.	2020		хамрагдсан ААНБ-ын тоо 10	<p>ашиглалт, хамгаалалтыг сайжруулсан. Унд ахуй, биологийн нөхөн сэргээлт болон бусад хэрэгцээнд ашигладаг худгийн шугам тус бүрийг бүрэн тоолууржуулсны үр дүнд ус, рашааны нөөц ашигласны төлбөрийн орлогод 1.4 тэрбум төгрөг төвлөрүүлсэн.</p> <p>Уул уурхайн чиглэлээр ажил үйлчилгээ эрхэлж буй ашигт малтмал олборлолтын 5, баяжуулах 4, нийтдээ 9 аж ахуйн нэгжийн цэвэр усны эх үүсвэр, тоолууржуулалтын байдал, ашиглагдаж буй усны тоолуур ашиглалтын шаардлагад нийцэж байгаа эсэхэд хяналт шалгалт хийж ажиллалаа. Хяналт шалгалталтад хамрагдсан аж ахуйн нэгжүүд нь цэвэр усны хэрэглээг 80 хувь тоолууржуулсан, цэвэр усны тоолуурыг хэмжих хэрэгсэл суурилуулах тусгай зөвшөөрөл бүхий Чандмань-Илч ХХК-аар суурилуулж, актаар хүлээлцэж хэвшсэн.</p>
241	3.2. Байгалийн унаган төрх, биологийн олон янз байдлыг хамгаалж, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгална.	3.2.1. Уул уурхайн лиценз олгохгүй, хамгаалж үлдэх газруудыг урьдчилан тогтоон улсын болон орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар нутгийн сүлжээг өргөтгөх ажлыг зохион байгуулж, нийт нутаг дэвсгэрийн 25-аас доошгүй хувийг хамгаалалтанд авч, хамгаалалтын менежментийг сайжруулна.	2017 - 2020	ОНТ	Хамгаалалта д авсан газрын нэмэгдсэн хувь-5%	<p>Аймгийн ИТХ-ын 2018 оны 08/01 дүгээр тогтоолоор “Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн стратеги төлөвлөгөө”-г боловсруулан батлуулж, улсын тусгай хамгаалалтад нэр бүхий 14 газрын 1262754.8 га нутаг дэвсгэрийн 11.5%-ийг, аймгийн тусгай хамгаалалтад нэр бүхий 24 газрын 291442,8 га нутаг дэвсгэрийн 2.6%-ийг, сумын тусгай хамгаалалтад нэр бүхий 45 газрын 1285455.4 га нутаг дэвсгэрийн 11.7%-ийг, нийт нутаг дэвсгэрийн 31,8%-ийг тусгай хамгаалалтад авсан. Улсын Их Хурлын 2019 оны 41 дүгээр тогтоолоор Айраг сумын “Цагаан дэлийн агуй”, Хөвсгөл сумын “Гүн гашууны хоолой”-г Улсын тусгай хамгаалалтад авсан. Засгийн газрын 2008 оны 175 дугаар тогтоолоор Улсын тусгай хамгаалалтад байх шаардлагатай Иххэт сумын 4 газрыг Ашигт малтмал, Газрын тосны газрын кадастрын хэлтсийн бүртгэлийн системд бүртгүүлсэн. Хамарын хийдийн тусгай хамгаалалттай газар нутагт давхцуулан олгосон ашигт малтмалын ашиглалтын 2 тусгай зөвшөөрлийг холбогдох эрх байгууллагын шийдвэрээр цуцалсан.</p> <p>2020 онд аймаг, сумдын тусгай хамгаалалтад нэр бүхий 16 газрын 749367.5 га талбайг авч талбайн хэмжээг 6.8 хувиар нэмэгдүүлсэн. Үүнд: Цагаан Дэлийн Агуйн улсын тусгай хамгаалттай газар нутгийн сүлжээг өргөсгөх зорилгоор агуйн ойр орчмын нийт 8 газрын 2229 га талбай, Өргөн сум 494632.7 га талбай нийт 513488.9 га талбайг, Мандах сум Номтын худаг, Цагаан Хайрхан зэрэг нийт 55261.8 га талбайг орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авч Ашигт малтмал, Газрын тосны газрын Кадастрын хэлтсийн бүртгэлийн мэдээллийн санд бүртгүүлсэн. Мөн Их нартын байгалийн нөөц газрын захиргаанд Цагаан Дэлийн агуйн орчимд хяналт тавих байгаль хамгаалагчийн орон тоог нэмж, хяналт тавин ажиллаж байна. Цагаан Дэлийн агуйн судалгааны ажлыг хийж гүйцэтгэхэд шаардагдах 18,0 сая төгрөгийг Айраг сумын орон нутгийн төсвөөс гаргахаар шийдвэрлэн "Монголын Улсын агуй судлалын холбоо"-той гэрээ байгуулсан.</p>
242		3.2.2. Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгалийн нөөцийн менежментийг хэрэгжүүлж, нөөцийг	2017 - 2020	ОНТ БХС	Жил бүр шинээр ажиллуулах ИБХ-ын тоо-	<p>“Агнуурын бүс нутгуудын биологийн болон агнуурын нөөцийг давтан үнэлэх, нөхөрлөлийн гишүүдийн орлогын түвшинг тодорхойлох, менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг үнэлэх” зорилгоор 2017 онд “Аргаль агнуурын судлал”-ын төв ТББ-тай хамтран агнуурын бүс нутгуудад хөндлөнгийн мониторинг судалгааг</p>

		зохистой ашиглах, хамгаалах санал, санаачилгыг дэмжинэ.		15.0	5	<p>зохион байгуулсан. Судалгааны үр дүнд үндэслэн тайлант онд тусгай зориулалтаар нийт 26 угалзыг тусгай агнуулж орон нутгийн төсөвт 602.5 сая төгрөг төвлөрүүлсэн. “Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгалийн нөөцийн тогтвортой ашиглалт”, “Менежментийн төлөвлөгөө ба гэрээний хэрэгжилт” сэдэвт ан агнуурын бүс нутагтай сумдын уулзалт, зөвлөгөөн, “Их нарт байгалийн нөөц газар”-ын хамгаалалтын захиргаанаас жил бүр туршлага судлах, хууль эрх зүйн сургалтыг идэвхтэн байгаль хамгаалагчдад хийдэг бөгөөд 450 иргэнд мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө өгсөн.</p> <p>Агнуурын бүс нутгийг хариуцагч иргэдийн нөхөрлөл, аж ахуйн нэгж хамтран 5 ширхэг хөвийг байгуулж, 1340 боодол өвс, 4 тн хужир, 4тн мөсийг зэрлэг амьтдын тархац нутагт тавьж өгсөн нь 2013-2016 онуудтай харьцуулахад хөв цөөрмийн тоо 33.3%, хужир 50%, өвс 35.2%-аар өссөн. Амьтны нөөцийг зохистой ашиглах, хамгаалах санал, санаачилгыг дэмжин, нийт 5 суманд 6 агнуурын бүс нутагт 6 нөхөрлөл, тусгай хамгаалалттай газар нутаг хариуцсан 3 нөхөрлөл байгалийн нөөцийн ашиглалт хамгаалалтын менежментийг тогтвортойгоор хэрэгжүүлж байна. Тус аймгийн Хатанбулаг 2, Мандах 1, Иххэт 1, Өргөн 1, Эрдэнэ суманд 1 нийт 6 угалзыг тусгай зориулалтаар агнуулж орон нутагт 178 сая төгрөгийн орлого оруулахаар төлөвлөсөн боловч олон улсад “Covid-19” цар тахал өвчин гарсны улмаас улс орнууд хилээ хааж, хөл хорио тогтоосон тул 2020 онд агнуур хийгдээгүй. 2020 оны аймгийн хэмжээнд агнуурын бүс нутгуудын менежмент төлөвлөгөөний хэрэгжилт 81.9 хувьтай хэрэгжилттэй тул 2021 онд тусгай зориулалтаар 4 угалз агнуулах саналыг Байгаль орчин, аялал жуучлалын яаманд хүргүүлсэн.</p>
243		3.2.3. Биологийн олон янз байдлын тархац, нөөцийг тогтоон амьтан, ургамал хамгааллын менежментийн төлөвлөгөө боловсруулж, тархац нутаг, нүүдлийн зам сувгийг орон нутгийн тусгай хамгаалалтанд авах ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 45.0	100 %	<p>Аймгийн ерөнхий агнуур зохион байгуулалтын тайлан, ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг "Аргаль агнуур судлалын төв" ТББ-тай гэрээ байгуулан хийж гүйцэтгүүлсэн. Аргаль хонины тархац нутгийн 44 хувь, янгир ямааны тархац нутгийн 66.6%, хар сүүлтэй зээрийн тархац нутгийн 53.8%, хулан адууны тархац нутгийн 50%-ийг улс болон орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авсан. Биологийн олон янз байдлын тархац нутаг, нүүдлийн зам сувгийг хамгаалснаар янгир ямааны тархац нутгийг 10.2%-аар, хулан адууны тархац нутгийг 27.9%-аар, хар сүүлт зээрийн тархац нутгийг 18.9%-аар тус тус нэмэгдүүлсэн. Цагаан зээрийн тархац, нүүдлийн замыг хамгаалах зорилгоор 2020 оны аймгийн ИТХ-ын 13/04 дүгээр тогтоолоор Сайхандулаан сумын Зангуут нэртэй 134060.4 га газрыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авсан.</p>
244		3.2.4. Ховор амьтны идэш тэжээл, нүүдлийн судалгааны ажлыг олон улсын байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	Амьтны төрөл-3	<p>Даланжаргалан сумын Их нартын байгалийн нөөц газарт ховор амьтны идэш тэжээл, нүүдлийн судалгааны ажлыг "Ховор амьтан хамгаалах эвсэл" ТББ болон "Дэлхийн байгаль хамгаалах сан"-тай хамтран зохион байгуулж аргаль хонь, янгир ямаа, хар сүүлтэй зээр, цагаан зээр гэсэн нийт 4 төрлийн 58 амьтанд радио дохиололтой хүзүүвч зүүж нүүдлийн судалгааны ажлыг хийсэн. Нүүдлийн амьтдад радио дохиололтой хүзүүвч зүүснээр Улаанбаатар хотоос Замын-үүд чиглэлийн</p>

						<p>төмөр замын зарим газруудад хамгаалалтын тор авах ажил хийж ан амьтдын нүүдлийн замыг чөлөөлсөн. Таван толгойгоос Зүүнбаян чиглэлийн төмөр замын дагуу мал амьтны нүхэн гарц гарах газруудын байршлыг тогтоосон. Энэ онд Олон улсад “Covid-19” цар тахал өвчин гарсны улмаас улс орнууд хилээ хааж, хөл хорио тогтоосон тул судалгааны ажил хийгдээгүй. 2020 онд Их нартын хамгаалалтын захиргааны мэргэжилтнүүд МАК ХХК-ны ашиглалтын талбайд байсан Шилийн сар шувууны 4 өндгийг "Их нарт"-ын Байгалийн нөөц газарт шилжүүлэн өөр шилийн сар шувууны үүрэнд байршуулж судалгааг хийж байна. Мөн тус аймгийн нутаг дэвсгэрт тархацтай амьтдын судалгааны ажлыг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэхээр тендер зарласан боловч маргааны улмаас түр зогсоод байна.</p>
245	3.2.5. Ховор болон ашигт ургамлыг үржүүлэх, сэргээн нутагшуулах, тарьж ургуулах санаачилгад дэмжлэг үзүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 20.0	Тарьц, суулгацын тоо 6000	<p>“Нутгийн уугуул ургамлыг тарималжуулан, үржүүлэх” төслийн хүрээнд Дорноговь аймагт ургаж буй говийн ховор ургамал Тоорой, Заг, Хайлаас, Харгана, Сухай, Бургас модноос сонгон үр, мөчрөөр 3500 гаруй суулгацыг бэлтгэж мод үржүүлгийн талбайд туршилтын тариалалт хийсэн. Тайлант хугацаанд говийн унаган ургамал болох хонхот харганын 3 төрлийн модны 3 кг үр түүн үрийн нөөцийн санг бүрдүүлсэн.</p> <p>Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны дэмжлэгээр Хамарын хийдийн “Дунд усны цэцэрлэгт хүрээлэн”-гийн 1.1 га талбайд говийн бутлаг, ховор 120 ширхэг модыг шинээр суулгаж, тарьж ургууллаа. “Нутгийн уугуул ургамлыг тарималжуулан, үржүүлэх” төслийн хүрээнд Дорноговь аймагт ургаж буй говийн ховор ургамал Тоорой, Заг, Хайлаас, Харгана, Сухай, Бургас модноос сонгон үр, мөчрөөр 3500 гаруй суулгацыг бэлтгэж мод үржүүлгийн талбайд туршилтын тариалалт хийсэн. Тайлант хугацаанд говийн унаган ургамал болох хонхот харганын 3 төрлийн модны 3 кг үр түүн үрийн нөөцийн санг бүрдүүлсэн. Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны дэмжлэгээр Хамарын хийдийн “Дунд усны цэцэрлэгт хүрээлэн”-гийн 1.1 га талбайд говийн бутлаг, ховор 120 ширхэг модыг шинээр суулгаж, тарьж ургууллаа.</p> <p>Говийн бүсийн хөрсний доройтол, цөлжилтөөс сэргийлэх, ойжуулалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор Эрдэнэ сумын нутагт “Каса Арте” ХХК-иас “Шамбала-2056” төслийг эхлүүлж 1 га талбайд ойн зурвас байгуулж 3 кВт-ийн хүчин чадал бүхий нарны сэргээгдэх эрчим хүчийг суурилуулан усалгааг байгаль орчинд ээлтэй байдлаар шийдвэрлэж, 2 төрлийн 500 ширхэг модыг суулгаад байна. Тус төслийг хэрэгжүүлэхэд орон нутгаас дэмжлэг үзүүлж газрын асуудлыг шийдвэрлэсэн. Говийн бутлаг ургамал болох загийн 500г үр, 1000 гаруй сухай мөчрийг үрслүүлж, тарьц суулгацын тоог нэмэгдүүлсэн.</p>	
246	3.2.6. Зэрлэг амьтныг чөлөөтэй шилжин нүүдэллэх боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор Босоо тэнхлэгийн төмөр замын байгууламжид	2017 - 2020	-	Шилжилт хөдөлгөөн нэмэгдсэнээр тоо толгой өссөн байх	<p>ШУА-ийн Ерөнхий болон сорилын биологийн хүрээлэнгээс 2016, 2017 онуудад төмөр замын дагуух зэрлэг амьтны хорогдол, төмөр замын гарц, ус зайлуулах хоолойн тоо мэдээг гаргах, тор авах болон өргөст торыг солих газруудыг тодорхойлох судалгааны ажлыг зохион байгуулсан. 2019 оны 05-р сард Улаанбаатар-Замын Үүд чиглэлийн төмөр замын 914 дугаар км-т 500м, 958 дугаар км-т 700м нийт 1.2 км замын өргөст торон хашааг авч зэрлэг амьтны нүүдлийн</p>	

		өөрчлөлт нүүдлийн чөлөөлөх холбогдох байгууллагуудтай хамтран байгуулна.	оруулан гарцыг ажлыг зохион			замыг чөлөөлж, хөдөлгөөн мэдрэгч 85 камер суурилуулан мал, амьтны шилжилт хөдөлгөөнийг судлах ажлыг хийснээр зэрлэг амьтад чөлөөтэй шилжин нүүдэллэх боломж бүрдсэн. "Байгаль, зэрлэг амьтан хамгаалах нийгэмлэг" ТББ, TV8 телевизтэй хамтран "Зэрлэг амьтдад ээлтэй гарц" сэдэвтэй 20 минутын нэвтрүүлэг бэлтгэж олон нийтэд хүргэсэн. Төмөр замын торыг авсны үр дүнд 958 дугаар км-т Хулан адуу төмөр замын зүүн талд гарсан, 914, 958 км-т хэсгээр цагаан зээр, хар сүүлтий зээр тус тус гарсан. Дээрх төмөр замын торыг авах төслийн хугацаа дуусаж торыг хаасан байна. Байгаль, зэрлэг амьтан хамгаалах нийгэмлэгийн Монгол дахь төлөөлөгчийн газраас уг ажлыг цаашид үргэлжлүүлэхээр холбогдох байгууллагуудтай уулзалт хийсэн нь тодорхой шийдвэрт хүрээгүй байна. Өргөн сумын төмөр замын зам ангиас 914, 958 км-т хэсгүүдэд төмөр замын машинистуудад анхааруулах зэрлэг амьтны гарцын тэмдэг тэмдэглэгээг хийж байршуулсан. Дээрх ажлын үр дүнд Таван толгой-Зүүн баян чиглэлийн төмөр замын байгууламжийг торгүйгээр хийж байна.
247	3.3. Дэвшилтэт техник технологи инновацийг нэвтрүүлж, ногоон амьдралын хэв маягийг төлөвшүүлэн аймгийн хэмжээний ногоон байгууламжийг 3 дахин нэмэгдүүлэн газрын доройтлыг бууруулж, цөлжилтийг сааруулна.	3.3.1. Мэргэжлийн ойн ангийн үйл ажиллагааг бэхжүүлэн Сайншанд, Замын-Үүд сумдын мод үржүүлгийн газрын үйл ажиллагааг өргөжүүлэн дэмжлэг үзүүлнэ.	2016- 2020	ОНТ 221.2	Ойн ангийн тоо-1	Ойн тухай хуулийн дагуу Сайншанд, Замын-Үүд сумдад 2 ойн ангийн бүтэц орон тоо, үйл ажиллагааны дүрмийг баталсан. 2020 онд Замын-Үүд сумын "Борхойн баян бүрд" ойн ангийн цалингийн 46.0 сая төгрөгийн төсвийг суулгуулж 4 хүний орон тоотой үйл ажиллагаа явуулж байна. Сайншанд суманд 2, Замын-Үүд суманд 1 нийт 3 мод үржүүлгийн газар үйл ажиллагаа явуулж, 2017 онд 3.0 мянган тарьц суулгац, 2018 онд 400 гаруй суулгац, 500 загийн үрийг бортогонд тариалж, 2019 онд 1.5 мянган ширхэг жигд, 17.0 мянган ширхэг хайлаас, мөчрөөр 1.6 мянган ширхэг сухай, 2020 онд Өргөн сум 500 ширхэг сухай мөчир, "Тохижилт Сайншанд" ХТГ нь 100 ширхэг улиасыг мөчрөөр үрслүүлж, 2.0 мянган ширхэг хайлаас модны суулгацыг Иргэдийн цэцэрлэгт хүрээлэнд тариалсан. Замын-Үүд сумын ойн ангийг дэмжиж Мод тарих үндэсний өдрөөр 1000 ширхэг хайлаас модны суулгац, "Тохижилт Сайншанд" ХТГ-т хотын төвийг зүлэгжүүлж, цэцэгжүүлэх 2.7 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн. Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газрын дэргэдэх мод үржүүлгийн газрын үйл ажиллагааг дэмжиж 4.0 сая төгрөгөөр автомашины засвар үйлчилгээ, 1.4 сая төгрөгөөр хүлэмжийн усалгааны системийг хийж гүйцэтгэн 1000 ширхэг сухай мөчрийг үрслүүлсэн.
248		3.3.2. Иргэд, байгууллагуудын санал, санаачилгад тулгуурлан сумдын цэцэрлэгт хүрээлэн, нийтийн эзэмшлийн зам талбай, авто зам дагуу болон бусад газруудад говийн	2016- 2020	УТ ОНТ 150.0	Сайншанд сумын төв цэцэрлэгт хүрээлэн, Дорноговь 80 цогцолбор, Залуучууд	Хамарын хийдийн Дунд усны цэцэрлэгт хүрээлэн, Гэр бүлийн талбай, Буянт ухаа, Сайншанд спорт цэцэрлэгт хүрээлэн, Хүүхэд, залуучуудын цэцэрлэгт хүрээлэн, Соёмбо цэцэрлэгт хүрээлэнг шинээр байгуулж, нийт 73.4 га талбайд 195.9 мянган мод тарьж ногоон байгууламжийн хэмжээг 30.9 га талбайгаар нэмэгдүүлж, модны тоо 50%-аар өссөн. 2020 оны байдлаар 10 төрлийн 31062 мод тарьж, 1 га талбайг зүлэгжүүлэн, зарим шаардлагатай газруудад нөхөн суулгалт хийж ногоон байгууламжийн хэмжээг 5 га-аар нэмэгдүүллээ. Хаврын мод тарих ажилд 166 аж ахуй нэгж байгууллага,

		унаган ургамал, мод бутыг тарьж, арчлан хамгаалж, ургуулсан хувиар нь урамшуулах бодлогыг хэрэгжүүлнэ.			цэцэрлэгт хүрээлэнгийн өргөтгөл	2013 иргэн оролцож ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх ажилд 44.0 сая төгрөгийг зарцуулаад байна. Мод тарьж ургуулсан иргэн, ААНБ-ыг олон нийтэд сурталчлах, иргэдийн идэвхи санаачлагыг нэмэгдүүлэх нөлөөллийн арга хэмжээг бодлогоор дэмжиж “Эко өрх, байгууллага” шалгаруулах журам, “Таримал модны бүртэглийн гэрчилгээ олгох журам”-уудыг баталсан. Дээрх журмын дагуу Сайншанд сумын ЗДТГ-аас “Эрүүл хотын–Эко байгууллага” шалгаруулах уралдаан, Замын-Үүд сум Эко амьдрал” уралдааныг тус тус зарлаж, Айраг сумын 6 аж ахуй нэгжийн 60 мод, Хөвсгөл суманд 7 байгууллагын 189 мод, 13 иргэний 82 мод, Эрдэнэ суманд 11 иргэний 544 мод, Замын-Үүд сумын 40 иргэн, аж ахуй нэгжийн 12767 модыг бүртгэлжүүлж гэрчилгээ олгосон. Мод тарьж ургуулсан иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагыг урамшуулах журмын шаардлага хангасан иргэдийн материалыг 12 дугаар сард хүлээн авч урамшуулна.
249		3.3.3. Эрдэнэ, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Хатанбулаг, Мандах, Алтанширээ, Сайншанд сумдад заган ойг хамгаалах, нөхөн сэргээх ажилд иргэд, төрийн бус байгууллагын оролцоог дэмжин урамшуулна.	2016-2020	ОНТ БХС 9.0	Хамгаалагдсан ойн сангийн талбайн хувь-48%	Аймгийн хэмжээнд заган ой нийт 116893 га талбайн нөөцтэй бөгөөд аймгийн нийт газар нутгийн 1.06%-ийг эзлэж байгаагаас заган ойд хамаарах газар нутгуудыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтад 100 хувь авч, иргэдийн оролцоотойгоор ахуйн хэрэглээний мод бэлтгэхэд хяналт тавин ажилласан. Заган ойг нөхөн сэргээх зорилгоор 2017 онд Өмнөговь аймгаас 10.9 мянган ширхэг загийн үрсэлгээг авчирч заган ойг хамгаалах, нөхөн сэргээх тариалалтын ажлыг 2 га талбайд хийж гүйцэтгэсэн. Ерөнхий боловсролын сургуулийн “Залуу байгальч” клубын санаачилгаар 4-5 дугаар ангийн 150 хүүхдийг эко орчинтой танилцах сургалтыг Сайншанд сумын Хашаатын говийн заган ойд зохион байгуулж экологийн мэдлэг олгож, ойн нөөцийг иргэд болон нөхөрлөлийн оролцоотойгоор хамгаалах талаар 3 удаагийн уулзалт, хэлэлцүүлгийг зохион байгуулж давхардсан тоогоор 450 иргэнд мэдээлэл өгсөн. 2020 онд ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл бүхий “Сор говь” ХХК-ийн зам тавих явцад заган ойд учирсан хохирлыг нэхэмжилж 100.0 сая төгрөгийг улсын төсөвт төвлөрүүлсэн. Сайхандулаан сумын Засаг даргатай говийн ховор ургамал болох тоорой модыг хашаажуулахаар 1.0 сая төгрөгийн гэрээ байгуулж хашаажуулсан.
250		3.3.4. Ногоон хөгжлийн загвар, инновацыг нэвтрүүлсэн туршлагыг судалж, орон нутгийн онцлогт тохируулан хэрэгжүүлнэ.	2016-2020	УТ ОНТ 20.0	Олон улсын загвар туршлага судалж нэвтрүүлнэ.	БНХАУ-д “Монголын тал хээрийн цөлжилт, элсэн шуурганаас сэргийлэн хамгаалах ба харилцан арга хэмжээ” сэдэвт сургалт, Бугат хотод “Хотын ногоон байгууламжийг төлөвлөх, туршлага судлах” сургалт, Дархан муу мянган хошууны Ойн шугуйн товчооны үйл ажиллагаатай танилцах, Өмнөговь аймаг дахь Монгол-Солонгосын хамтарсан Ногоон хэрэм төслийн үйл ажиллагаатай танилцаж туршлага судлах арга хэмжээнд 10 албан хаагчийг хамруулсан. Ногоон хөгжлийн загвар, инновац туршлагыг нэвтрүүлж, Монцемент ХХК ногоон байгууламжийн усалгааны ажилд чийг баригч хийж хөрсний чийгийн алдагдлыг 70% бууруулан усыг хэмнэн ажилласан. “Их ногоон хамтрагчид” ТББ болон Ногоон пасторт аянд хамрагдсан экоклубын сурагчдтай хамтран Хамарын хийдийн хамгаалагдсан талбайд 3800 гаруй чихэр өвсийг тарьж суулгасан.

						<p>2020 оны 05 дугаар сараас Говийн бүсийн хөрсний доройтол, цөлжилтөөс сэргийлэх, ойжуулалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор Эрдэнэ сумын нутагт “Каса Арте” ХХК-иас “Шамбала-2056” төслийг эхлүүлж 1 га талбайд ойн зурвас байгуулж 3 кВт-ийн хүчин чадал бүхий нарны сэргээгдэх эрчим хүчийг суурилуулан усалгааг байгаль орчинд ээлтэй байдлаар шийдвэрлэж, 2 төрлийн 500 ширхэг модыг суулгаад байна. Цаашид уг төсөл нь Мэдээллийн технологи, Сэргээгдэх эрчим хүч, инновацад тулгуурлан Говийн нөхцөлд мод тарихад тохиромжтой ус бага зарцуулдаг усны хайрцгийг туршиж үзэх ажлыг эхлүүлсэн.</p>
251		<p>3.4.1. Уул уурхайн хайгуул, олборлолтод өртөж, эвдрэлд орсон газар нутгийг нөхөн сэргээж, байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа компанийн тусгай зөвшөөрлийг цуцлах бодлого баримтална.</p>	2016-2020	<p>ОНТ БХС 80.0</p>	<p>Эзэн холбогдоггүй талбайн хэмжээгээр</p>	<p>Уул уурхайн үйл ажиллагаанаас эвдрэлд орсон газрын тооллогыг зохион байгуулж уул, уурхайн олборлолтод өртсөн 450.4 га талбайг бүртгэлжүүлсэн. Тайлант хугацаанд орон нутгийн төсөв болон хувийн хэвшлийн санал санаачилгаар 28.3 га талбайд биологийн, 400.8 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн. 2016 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрийн байдлаар тусгай зөвшөөрлийн тоо нийт 561 байсан бол 2020 оны 10 дугаар сарын байдлаар 336 болж тусгай зөвшөөрлийн тоог 225-аар бууруулсан.</p> <p>2020 онд ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч аж ахуйн нэгж, байгууллагууд 8.7 га-д техникийн 0.5 га-д биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн. Хяналт шалгалтаар байгаль орчинд хохирол учруулсан үйл ажиллагаа явуулсан зөрчил илрээгүй болно.</p>
252	3.4.Хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлэхэд хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлнэ	<p>3.4.2. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний тээвэрлэлтийг байгаль орчинд сөрөг нөлөөгүйгээр зохион байгуулахад шаардлагатай арга хэмжээг авч ажиллана.</p>	2016-2020	<p>УТ ХХО</p>	100%	<p>Уул уурхайн бүтээгдэхүүний тээвэрлэлтийг батлагдсан маршрутын дагуу байгаль орчинд сөрөг нөлөөгүйгээр зохион байгуулахад шаардлагатай арга хэмжээг авч нийт 21 аж ахуй нэгжийн 629.5 км замын маршрутыг баталж тээвэрлэлтийг батлагдсан маршрутын дагуу явуулсан.</p> <p>Дорноговь аймагт байгуулсан Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр болон шинээр барьж буй төмрийн хүдэр баяжуулах, кокс, ширмийн үйлдвэрийн бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэх зорилгоор Сайншанд-Баруун-Урт-Чойбалсан чиглэлийн хэвтээ тэнхлэгийн төмөр замын трасстай эхлэл болох 12 км төмөр замыг Алтанширээ сумын “Сайн Ус” хэмээх газарт “Монголиан Транс Ложистик” ХХК өөрийн хөрөнгөөр барьсан. Алтанширээ сумын нутаг дэвсгэрт баригдаж буй газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн 18.8 км төмөр зам, 16.8 км авто зам 100% ашиглалтад орсон.</p>
253		<p>3.4.3. Байгаль орчинд сөрөг нөлөөлж буй үйлдвэр, уул уурхайн үйл ажиллагаанд иргэд, төрийн бус байгууллагын оролцоотойгоор хяналт тавина.</p>	2016-2020	-	100%	<p>Уул уурхайн салбарт тавих хяналтыг сайжруулах ажлын хүрээнд иргэд төрийн бус байгууллагын оролцоотойгоор 2016 онд 1 удаа, 2017 онд 11 удаа, 2018 онд 13 удаа, 2019 онд 2 удаагийн хамтарсан хяналт шалгалтыг зохион байгуулсан. "Байгаль хамгаалах говийн иргэдийн санаачлага" ТББ, "Босоо хөх монгол" ТББ, "Эрс шинэчлэл хөдөлгөөн" ТББ-аас зохион байгуулсан "Байгаль эх-Хариуцлагатай уул уурхай" үндэсний хэлэлцүүлэгт хамтарч оролцсон.</p> <p>Улаанбадрах сумын нутагт “Бадрах энерги” ХХК-ийн үйл ажиллагаа, байгаль экологид нөлөөлөх байдлын үнэлгээнд хөндлөнгийн шинжээч ажиллуулж, иргэд, төрийн бус байгууллагуудын төлөөллийг оролцуулан гуравдагч орны лабораторийн</p>

						нарийвчилсан, цөмийн энергийн шинжилгээг яаралтай хийлгэж уран нь ус, хөрс, агаар, хүн малын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөлөл үзүүлж байгаа эсэхийг нягтлан тогтоож үнэн зөв мэдээлэл өгөхийг Цөмийн энергийн комиссын ажлын албанд хүргүүлснээр Мэргэжлийн байгууллагуудын төлөөлөл, төрийн бус байгууллагуудын төлөөллүүд хамтран 04 дүгээр сарын 16-ны өдөр ирж ажилласан. Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын даргын 2020 оны 05 дугаар сарын 18-ны өдрийн 31 дүгээр тушаалаар “Бадрах Энержи” ХХК-ийн үйл ажиллагаа хүн, малын эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчинд сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа эсэхэд хяналт шалгалт хийж, мэргэжлийн дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий ажлын хэсэг тус тус ажилласан.
254		3.4.4. “Эко сум, байгууллага”, “Эко өрх”, “Ногоон уурхай”-г шалгаруулан урамшуулж, туршлагыг дэлгэрүүлэх хэрэгжүүлнэ.	2016-2020	ОНТ 26.0	Үйл ажиллагааны гүйцэтгэлээр -100%	<p>Аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/171 дугаар захирамжаар “Эко өрх”, “Эко байгууллага”, “Эко уурхай” журмыг батлан сумдын ЗДТГ-т хүргүүлж, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газрын фэйсбүүк, Do.mne.gov.mn хаяг дээр байршуулан олон нийтэд хүргэн, журмын болзол хангасан ААНБ, өрхийг шалгаруулах материалыг хүлээн авсан.</p> <p>Айраг сум “ЭКО АЙРАГ” аян, Эрдэнэ сум айл өрхүүдийн дунд “Тэгш гудамж-тохилог орчин” аяныг зарласан бол Замын-Үүд сум хэмжээнд хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан 2 сарын хугацаатай аян зарлан хэрэгжүүлсэн. Орон нутгийн түвшинд 6 сум “Эко байгууллага”, “Эко өрх”-өө шалгаруулан урамшуулалд 1.5 сая төгрөг зарцуулсан. Сайншанд сум эко байгууллага, аж ахуй нэгжийг шалгаруулах уралдааныг 2020 оны 4-6 дугаар сарын хооронд зохион байгуулж аж ахуй нэгжүүдийн идэвхи санаачлагыг нэмэгдүүлэн Тэргүүн байранд Сайншанд татах хэсэг, дэд байранд “Шунхлай говь” ХХК, гутгаар байранд “Хаан банк” ХХК-ны Дорноговь аймаг дахь салбар, төрийн байгууллагуудаас тэргүүн байранд Дорноговь аймаг дахь Цагдаагийн газар, дэд байранд 9 дүгээр цэцэрлэг, гутгаар байранд Хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний газар тус тус шалгарсан. Орон нутгийн Dtv телевизтэй хамтран ажиллах гэрээ байгуулж мод тарьж ургуулсан 1 байгууллага, 2 өрх, Сайншанд хотын төвийн 4 зам орчмын зүлэгжүүлсэн талбайн тохижилтыг харуулсан нэвтрүүлэг бэлтгэн, мод тарих хялбаршуулсан аргачлалын талаар заавар зөвлөмжийг олон нийтэд хүргэсэн.</p>
255	3.5. Иргэн, хувийн хэвшлийн санаачилгад тулгуурлан байгаль орчинд ээлтэй, дэвшилтэт технологи нэвтрүүлэн	3.5.1. “Агаарын чанарын хязгаарлалтын бүсийг тогтоох, агаарын бохирдлыг бууруулах” цогц арга хэмжээ авна.	2016-2020	ОНТ	Үйл ажиллагааны гүйцэтгэлээр 100%	<p>Сайншанд сумын “Агаарын чанарын бүс” тогтоох судалгааны ажил хийгдэж, 3 бүсэд хуваан зураглал гаргаж агаарын чанарыг сайжруулах бүсэд мөрдөх журмын төслийг боловсруулан саналыг БОАЖЯ-нд хүргүүлсэн.</p> <p>Аймгийн хэмжээнд гэрийн зуухны тоо 3344 болж өмнөх онхоос 9.1%-иар буурч, байшингийн зуухны тоо 3624 болж 3.9%-иар өссөн. Замын-Үүд сумын “Чандмань бадрал” ХХК-ийн 4 зуух, УБТЗ-ын орон сууц ашиглалт үйлчилгээний 3 ангийн 1 зууханд үнс баригч төхөөрөмж суурилуулсан. Яндангаа хөөлөө аяны хэрэгжүүлж цахим сүлжээгээр, Dtv-ээр 9.15-аас эхлэн 24 удаагийн давтамжтайгаар цацаж Dtv пэйж хуудаснаа нийтлэн олон нийтэд сурталчилсан. Автомат төхөөрөмжөөр яндан хөөлдөг 1 иргэн ажиллаж Айраг, Даланжаргалан, Замын-Үүд, Сайншанд, Эрдэнэ сумдад нийт 158 айл өрхийн яндан хөөлсөн. “Агаар орчны бохирдлын эсрэг хүчээ</p>

	орчны бохирдлыг бууруулна.					<p>нэгтгэе" арга хэмжээг зохион байгуулан 87 иргэдэд мэдээлэл сургалт хийж, Био-00, эко, цахилгаан халаагуур, ус цэвэршүүлэх технологийн үзэсгэлэнг үзэж танилцсан 200 гаруй иргэнд зөвлөгөө өгч, гарын авлага материал түгээж ажилласан. Сайншанд сумын агаарын бохирдлыг хянах суурин харуулын цэг тасралтгүй ажиллан тогтмол хэмжилт хийж хэвшсэн.</p> <p>Улсын төсвийн 9.4 тэрбум төгрөг, орон нутгийн төсвийн 6.7 тэрбум төгрөг, төр хувийн хэвшлийн 2.0 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр Алтанширээ, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Хатанбулаг сумдад халаалтын зуух, инженерийн нэгдсэн шугам сүлжээ барих ажлыг 2019, 2020 онуудад эхлүүлсэн.</p>
256	3.5.2. Ахуйн хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгах нөхцлийг бүрдүүлэх, иргэдэд зөв дадал хэвшүүлэх, төвлөрсөн хогийн цэгт хог хаягдал ангилан ялгах, дахин боловсруулах үйлдвэр барих иргэд, хувийн хэвшлийг дэмжих урамшууллын бодлого хэрэгжүүлнэ.	2016-2020	400.0	ОНТ	Ангилан байгууламжийн гүйцэтгэл-100%	<p>Ахуйн хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгах, цуглуулах чиглэлээр 38 удаа сургалт сурталчилгаа зохион байгуулж, 3500 иргэнд мэдээлэл өгч, Айраг, Замын-Үүд, Сайншанд сумын төвд 15 цэгт байршуулан хуванцар хаягдлыг цуглуулж, 41 ААНБ зориулалтын саванд хог хаягдлаа ангилан ялгаж байна.</p> <p>Монгол улсын барилгын салбарын нөөцийн үр ашигтай байдал, цэвэр үйлдвэрлэлийг дэмжих төсөл, Caritas Czech Republic ТББ, Мон пластик ХХК-тай хамтран ахуйн болон барилгын хог хаягдлыг ангилан ялгах, дахин боловсруулах сургалтыг зохион байгуулж 50 иргэнд сертификат олгосон. ЕБС-иудын дунд “Гялгар уутнаас татгалзъя” аяныг зохион байгуулж 2100 сурагч хамрагдаж хэрэглэхгүй болсон хуучин хувцсаар 2100 ширхэг даавуун тор, улавч хийж цэцэрлэгүүдэд хандивлаж, ахуйн хэрэглээндээ ашигласан.</p> <p>Айраг, Даланжаргалан, Замын-Үүд, Эрдэнэ сумын 4 иргэнд СХС-аас 110.0 сая төгрөгийн бага хүүтэй зээл олгож, 270 орчим тн хог хаягдлыг ангилж цуглуулан дахин боловсруулалтад шилжүүлсэн. Сайншанд суманд Эко говь төсөл хэрэгжүүлэгч 1 иргэнтэй “Хамтран ажиллах гэрээ” байгуулан хуванцар гялгар хаягдлыг хайлуулах тоног төхөөрөмж, ангилсан хог хаягдлыг нөөцлөх 40 тн-ын чингэлэг, жин, камер нийт 18.1 сая төгрөгийн эд зүйлсийг орон нутгаас дэмжлэг болгосон өгснөөр хог хаягдлыг дахин боловсруулах үйлдвэр ажиллаж хуванцар, гялгар уут, цаас, лааз нийт 18 тн хог хаягдлыг ангилж цуглуулж хуванцар, гялгар уутыг дахин боловсруулж сандал 18, хашааны шон 200 ширхэгийг үйлдвэрлэсэн. Эко говь төслөөс Ерөнхий боловсролын сургууль болон албан байгууллагуудад хог ялган ангилан талаар заавар зөвлөмж өгч, сургалт нөлөөллийн арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн.</p>
257	3.5.3. Хог хаягдлын менежментийг сайжруулан сумдын төвлөрсөн хогийн цэгийг цэгцлэн орчныг тохижуулах ажлыг зохион байгуулна.	2016-2020		УТ ОНТ ГХО	Сайншанд, Замын-Үүд сумдын төвлөрсөн хогийн цэг	<p>Аймгийн хэмжээнд 16 хогийн цэг 106.1 га талбай байгаагаас улс, орон нутгийн төсвийн 310.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 6 сумын төвлөрсөн цэгийн 52 га талбайг хашаажуулан тохижуулсан. Үүнд: Сайншанд сумын 15 байршилд 314 га талбайг хамран тархсан хур хог хаягдлыг цэвэрлэж, шинээр байгуулах хогийн цэг, Төмөр замын малчны байрны хогийн цэг, Хамарын хийдийн хогийн цэгүүдийг хашаажуулах зэрэг ажлуудыг 45 хоногийн хугацаанд гүйцэтгэж, ажлын үндсэн гүйцэтгэгчээр “Тохижилт-Сайншанд” хот тохижилтын газрын албан хаагчид ажилласан. Тайлант хугацаанд 257 удаагийн цэвэрлэгээгээр нийтийн эзэмшлийн</p>

					<p>болон хуримтлагдсан хур хог хаягдлыг цэвэрлэх ажлыг зохион байгуулж, 2061 ААНБ-ын 29654 иргэнийг хамруулан, 7170 га талбайн 5773 мян.м3 хог хаягдлыг цэвэрлэн, сумдын хог хаягдлын цэгийг тохижуулж, сумдад шаардлагатай байгаа хог зөөврийн машин 12, бохир соруулах машин-2, хогийн бункер 94, хогийн сав 80 ширхэгийг байрлуулсан.</p> <p>Нийтийн эзэмшлийн зам талбайн хог хаягдал, хуурай өвсийг цэвэрлэх ажилд 300 гаруй аж ахуйн нэгж, байгууллагын 1381 ажилтан албан хаагчид оролцон 126 га талбайд цэвэрлэсэн бол төвлөрсөн хогийн цэгийн урд байрлах 110 га талбайн хур хог хаягдлыг нийт 35 байгууллагын 413 ажилтан албан хаагчид цэвэрлэсэн.</p>
258	3.5.4. Зарим сумдын хүн ам ихээр төвлөрсөн нэн шаардлагатай газруудад стандартын шаардлага хангасан нийтийн бие засах газар байгуулахыг дэмжинэ.	2016-2020	ОНТ	Шинээр байгуулсан бие засах газрын тоо-21	<p>Сайншанд сумын Төв цэцэрлэгт хүрээлэнд 99.0 сая төгрөгөөр, Ханбаянзүрх хайрхан, Хамрын хийдийн суурьшлын бүсэд ариун цэврийн 3 байгууламж бүхий 18 ширхэг бие засах газрыг 30.0 сая төгрөгөөр, Замын-Үүд суманд БНХАУ-ын тусламжтайгаар нийтийн ариун цэврийн байгууламжийг Соёмбо цогцолбор болон 3-ын хаалт орчимд тус тус байгуулсан. Хатанбулаг сумын Ерөнхий боловсролын сургуулийн ариун цэврийн байгууламжийг Дэлхийн зөн олон улсын байгууллага, Мобиком корпорацийн дэмжлэгтэйгээр 80.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр шинээр барьж ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Сумдад стандартын шаардлага хангасан нийтийн бие засах газар байгуулах ажлыг дэмжин Замын-Үүд, Сайншанд, Айраг, Мандах, Өргөн суманд эко жорлон төслийг хэрэгжүүлж 10 бие засах газар байгуулж 26.3 сая төгрөг зарцуулан, стандартын шаардлагад нийцсэн нийт 31 бие засах газрыг байгуулсан. Сайншанд сумын Хамарын хийд, Ханбаянзүрх хайрхан, Хилэнцэт хөшөө, Цагаан хаалга, босоо тэнхлэгийн зам дагуу Айраг сумын автобусны буудал зэрэг 5 газар стандартын шаардлага хангасан ариун цэврийн байгууламж барихаар 150.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөг бүхий тендер зарлаж гүйцэтгэгчийг шалгаруулан гэрээ байгуулсан.</p> <p>Байгаль ээлтэй 3-н төрлийн эко 00-ийн үзэсгэлэнг гаргаж 200 гаруй хүнд мэдээлэл өгч, 280 ширхэг гарын авлага материал тараасан. Стандартын дагуу нийт 34 нийтийн бие засах газрыг шинээр байгуулсан. Сайшанд сумын “City toilet”-г ажиллуулахад шаардагдах 2.5 сая төгрөгийг орон нутгийн төсвөөс шийдвэрлэж хэвийн ажиллагааг хангасан.</p>
259	3.5.5. “Тохижилт - Сайншанд” ХТГ, “Замын-Үүд - НААУ” ОНӨХХК-иудын ажиллах орчин нөхцлийг сайжруулна.	2016-2020	ОНТ 300.0 ОНТ-250.0	“Тохижилт Сайншанд” ХТГ-ын конторын барилгын засварын гүйцэтгэл-100%	<p>Тохижилт-Сайншанд хот тохижилтын газрын техник хэрэгслийг шинэчлэх ажлын хүрээнд 79.0 сая төгрөгийн усалгааны авто машин 1, 80.0 сая төгрөгийн хог зөөврийн Кама авто машин 1, 20.0 сая төгрөгийн жижиг оврын авто машин 1, 33.0 сая төгрөгийн 5 тн авто машин 1, тус бүр нь 45.0 сая төгрөгийн чингэлэгтэй хог зөөврийн авто машин 2, 175.0 сая төгрөгийн авто машины грааш, 54.8 сая төгрөгийн нийтийн тээврийн авто машин 3, 10.0 сая төгрөгийн хог зөөврийн авто машины мотор 1, нийт 541.8 сая төгрөгийн санхүүжилтийг аймаг сумын орон нутгийн төсөв, орон нутгийн хөгжлийн сангийн санхүүжилт, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтаар шийдвэрлэсэн.</p> <p>Сайншанд сумын ЗДТГ-ын данс бүртгэлтэй цэцэрлэгийн зориулалттай</p>

						барилгыг "Тохижилт-Сайншанд" хот тохижилтын газарт шилжүүлэн өгч орон нутгийн төсвийн 69.5 сая засвар хийж ажиллах нөхцлийг сайжруулсан. Азийн хөгжлийн банкны тусламжаар хэрэгжиж буй "Өмнөговь, Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн G0204-MON" төслийн хүрээнд Замын-Үүд НААҮОНӨ ХХК-д хог хаягдал ачих 2 автомашин, 19 ширхэг хог ангилан ялгах хогийн бункер хүлээлгэн өгсөн. Тус байгууллагын ажлын байрыг 2019 онд шинэчлэн засварласан.
260		3.5.5. "Тохижилт - Сайншанд" ХТГ, "Замын-Үүд - НААҮ" ОНӨХХК-иудын ажиллах орчин нөхцлийг сайжруулна.	2016-2020	ОНТ 300.0 ОНТ-250.0	"Тохижилт Сайншанд" ХТГ-ын конторын барилгын засварын гүйцэтгэл-100%	Тохижилт-Сайншанд хот тохижилтын газрын техник хэрэгслийг шинэчлэх ажлын хүрээнд 79.0 сая төгрөгийн усалгааны авто машин 1, 80.0 сая төгрөгийн хог зөөврийн Кама авто машин 1, 20.0 сая төгрөгийн жижиг оврын авто машин 1, 33.0 сая төгрөгийн 5 тн авто машин 1, тус бүр нь 45.0 сая төгрөгийн чингэлэгтэй хог зөөврийн авто машин 2, 175.0 сая төгрөгийн авто машины грааш, 54.8 сая төгрөгийн нийтийн тээврийн авто машин 3, 10.0 сая төгрөгийн хог зөөврийн авто машины мотор 1, нийт 541.8 сая төгрөгийн санхүүжилтийг аймаг сумын орон нутгийн төсөв, орон нутгийн хөгжлийн сангийн санхүүжилт, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтаар шийдвэрлэсэн. Сайншанд сумын ЗДТГ-ын данс бүртгэлтэй цэцэрлэгийн зориулалттай барилгыг "Тохижилт-Сайншанд" хот тохижилтын газарт шилжүүлэн өгч орон нутгийн төсвийн 69.5 сая засвар хийж ажиллах нөхцлийг сайжруулсан. Азийн хөгжлийн банкны тусламжаар хэрэгжиж буй "Өмнөговь, Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн G0204-MON" төслийн хүрээнд Замын-Үүд НААҮОНӨ ХХК-д хог хаягдал ачих 2 автомашин, 19 ширхэг хог ангилан ялгах хогийн бункер хүлээлгэн өгсөн. Тус байгууллагын ажлын байрыг 2019 онд шинэчлэн засварласан.
АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ЧИГЛЭЛЭЭР						
Байгалийн үзэсгэлэнт, өвөрмөц тогтоц бүхий газар нутгийг түшиглэсэн түүхэн болон төрөлжсөн аялал жуулчлалын цогцолборыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, гадаадын хөрөнгө оруулалтаар байгуулахыг дэмжин жуулчлалын сонирхлыг татахуйц үйлчилгээний төрлийг хөгжүүлж, аймгийн эдийн засагт аялал жуулчлалын салбараас үзүүлэх үр ашгийг нэмэгдүүлнэ.						
261		3.6.1. Үндэсний зан заншил, уламжлал, түүх, соёл, унаган байгаль, нүүдэлчин ахуйг түшиглэсэн аялал жуулчлалыг эрчимтэй хөгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 6.0	30%	Говь нутгийн аж байдал, ахуйн соёлыг харуулсан "Угсаатны зүйн танхим"-ын 200 гаруй үзмэрийг шинээр дэглэх, үзүүлэгийн танхимуудыг шинэчлэн засварласан. "Чингис хааны вакс" галерейтэй хамтран "Хаадын хаад" нэртэй лааны тосон баримлын үзэсгэлэн, "Дорнын говийн соёл, түүх, уламжлал" үзэсгэлэнг Музей, сургалт, судалгааны төвд нээж иргэд хөдөлмөрчдөд хүргэсэн. Орон нутгийнхаа байгалийн гайхамшиг түүх соёлыг ирээдүй хойч үедээ танин мэдүүлэх түүгээрээ бахархах үзлийг төлөвшүүлэх, экологийн боловсролыг дээшлүүлэх зорилгоор "Сити тур" хот доторх аяллыг Сайншанд сумын ЕБС-ийн нийт 600 орчим багш, сурагчдыг, түүхэн дурсгалт газраар аялах, монгол ахуйн гэр барих аялалд Хөвсгөл сумын ЕБС-ын 70 гаруй сурагч, Шинэ Монгол сургуулийн 138 сурагч 8 багшийг тус тус хамруулсан. БОАЖЯ-аас "Хандлагаа өөрчилье" багц ажлын хүрээнд "Ногоон паспорт" аяны орон нутаг дахь нээлтийг Хамарын хийдэд зохион байгуулж ЕБС-ийн

	3.6. Аялал жуулчлалын үйлчилгээний чанарыг сайжруулж, жуулчдын сонирхлыг татсан аялалыг төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.				9-11 ангийн “Эко клуб”-ын 300 гаруй сурагчдыг оролцуулсан. Нүүдэлчдэд зориулсан Гэрэлт хөшөөг Иххэт суманд босгон, Аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/754 захирамжаар “Монгол гарвал” төслийн хүрээнд хийх “Хатны булгын нууц Мандхай хатны домог” нэвтрүүлгийн зураг авалтыг хийлгүүлсэн. Их нартын байгалийн нөөц газрын хамгаалалтын захиргаа "Номадик жонис" ХХК- тай хамтран ажиллах гэрээ байгуулан ажиллаж гадаадын 381 жуулчин хүлээн авч нүүдэлчин ахуй, унаган байгалийг танилцуулж аялуулсан. АИТХ-ын 2020 оны 13/09 тогтоолоор аймгийн аялал жуулчлалын мастер төлөвлөгөөг батлуулсан. Үндэсний зан заншил, уламжлалаа хүүхэд багачууд, залуучуудад таниулах, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэхийг дэмжих зорилгоор домогт Аргусан хуурчийн хөшөөг монгол гэрт хуурдаж байгаагаар дүрсэлсэн шинэ зууны талбай ашиглалтад орсон. Хатанбулаг сумын нутагт оршин байрлах хадны сүг зургийн үзэсгэлэн зохион байгуулагдсан. Дорноговийн сайн дурынхан төрийн бус байгууллагаас "Гайхамшигт бямба гараг" аяллыг зохион байгуулж нийт 11 удаагийн аялалд 300 орчим хүүхэд, залуучуудыг хамруулсан.
262	3.6.2. “Бүрдэнэ булаг”, “Хамарын хийд”, “Цагаан элс”, “Их суварга” зэрэг жуулчдын сонирхлыг татсан аяллын төрлүүд, чиглэлийг тогтоож, жуулчдад стандартын шаардлага хангасан үйлчилгээг бий болгох хувийн хэвшлийг дэмжинэ.	2017 - 2020	ОНТ	Мэдээллийн төвийн үйл ажиллагааны гүйцэтгэлээр	Аялал жуулчлалын бүс нутгуудыг түшиглэн жуулчдын сонирхолыг татах үзэмэр үйлчилгээг нэмэгдүүлэх зорилгоор соён гэгээрүүлэгч, говийн V ноён хутагт Данзанравжаагийн мэлмий гийсний 215 жилийн ойн хүрээнд Хамарын хийд, Ханбаянзүрх хайрхан, Зүүн баянгийн 3 замын уулзварт хутагтын 3 шүтээний нэг болох “Хилэнцийн хөшөө”-г байгуулсан. Хамарын хийдэд үйл ажиллагаа явуулж буй гэр буудлын үйлчилгээ эрхлэгч иргэдийн санал, хүсэлтийг дэмжиж, дахин төлөвлөлт хийж 600 метр цахилгааны шугам, 10 гэрэлтүүлэг суурилуулан, суурьшлын бүсэд 2, Ханбаянзүрх хайрханд 1 нийт 3 байршилд тус бүр 6 хүний хаалгатай бие засах газрыг 30,0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр барьж байгуулан иргэдэд үйлчлэх үйлчилгээг сайжруулсан. Хамарын хийдийн Шамбал өгсөх горооны явган хүний 98м замыг хавтангаар хучиж засварласан. Жуулчдад стандартын шаардлага хангасан үйлчилгээг бий болгох хувийн хэвшлийн санаачлагыг дэмжих ажлын хүрээнд 6 иргэнд 8,18 га газрыг дуудлага худалдааны зарчмаар эзэмшүүлсэн.
263	3.6.3. Мэдээллийн төв байгуулан, аймгийн аялал жуулчлалын цаглабар бусад мэдээллийг жуулчдад урьдчилан хүргэх, сурталчлах ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 250.0	Мэдээллийн төвийн барилгын гүйцэтгэлээр 100%	Музей сургалт, судалгааны төвийн байранд "Аялал жуулчлалын мэдээллийн төв"-ийг 16,0 сая төгрөгөөр байгуулж үйл ажиллагааг эхлүүлсэн. Орон нутгийн аялал жуулчлалын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг ААНБ, иргэд, түүхийн болон байгалийн дурсгалт газруудын зурагт хуудас видео танилцуулгыг Аялал жуулчлалын мэдээллийн төвийн www.dornogobitourism.mn сайт, аймгийн Аялал жуулчлалын холбоо /ГҮТББ/-ы цахим хуудсаар дамжуулан 30000 гаруй иргэнд мэдээлэл хүргэсэн. БОАЖЯ, Монголын аялал жуулчлалын холбооноос зохион байгуулдаг “Ай Ти Эм” олон улсын аялал жуулчлалын үзэсгэлэнд жил бүр оролцож орон нутгийн аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн үйлчилгээг олон нийтэд сурталчилсан. Мэдээллийн төвөөр дамжуулан орон нутгийн аялал жуулчлалын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг ААНБ, иргэд, түүхийн болон байгалийн дурсгалт газруудын зурагт хуудас видео танилцуулгыг Аялал жуулчлалын мэдээллийн төв

						,www.dornogobitourism.mn сайт, аймгийн Аялал жуулчлалын холбоо /ГҮТББ/ цахим хуудсаар дамжуулан олон нийтэд хүргэсэн. 2020 онд 21 аймгийн аялал жуулчлалын мэдээ facebook цахим хуудсанд аймгийн аялал жуулчлалын мэдээлэл, байршуулах хэрэгслийн судалгаа, видео танилцуулга, байгаль түүхийн нийт 15 гаруй мэдээллийн оруулан нийт 40 гаруй мянган хүнд хүргэсэн. Цахим мэдээллийн сан бүрдүүлэх үүднээс аймгийн хэмжээний аялал жуулчлалын үйлчилгээний газруудын зураг авалтыг эхлүүлж ажлын гүйцэтгэл 70 хувьтай байна.
264	3.6.4. “Хамарын хийд”, “Ханбаянзүрх” уулын чиглэлийн замын уулзварт аялал жуулчлалын “Гэгээнтэн цогцолбор” төвийг гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтаар байгуулахыг дэмжинэ.	2017 - 2020	3500.0	ОНТ	Бүтээн байгуулалтын ажлын хувь-100%	Байгаль орчин аялал жуулчлалын яам, Монголын аялал жуулчлалын холбооноос жил бүр зохион байгуулдаг “Ай Ти Эм” олон улсын аялал жуулчлалын үзэсгэлэнд оролцож аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаа болон аймгийн аялал жуулчлалыг сурталчлаж аялал жуулчлалын тур опреторуудтай хамтын ажиллагааны 110 гэрээг байгуулсан. 2020 онд 21 аймгийн аялал жуулчлалын мэдээ facebook цахим хуудсанд Дорноговь аймгийн аялал жуулчлалын мэдээлэл, байршуулах хэрэгслийн судалгаа, видео танилцуулга, байгаль түүхийн нийт 15 гаруй мэдээллийн оруулан нийт 40 гаруй мянган хүнд хүрсэн байна. 2020 онд цахим мэдээллийн сан бүрдүүлэх үүднээс аймгийн хэмжээний аялал жуулчлалын үйлчилгээний газруудын зураг авалтыг эхлүүлснээр зураг авалтын ажил 70 хувьтай явагдаж байна.
265	3.6.5. ОХУ-ын Буриад улстай хамтран “Итгэлт хамба”, “Хамарын хийд”, “Хан баян зүрх” уул чиглэлд амралтын аялал жуулчлал, “Байгаль нуур”, “Халзан Уул”, “Бүрдэнэбулаг” чиглэлд эмчилгээ, сувилгааны аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.	2017 - 2020		ОНТ ГХО ХХО	Үйлчилгээний чанар, нэр төрөл нэмэгдэнэ.	Соён гэгээрүүлэгч, говийн V ноён хутагт Данзанравжаагийн мэлмийн гийсний 215 жилийн ойн хүрээнд Хамарын хийд, Ханбаянзүрх хайрхан, Зүүнбаянгийн 3 замын уулзварт Хутагтын 3 шүтээний нэг болох Хилэнцийн хөшөөг 46.6 сая төгрөгийн хандивын хөрөнгөөр бүтээн байгуулсан. Хамарын хийдийн гол үзмэрийн нэг болох “Их соёмбот өвгөн суварга”-ын дээврийн засварын ажил хийгдсэн. Ханбаянзүрх хайрхан хүртэл 6.8 км хатуу хучилттай авто замыг ашиглалтад оруулсан. Аялал жуулчлалын бүс нутаг болох Хамарын хийдийн цогцолборт газарт шашин мөргөл, түүх соёлын дурсгалт газар үзэх зорилгоор 2016 онд дотоодын 76156, гадаадын 1589, 2017 онд дотоодын 64954, гадаадын 1760, 2018 онд дотоодын 63237, гадаадын 1513, 2019 онд дотоодын 70200, гадаадын 2182, 2020 онд Хамарын хийдийн бүс нутагт дотоодын 60904, гадаадын 91 жуулчин тус тус аялсан. Бүрдэнэ булаг улсын тусгай хамгаалалттай газар нутагт давхацсан тоогоор 960-981 орчим аялагч, эмчилгээ сувилгааны зорилгоор 510-525 иргэн үйлчлүүлсэн. Бүрдэнэ булаг бөөрний сувилал магадлан итгэмжлэгдсэн шалгалтанд амжилттай шалгуулсан . Байгаль орчинд ээлтэй эко аялал жуулчлалын хөгжүүлэх боломжтой Халзан-Уул рашаан сувиллын тохижилт, автомашины шинэчлэлд орон нутгийн төсвийн 100.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийн, сувилуулагч нарт үйлчлэх автомашин, барилгын засвар үйлчилгээг сайжруулсан.
266	3.6.6. Аймгийг	2017		УТ	Аялал	Аялал жуулчлалын гол төв болох Хамарын хийд, Ханбаянзүрх орчмын дэд

		сурталчлах үйл ажиллагааг БНХАУ-ын Эрээн, ОХУ-ын Улаан-Үд, Улаанбаатар хотуудад байрших аялал жуулчлалын мэдээллийн төв болон компаниудтай хамтран зохион байгуулна.	- 2020	ОНТ	жуулчлалын форум зохион байгуулна.	<p>бүтцийг сайжруулан, ая тухтай аялах боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор “Сайншанд-Хамарын хийд” чиглэлийн авто замын уулзвараас Ханбаянзүрх уул хүртэлх 6.85 км хатуу хучилттай авто замын ажлыг улсын төсвийн 4.1 сая төгрөгөөр хийж гүйцэтгэсэн. Байгаль орчинд ээлтэй эко аялал жуулчлалын хөгжүүлэх боломжтой Халзан-Уул рашаан сувиллын тохижилт, автомашины шинэчлэлд орон нутгийн төсвийн 100.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийн, сувилуулагч нарт үйлчлэх автомашин, барилгын засвар үйлчилгээг сайжруулсан. Эрдэнэ сумын нутагт байрлах “Бүрдэнэ булаг” бөөрний сувилалд 385 сувилуулагч, 546 амрагч хүлээн авсан бол 2020 онд тус сувилал нь батлагдсан 27 орон тоотой, 60 ортой, жилдээ 720 сувилуулагч хүлээн авах хүчин чадалтай, магадлан итгэмжлэгдсэн сувилал болсон.</p> <p>БНСУ-ын орон нутгийн албан хаагчдын хөгжлийн институтээс зохион байгуулсан “Аялал жуулчлалын бодлого, бүс нутгийн хөгжилд аялал жуулчлалын салбарын гүйцэтгэх үүрэг” сэдэвт туршлага судлах арга хэмжээнд Айраг, Өргөн, Замын-Үүд, Хатанбулаг сумдын удирдлагууд, БНХАУ-ын Бээжин хотод зохион байгуулсан Хятад, Монгол, Оросын “Цайны зам” олон улсын аялал жуулчлалын нэгдсэн холбооны нэгдсэн уулзалтад аймгийн БОАЖГ-ын дарга болон бодлогын мэргэжилтнүүд, Өвөр монголын өөртөө засах орны соёд, аялал жуулчлалын танхимаас зохион байгуулсан “Цайны зам” соёл, аялал жуулчлалын хөгжлийн чиг хандлага форум болон аялал жуулчлалын үзэсгэлэнд 3 албан тушаалтан тус тус хамрагдсан. 2020 онд ОХУ-ын Эрхүү хотын хамтын ажиллагааг улам өргөжүүлж дэд бүтэц бүтээн байгуулалт, соёл аялал жуулчлалын чиглэлээр санамж бичигт байгуулсан.</p>
267	3.7. БНХАУ-ын жуулчдыг орон нутагт 3-аас доошгүй өдөрт аялах нөхцлийг бүрдүүлж, бүс нутгийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.	3.7.1. Аялалын чиглэл, төрлүүдийг тогтоож, “Ханги”, “Замын-Үүд” хилийн боомтоор зорчих жуулчдын сонирхлыг татах төвүүдийг аялал өргөжүүлэх ажлыг зохион байгуулна.	2016-2020	УТ ОНТ	Хилийн аяллын маршрутын судалгаа хийгдсэн байна.	<p>Засгийн газрын 2018 оны 171 дүгээр тогтоолын 2 дугаар хавсралтаар Хил орчмын болон хил дамнасан аялал жуулчлалын чиглэл Замын-Үүд боомт /нүүдлийн соёл, чөлөөт бүс/, Ханги мандал боомт /Анчин отог аялал жуулчлалын цогцолбор, Өртөө замын түүхэн газар, говь, тал нутгийн байгалийн үзэмж, нүүдэлчдийн амьдрал, хилийн худалдаа/ гэсэн чиглэлийг баталсан. Хил орчмын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх ажлын хүрээнд Ханги хилийн боомтод өдөрт 2000 жуулчин хүлээн авах хүчин чадалтай гэр буудлыг “Аянчин отог” ХХК барьж ашиглалтад оруулсан. Жуулчны баазын ойролцоо хөдөөгийн 4 багт тус бүр 1 га газрыг нүүдэлчин мал аж ахуй, монгол ахуйг сурталчлах зорилгоор олгосон. Аялал жуулчлалын гол чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй зочид буудал, зоогийн газар, дэлгүүр, үсчин гоо сайхан, авто үйлчлэгээний зэрэг нийт 52 байгууллагын мэдээлэл, үйлчилгээний талбайн дотор гадна зураглалыг мэргэжлийн фото студитэй хамтран шинэчилж аймгийн аялал жуулчлалын мэдээллийн сайтад байршуулсан.</p> <p>Монгол Улс, ОХУ, БНХАУ-ын эдийн засгийн коридорын хүрээнд 2020 оны 10 сард 3 улсын байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайд нарын цахим хурал амжилттай зохион байгуулагдаж, хамтын ажиллагааны гэрээнд гарын үсэг зурсан. Цаашид 3 улсын цайны замыг дагасан аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх тал дээр</p>

					анхаарч ажиллахаа илэрхийлсэн. Ханги, Замын-Үүд чиглэлийн хилийн аялал жуулчлалыг эрчимтэй хөгжүүлж, зорчих жуулчдын тоог нэмэгдүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах үйл ажиллагаа нь дэлхийн хэмжээний цар тахлын улмаас тодорхойгүй хугацаагаар хойшлогдсон.
268	3.7.2. Аялал жуулчлалын гол чиглэлийн дагуу байгальд ээлтэй зогсоол, үйлчилгээний төвүүдийг олон улсын стандартад нийцүүлэн барих хувийн хэвшлийн санал, санаачилгыг дэмжинэ.	2016-2020	УТ ОНТ	Үйлчилгээний чанар, төрөл нэмэгдсэн байна.	Аялал жуулчлалын гол чиглэлийн дагуу А, В, С ангиллын байгальд ээлтэй зогсоол, үйлчилгээний төвийн байгуулах зураг төсөв батлагдсан. Айраг, Даланжаргалан, Сайншанд, Өргөн, Эрдэнэ сумдад улсын чанартай автозам дагуу нийт 14 байршилд ШТС, авто засвар, худалдаа үйлчилгээний төвийн барих зориулалтаар 46,3 га талбайг олгосноос Айраг суманд 50 хүн хүлээн авах чадалтай "Бабу" зоогийн газар, Сайншанд суманд "Сод монгол" ХХК зоогийн газар, хүнсний дэлгүүртэй үйлчилгээний төв, Даланжаргалан суманд "Болор 2" нэртэй цайны газар, буудал, авто зогсоол бүхий газар ажиллаж, Сайншанд суманд НИК ХХК-ийн харьяа Нефть хангамжийн салбарын ШТС-ын барилга, Замын-Үүд суманд "Инженеринг-Ойл" ХХК-ийн ШТС-ийн барилгууд шинээр баригдаж ашиглалтад орсон. 2020 онд Сайншанд сумын 2-р баг, Замын-үүд сумын 3-р багт аялал жуулчлалын жуулчны баазын зориулалтын газарт байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээг хийлгэсэн.
269	3.7.3. "Хамарын хийд", "Ханбаянзүрх" уул чиглэлийн бүс нутгийн аялал жуулчлалыг эрчимтэй хөгжүүлнэ..	2016-2020	УТ ОНТ	Бүс нутгийн аяллыг сурталчлах ажлыг өргөн цар хүрээтэй зохион байгуулна.	Сайншанд сумын Засаг даргын 2018 оны А/127 дугаар захирамжаар Хамарын хийдийн суурьшлын бүсэд гэр буудлын үйлчилгээ эрхлэгч иргэдийн үйлчилгээ, орчин нөхцөлөө сайжруулахыг хүссэн санаачлагыг дэмжиж, нэгдсэн зохион байгуулалтад оруулж, дахин төлөвлөх ажлыг хийх чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулж, гэр буудлын үйлчилгээ эрхлэгч иргэдийн гэр буудлын байршлыг хөдөлгөн дахин зохион байгуулалт хийж, шинээр 600 метр цахилгааны шугам, 10 гэрэлтүүлгийн шонг суурилуулж, ашиглалтад оруулж, хуучин байрлалаас шилжин нүүхтэй холбоотой том оврын авто машин, техникээр иргэдэд дэмжлэг үзүүлсэн. Хамарын хийдийн суурьшлын бүсэд 2, Хан Баянзүрх хайрханы орчимд 1 стандартад нийцсэн бие засах байгууламжийг ашиглалтад оруулж, Хамарын хийд орчмын аялал жуулчлалын бүс нутагт жилд дунджаар 60000 дотоодын жуулчин, 2500 гадаадын жуулчин ирж үйлчлүүлсэн.
270	3.7.4. Замын-Үүд суманд аялал жуулчлалын цогцолбор байгуулахыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн бодлогоор дэмжинэ.	2016-2020	ОНТ	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100%	Замын-Үүд сумын шинэ суурьшлын бүс буюу 42 га газрын төлөвлөгөөнд аялал жуулчлалын коридор буюу худалдаа үйлчилгээ, уламжлалт зан заншлыг илтгэсэн гудамж байгуулахаар төлөвлөлтөд тусгасан. Монгол Улсын Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй "Гаалийн шинэчлэл"-ийн хүрээнд Монгол Улсын Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй "Гаалийн шинэчлэл"-ийн хүрээнд Замын-Үүд боомтыг олон улсын жишигт нийцүүлэн шинээр барих, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх төслийн бүтээн байгуулалтын ажил 2019 оны 10 дугаар сараас эхэлсэн. Төслийг БНХАУ-ын 201 сая юань (75 тэрбум төгрөг)-ийн буцалтгүй тусламжаар санхүүжүүлж, зорчигч тээврийн 30, ачаа тээврийн 28 барилга, дэд бүтэц, ногоон байгууламж баригдана. Боомтын барилга угсралтын ажил 2020 оны 10 дугаар сард дуусахаар төлөвлөгдсөн боловч Ковид-19 халдварт өвчинтэй холбоотойгоор төслийн үйл ажиллагаа удаашралтай

						байна. Боомтын шинэчлэлээр нийт талбай 8 дахин, өдөрт нэвтрэх зорчигчийн тоо 4 дахин, том оврын ачаа тээврийн хэрэгслийн тоо 3 дахин, суудлын тээврийн хэрэгслийн тоо 7 дахин нэмэгдэж зорчигч, тээврийн хэрэгсэл хилийн боомтоор түргэн шуурхай нэвтрэн, ая тухтай үйлчлүүлэх боломж бүрдэж Монгол Улсын гадаад худалдаа, эдийн засаг, аялал жуулчлалд томоохон нөлөө үзүүлнэ. Нийслэлийн зураг төслийн хүрээлэнд хийгдэж буй Замын-Үүд сумын шинэ суурьшлийн бүс буюу 42 га газрын төлөвлөгөөнд аялал жуулчлалын коридор буюу худалдаа үйлчилгээ, уламжлалт зан заншлыг илтгэсэн гудамжыг байгуулахаар төлөвлөлтөд тусгуулсан.
ДӨРӨВ. ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО						
ТОГТВОРТОЙ, ХАРИУЦЛАГАТАЙ, ТӨРИЙН АЛБЫГ ТӨЛӨВШҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР						
Бүх шатны төрийн байгууллагын удирдлагын манлайллыг дээшлүүлж, иргэдийн оролцоо, хариуцлагатай засаглалыг бүрдүүлэн төрийн бодлогын залгамж чанар, салбар хоорондын уялдааг сайжруулж, тогтвортойхөгжлийн хангана.						
271	4.1. Төрийн байгууллагын удирдах албан тушаалтныг сонгон чиг үүрэгтээ шалгаруулах үйл тохирсон бүтцийг тогтоон сонгон шалгаруулалтыг ил тод явуулж, салбар хоорондын уялдааг хангасан хамтын манлайллыг дээшлүүлнэ.	4.1.1. Төрийн албаны мэргэшлийн шалгалт, төрийн байгууллагуудын удирдах албан тушаалтныг сонгон шалгаруулах үйл ажиллагаанд сонирхсон иргэд, иргэний нийгмийн байгууллагыг оролцуулах боломжийг ханган хууль тогтоомжийн дагуу шударга, ил тод зохион байгуулна.	2016-2020	УТ ОНТ	Сонгон шалгаруулалтыг 100% ил тод явуулна	Төрийн албанд анх орох болон удирдах албан хаагчдын шалгалтыг жил бүр холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд зохион байгуулан ажиллав. Тусгай шалгалт буюу албан тушаалын шалгалтыг 3 удаа , төрийн үйлчилгээний байгууллагын төсвийн шууд захирагчийн сонгон шалгаруулалтыг 2 удаа зохион байгуулж, 49 ажлын байр зарлагдсанаас 27 ажлын байрыг хуулийн дагуу нөхөж ажиллав. Төрийн албаны тухай хууль шинэчлэн гарсантай холбогдуулан 2019 оноос шалгалтын журам, зохион байгуулалт өөрчлөгдсөн. 2020 оны 2,10 дугаар сард зохион байгуулах зарыг иргэдэд хүргэж, аймгийн хэмжээнд 368 иргэн шалгалт өгөхөөр бүртгүүлсэн. Ерөнхий шалгалт зохион байгуулах хугацаа, шалгалт өгөх иргэдэд зөвлөгөө өгөх ажлыг зохион байгуулж 286 иргэнийг хамруулсан. Мөн орон нутгийн 2 телевизээр олон нийтэд шалгалтын талаарх мэдээллийг түгээж ажилласан. Шалгалтыг Төрийн албаны зөвлөлөөс тогтоосон хугацааны дагуу зохион байгуулж, бүртгүүлсэн 368 иргэнээс 290 иргэн буюу 78,8 % нь шалгалт өгч, 118 хүн буюу 40,6% нь шалгалтад тэнцсэн. Ерөнхий шалгалтын үйл ажиллагааг ил тод нээлттэй байлгах зорилгоор шалгалтын үйл явцыг аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын хүлээлгийн заалны дэлгэцээр дамжуулан иргэдийг танилцах боломжийг бүрдүүлж ажилласан.
272	хангасан хамтын манлайллыг дээшлүүлнэ.	4.1.2. Аймаг, сумын Засаг даргын Тамгын газар, агентлаг, төсөвт байгууллагуудыг чиг үүрэгтээ тохирсон, үйл ажиллагааны давхардалгүй, хамтын манлайллыг хэрэгжүүлэгч бүтэцтэй	2016-2020	УТ ОНТ	Бүх нэгжийн 100 хувьд бүтцийг төлөвшүүлэх	Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 09 дүгээр тогтоолын дагуу аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/03 дугаар захирамжаар аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын бүтцийг 3 удирдлага, 6 хэлтэс, цэргийн штаб, санхүүгийн 2 ажилтантай байхаар бүтэц, орон тоог баталсан. Аймгийн Засаг даргын 2016 оны А/617 дугаар захирамжаар Хатанбулаг сумын Засаг даргын Тамгын газарт “Ханги суурьшлын бүсийн тасаг” байгуулан, сумын ЗДТГ-ын мэргэжилтнүүдийн ажлын байрны ачааллыг харгалзан Хууль зүй, дотоод ажил хариуцсан мэргэжилтний ажлын чиг үүргээс Дотоод ажил, архив, бичиг хэргийн асуудал хариуцах албан тушаалыг салгасан.

		болгоно.			<p>Засгийн газрын 2016 оны 09 дүгээр тогтоолоор баталсан аймгийн Засаг даргын эрхлэх асуудлын хүрээний агентлагуудаас 8 агентлагийн бүтэц, орон тоо, чиг үүргийг Засаг даргын захирамжаар, босоо удирдлагатай 16 агентлагийн бүтэц, орон тоо, чиг үүргийг харьяалах дээд шатны байгууллагаас шинэчилсэн.</p> <p>Төрийн албаны зөвлөлийн 2019 оны 03 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Албан тушаалын тодорхойлолт боловсруулах нийтлэг журам”-ын дагуу нутгийн захиргааны болон төрийн захиргааны байгууллагууд албан хаагчдын ажлын байрны шинжилгээг асуулгын аргаар хийж, нутгийн захиргааны 15 байгууллагын 157 албан тушаалд хамаарах 131 албан тушаалын тодорхойлолтыг боловсруулан Төрийн албаны зөвлөлийн хурлаар хэлэлцүүлэн батлуулсан.</p> <p>Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын 2018 оны А/174 дүгээр тушаалаар аймгийн Мал эмнэлгийн газар нь 46 хүний орон тоотой батлагдан, сумдын мал эмнэлгийн тасагт улсын байцаагч 10, тархвар зүйч 5, мал эмнэлгийн газарт 11 эмч, 3 мэргэжилтэн, 5 ажилтан, нийт 34 албан хаагч, аймгийн Засаг даргын 2020 оны А/02 дугаар захирамжаар Төрийн албаны салбар зөвлөлийн нарийн бичгийн даргын орон тоо, сайншанд суманд 100 хүний багтаамжтай шинэ спорт цогцолбор ашиглалтад орсонтой холбогдуулан, Биеийн тамир, спортын газрын бүтэц орон тоог 18 хүнээр тус тус нэмэгдүүлэн ажилласан.</p>
273		4.1.3. Аймаг, сумдын ИТХ, Засаг дарга түүний Тамгын газрын үйл ажиллагааны уялдааг ханган, мэдээллээ олон нийтэд ил тод, нээлттэй тайлагнаж байх зохион байгуулалтын арга хэмжээг хамтран хэрэгжүүлнэ.	2016-2020	УТ ОНТ	<p>Журмыг бүрэн хэрэгжүүлж ажиллана.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/183 дугаар захирамжийн дагуу улиралд 2 удаа, шаардлагатай тохиолдолд сар бүр агентлаг, сумдын Засаг дарга нарыг хамруулан хурал, зөвлөгөөн зохион байгуулан, үүрэг чиглэл өгч, аймгийн Засаг даргаас 2017-2020 онд теле холбооны төхөөрөмжөөр нийт 32 удаагийн хурал зохион байгуулж, сумдын Засаг дарга, түүний Тамгын газар, төсөвт байгууллагын дарга, эрхлэгч нарт үүрэг чиглэл өгч, мэдээ мэдээлэл солилцсон.</p> <p>2016-2020 оны хугацаанд аймгийн Засаг даргаас 123, сумдын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг дарга нараас 63 асуудлыг аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал болон Тэргүүлэгчдийн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн шийдвэрлүүлсэн.</p> <p>Тайлант хугацаанд аймгийн Засаг даргаас нийт А захирамж 3282, Б захирамж 199, Засаг даргын Тамгын газрын даргын А тушаал 648, Б тушаал 286 тус тус батлагдан гарсныг аймгийн цахим сайтад байршуулан иргэдэд үйл ажиллагаагаа ил тод тайлагнаж, мэдээлэл авах боломжоор ханган ажилласан. Энэхүү арга хэмжээний хүрээнд нийт 14 сумын ЗДТГ-аас тус бүрийн цахим хуудсаараа дамжуулан давхардсан тоогоор нийт 25500 гаруй иргэнд 2050 орчим мэдээ мэдээллийг хүргэн, шийдвэр гаргах үйл явцад иргэн, иргэний нийгмийн байгууллагын 195 төлөөллийг оролцуулж ажилласан.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/09 дүгээр захирамжаар батлагдсан мэдээ мэдээлэл хүлээн авах журмын дагуу сумдын Засаг даргын Тамгын газраас 7 хоног бүр, ЗДТГ-ын нэгжүүдээс сар бүр цаг үеийн мэдээ, мэдээллийг авч, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны уялдаа холбоог ханган ажилласан.</p>

274		4.1.4. Сумдын төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг сайжруулан, “Аймгийн тэргүүний сум” шалгаруулах болзлыг шинээр батлан загвар сумдыг бий болгоно.	2017-2020	УТ ОНТ	Хэрэгжүүлэн ажиллана.	<p>Аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/79 дүгээр захирамжаар “Тэргүүний сум”-шалгаруулах журмыг батлан үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгон ажиллав. 2018 онд 10 сум материал ирүүлснээс тухайн ондоо шинэлэг ажил зохион байгуулж, сумын ард иргэдийнхээ ая тухтай амьдрах нөхцөл бололцоог бий болгон, ажлын байрыг шинээр нэмэгдүүлэн, хүн амын өсөлт хөгжилт, бүтээн байгуулалтыг бий болгосон ажлуудыг нь үнэлэн, аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/80 дугаар захирамжаар Замын-Үүд сум, Сайншанд, Хатанбулаг, Өргөн сумдыг, 2019 онд 12 сум материал ирүүлснээс журмын дагуу шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшин, хэрэгжүүлсэн арга хэмжээнд үнэлгээ өгч, Засаг даргын Зөвлөлийн хурлаар хэлэлцүүлэн, Засаг даргын 2020 оны А/175 дугаар захирамжаар Сайншанд, Замын-Үүд, Даланжаргалан, Өргөн, Мандах, Хөвсгөл сумдыг шалгаруулсан.</p> <p>Монгол улсын төвийн бүсийн шилдэг сумаар Замын-Үүд сум шалгарсан амжилтыг үзүүлсэн.</p>
275	4.2. Төрийн үйлчилгээнд мэдээллийн технологийг нэвтрүүлэн иргэдийг нээлттэй, шуурхай, хүртээмжтэй үйлчилгээ, мэдээллээр хангаж, өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэх хугацааг бууруулна.	4.2.1. Аймаг, сумын Засаг дарга, түүний Тамгын газрын үйл ажиллагаа, шийдвэр гаргах үйл явцад иргэд, иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөллийг оролцуулах боломжийг бүрдүүлнэ.	2017-2020	УТ ОНТ	Журмыг хэрэгжүүлэн ажиллана.	<p>“Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд иргэд, иргэний нийгмийн оролцоог дээшлүүлэх журам”-ыг аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/323 дугаар захирамжаар батлан, хэрэгжилтэд хяналт тавин ажиллав. Дээрх захирамжийн дагуу 14 сум “Сумын Засаг дарга, түүний Тамгын газрын шийдвэр гаргах үйл явцад иргэд, иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоог хангах журам”-ыг батлан мөрдлөг болгон, захиргааны хэм хэмжээ тогтоосон шийдвэр боловсруулахад Захиргааны ерөнхий хуульд заасны дагуу сонсох ажиллагаа явуулж, орон нутгийн иргэдийн саналыг тусган иргэдийн оролцоог хангах ажлыг тогтмол хийж хэвшсэн бөгөөд 2019 онд захиргааны хэм хэмжээ тогтоосон 5 актыг боловсруулан, аймгийн ИТХ-ыг 10/29, 10/30, 11/01, 11/02, 11/03 тогтоолуудаар батлуулсан.</p> <p>Хатанбулаг суманд үйл ажиллагаа явуулж буй Мон Лаа ХХК-ийн төмрийн хүдрийн тээвэрлэлтийн замын чиглэлийг зөвшөөрөх асуудлаар Халив, Агаруут багийн иргэд, “Нутаг амь”, “Ногоон хоолой” ТББ, компанийн төлөөлөл 30 хүнийг оролцуулан 3 удаа уулзалт зохион байгуулж, шийдвэр гаргасан. “Тавантолгой-Ханги мандал” чиглэлийн авто замын трансг гүйцэтгэгч компани нутгийн гүнээр явуулахаар санал оруулсныг Агаруут, Сулинхээр, Халив багийн иргэдийн хурлаар хэлэлцүүлж, зөвшөөрөөгүй тул сумын төвийн хойд талаар явуулахаар авто замын эдэлбэр газрыг олгосон.</p> <p>ОНХС-ийн хөрөнгөөр тухайн онд хэрэгжүүлэх төсөл арга хэмжээний жагсаалтыг эрэмбэлэх ажилд 2019 онд 7200 иргэн, 2020 онд ОНХС-ийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх хөрөнгө оруулалт, хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний хэлэлцүүлэгт 65 багийн 6450 иргэдийг тус тус хамруулж, 21 ажлын жагсаалтыг хэлэлцүүлэн, саналыг эрэмбэлж, 7,1 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг зарцуулсан.</p>
276		4.2.2. Шаардлагатай агентлаг, байгууллагуудад “Нэг цэгийн үйлчилгээ”-ний	2017-2020	УТ ОНТ	Шаардлагат ай агентлаг, байгууллагуудын 100	<p>Төрийн үйлчилгээг хүнд суртал, чирэгдэлгүй болгож иргэдэд ойртуулах зорилгоор 2016-2020 онд “Соёмбо” цогцолборыг төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв болгон Улсын бүртгэлийн хэлтэс, Хөдөлмөр халамж үйлчилгээний газар, Архивын тасаг, Иргэний танхим, Төрийн банк, Капитал банк, “Соёмбо” номын сан зэргийг</p>

		<p>төвүүдийг байгуулж, үйл ажиллагааг нь ил тод болгоно.</p>		<p>хувьд</p>	<p>байгуулж жил бүр дунджаар давхардсан тоогоор 40000 гаруй иргэдэд төрийн үйлчилгээ үзүүлсэн. Шинээр гэр бүл болж байгаа залуу хосуудын гэрлэх ёслолыг зохион байгуулах өргөө, төрийн бус байгууллагууд болох аймгийн Ахмадын хороо, Залуучуудын холбоо, Олон Улсын төсөл хөтөлбөрийн байгууллагууд ажилласнаар шаардлагатай нийт агентлаг, байгууллагууд нь нэг цэгийн үйлчилгээнд шат дараалан шилжиж, төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж дээшилсэн.</p> <p>Хөдөлмөр халамж үйлчилгээний газрыг 2017 оны 12 дугаар сард аймгийн Иргэдийн хөгжлийн нэгдсэн төвийн шинэ байранд орсонтой холбогдуулан тус төвд иргэдэд үйлчлэх “Нэг цэгийн үйлчилгээ” шинээр байгуулан халамжийн олголт, хүнсний эрхийн бичиг олгох, ажилд зуучлах, хөдөлмөрийн зах зээлийн зуучлал, өрхийн мэдээллийн сан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, олон нийт зэрэг нийт 9 төрлийн үйлчилгээг жилдээ 10 мянга гаруй иргэнд үзүүлсэн. Иргэдэд өдөр тутмын үйлчилгээ үзүүлдэг 8 агентлаг, байгууллага “Нэг цэгийн үйлчилгээ”-нд шилжсэнээр төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж дээшилсэн.</p> <p>Дорноговь аймгийн албан ёсны /dornogovi.gov.mn/ цахим хуудаст 19 төрлийн үйлчилгээ авахад бүрдүүлэх материал, үнэ, бусад шаардагдах баримт бичиг зэрэг мэдээллийг байршуулж, иргэд төрийн үйлчилгээг чирэгдэлгүй авах боломжоор хангасан. Нийгмийн халамжийн чиглэлээр 95953584 утсаар 2300 иргэнд, Хөдөлмөр, эрхлэлтийн чиглэлээр 95953581 утсаар 1890 иргэнд мэдээ, мэдээлэл өгч, өргөдөл гомдлыг хүлээн авч хариулт өгч ажилласан. Нэг цэгийн үйлчилгээгээр үйлчлүүлсэн иргэдийн тоо өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 6.9%-иар өссөн бол Улсын бүртгэлийн хэлтсийн Нэг цэгээр үйлчлүүлэгчдийн тоо 3.4%, Сайншанд сумын Нэг цэгээр үйлчлүүлсэн иргэдийн тоо 3%-иар тус тус өссөн.</p>
<p>277</p>		<p>4.2.3. Төрийн зарим чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодоор гүйцэтгүүлэх бодлого хэрэгжүүлнэ.</p>	<p>2016-2020</p>	<p>УТ ОНТ</p>	<p>Үйл ажиллагааны хүрээг өргөтгөнө.</p> <p>Төрийн үйлчилгээний чанар хүртээмжийн талаарх хэрэглэгчийн үнэлгээ хийлгэхээр “Мөнх Арвижин Мандах” НҮТББ-тай 2018 онд гэрээ байгуулан, үнэлгээний ажлыг хийж гүйцэтгүүлсэн. Гэрээний дагуу Улаанбадрах, Хатанбулаг, Хөвсгөл, Сайншанд, Өргөн, Эрдэнэ, Замын-Үүд сумдын насанд хүрсэн иргэдийн 1.7 хувь буюу 1050 хүнээс түүвэр судалгаа авч, боловсруулалт хийн үр дүнг захиалагчид тайлагнасан. Судалгааны дүгнэлтэд үндэслэн, аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/330 дугаар захирамжаар зөвлөмжийн дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулан агентлаг, сумдын ЗДТГ-т хүргүүлэн, хэрэгжилтийг тооцон ажиллав. Уг судалгааны ажилд 5.9 сая төгрөгийг аймгийн ЗДТГ-ын нэмэлт санхүүжилтийн нөөц хөрөнгөөс гарган зарцуулсан. Аймгийн ЗДТГ-ын Санхүү, төрийн сангийн хэлтэс, Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын хөгжлийн газар, “Дорнын манлайлагч залуус” НҮТББ-тай хамтран Сайншанд сумын Ерөнхий боловсролын сургуулиудын 11 дүгээр ангийн 189 сурагчдад “Өсвөр үеийнхэнд санхүүгийн суурь мэдлэг олгох” сургалтыг зохион байгуулж, 550.0 мянган төгрөг зарцуулсан.</p> <p>“Итгэл сэтгэл, хандлага” ТББ-тай хамтран ажиллах гэрээ байгуулан “Хамгаалах байр”-аар үйлчлүүлсэн 5 иргэнд сэтгэл зүйн зөвлөгөөг өгч ажиллав. “Дэлхийн зөн” ОУ-ын байгууллагатай хамтран авлига ашиг сонирхлын зөрчил,</p>

					<p>хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн сургагч багш бэлтгэх говийн бүсийн сургалтыг зохион байгуулж, орон нутгийн 5 сургагч багшийг бэлтгэсэн.</p> <p>Монгол улсын Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй “Цахим засаглал үндэсний хөтөлбөр”-ийн хүрээнд Эмпасофт компаний санаачилгаар Олон улсын Эмэгтэйчүүдийн худалдаа аж үйлдвэрийн холбооны Монгол дахь салбартай хамтран “Цахим шилжилтийг хүн бүрт” INSPIRE 2020 төслийг Дорноговь аймагт 2 өдөр зохион байгуулж орон нутгийн иргэд, өсвөр үеийнхэн, төрийн албан хаагч болон хувиараа бизнес эрхлэгчид, нийт 1050 хүнийг хамруулсан.</p> <p>Цахим хэрэглээг илүү ойртуулах, ач холбогдлыг нь ойлгуулах, тэднийг чадавхжуулах, цахим орчинг ашиглан өдөр тутмын ажил, амьдралаа илүү амар хялбар аргаар шийдэх боломжийг таниулах, хүний хөгжлийг дэмжих ухаалаг төхөөрөмжийг ашиглан орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран цахим хэлбэрээр бүхий л төрийн байгууллага, хувийн хэвшлийн үйлчилгээг хүргэх, цахим орчноор дамжуулан иргэдэд үнэн зөв мэдээлэл олгох, өсвөр үеийнхэнд цахим орчин дахь аюулгүй байдал, зохистой хэрэглээг сургах, үүгээр дамжуулан мэргэжил сонголтод нөлөөлөх, эмэгтэй бизнес эрхлэгчдэд салбартаа цахим хэрэглээг ашиглах боломжийг таниулан Сайншанд, Замын Үүд суманд Гэрэгэ-Киоскийн үйлчилгээг бүрэн үзүүлж эхэлсэн.</p>
278	4.2.4. Зарим сумдын Засаг даргын Тамгын газарт “Нэг цонхны үйлчилгээ”-ний төвүүдийг байгуулж ажиллуулна.	2016-2020	УТ ОНТ	Үйл ажиллагааг тогтмолжуулж, үр дүнг дээшлүүлнэ.	<p>Хөвсгөл, Өргөн, Сайхандулаан, Эрдэнэ, Айраг, Замын-Үүд, Улаанбадрах, Хатанбулаг суманд 2016-2019 онуудад нийт 8 “Нэг цонхны үйлчилгээ”-г шинээр нэвтрүүлснээр, 14 сум “Нэг цонхны үйлчилгээ”-тэй болж, иргэний бүртгэл, газрын харилцаа, байгаль орчин, татвар, хөдөлмөр, халамж, жижиг дунд үйлдвэрлэл зэрэг 6-8 төрлийн үйлчилгээг иргэдэд нэг дороос үзүүлдэг болсон. Төрийн үйлчилгээг иргэдэд хүнд сурталгүй, хөнгөн шуурхай хүргэх боломжийг 14 суманд 100% бүрдүүлснээр үйлчилгээний чанар, хүртээмж дээшилж, сумдын “Нэг цонхны үйлчилгээ”-гээр үйлчлүүлсэн иргэд 2016 онтой харьцуулахад 16-20%-иар өссөн.</p>
279	4.2.5. Төрийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг олон нийтэд үнэн бодитоор шуурхай хүргэх ажлыг төв, орон нутгийн хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулна.	2017-2020	ОНТ	Хамтран ажиллах гэрээ байгуулагдсан байна.	<p>Орон нутгийн бодлого шийдвэр, үйл ажиллагааны мэдээллийг АЗДТГ-ын албан ёсны www.dornogovi.gov.mn сайт, www.dornogovipost.mn, www.montsame.mn, www.dtime.mn, www.zasgiinmedee.mn, www.breakingnews.mn, www.zindaa.mn мэдээллийн сайтууд болон олон нийтийн фэйсбүүк хуудсуудаар, орон нутгийн DSB, DTV, ZATV телевиз, HDMongol, TB5, TB9, EAGLE, MYONPT-ийн орон нутаг дахь сэтгүүлчдээр, Өдөр тутмын Монголын мэдээ, Засгийн газрын мэдээ, Өглөөний сонин зэрэг хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай нийт 106,5 сая төгрөгийн гэрээтэй хамтран ажиллаж, төрийн мэдээллийг цаг тухай бүр иргэдэд түгээлгэсэн. 2016-2020 онуудад аймгийн Засаг даргаас нийт А захирамж 3282, Б захирамж 199, Засаг даргын Тамгын газрын даргын А тушаал 648, Б тушаал 286 тус тус батлагдан гарсныг цахим сайтад байршуулан иргэдэд үйл ажиллагаагаа ил тод тайлагнаж, мэдээлэл авах боломжоор хангасан. Энэхүү арга хэмжээний хүрээнд нийт 14 сумын ЗДТГ-аас тус бүрийн цахим хуудсаараа дамжуулан давхардсан</p>

280		<p>4.2.6. Аймаг, сумын Засаг даргын Тамгын газар, агентлагуудын цахим хаягийн мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийж, 2017-мэдээллийг шинэчлэн байршуулах үйл явцыг тогтмолжуулан, бүх төрлийн мэдээллийн хэрэгслийг өргөнөөр ашигладаг болгоно.</p>	2017-2020	ОНТ	Хамрагдвал зохих байгууллагын 80 хувь	<p>тоогоор нийт 25500 гаруй иргэнд 2050 орчим мэдээ мэдээллийг хүргэсэн.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын даргын баталсан “Төрийн байгууллагуудын цахим хуудасны ил тод байдалд хяналт шинжилгээ хийх ажлын удирдамж”-ийн хүрээнд аймгийн Засаг даргын эрхлэх хүрээний 26 агентлаг, 14 сумын Засаг даргын Тамгын газар, 82 төсвийн байгууллага, нийт 122 байгууллагын цахим сангийн ил тод байдлын ашиглалтад хяналт-шинжилгээ хийн, зөрчил дутагдлыг арилгуулах талаар зөвлөмж чиглэл өгч, хяналт тавин ажилласан. Эдгээр байгууллагаас албан ёсны цахим хуудсаар 18, албан бус page хуудсаар 50, Facebook хаягаар 52, групп хэлбэрээр 2 байгууллага холбогдох ажил үйлчилгээ, зохион байгуулсан арга хэмжээг олон нийтэд хүргэсэн.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын www.dornogovi.gov.mn цахим сайтыг 2019 оны 06 дугаар сараас "Ухаалаг засаглал" ТББ-аар шинэчлэн засварлуулж, тус сайтад аймгийн Засаг даргын харьяа 28 агентлаг, 14 сумын дэд сайтыг бий болгож, иргэд тухайн байгууллага, сумын танилцуулга, цаг үеийн мэдээллийг авах боломжийг бүрдүүллээ. Өнөөдрийн байдлаар 26 байгууллага, 14 сум мэдээллээ байршуулан тогтмол баяжуулт хийсэн.</p> <p>Орон нутгийн бодлого шийдвэр, үйл ажиллагааны мэдээллийг АЗДТГ-ын албан ёсны www.dornogovi.gov.mn сайт, www.dornogovipost.mn, www.montsame.mn, www.dtime.mn, www.zasgiimedee.mn, www.dardas.mn, www.breakingnews.mn, www.zindaa.mn мэдээллийн сайтууд болон олон нийтийн фэйсбүүк хуудсуудаар, орон нутгийн DSB, DTV, ZATV телевиз, HDMongol, TB5, TB9, EAGLE, МҮОНРТ-ийн орон нутаг дахь сэтгүүлчдээр, Өдөр тутмын Монголын мэдээ, Засгийн газрын мэдээ, Өглөөний сонин зэрэг хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай хамтран ажиллахын зэрэгцээ 14 сумын ЗДТГ-аас цахим хуудсаараа дамжуулан, давхардсан тоогоор нийт 25500 гаруй иргэнд 2050 орчим мэдээ мэдээллийг хүргэн, шийдвэр гаргах үйл явцад иргэн, иргэний нийгмийн байгууллагын 200 төлөөллийг оролцуулсан.</p>
281		<p>4.2.7. “Цахим газар”, “Ухаалаг хөтөч” төсөл хэрэгжүүлж, газрын харилцаа, хот байгуулалтын мэдээллийг иргэдэд түгээнэ.</p>	2017-2020	ОНТ	Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд санал өгсөн иргэдийн тооны өсөлт, хувь-60	<p>Газрын кадастрын мэдээллийн санг Лэнд менежер програм хангамжид холбон, өдөр тутмын үйл ажиллагаанд ашиглаж, иргэд, олон нийтэд зориулсан www.egazar.gov.mn цахим хуудастай холбогдсон бөгөөд газрын даамалд өгсөн өргөдөл, хүсэлтийн шийдвэрлэлтэд хяналт тавих, өмчилж, эзэмшиж, ашиглаж байгаа газрын зурган болон улсын бүртгэлийн талаарх мэдээллийг иргэд олон нийт авах боломжтой болж, тус цахим хаягаар давхардсан тоогоор 53000 иргэн үйлчлүүлж мэдээлэл авсан. Аймгийн хэмжээнд нийт 32263 иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эзэмшил, ашиглалт, өмчлөлийн газрыг тус програм хангамжид бүртгэн оруулсан. Газрын биржийн цахим систем /www.mle.mn/-ээр дамжуулан аймгийн хэмжээнд зохион байгуулагдаж буй газрын дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтын мэдээллийг иргэд олон нийтэд хүргэн, 2020 онд нийт 199 дуудлага худалдаа, 53 үнийн мэдээ, 211 барьцааны талаарх мэдээллийг уг системээр иргэд олон нийтэд хүргэсэн.</p>

					“Газрын нэгдмэл сангийн удирдлагын нэгдсэн цахим системийг хэрэглээнд нэвтрүүлэх тухай” Засгийн газрын 2020 оны 110 дугаар тогтоол, Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг, зүйн газрын даргын 2020 оны А/40 дүгээр тушаалаар батлагдсан “Газар зохион байгуулалт, хот төлөвлөлтийн цахим систем ажиллуулах журам”-ын дагуу тухайн жилд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах газрын болон газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд олон нийтийн саналыг авах, төлөвлөх болон батлагдсан төлөвлөгөөг мэдээлэх, холбогдох хууль тогтоомж, журмын дагуу газар өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрх олгох асуудлыг газрын нэгдмэл сангийн удирдлагын нэгдсэн цахим системээр дамжуулан шийдвэрлэхээр заасантай холбогдуулан 14 сумын 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө болон төлөвлөгөөний нэмэлт өөрчлөлтийг төлөвлөлтийн цахим системд тухай бүр оруулсан.
282	4.2.8. Орон нутгийн байгууллагууд, бүх сумдтай электрон шуудангаар харилцаж, мэдээлэл авах нөхцлийг бүрдүүлнэ.	2017-2020	ОНТ	Бүх сумдад хэрэгжсэн байна.	Аймгийн Засаг даргын Тамгын газар, Засаг даргын эрхлэх асуудлын хүрээний агентлаг, сумдад "Төрийн мэдээллийн цахим шуудан"-г / https://email.gov.mn/ нэвтрүүлж, аймгийн Засаг даргын Тамгын газарт 82, 14 сумдад 117, нийт 185 хэрэглэгчийн цахим шуудангийн хаягийг шинээр үүсгэн, долоо хоног бүр авдаг цаг үеийн ажлын мэдээлэл болон бусад шаардлагатай тайлан мэдээг цахим сүлжээгээр дамжуулж хэвшсэн. Сумдын Засаг даргын Тамгын газраас давхардсан тоогоор 790, агентлагуудаас 328 мэдээллийг аймгийн Засаг даргын Тамгын газарт төрийн мэдээллийн цахим шуудангаар 2580 гаруй мэдээллийг дамжуулан хүлээн авч ажилласан.
283	4.2.9. Аймгийн Засаг даргын Тамгын газраас сумдтай теле холбоогоор холбож, сургалт, мэдээлэл хийх нөхцлийг бүрдүүлнэ.	2017-2020	ОНТ	Техникийн нөхцөл бүрдсэн сумдад хэрэгжсэн байна.	Аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/160 дугаар захирамжаар Айраг, Даланжаргалан, Өргөн, Эрдэнэ, Замын-Үүд сумдад 6,8 сая төгрөгөөр, А/672 дугаар захирамжаар Алтанширээ, Дэлгэрэх, Мандах, Иххэт, Сайхандулаан, Улаанбадрах сумдад 7,5 сая төгрөгөөр, Хатанбулаг, Хөвсгөл сумдад 3,4 сая төгрөгөөр, нийт 14 суманд 17,7 сая төгрөгөөр дүрст хурлын төхөөрөмж авч холболт хийн, дуу дүрсийг сааталгүй хүргэж мэдээ, мэдээллийг дамжуулан ажиллаж хэвшсэн. Сумдын ЗДТГ-тай аймгийн Засаг даргын Тамгын газраас 22 сургалт, 11 удаагийн хурал, Газрын харилцаа, барилга хот байгуулалтын газраас 1, Статистикийн хэлтсээс 1, нийт 24 удаагийн сургалт, 11 удаагийн хурлыг зохион байгуулж, сумдын удирдлага, бодлого хариуцсан мэргэжилтнүүдийг хамруулан цаг үеийн мэдээ, мэдээлэл солилцож, үүрэг чиглэл өгч ажилласан.
284	4.2.10. Төрийн байгууллагуудын үр өгөөжтэй мэдээллийн харилцааг хөгжүүлж, e-оффисыг нэвтрүүлнэ.	2017-2020	ОНТ	Техникийн нөхцөл бүрдсэн сумдад хэрэгжсэн байна.	Монгол Улсын Засгийн газрын 2018 оны 259, 2019 оны 149 дүгээр тогтоолын хэрэгжилтийг хангах ажлын хүрээнд, иргэд, аж ахуй нэгжүүдэд төрийн үйлчилгээг хүргэдэг төрийн захиргааны байгууллагуудад хэрэглэгдэж буй програм хангамж, платформын ялгаатай байдлаас үл хамааран хоорондоо холбогдон, өгөгдөл мэдээлэл солилцох боломж бүхий “Төрийн байгууллагуудын дотоод үйл ажиллагааны удирдлагын нэгдсэн систем”-г бүрэн нэвтрүүлж, http://office.igovernment.mn/ -албан хэрэг хөтлөлт, http://social.igovernment.mn/ -байгууллагын дотоод удирдлага гэсэн төрлөөр хэрэглээнд нэвтрүүлсэн. Аймгийн

						<p>Засаг даргын Тамгын газар, Засаг даргын эрхлэх асуудлын хүрээний агентлаг, сумдад "Төрийн мэдээллийн цахим шуудан"-г /https://email.gov.mn/ нэвтрүүлж, аймгийн Засаг даргын Тамгын газарт 85, 14 сумдад 110, нийт 205 хэрэглэгчийн цахим шуудангийн хаягийг шинээр үүсгэн, долоо хоног бүр цаг үеийн ажлын мэдээлэл, бусад шаардлагатай тайлан мэдээг цахим сүлжээгээр дамжуулж хэвшсэн.</p> <p>Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний мэдээллийн цахим санд 14 сум, 26 агентлаг, 4 төсвийн байгууллагын нийт 395 албан хаагч эрх үүсгэн холбогдож, аймгийн хэмжээнд хэрэгжүүлэн ажиллаж буй төрийн болон орон нутгийн бодлого, шийдвэр, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг тайлагнан, зөвлөмж арга зүйгээр хангагдан ажилласнаар төрийн байгууллагуудын ажлын уялдаа холбоо сайжирсан.</p>
285	4.3. Төрийн бодлогын залгамж чанарыг хадгалан мэдлэг боловсрол, ёс зүй, туршлага, чадвартай төрийн албыг төлөвшүүлэн тогтвор суурьшилтай, үр бүтээлтэй ажиллах нөхцлийг бүрдүүлнэ.	4.3.1. Төрийн албан хаагчийн нийгмийн баталгааг хангах, сургах сургалтын хөтөлбөрүүдийг боловсруулж, хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж ажиллана.	<p>Төрийн албаны тухай хуулийн 55 дугаар зүйлийн 55.1 дэх хэсгийг баримтлан 14 сумын Засаг даргын Тамгын газар, төрийн 35 байгууллага төрийн албан хаагчийн ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааг хангах, сургалтын хөтөлбөрүүдийг шинэчлэн боловсруулан, батлан хэрэгжүүлж 130 гаруй төрийн байгууллагад 2,1 тэрбум төгрөгөөр барилга байгууламж, өрөө, тасалгааны засвар тохижилт, шаардагдах техник тоног төхөөрөмжийн шинэчлэлт хийсэн. Төрийн албан хаагчдыг 105.3 сая төгрөгийн өртөг бүхий 76 компьютер, принтер, 46 нөүтбүүк, 26 принтер зэрэг чухал шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр хангасан. Төрийн байгууллагууд ажилтан, албан хаагчдаа жил бүр эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулсан. Төрийн албаны тухай хууль болон бусад холбогдох журам, зааврын дагуу төрийн алба хаасан хугацааны нэмэгдлийг 6159 албан хаагч, ур чадварын нэмэгдлийг 119 албан хаагч, мэргэшлийн зэргийн нэмэгдлийг 59 албан хаагч авч, урьд онуудаас төрийн албан хаагчдын нэмэгдэл 5-25%-иар өссөн. “Төрийн албан хаагчийн ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааг хангах хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилт 95%, “Сургалтын хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилт 98%-ийн гүйцэтгэлтэй байна.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын 2020 оны А/346 дугаар захирамжаар тухайн жилд зохион байгуулах сургалтын нэгдсэн төлөвлөгөөг баталж тайлант хугацаанд давхардсан тоогоор 618 сургалтыг зохион байгуулж, 16000 гаруй төрийн албан хаагчдын мэдлэг, мэргэшлийг дээшлүүлсэн. МУ-ын ЗГХЭГ, бусад яам агентлагаас зохион байгуулсан сургалтад 56 албан тушаалтан, албан хаагчийг тус тус хамруулсан. Удирдлагын академиас онлайнаар зохион байгуулсан ахлах түшмэлийн багц сургалтад 49 албан хаагч, мэргэшүүлэх дунд хугацааны сургалтад 12, мэргэшүүлэх богино хугацааны сургалтад 9, чиглүүлэх сургалтад 35 албан хаагч тус тус хамрагдаж төгсөн үнэмлэхээ гардан авсан.</p>
286		4.3.2. Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн дүрэм болон үйлчилгээний стандартыг шинэчлэн баталж, байгууллагын ёс	2017 - 2020	УТ ОНТ	Стандарт, дүрмийг мөрдөж ажиллана.	<p>“Төрийн захиргааны албан хаагчдын үйл ажиллагааны стандарт”-ыг аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/798 дугаар захирамжаар, “Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн дүрэм”-тэй уялдуулан “Төрийн захиргааны албан хаагчийн ёс зүйн дүрэм”-ийг аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/799 дүгээр захирамжаар тус тус шинэчлэн баталсан. Засгийн газрын тогтоолоор батлагдсан “Төрийн захиргааны болон төрийн</p>

		зүйн хорооны бүрэлдэхүүнд иргэний нийгмийн төлөөллийг оролцуулна.				<p>үйлчилгээний албан хаагчийн ёс зүйн дүрэм"-ийн хэрэгжилтийг хангуулах, хяналт тавих, төрийн албан хаагчдын сахилга хариуцлагыг дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий "Ёс зүйн зөвлөл" төрийн албаны салбар зөвлөлийн дэргэд 1 иргэний төлөөлөл оролцуулан шинэчилж, байгууллагын ёс зүйн хороог шинэчлэн байгуулж ажиллах талаар сум, агентлагуудад чиглэл хүргүүлж, 14 сум, 19 байгууллага ёс зүйн хороогоо шинэчилсэн.</p> <p>Төрийн албаны салбар зөвлөлд төрийн албан хаагчийн ёс зүйн хэм хэмжээг зөрчсөн гэх асуулгатай өргөдөл 2017 онд 5, 2018 онд 3, 2019 онд 1, 2020 онд 4 ирснийг холбогдох журмын дагуу судлан шийдвэрлэсэн. Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн зөрчлийг агуулгаар нь авч үзвэл харилцааны доголдол дийлэнх хувийг эзэлж байна. Төрийн албаны салбар зөвлөлөөс төрийн захиргааны болон үйлчилгээний албан хаагчийн ёс зүйн дүрмийг хэрэгжүүлж, нийт албан хаагчдад танилцуулж, судлуулах үүрэг чиглэл хүргүүлсэн. Төрийн албаны салбар зөвлөлөөс төрийн албан хаагчийн ёс зүйн соёлыг төлөвшүүлэх сургалтыг танхим болон цахим хэлбэрээр 20 гаруй удаа зохион байгуулж 2000 гаруй албан хаагчдыг хамруулсан. 2020 онд аймгийн Засаг даргын эрхлэх асуудлын хүрээний 27 агентлагийн ёс зүйн хорооны дарга, хүний нөөцийн ажилтнууд 48 албан хаагчид "Итгэл даах төрийн алба" ёс зүйн сургалт, "Чадахуйн зарчмын хэрэгжилт-хүний нөөцийн аудит" сургалтыг зохион байгуулж төрийн албан хаагчдын ёс зүйн соёл харилцаа хандлагыг дээшлүүлэх талаар зөвлөмж чиглэл өгсөн.</p>
287		4.3.3. Төрийн албан харилцаанд үндэсний бичгийг хослуулан хэрэглэх нөхцлийг бүрдүүлэх бэлтгэл ажлыг хангана.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Журмыг хэрэгжүүлж ажиллах.	<p>Монгол хэлний тухай хууль, МУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2018 оны 46-р зарлигийн дагуу Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тэргүүлэгчдийн 43-р тогтоолоор "Эх хэл бичиг-Бидний өв соёл" хөтөлбөрийг батлуулж, Засаг даргын 2018 оны 01 тоот албан даалгаврын хүрээнд аймгийн нийт иргэдийн монгол бичгийн мэдлэгийн түвшинг тогтоон, бүх нийтээр үндэсний бичигт сургах үе шаттай төлөвлөгөөг хэрэгжүүлсэн. Төрийн болон төрийн бус байгууллагын хүмүүсийн монгол бичгийн түвшинг тогтооход 35% нь үндэсний бичгээ мэддэг байсан бол 2020 онд 60% нь үндэсний бичгээ мэддэг, хэрэглээний чадвартай болсон. Төрийн албан харилцаанд үндэсний бичгийг хослуулан хэрэглэх нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор нийт ажилтнуудыг монгол бичгээ мэддэг байх шаардлагыг тавьж, Төрийн албаны шалгалтын монгол бичгийн мэдлэгийг шалгах асуулт, даалгаврын хэмжээг ахиулах, төрийн албан харилцаанд монгол бичгийн фонт ашиглах зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн. Насан туршийн боловсрол төвөөс иргэд, байгууллагын дунд "Босоо бичиг" уралдааныг 1,2 сая төгрөгийн шагналын сантай зохион байгуулсан.</p> <p>Жил бүрийн "Эх хэлний өдөр", "Үндэсний бичиг үсгийн баярыг тогтмол тэмдэглэж, аймгийн Засаг даргын "Үндэсний бичгийг сургах ажлыг эрчимжүүлэх" тухай №01 тоот албан даалгаврыг хэрэгжүүлж, монгол бичгийн хэрэглээг өргөжүүлж, монгол бичгийн мэдлэгийн түвшинг тогтоож, албан бичиг тоотыг үндэсний бичгээр харилцах бэлтгэл ажлыг хийж, цахим программд монгол бичгийн фонт оруулж сурах хөдөлгөөн өрнүүлж ирсэн. 2019 оноос суурь, болон бүрэн дунд</p>

					<p>боловсролын гэрчилгээг үндэсний бичгээрээ бичиж, хэвлэн түгээсэн.</p> <p>“Үндэсний бичиг үсгийн баяр”-аар “Монгол хэлний тухай” шинэ хуулийг сурталчлан, монгол бичгийн номын үзэсгэлэн, “Сайхан бичигтэн”, “Тэргүүний уншигч”-ийг шалгаруулж, Төрийн албан хаагчдын дунд монгол бичгийн олимпиад, “Уран бичлэг”-ийн уралдааныг 3000 гаруй албан хаагчийг хамруулан зохион байгуулж, “Монгол бичгээ эрхэмлэгч” хувь хүн, төрийн байгууллагыг шалгаруулсан.</p>
288	4.3.4. Албан хаагчдыг мэдлэг боловсрол, туршлага чадварыг нь харгалзан томилох, дэвшүүлэх зарчмыг баримталж, жендерийн тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангана.	2017 - 2020	УТ ХХО	Төрийн бүх албан хаагчид сонгон шалгаруулалтаар томиогдсон байна.	<p>Төрийн албаны мэргэшлийн шалгалтаар нөөцөд бүртгэгдсэн иргэдээс Салбар зөвлөлөөс нэр дэвшүүлж 50 иргэнийг төрийн албаны сул оронд тоонд томилуулсан. Төрийн албаны салбар зөвлөлийн дүгнэлтээр 18 албан хаагч мэргэжил, туршлага, мэргэшлийн шаардлага хангасан албан тушаалд дэвшин томилогдсон. Тусгай шалгалт буюу албан тушаалын шалгалтыг 3 удаа , төрийн үйлчилгээний байгууллагын төсвийн шууд захирагчийн сонгон шалгаруулалтыг 2 удаа зохион байгуулан 49 ажлын байр зарлагдсанаас 27 ажлын байрыг хуулийн дагуу нөхөж ажилласан</p> <p>Төрийн албаны зөвлөл болон бусад салбар зөвлөлөөс нөөцөд бүртгэлтэй иргэдийн материалыг шилжүүлэн авах 19 хүсэлтийн дагуу материалыг хүргүүлсэн.. Аймаг, сумдын удирдах бүрэлдэхүүний 23 буюу 54 % нь эрэгтэй, 19 буюу 45% нь эмэгтэй, нийт 4121 төрийн албан хаагчдын 2870 эмэгтэй, 1251 эрэгтэй албан хаагчид байна. Үүнээс эмэгтэйчүүдийн эхлэх хувь 69.6% байна..</p> <p>Боловсролын тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.1.12 дахь заалтад орсон нэмэлт өөрчлөлт 2020 оны 7 сарын 1-нээс хэрэгжих эхэлсэнтэй холбогдуулж БСШУСС-ын 2020.06.30-ны өдрийн 1а/4321 албан бичиг зөвлөмжийн дагуу аймгийн Засаг даргын захирамжаар төрийн өмчийн 18 сургуулийн захирал, 33 цэцэрлэгийн эрхлэгчийг чөлөөлж, сумдын засаг дарга нарын захирамжаар төрийн өмчийн 18 сургуулийн захирал, 33 цэцэрлэгийн эрхлэгчийг томилсон.</p>
289	4.3.5. Төрийн албан хаагчдыг ажил мэргэжлийн чиглэлээр нь дотоодын болон өндөр хөгжилтэй онуудад суралцуулахыг дэмжинэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	6-аас доошгүй.	<p>Төрийн албан хаагчдыг сургах, мэргэшүүлэх чиглэлээр олон талт арга хэмжээ авч, Удирдлагын академийн Мэргэжил дээшлүүлэх институтээс зохион байгуулсан богино хугацааны онлайн сургалтад 12, мэргэшүүлэх дипломын сургалтад 32 төрийн албан хаагчдад тус бүр 1,0-2,0 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлэн суралцах нөхцөл, боломжоор ханган ажилласан. Аймгийн хэмжээнд гадаадын өндөр хөгжилтэй орнуудад мэргэжилтэн бэлтгэх, туршлага судлуулах, суралцуулах арга хэмжээг зохион байгуулж, Япон улсын Шизуока мужид Ерөнхий боловсролын сургуулийн 85 сурагч, 12 багш, 96 төрийн албан хаагч, ОХУ-ын Эрхүү мужид Ерөнхий боловсролын сургуулийн 120 гаруй сурагч 14 багш, БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Хөх хотын Монгол эмнэлэгт 27 эмч, Шилийн гол, Эрээн хот, Дархан Муу Мянган Холбоот хошуунд 49 эмч, Шилийн гол, Бугат хот, Эрээн хот, Улаанцав хот, Дархан Муу Мянган Холбоот хошуу зэрэгт 600 гаруй төрийн албан хаагч, Энэтхэг улсад 1, Англи улсад 1, АНУ-д 2, БНСУ-д 23 төрийн албан хаагчийг урт богино хугацааны сургалтад хамруулсан. Төрийн албан хаагчаас магистрын зэрэг олгох сургалтад хамрагдаж буй 26 албан хаагчид 0,5-1,5 сая төгрөгийн, докторын зэрэг олгох</p>

					сургалтад хамрагдаж буй 4 албан хаагчид 1,0-4,0 сая төгрөгийн сургалтын төлбөрийн дэмжлэг үзүүлсэн.
290	4.3.6. Төрийн албан хаагчдын ажлын байран дахь сургалтыг мэдээллийн бүх хэлбэрийг ашиглан зохион байгуулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ	12-оос доошгүй удаа.	<p>Аймгийн Засаг даргын захирамжаар тухайн жилд зохион байгуулах сургалтын нэгдсэн төлөвлөгөөг баталж тайлант хугацаанд давхардсан тоогоор 204 сургалтыг зохион байгуулж, 10000 гаруй төрийн албан хаагчдын мэдлэг, мэргэшлийг дээшлүүлсэн. Аймгийн Засаг даргын захирамжаар төрийн албан хаагчдын нэгдсэн сургалт, зөвлөгөөнийг 3 удаа зохион байгуулж давхардсан тоогоор 4000 гаруй төрийн албан хаагчдыг хамруулсан. Төле холбооны төхөөрөмжийг ашиглан сумдын Засаг даргын Тамгын газартай холбогдон 21 удаагийн сургалт, 5 удаагийн хурлыг зохион байгуулсан.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын 2020 оны А/346 дугаар захирамжаар тухайн жилд зохион байгуулах сургалтын нэгдсэн төлөвлөгөөг баталж тайлант хугацаанд давхардсан тоогоор 618 сургалтыг зохион байгуулж, 16000 гаруй төрийн албан хаагчдын мэдлэг, мэргэшлийг дээшлүүлсэн.</p> <p>Удирдлагын академиас онлайнаар зохион байгуулсан ахлах түшмэлийн багц сургалтад 49 албан хаагч, мэргэшүүлэх дунд хугацааны сургалтад 12, мэргэшүүлэх богино хугацааны сургалтад 9, чиглүүлэх сургалтад 35 албан хаагч тус тус хамрагдаж төгсөн үнэмлэхээ гардан авсан. Сумд болон дээд шатны байгууллагуудтай 35 удаагийн сургалт, 9 удаагийн хурлыг онлайн байдлаар зохион байгуулж ажилласан.</p>
291	4.3.7. Аймаг, сум, багийн түвшинд ажиллаж байгаа төрийн албан хаагчдыг адил зэрэглэлийн засаг захиргааны нэгжид тодорхой удирдамж, хугацаатайгаар сэлгүүлэн ажиллуулна.	2017 - 2019	УТ ОНТ	Гүйцэтгэлийн хувь Үр дүн	<p>Аймгийн Засаг даргын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт заагдсаны дагуу төрийн албан хаагчдын мэдлэг ур чадварыг дээшлүүлэх, ажлын дадлага олгож туршлага судлуулах, ажлын байран дээр суралцуулах, шинэ санаачилга гаргаж бүтээлч үйл ажиллагааг өрнүүлэх зорилгоор 64 багийн Засаг дарга, 14 сумын Засаг даргын Тамгын газрын дарга, аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын 10 мэргэжилтэн, агентлаг, сумдын 34 төрийн жинхэнэ албан хаагчдыг адил зэрэглэлийн албан тушаалд 10-14 хоногоор сэлгэн ажиллуулсан. Уг ажлын хүрээнд төрийн албан хаагчид салбарын хууль тогтоомжийг судлах, хөгжлийн төлөвлөлт, бодлогын хөтөлбөр, төсөл, боловсруулах чадвар эзэмших, бодлогын хэрэгжилтийг тайлагнах арга зүйд суралцах, иргэд, үйлчлүүлэгчтэй харилцах соёл, ёс зүй, хэм хэмжээг судлах, өөрийн үйл ажиллагаанд дадал хэвшил болгох, өөрийгөө хөгжүүлэх, байгууллагын соёлыг судлан шинэ санаачилга өрнүүлэх зэрэг арга хэмжээнүүдийг зохион байгууллаа.</p> <p>Төрийн албан хаагчдыг сэлгэн ажилласнаар мэдлэг чадвар, ёс зүй, харилцаа хандлагад эерэг өөрчлөлтүүд гарч, бодлогын хэрэгжилтийн хяналт, тайлагналт, сайжирсан үр дүнтэй байна.</p>
292	4.3.8. Шаардлагатай зарим сумдын ЗДТГ-ын барилгыг шинээр барих, өргөтгөх, засварлах	2017 - 2020	ОНТ	2-оос доошгүй.	<p>Тайлант хугацаанд 7 сум, аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын барилгыг өргөтгөх, засварлах ажлыг хийж, нийт 3,4 тэрбум төгрөгийг зарцуулсан. "Сора интернэшнл" ХХК-ийн 10,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 2017 онд Хөвсгөл сумын ЗДТГ-ын үүдний хэсгийг, 2018 онд Сайншанд сумын 2-р багийн байрны</p>

		ажлыг үе шаттай гүйцэтгүүлнэ.				<p>засварт 1.0 сая төгрөг, орон нутгийн төсвийн 70.3 сая төгрөгийн хөрөнгөөр Эрдэнэ сумын Засаг даргын Тамгын газрын засварын ажлыг тус тус хийж гүйцэтгэсэн.</p> <p>Алтанширээ сумын ЗДТГ-ын засварыг хамтран ажиллах гэрээний дагуу 2019 онд “Синотум Монголия” ХХК-ийн 80.3 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар гүйцэтгэсэн. Аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын барилгын их засварын ажлыг орон нутгийн төсвийн 104.0 сая, хурлын танхимын засварыг 31.2 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар гүйцэтгэж, төрийн албан хаагчийн ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулсан.</p> <p>Сайншанд сумын ЗДТГ-ын гадна дотор засварын ажлыг ОНТ-ийн 110.2 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар “Төгс-Өнөд” ХХК, Даланжаргалан сумын ЗДТГ-ын барилгын их засварын ажлыг ОНТ-ийн 309.9 сая төгрөгийн хөрөнгөөр “ОСО Констракшн” ХХК, Мандах сумын ЗДТГ-ын барилгын их засварын ажил ОНТ-ийн 116.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар “БИ СИ АЙ СИ” ХХК тус тус гүйцэтгэсэн.</p>
293		4.3.9. Зарим сумдад иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг шинээр барих, багийн төвүүдийн засвар шинэчлэлтийг үе шаттай хийнэ.	2017 - 2020	ОНТ	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100	<p>Орон нутгийн төсөв, орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалтаар 2017-2020 онуудад сумын онцлог, хүн амын төвлөрөлд тохируулан Сайншанд, Замын-Үүд, Даланжаргалан, Хатанбулаг, Сайхандулаан сумдад нийт 9 “Багийн иргэдийн хөгжлийн төв”, Багийн төвийн 3, Иргэдийн хөгжлийн төвийн 2 барилгыг ашиглалтад оруулж иргэд төрийн үйлчилгээг нэг дороос түргэн шуурхай авах боломж бүрдсэн. Сайншанд сумын 6-р багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 359.2 сая төгрөгөөр 2017 онд “СИЗУ” ХХК, Сайншанд сумын 1 дүгээр багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 353.3 сая төгрөгөөр 2018 онд “ТОБЭМ” ХХК, 2 дугаар багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 367.9 сая төгрөгөөр “Энержи парагон” ХХК, 7 дугаар багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 375.8 сая төгрөгөөр “Агар-Эрдэнэс трейд” ХХК барьж ашиглалтад оруулсан. 2019 онд: Сайншанд сумын 3 дугаар багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 378.8 сая төгрөгөөр “Энержи парагон” ХХК, 4 дүгээр багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 398.7 сая төгрөгөөр “Айсуй хөгжил” ХХК, 5 дугаар Багийн төвийн барилгыг 448.3 сая төгрөгөөр “Өгөөмөрөн шанд” ХХК, Даланжаргалан сумын Бичигт багийн төвийн барилгыг 58.5 сая төгрөгөөр “Төгс-Өнөд” ХХК, Улаанбадрах сумын Баянбогд багийн төвийн барилгыг 49.9 сая төгрөгөөр “Тольт дэнлүү” ХХК, Мандах сумын Алтантээг багийн төвийн барилгыг 60.8 сая төгрөгөөр “Эс Жи Эм” ХХК тус тус барьж ашиглалтад оруулсан. Замын-Үүд сумын 3 дугаар багийн Иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг 491.0 сая төгрөгөөр “Эвийн гэрээ” ХХК, Хатанбулаг суманд Иргэдийн хөгжлийн төв, Даланжаргалан суманд Ахуйн үйлчилгээний төвийн барилга баригдаж дууссан.</p> <p>Орон нутгийн төсвийн 114,9 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Алтанширээ сумын Тойг, Хаяа багийн төв барих ажлыг Би Си АйСи ХХК гүйцэтгэн, ажлын явц 40 хувьтай. Хатанбулаг сумын иргэдийн хөгжлийн төвийн барилгыг орон нутгийн төсвийн 245 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Шинэ өрнөлт трейд ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан.</p>
294		4.3.10. Шаардлагатай	2017	ОНТ	Шинэчлэлти	Багийн Засаг дарга нарын ажиллах нөхцөлийг сайжруулж, албаны унааг ээлж

		сумдын Засаг даргын Тамгын газрын автомашин, багийн Засаг дарга нарын албаны унааг ээлж дараалалтайгаар шинэчилнэ.	- 2020		йн тооны өсөлт	дараатайгаар шинэчлэн, 2017 онд 17.0 сая төгрөгөөр 10, 2018 онд 31.5 сая төгрөгөөр 10, 2019 онд 31.5 сая төгрөгөөр 15 мотоцикл, 2020 онд 120,0 сая төгрөгөөр 20 мотоцикл, нийт 190,0 сая төгрөгийн 55 мотоциклийгоглож, багийн Засаг дарга нарын 86%-ийг унаажуулсан. Хөвсгөл сумын Засаг даргын Тамгын газарт Ланд круйзер-100, Дэлгэрэх сумын Засаг даргын Тамгын газарт Лексус-470, Өргөн сумын Засаг даргын Тамгын газарт Прадо-150 маркын автомашиныг тус тус 60,0 сая төгрөгөөр, Айраг сумын Засаг даргын Тамгын газарт Лексус 470, Сайхандулаан сумын Засаг даргын Тамгын газарт Ландкруйзер 105 маркын автомашиныг тус тус 70,0 сая төгрөгөөр, Эрдэнэ сумын Засаг даргын Тамгын газарт Пургон маркийн автомашиныг 33,0 сая төгрөгөөр, Мандах, Улаанбадрах сумын Засаг даргын Тамгын газрын албан хэрэгцээнд 4RUNNER маркийн 60,0 сая төгрөгийн өртөгтэй автомашиныг тус тус хүлээлгэн өгч парк шинэчлэлтийг хийж, төрийн үйлчилгээг иргэдэд түргэн шуурхай хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн.
ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ҮР ДҮНГ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР						
295	4.4. Мэргэжлийн хяналт	4.4.1. Хяналт шалгалтыг цахим хэлбэрээр гүйцэтгэж, гүйцэтгэлийн удирдлагыг цахимжуулах арга хэмжээг үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.	2016-2020	УТ ОНТ	Хяналт шалгалт хараат бус, шударга ил тод, үр нөлөөтэй болно.	МХЕГ-аас Шилэн хяналтын цахим системийн “тайлан”-гийн модулийг 11,0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр ашиглалтад оруулж, хяналт шалгалттай холбоотой 90 төрлийн маягтын дагуу статистик тайланг гаргадаг болсноор үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдийн эрсдэлийн төлөв байдлын дүн шинжилгээг нээлттэй харах, бодлого боловсруулагч нарт шийдвэр гаргахад ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Тайлант онд нийт 501 объектод 913 төлөвлөгөөт хяналт шалгалт, 215 объектод 248 зөвлөн туслах үйлчилгээ үзүүлэхээр төлөвлөснөөс 11 дүгээр сарын байдлаар 747 төлөвлөгөөт шалгалт, 270 зөвлөн туслах үйлчилгээг үзүүлж, шилэн хяналтын цахим мэдээллийн санд хяналт шалгалтын дүнг оруулж, төлөвлөгөөний биелэлтийг 92.9 хувиар ханган, төрийн хяналт шалгалтын ил тод байдлыг ханган ажилласан.
296	шалгалтын хараат бус шударга, нээлттэй, ил тод байдлыг ханган үр нөлөөг нэмэгдүүлнэ.	4.4.2.Лабораторийн үйл ажиллагааг "MNS/ISO/IEC-17025:2007" стандартын дагуу үндэсний түвшинд нийцүүлж, итгэмжлэлийн хүчин төгөлдөр байдлыг хангана.	2016-2020	УТ ОНТ	Итгэмжлэлийн цар хүрээ өргөжинө.	МХГ-ын Итгэмжлэгдсэн лаборатори нь тайлант онуудад нийт 21.4 сая төгрөгийн үнэ бүхий эм урвалж, бараа материалын хангалтыг хийж, сорилт шинжилгээний чанарыг хангасан. МХЕГ-ын санхүүжилтээр 7.5 сая төгрөгийн RT-2100C Microplate Reader хор судлалын шинжилгээний хэмжих хэрэгсэл, орон нутгийн төсвийн 11.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр Сорилтын лабораторид шаардлагатай бичил биетэн, хортон шавьж, хог ургамлын үр илрүүлэх, өсгөвөрлөх Дижитал микроскоп, Инкубатор зэрэг 7 нэр төрлийн тоног төхөөрөмж, хэмжих хэрэгслийг авч, хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, итгэмжлэлийн хүрээний дагуу сорилт шинжилгээ гүйцэтгэхэд шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр хангагдсан. MNS ISO/IEC 17025:2018 стандартын дагуу лабораторийн бэлэн байдлыг хангаж, СХЗГ-ын Итгэмжлэлийн үнэлгээ хийлгэж, давхардсан тоогоор 71 төрлийн бүтээгдэхүүнд 337 үзүүлэлтээр үл тохиролгүй итгэмжлэгдсэн. Лабораторийн үйл ажиллагааны жилийн төсвийг 2016 оноос 3 дахин нэмэгдүүлж, лабораторийн тасралтгүй ажиллах нөхцлийг бүрдүүлсэн. Лабораторийн шинжилгээнд орчин үеийн 12 арга, аргачлалыг нэвтрүүлж, 337 үзүүлэлтээр сорилт гүйцэтгэх

					итгэмжлэлийг авсанаар үзүүлэлтийн төрөл 2016 оноос 24%-аар нэмэгдэн, хэрэглэгчдэд үйлчилгээний хүртээмж ойртож, итгэмжлэлийн цар хүрээ өргөжин тэлсэн.
297	4.5. Дунд хугацааны үр дүнд суурилсан хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний үр нөлөөг иргэдийн оролцоотойгоор дээшлүүлнэ.	4.5.1.Төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны талаарх иргэдийн үнэлгээг судлах ажлыг зохион байгуулан, судалгаанд үндэслэн үе шаттай арга хэмжээ авна.	2016-2020	ОНТ	<p>Бодлого, шийдвэрийн төлөвөлт, гүйцэтгэл үр дүн, үр нөлөө сайжирсан байна.</p> <p>Төрийн үйлчилгээний чанар хүртээмжийн талаарх хэрэглэгчийн үнэлгээ хийлгэхээр “Мөнх Арвижин Мандах” нийгэмд үйлчилдэг ТББ-тай 2018 онд гэрээ байгуулан, Улаанбадрах, Хатанбулаг, Хөвсгөл, Сайншанд, Өргөн, Эрдэнэ, Замын-Үүд сумдын насанд хүрсэн иргэдийн 1.7% буюу 1050 хүнээс түүвэр судалгаа авч, боловсруулалт хийн, үр дүнг захиалагчид тайлагнасан. Судалгааны дүгнэлтэд үндэслэн аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/330 дугаар захирамжаар зөвлөмжийн дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулан агентлаг, сумдын ЗДТГ-т хүргүүлэн, хэрэгжилтийг тооцон ажилласан.</p> <p>Төрийн ажил, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийн талаар иргэдээс санал асуулга авах удирдамжийг 2019 онд Засаг даргын Тамгын газрын даргаар батлуулан, Тогтвортой амьжиргаа-III төсөл болон иргэнтэй хамтран ажиллах гэрээ байгуулан 0.3 сая төгрөг зарцуулсан. Гэрээний хүрээнд 14 сумын 1190 иргэнээс санал асуулга авч, нэгтгэн, дүгнэсэн. Сумын ЗДТГ болон агентлагуудаас хэрэглэгчийн үнэлгээний санал асуулга авч, үйл ажиллагаандаа тусган ажиллаж хэвшсэн.</p> <p>2020 онд ЗГХЭГ-аас аймгуудын төрийн үйлчилгээний чанар хүртээмжийн талаар судалгааг хийж, зөвлөмж ирүүлсний дагуу аймгийн Засаг даргын захирамжаар зөвлөмжийн дагуу төлөвлөгөө боловсруулан, хэрэгжилтийг 90 хувиар ханган ажилласан.</p>
298		4.5.2. Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг иргэдэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй тайлагнах ажлыг зохион байгуулахад иргэдийн оролцоог хангана.	2016-2020	ОНТ	<p>Орон нутгийн бодлого шийдвэр, үйл ажиллагааны мэдээллийг АЗДТГ-ын албан ёсны www.dornogovi.gov.mn сайт, www.dornogovipost.mn, www.montsame.mn, www.dtime.mn, www.zasgiinmedee.mn, www.dardas.mn, www.breakingnews.mn, www.zindaa.mn мэдээллийн сайтууд болон олон нийтийн фэйсбүүк хуудас, орон нутгийн DSB, DTV, ZATV телевиз, HD Mongol, TB5, TB9, EAGLE, MYОНРТ-ийн орон нутаг дахь сэтгүүлчид, өдөр тутмын Монголын мэдээ, Засгийн газрын мэдээ, Өглөөний сонин зэрэг хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай хамтран нийт 119.7 сая төгрөгийн гэрээний хүрээнд ажиллаж, төрийн мэдээллийг цаг тухай бүр иргэдэд түгээсэн. Гэрээний хүрээнд 2016-2020 онд орон нутгийн телевизүүдээр 42 шторк, 42 шууд дамжуулалт, 6600 гаруй /давхардсан тоогоор/ мэдээ мэдээллийг тухай бүр иргэдэд дамжуулан хүргэсэн. Хөдөөгийн малчин иргэдэд мэдээлэл хүргэх зорилгоор “Өнөөгийн Дорноговь” сонинтой 2017 оноос хамтран ажиллаж, 29.7 сая төгрөгийн хөрөнгөөр нийт 81000 ширхэгийг захиалан 14 сумдад хүргэсэн.</p> <p>Аймгийн албан ёсны цахим сан /dornogovi.gov.mn/-д Аймгийн Засаг даргын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, аймгийн эдийн засаг нийгмийг, хөгжүүлэх үндсэн чиглэл зэрэг бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийн тайланг байршуулж, төрийн болон орон нутгийн бодлогын хэрэгжилт, байгууллагын үйл ажиллагааг иргэд хүртээмжтэй авах нөхцөлийг хангасан.</p>
ОЛОН НИЙТИЙН ОРОЛЦООНД ТҮШИГЛЭСЭН ГАМШГААС ХАМГААЛАХ ЧИГЛЭЛЭЭР					

Гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх сургалт, сурталчилгаа, үйл ажиллагаанд иргэдийг оролцуулан, тэдний мэдлэг, чадварыг дээшлүүлж, аюулгүй амьдрах ухамсар соёл болон болзошгүй эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох чадавхийг бэхжүүлэх замаар гамшгийн эрсдлийг бууруулна.

299	4.6. Аймгийн хэмжээнд гамшгаас хамгаалах менежментийн тогтолцоог бэхжүүлж, гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаанд орон нутгийн төрийн байгууллага, мэргэжлийн байгууллага, хувийн хэвшил, иргэдийн оролцоог дээшлүүлнэ.	4.6.1. Орон нутгийн хэмжээнд гамшгаас хамгаалах арга хэмжээг зохион байгуулах бэлтгэл бэлэн байдлыг хангах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.	2016-2020	УТ ОНТ	Гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаа нэгдсэн зохион байгуулалтаар хангагдана.	<p>Гамшгаас хамгаалах, бэлтгэл бэлэн байдлыг хангах арга хэмжээг зохион байгуулах ажлын хүрээнд аймгийн Засаг даргын нөөц хөрөнгөөс 2017 онд Сайншанд суманд Иж бүрэн дадлага, сургууль, нүүн шилжих ажиллагаанд нийт 66.4 сая төгрөг, 2018 онд 5 сумданд гамшгаас хамгаалах иж бүрэн, команд штабын сургуулилтад зориулан 6.5 сая төгрөг, 6 суманд гарсан малын гоц халдварт өвчинтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэхэд зориулж 27.3 сая төгрөг, 2019 онд Сайншанд, Замын-Үүд сумдад “Гамшгаас хамгаалах иж бүрэн сургууль”, Айраг, Даланжаргалан, Эрдэнэ сумдад “Гамшгаас хамгаалах команд штабын сургууль”-ийг тус тус зохион байгуулахад шаардагдах 14.5 сая төгрөгийг зарцуулсан.</p> <p>Монгол Улсын Шадар сайдын 2018 оны 120 дугаар тушаалаар баталсан “Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөө боловсруулах заавар”-ын дагуу аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/311 дугаар захирамжаар Төрийн байгууллага болон мэргэжлийн байгууллагуудаас 29 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсэг байгуулан, Дорноговь аймгийн гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөг шинэчлэн боловсруулсан. 2019 оны 09 дүгээр сард “Говийн чоно-2019” гамшгийн хор уршгийг арилгах олон улсын сургалт дадлага, сургуулийг аймгийн Гамшгаас хамгаалах 13 алба, 14 мэргэжлийн ангийн хүрээнд 78 аж ахуйн нэгж байгууллага, 12250 иргэд хамруулан, танхимын болон дадлага, үзүүлэх сургалтын арга хэмжээг зохион байгуулж ажилласан. Дадлага сургууль зохион байгуулахад шаардагдах 200 сая төгрөгийн зардлыг аймгийн Засаг даргын нөөц хөрөнгөөс шийдвэрлэсэн.</p> <p>Аймаг сумдын онцгой комисс, ерөнхий зориулалтын болон тусгай зориулалтын мэргэжлийн ангийг шинэчлэн байгуулах болон бэлтгэл бэлэн байдлыг хангах зорилгоор Онцгой комиссын бүрэлдэхүүн, ажиллах журам, ажлын хэсгүүдийг аймгийн Засаг даргын А/418, А/419 дүгээр захирамжуудаар шинэчлэн баталсан. Аймаг сумдын онцгой комисс, ерөнхий зориулалтын болон тусгай зориулалтын мэргэжлийн ангийг шинэчлэн байгуулах болон бэлтгэл бэлэн байдлыг хангах зорилгоор Аймгийн Онцгой комиссын бүрэлдэхүүн, ажиллах журам, Гамшгаас хамгаалах 13 алба, 14 сум, мэргэжлийн ангийн гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөнд тодотгол хийж, бэлтгэл, бэлэн байдлыг хангуулан ажилласан.</p>
300		4.6.2. Орон нутгийн төрийн байгууллага, хувийн хэвшлийн менежментийг хөгжүүлэх, гамшгийн бэлэн байдлыг хангахад шаардлагатай эд материал, аврах багаж,	2016-2020	УТ ОНТ	Алба, мэргэжлийн ангийн бүрэлдэхүүн үүрэг гүйцэтгэх чавхи	<p>Аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/473 дугаар захирамжаар Онцгой байдлын газарт техник, тоног төхөөрөмж сэлбэг хэрэгсэл худалдан авахад шаардагдах 12.1 сая төгрөгийг шийдвэрлэж, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлсэн. Алтанширээ, Дэлгэрэх, Иххэт, Улаанбадрах сумдад сумын Засаг даргын захирамжаар гал түймэртэй тэмцэх сайн дурын хэсгүүд байгуулан, Гал унтраах албаны автомашин болон өөрсдийн нөөц боломжийг ашиглан 2 тонн ёмкость бүхий мотор, помп зэргийг бэлтгэсэн. 2018 онд 400,0 сая төгрөгийн өртөг бүхий аврах ажиллагааны зориулалтын камаз маркийн автомашиныг Шадар сайдын ажлын албанаас</p>

		техник хэрэгслийн нөөцийг нэмэгдүүлнэ.			дээшилнэ.	<p>шийдвэрлүүлсэн. 2019 онд Онцгой байдлын газрын шуурхай албаны хэрэгцээнд 60,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Ландкрузер 200 маркийн автомашин, 15,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Соната-7 маркийн автомашинуудыг тус тус олгож парк шинэчлэлтийг хийсэн.</p> <p>2020 онд аймгийн Онцгой комиссын шийдвэрээр "КОВИД-19" халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр иргэд, аж ахуй нэгж, байгууллагаас ирүүлсэн мөнгөн хандиваар Сайншанд, Замын-Үүд суманд ариутгал халдваргүйтгэлийн 2 автомашиныг 100,0 сая төгрөг, холбогдох мэргэжлийн байгууллагуудад тусгай зориулалтын багаж тоног төхөөрөмж /Гар станц, энгэрийн камер/ -аар хангасан. Онцгой байдлын газрын тусгай зориулалтын Камаз маркын автомашиныг Хээрийн хөдөлгөөнт штабын байр болгон тоноглов.</p>
301		4.6.3. Хилийн боомт, хилийн зурвас газарт болон өмнөд бүсийн хэмжээнд гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх, түүний хор уршгийг арилгах чиглэлээр мэргэжлийн байгууллага, нутгийн захиргааны байгууллага хоорондын харилцан хамтын ажиллагааг төлөвлөн хэрэгжүүлнэ.	2016-2020	УТ ОНТ	Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хүртээмж сайжирна.	<p>Бүс нутгийн хэмжээнд гарсан гамшиг осолтой тэмцэх ажлын хүрээнд 2017 онд Сүхбаатар, Хэнтий, Говьсүмбэр, Өмнөговь, Дундговь аймгуудтай хамтран ажиллах 2 жилийн хугацаатай гэрээг байгуулж, бэлтгэл бэлэн байдлыг ханган ажилласан. Аймгийн Онцгой комиссын бүрэлдэхүүн Өмнөговь, Ховд аймагт зохион байгуулагдсан "Говийн чоно" олон улсын сургалт, дадлага сургуулилтад хамрагдаж, гамшгийн хор уршгийг арилгах, удирдлага зохион байгуулалтын чиглэлээр мэдлэг, туршлагаа дээшлүүлсэн.</p> <p>"Говийн чоно-2019" олон улсын сургалт, дадлага сургуулилалтыг 2019 онд Онцгой байдлын ерөнхий газар, АНУ-ын Элчин сайдын яам, Номхон далайн цэргийн командлалтай хамтран аймгийн Онцгой комисс, мэргэжлийн анги, албадын бүрэлдэхүүн, ард иргэдийг хамруулан 14 хоногийн турш танхимын болон дадлагын чиглэлээр зохион байгуулж ажиллав. Замын-Үүд суманд гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх зарлан мэдээллийн дохиогоор ажиллах дадлага сургуулийг жил бүрийн 4 сарын 4 дэх 7 хоногт зохион байгуулж хэвшсэн.</p> <p>2020 онд аймгийн Онцгой комиссын хурлын шийдвэрээр мэргэжлийн ангиудын төлөөлөл бүхий Шуурхай бүлгийг томилж, Ханги хилийн боомтод ажиллуулан Ханги авто замын боомт, тээвэрлэлтийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг аж ахуй нэгжүүд, Хатанбулаг сумын Онцгой комиссын үйл ажиллагаатай газар дээр нь танилцаж, мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө өгсөн.</p>
302		4.6.4. Олон нийтийн оролцоонд тулгуурласан гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг төлөвлөн хэрэгжүүлнэ.	2016-2020	УТ ОНТ	Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө хэрэгжсэн байх.	<p>Гамшгийн эрсдлийг бууруулах чиглэлээр 14 сум, гамшгаас хамгаалах 11 алба, мэргэжлийн 21 сургууль, 16 цэцэрлэг, 28 аж ахуйн нэгж байгууллагын төлөвлөгөөнд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Аюулт үзэгдэл, ослоос урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр танхим, дадлага хосолсон 250 удаагийн сургалтыг 15013 хүнд зохион байгуулсан. Шадар сайдын 2018 оны 125 дугаар тушаалаар батлагдсан “Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ хийх нийтлэг заавар”-ыг мөрдлөг болгон Онцгой байдлын ерөнхий газрын даргын удирдамжаар Онцгой байдлын ерөнхий газар, Онцгой байдлын газар, гамшгаас хамгаалах албад, мэргэжлийн анги, олон нийтийн оролцоотойгоор Дорноговь аймгийн нутаг дэвсгэрийн түвшинд Гамшгийн эрсдэлийн тойм судалгааг Индикаторын аргачлалаар тодорхойлон гаргасан. Аймгийн хэмжээнд 9 төрлийн</p>

					<p>гамшгийн аюулын чиглэлээр үнэлэхэд хүчтэй салхи, ган, зуд, үер, мал амьтны гоц халдварт, халдварт өвчин, газар хөдлөлтийн эрсдэлийн түвшин дунд, дундаас их түвшинд, хээрийн түймэр, объектын түймэр, хүний гоц халдварт өвчний эрсдэл 30 хувь буюу бага түвшинд үнэлэгдсэн. Энэхүү үнэлгээнээс аюулын давтамж, нөлөөлөх байдлаараа өндөр байгаа нь гамшгийн төрөл тус бүр дээр эрсдэлийг бууруулах төлөвлөгөөг сум бүр нарийвчлан боловсруулж, бүтцийн болон бүтцийн бус арга хэмжээг нарийн тодорхойлж, зарцуулагдах төсвийг нэмэгдүүлэхээс гадна хяналтыг сайжруулах, сайн дурын хэсэг бүлгийг байгуулах шаардлагатай гэсэн дүгнэлтэд хүрсэн. Сайншанд сумын 1, 2, 3, 5 дугаар сургууль, сургуулийн орчинд багш ажилчид, эцэг эхчүүд, сурагчдын төлөөллийг оролцуулан "Дэлхийн зөн" олон улсын байгууллагаас баталсан "Сургуулийн гамгийн эрсдэлийн үнэлгээний аргачлал"-аар гамшгийн эрсдэлийн тойм судалгааг гаргаж, эрсдлийг хэрхэн арилгах, бууруулах чиглэлээр аргагүй, мэдээллээр ханган ажилласан.</p> <p>ОБЕГ-ын даргын баталсан удирдамжийн дагуу 2019 оны 05 дугаар сард Дорноговь аймгийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн түвшинд гамшгийн эрсдэлийн ерөнхий үнэлгээг аюулын 9 төрлөөр хийхэд үерийн эрсдэл "Дундаас дээш" түвшинд үнэлэгдсэн. Сайншанд сумын 1, 3, 4, 6 дугаар багийн зарим хэсэгт үерийн хамгаалалтын далан, суваг барих ажлыг орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар тус сумын 1, 3 дугаар багийн нутаг дэвсгэрт 522 метр урттай үерийн хамгаалалтын сувгийн зураг, төсвийг "Мөнгөн минж" ХХК-иар, Байгаль хамгаалах сангийн хөрөнгө оруулалтаар 1 дүгээр багт байрлах 220 метр авто замын ус зайлуулах сувгийн барилга угсралтын ажлыг "Дэлгэр баясах зам" ХХК-иар 100% гүйцэтгүүлсэн. Монгол Улсын Шадар сайдын 2017 оны 08 дугаар тушаалаар батлагдсан "Болзошгүй гамшиг, нийгмийн эрүүл мэндийн ноцтой байдлын үеийн салбар хоорондын мэдээлэл солилцох, хариу арга хэмжээг шуурхай зохион байгуулах журам"-ын дагуу Дорноговь аймагт шинэ төрлийн Коронавирусийн халдвар зөөвөрлөгдөн орж ирэх үеийн салбар дундын эрсдэлийн үнэлгээг холбогдох албадыг оролцуулан хийж, эрсдэлийг бууруулах, хариу арга хэмжээ авах тухай зөвлөмж боловсруулан, аймгийн Онцгой комисст танилцуулж, шаардлагатай хариу арга хэмжээг тухай бүр авч ажилласан.</p>
303	4.6.5.Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, аюулгүй амьдрах ухаан, зан үйлийг хэвшүүлэх сургалтыг орон нутаг, цаг агаарын онцлогтой уялдуулан зохион байгуулна.	2016-2020	УТ ОНТ	Гамшгийн эрсдэл, эмзэг байдал буурна.	<p>Зэвсэгт хүчний 1, Хилийн цэргийн 3, Цагдаагийн газар болон бусад байгууллагуудтай тухайн орон нутагт тохиолдож болзошгүй гамшиг, ослоос урьдчилан сэргийлэх талаар хамтран ажиллах гэрээг 2018-2019 онуудад байгуулсан. Хамтран ажиллах гэрээний хүрээнд 2018 онд Цагдаагийн газартай хамтран авто замын хөдөлгөөнт эргүүл, суурин постуудаар дамжуулан аялал зугаалгаар яваа иргэдэд үер усны ослоос урьдчилан сэргийлэх гарын авлага, сэрэмжлүүлэг 1500 ширхэгийг тараасан.</p> <p>Олон улсын иргэний хамгаалалтын өдөр, Засгийн газрын 2011 оны 339, 340 дүгээр тогтоол "Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийн дохиогоор ажиллах журам", "Аюулгүй сургууль, цэцэрлэг", "Цагаан сар" нэгдсэн арга хэмжээг 14 сумын</p>

					<p>хэмжээнд зохион байгуулж, орон нутгийн алба, мэргэжлийн ангийн томилгоот бүрэлдэхүүн, төрийн болон төрийн бус байгууллага, ард иргэдэд 67 цагийн танхимын болон дадлага, сургалт зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 2651 айл өрх, 4692 иргэн, 4483 хүүхэд 148 автомашин, техникийг хамруулсан.</p> <p>Аймгийн Засаг дарын “2020 онд гамшгаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр зохион байгуулагдах сургалт, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө батлах тухай” А/32 дугаар захирамжийн хүрээнд аймгийн Онцгой байдлын газрын даргын баталсан “Сумдад гамшгаас хамгаалах чиглэлээр зохион байгуулах сургалтын нэгдсэн төлөвлөгөө”, удирдамжийн дагуу 3 ажлын хэсэг томилогдон, 14 суманд сайн дурын хэсэг, мэргэжлийн ангиудыг чадавхжуулах ангиллын сургалт дадлага, үзлэг шалгалтыг зохион байгуулсан. Сургалтад хамрагдсан нийт алба хаагчиддаа “Цаг агаар, бэлчээрийн мэдээллийг гар утасны мессежээр хүлээн авах систем”, “Гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх” зэрэг 2 төрлийн гарын авлагыг 1120 ширхэгийг тарааж, сумдын Засаг даргын Тамгын газрын дарга нарт “Гамшгаас хамгаалах үндэс” болон “Аюулгүй амьдрах ухаан” 1,2,3 боть номыг хүлээлгэн өгсөн. Түүнчлэн улс орон даяар зохион байгуулагдаж байгаа “Яндангаа хөөлье” аяны хүрээнд яндангаа хөөлөх, зөв залгах, зэрэг арга зүйн зөвлөгөө өгч нэмэлт мэдээллийг олгосон. Тайлант онд 14 сумдын нийт 560 мэргэжлийн анги сайн дурын иргэдийг чадавхжуулах сургалтад хамруулж ажилласан.</p>
304	4.6.6.Гамшгаас хамгаалах иж бүрэн болон команд штабын дадлага сургууль, гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлын үзлэгийг сумдад зохион байгуулна.	2016-2020	УТ ОНТ	2-оос доошгүй 2 удаа	<p>Онцгой байдлын газрын даргын баталсан гамшгаас хамгаалах ангиллын сургалтын нэгдсэн төлөвлөгөөний дагуу Гамшгаас хамгаалах иж бүрэн сургуулийг 5, Команд штабын сургуулийг 8 удаа зохион байгуулж 10029 хүн, 95 аж ахуйн нэгж байгууллага, 43 техник хэрэгслийг хамруулсан. Үүнээс 2017 онд Айраг, Мандах, Сайншанд сумдын нийт 19969 иргэн, 820 аж ахуйн нэгж, байгууллага, 2018 онд Алтанширээ, Иххэт сумдын 23 аж ахуйн нэгж, 514 иргэнийг, 2019 онд Замын-Үүд, Сайншанд сумдад Гамшгаас хамгаалах Иж бүрэн сургууль зохион байгуулж, Гамшгаас хамгаалах алба, сумын ерөнхий зориулалтын мэргэжлийн ангийн удирдлага, ААНБ-ын ажилтан, албан хаагчид, ард иргэд, томилгоот бүрэлдэхүүнд танхимын болон дадлага сургалтыг, Айраг, Даланжаргалан, Эрдэнэ сумдад Гамшгаас хамгаалах Команд штабын дадлага, сургуулийг зохион байгуулж, Онцгой комисс, ерөнхий зориулалтын мэргэжлийн ангийн удирдлагууд, сайн дурын хэсгийн ахлагч, сумдын төрийн болон төрийн бус 95 ААНБ-ын ажилтан, албан хаагчдыг тус тус хамруулан, 113 цагийн сургууль, дадлагыг зохион байгуулсан. Энэхүү арга хэмжээнд давхардсан тоогоор 4500 гаруй иргэнийг хамруулсан. Гамшгаас хамгаалах иж бүрэн сургуулийн бэлтгэл ажлыг хангах хүрээнд Эрдэнэ, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Хатанбулаг, Даланжаргалан сумдад зохион байгуулж, 4 цагийн танхимын сургалт, дадлага сургуулийг зохион байгуулсан. Сургууль дадлагад 6 сумын нийт 749 албан хаагч, иргэд хамрагдаж, болзошгүй гамшиг ослоос урьдчилан сэргийлэх сэрэмжүүлэг гарын авлага материал 2500 ширхэгийг иргэдэд хүргэсэн.</p>

305	4.7.Байгалийн аюулт үзэгдлээс урьдчилан сэргийлэх мэдээ, мэдээллийг шуурхай тогтолцоог бэхжүүлж, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох чадавхыг дээшлүүлнэ.	4.7.1.Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээлэл дамжуулах нэгдсэн дадлага сургуулийг зохион байгуулж, техник хэрэгслийн хүчин чадлыг сайжруулна.	2016-2020	УТ ОНТ	1 удаа Тоног төхөөрөмж, техник хэрэгслийг шинэчилсэн сумын тоо-12	<p>Гамшгийн аюулын зарлан мэдээллийн дохиогоор ажиллах дадлага сургуульд 2017, 2018, 2019 2020 онуудад аймгийн хэмжээнд 12117 хүүхэд, 32597 иргэд, 384 машин, техник хэрэгслийг хамруулсан.</p> <p>Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээлэл дамжуулах техник тоног төхөөрөмжийн бэлтгэл бэлэн байдлыг хангуулах чиглэлээр техникийн үзлэгийг сумдын Засаг даргын Тамгын газартай жил бүр хамтран зохион байгуулж гамшгийн аюулын дуут дохионы судалгааг тодотгон бүртгэл хөтлөн ажиллав. Тус аймгийн 14 сумын хэмжээнд гамшгийн аюулын зарлан мэдээллийн 15 ширхэг дуут дохионы техник хэрэгслийн бэлэн байдлыг хангасан. Сайншанд сумын хэмжээнд гамшгийн аюулын зарлан мэдээллийн дуут дохионы хүчин чадал дутмаг хүн амын нутаг дэвсгэрийг бүрэн хамарч хүрэлцэхгүй байгаа тул нэмж дуут дохиог нэмж суурилуулах шаардлагатай байна. Мөн сумдад дуут дохиоллыг сум орон нутгийн хүн амын нягтаршлыг харгалзан үзэж өндөрлөг газарт суурилуулах, байгалийн аюулт үзэгдэл шороо тоос, бороо орохоос урьдчилан сэргийлж, хамгаалалтын хайрцаг хийж байршуулах талаар үүрэг чиглэлийг өгч ажилласан.</p>
306		4.7.2.“Радио холбооны тоон технологийн нэгдсэн систем” төслийг хэрэгжүүлэх бэлтгэл ажлын хүрээнд орон нутагт суурилуулах бааз станц, цамхаг байрлуулах газрын байршлыг тогтоож шийдвэрлэнэ.	2016-2020	УТ ОНТ	Гамшиг, ослын үед холбоо харилцааны найдвартай ажиллагаа хангагдана.	<p>Олон улсын цахилгаан холбооны байгууллагаас радио өргөн нэвтрүүлгийн үйлчилгээг тоон технологид шилжүүлэх шийдвэрийн хүрээнд тоон радио холбооны бааз станц, цамхгийг Сайншанд сумын 4 дүгээр багийн нутагт байрлах "Хур говь" зочид буудлын орчим газарт, зарлан мэдээллийн дуут дохио, мэдээллийн урсдаг самбар бүхий цамхгийг Сайншанд сумын 2 багийн нутаг дэвсгэрт байршуулах саналыг Онцгой байдлын газраас 2017 онд ирүүлснийг хүлээн авч аймгийн Засаг даргаас 2017 онд А/62 дугаар захирамжаар цамхаг байршуулах газрын олгож, гэрчилгээг үйлж, хүлээлгэн өгсөн.</p>
307	4.8.Газар хөдлөлийн болон гал, түймрийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх чадавхыг дээшлүүлж, алслагдсан суурин газарт гал унтраах бэлтгэл,бэлэн байдлыг хангана.	4.8.1.Газар хөдлөлтийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах бэлэн байдлыг хангах арга хэмжээний төлөвлөгөөг гарган хэрэгжилтийг хангана.	2016-2020	УТ ОНТ	Орон нутгийн хэмжээнд гамшгаас хамгаалах бэлэн байдал хангагдана.	<p>Гамшгийн аюулын бэлэн байдлыг хангахад мэргэжлийн байгууллагын үйл ажиллагааг аймгийн хэмжээнд уялдуулан зохицуулж, нэгдсэн удирдлагаар хангах үүрэг бүхий байнгын ажиллагаатай салбар зөвлөл байгуулж, ажиллах журмыг боловсруулан, жил бүр зөвлөлийг хуралдуулж, газар хөдлөлтийн гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээг зохион байгуулан ажилласан. “Говийн чоно-2019” сургалт, дадлага сургууль, Даланжаргалан, Эрдэнэ, Айраг сумдад “Гамшгаас хамгаалах команд штабын сургууль”-ийг зохион байгуулж, сургалтын үеэр газар хөдлөлтийн гамшгийн аюулыг сурталчлах арга хэмжээг зохион байгуулсан. Монгол Улсын Засгийн газрын “Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийн дохио дамжуулах журам”, “Гамшгийн үед хүч хэрэгсэл дайчлан гаргах журам”, Онцгой байдлын ерөнхий газрын даргын баталсан “Газар хөдлөлтийн гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийн дохиогоор ажиллах сургалт, дадлага сургуулийг зохион байгуулах ажлын төлөвлөгөөг чиглэл болгон орон нутагт хэрэгжүүлэн ажиллах төлөвлөгөөг боловсруулж, хэрэгжүүлсэн.</p> <p>Гамшгийн аюулын зарлан мэдээллийн дохиогоор ажиллах дадлага сургуульд</p>

						<p>2017-2020 онуудад аймгийн хэмжээнд 12117 хүүхэд, 15961 иргэд, 254 машин, техник хэрэгсэл хамрагдсан. Сумдын Засаг даргын Тамгын газар жил бүр тус ажиллагааг зохион байгуулж, газар хөдлөлтийн гамшгийн аюулын судалгааг гарган бүртгэл хөтлөн ажилласан. Тус аймгийн 14 сумын хэмжээнд гамшгийн аюулын зарлан мэдээллийн 15 ширхэг дуут дохионы техник хэрэгслийн бэлэн байдлыг хангасан.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/161 дугаар захирамжаар газар хөдлөлтийн гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах, гамшгийн аюулын бэлэн байдлыг хангахад мэргэжлийн байгууллагын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулж, нэгдсэн удирдлагаар хангах үүрэг бүхий Газар хөдлөлтийн эрсдэлийг бууруулах байнгын ажиллагаатай салбар зөвлөлийг байгуулж, ажиллах журмыг баталсан. Зөвлөлийн 2019-2020 оны үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг 36 зүйл заалттайгаар батлан, 90%-аар хэрэгжилтийг ханган ажилласан.</p>
308		4.8.2. Галын аюулгүй байдлын тухай хууль, Ойн тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, алслагдсан суурин газарт гал унтраах бэлтгэл бэлэн байдлыг хангана.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Гал түймрийн тоо, хохирол буурна.	<p>Өргөн, Эрдэнэ, Хатанбулаг сумдад Гал унтраах зориулалттай автомашин, Сайншанд сумын Зүүнбаян 5 дугаар баг Зэвсэгт хүчний 336 дугаар ангид гал унтраах зориулалтын 7 нэр төрлийн 18 багаж хэрэгсэл, гал сөнөөгчийн хувийн хамгаалах хэрэгсэл, Алтанширээ, Хөвсгөл сумдад гал унтраах зориулалтын 11 нэр төрлийн 24 ширхэг багаж зэвсэг, техник тоног төхөөрөмж, хувийн хамгаалах хэрэгсэл зэргийг хүлээлгэн өгсөнөөр гал унтраах сайн дурын хэсгийн бэлтгэл бэлэн байдлыг хангагдсан. Онцгой байдлын ерөнхий газрын даргын 2020 оны 1/01 дүгээр албан даалгаврыг хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөг 14 сумдад хүргүүлэн, сумдын сайн дурын хэсэг, мэргэжлийн ангийн томилгоот бүрэлдэхүүн болзошгүй хээрийн түймрээс урьдчилан сэргийлэх, хээрийн түймэр унтраах багаж хэрэгслийн бэлтгэл бэлэн байдлыг хангах зорилгоор Гал түймрийн улсын хяналтын байцаагчийн мэдэгдлийг хүргүүлж, аймгийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж байгаа амралтын газар, жуулчны бааз зэрэг газруудад хяналт шалгалт хийж, хээрийн түймрээс урьдчилан сэргийлэх заавар зөвлөгөө өгч, 4500 ширхэг гарын авлага, анхааруулах санамж тарааж ажилласан.</p> <p>Хээрийн түймэрт ашиглагдах багаж хэрэгслийн нөөцийг нэмэгдүүлж, Даланжаргалан, Айраг, Алтанширээ, Дэлгэрэх, Иххэт сумдын хуучин 5 зурвасыг сэргээж, хээрийн түймрээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулан ажилласан.</p>
309	4.9. Хүн, малын гоц халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, бэлтгэл бэлэн байдлыг	4.9.1. Мал амьтны гоц халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, гамшгийн голомтод эрэн хайх, аврах, хойшлуулшгүй сэргээн босгох үйл ажиллагааны бэлэн байдлыг	2017 - 2020	УТ ОНТ	Хүн, малын гоц халдварт өвчний гаралт буурч, учрах хохирол багасна.	<p>Малын гоц халдварт цэцэг болон шүлхий өвчний тохиолдол 2017-2018 онуудад 13 суманд илэрч, нийт 1972 малыг зориудаар устгах заавар журмын дагуу устгалд оруулж, шаардлагатай газруудад 39 хяналтын цэг байгуулж, давхардсан тоогоор 16 албан хаагч ажилласан. Замын-Үүд сумын 3 багийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байсан "Гахайн ферм"-ийн гахайнаас мялзан өвчний шинж тэмдэг илэрч, Мал эмнэлгийн ерөнхий газрын даргын 2019 онд баталсан "Гахайн мялзан өвчинтэй тэмцэх заавар"-ын дагуу бүх гахайг зориудаар устгах ажиллагаанд 7 албан хаагч мэргэжил, арга зүйгээр ханган, хяналт тавьж ажилласан. Мал, амьтны гоц халдварт</p>

	дээшлүүлнэ.	хангуулна.				<p>өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг эрчимжүүлж, малын гоц халдварт, шүлхий өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх вакцинжуулалтыг өвчлөл гарсан 7 сумдын 344 өрхийн 85314 толгой мал хамрагдахаас нийт 85314 малыг вакцинжуулалтад хамруулан 100%-ийн гүйцэтгэлтэй ажилласан. Мал амьтны гоц халдварт шүлхий өвчний 12 голомтын бүсэд 39 ариутгал халдваргүйтгэл, хяналтын цэгийг байгуулан нийт 882 малыг зориудын аргаар устган ариутгал халдваргүйтгэл хийж ажиллав.</p> <p>Мал, амьтны гоц халдварт хонины цэцэг, шүлхий өвчинтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд гамшгаас хамгаалах алба, мэргэжлийн анги, сум орон нутгаас 247 хүн 53 техник хэрэгсэл дайчлагдан үүрэг гүйцэтгэсэн. Аймгийн Мал эмнэлгийн газарт малын эмч 11, санитарч 1, сумдын Мал эмнэлгийн тасагт 14 малын их эмч, мал эмнэлгийн үйлчилгээний нэгж 24 байгаад 29 малын их эмч, 5 техникч бэлэн байдал ханган ажиллаж байна. Аймгийн нөөцөд халдваргүйтгэлийн 5 төрлийн бодис 4100 кг, сумын нөөцөд халдваргүйтгэлийн бодис 4 төрлийн 534 кг, халдваргүйтгэлийн багаж төхөөрөмж 2 төрлийн 81 ширхэг, хувцас хэрэглэл 11 төрлийн 1417 ширхэг, бусад хэрэгсэл 3 төрлийн 952 ширхэг нөөцөд, 5 мотоцикль үйлчилгээнд ажиллахад бэлэн байдалтай байна. Мал амьтны гоц халдварт өвчний гамшгийн үеийн бэлэн байдал хангалт 89.0 хувьтай өмнөх оноос 5%-аар бэлэн байдал хангалтын түвшин дээшилсэн.</p>
310		4.9.2. Хүн, мал, амьтны гоц халдварт өвчинтэй тэмцэх дадлага сургуулийн ажиллагааг тогтмолжуулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Гамшгийг үед мэргэжлийн анги, иргэдийн үүрэг гүйцэтгэх чадвар дээшилнэ.	<p>Мандах, Хатанбулаг сумдад 2017-2018 онуудад Гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлын үзлэгийг зохион байгуулж, хүн, малын гоц халдварт өвчин гарсан үед хээрийн эмнэлэг дэлгэх, гамшгийн үеийн удирдлага зохион байгуулалт сэдвээр танхимын болон дадлага сургалтыг зохион байгуулж, нийт 310 иргэдийг хамруулсан. "Гамшгаас хамгаалах иж бүрэн сургууль"-ийг Замын-Үүд, Сайншанд сумдад, "Гамшгаас хамгаалах Команд штаб"-ын дадлага, сургуулийг Айраг, Даланжаргалан, Эрдэнэ сумдад, Сайншанд суманд "Говийн чоно-2019" Гамшгаас хамгаалах олон улсын сургалт, дадлага сургуулийг зохион байгуулж, хүн, мал, амьтны гоц халдварт өвчинтэй тэмцэх хээрийн хүн болон мал эмнэлэг дэлгэн дурайлган үзүүлэх дадлага сургуулийг зохион байгууллаа. Гамшгаас хамгаалах Мал эмнэлгийн газрын удирдлага /штаб/-ын бүрэлдэхүүнийг 5, Мал эмнэлэг бодлого төлөвлөлт хяналтын хэсгийг 6, Тандалт шинжилгээ оношилгоо, халдваргүйтгэлийн шуурхай хэсгийг 5 албан хаагчтай тус тус байгуулан, Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийн дохио дамжуулах журам, гамшгийн аюулын зарлан мэдээлэл дамжуулах нэг, хоёрдугаар схемийг тус тус батлан ажилласан.</p> <p>Гамшгаас хамгаалах өндөржүүлсэн бэлэн байдлын зэрэгт шилжүүлэн, сургуулийн бэлтгэл ажилд шаардлагатай хүн хүч, техник тоног төхөөрөмжөөр хангаж ажиллахыг гамшгаас хамгаалах алба, мэргэжлийн ангийн дарга, ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнд үүрэг болгосон. Дадлага сургуулийн үеэр Голомтын бүсд 8 хүний бүрэлдэхүүнтэй, Сэжигтэй бүсд 9 хүний бүрэлдэхүүнтэй, Хамгаалалтын бүсд 3 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсгийг байгуулан дуурайлган үзүүлэх сургалтын бэлтгэл ажлыг хангасан. Дадлага сургуулийн явцыг сургалтад оролцогчдод болон</p>

						олон нийтэд таниулахаар 200 ширхэг гарын авлагыг Англи, Монголоор бэлтгэн хэвлэн тарааж, Даланжаргалан, Эрдэнэ сумдын гамшгаас хамгаалах камонд штабын дадлага сургуулийг 11 малын эмч 28 туслах ажилтныг хамруулан зохион байгуулсан.
311	4.10. Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, учирсан хохирлыг нөхөн төлнө.	4.10.1. Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх болон учирсан хохирлыг нөхөн төлөх тодорхой хэмжээний зардлыг орон нутгийн төсөвт тусган зарцуулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Гамшгийн хор уршгийг арилгах, нөхцөл бүрдэж хохирол буурна	<p>Малын гоц халдварт хонины цэцэг болон шүлхий өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, голомтыг устгах арга хэмжээг зохион байгуулахад 2017 онд аймгийн Засаг даргын нөөц хөрөнгөөс 4,0 сая төгрөг, 2018 онд шүлхий өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, голомтыг устгах арга хэмжээг зохион байгуулахад 27.3 сая төгрөгийг тус тус шийдвэрлүүлсэн.</p> <p>"Говийн чоно-2019" гамшгаас хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх Олон улсын дадлага сургуулийг Дорноговь аймагт зохион байгуулахад 200,0 сая төгрөгийг шийдвэрлэж, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд зарцуулсан. Сумдад гамшгаас хамгаалах команд штабын болон иж бүрэн сургууль, дадлагыг 2019 онд зохион байгуулах арга хэмжээнд шаардагдах зардлын тооцоог орон нутгийн төсөвт тусгаж, төлөвлөгөөт хугацаанд арга хэмжээг зохион байгуулсан.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын 2020 оны А/155, А/158, А/393 дугаар захирамжуудаар Шинэ коронавирусийн халдвар дамжих эрсдэл өндөр байгаатай холбогдуулан халдвараас урьдчилан сэргийлэх шуурхай арга хэмжээ авч, ажиллахад шаардлагатай хувийн хамгаалах хэрэгсэл, ариутгал халдваргүйтгэлийн бодисоор хангахад 19,7 сая төгрөг, Өргөн, Эрдэнэ, Замын-Үүд сумдад Улсын Онцгой комисс болон аймгийн Онцгой комиссын шийдвэрийн хэрэгжилт, халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх талаар авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ, тушаал шийдвэрийн биелэлтийг шалгах ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүний зардалд 0,4 сая төгрөг, гамшигтай тэмцэх урьдчилан сэргийлэх чадавхийг сайжруулахад шаардлагатай техник, хэрэгсэл худалдан авахад шаардагдах 5,3 сая төгрөг нийт 25,3 сая төгрөгийг шийдвэрлүүлсэн.</p>
312		4.10.2. Аймгийн өвс, тэжээлийн нөөц бэлтгэх сан бүрдүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Шаардлагатай хэмжээний өвс тэжээл бэлтгэсэн байна.	<p>МУ-ын Засгийн газрын тогтоолоор тус Аймгийн өвс, тэжээлийн аюулгүйн нөөцөд 100 тн өвс, 50 тн тэжээл, Сумдын нөөцөд 560 тн өвс, 420 тн тэжээл нийт 660 тн өвс, 470 тн тэжээл бэлтгэх даалгавартай. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны "Хөдөө аж ахуйн салбарын 2020-2021 оны өвөлжилт, хаваржилтын бэлтгэл хангах зарим арга хэмжээний тухай" 19 дүгээр тогтоол, аймгийн Засаг даргын 04 дүгээр албан даалгаврыг хэрэгжилтийг аймгийн хэмжээнд 80.3%-тай хангасан. Тайлант онд аймгийн нөөцөд 268 тн өвс, 77,5 тн тэжээл, сумдын аюулгүй нөөцөд 798,1 тн өвс, 141,5 тн тэжээлийг татан төвлөрүүлсэн.</p>
ХУУЛЬ ЗҮЙН ЧИГЛЭЛЭЭР						
Хууль дээдлэх зарчмыг чанд мөрдөн, хуулийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны шуурхай байдлыг хангаж, иргэдэд үзүүлэх хууль, эрх зүйн үйлчилгээний чанар хүртээмжийг дээшлүүлэн, авлигаас ангид, хүний эрхийг дээдэлсэн шударга ёсны засаглалыг бэхжүүлнэ.						
313	4.11. Иргэд олон нийтийн эрх зүйн	4.11.1. Хууль, эрх зүйн сургалтыг иргэд, олон нийтэд тогтмол явуулна.	2017 - 2020	ОНТ 2.0	Орон нутгийн хүн амын 35	Эрх зүйн боловсрол олгох сургалтыг 2016 онд 61 удаа зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 4289 иргэнийг хамруулсан бол 2020 онд орон нутгийн хүн амын 30 хувь буюу 22322 иргэнд сургалт зохион байгуулан ажилласан.

	<p>мэдлэг боловсролыг дээшлүүлэн, төрийн аливаа шийдвэрт иргэдийн хяналт, оролцоог хангана.</p>			<p>хувьд эрх зүйн сургалт зохион байгуулсан байна.</p>	<p>Хууль сахиулах чиг үүрэг бүхий байгууллагууд “Хуульчийн Про-Боно” буюу хуульчид бусдын сайн сайхны төлөө үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгөх өдөрлөг, “Иргэдэд ойр-Эрх зүйн үйлчилгээ” өдөрлөгийг 11 суманд зохион байгуулж, төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран сургалт, мэдээлэл, сурталчилгаа 225, уулзалт, хэлэлцүүлэг, ярилцлага 20, өдөрлөг 12, нийт 257 удаагийн ухуулга, яриа сургалт сурталчилгаа хийж 29450 иргэнийг хамрууллаа. Тодорхой төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр 9 төрлийн хичээл, сургалтыг алба хаагчид өөрсдөө бэлтгэж хатуу дискэнд буулган Сайншанд суманд үйл ажиллагаа явуулдаг томоохон 45 аж ахуйн нэгж байгууллага, сумын багийн ажлын албанд сургалтыг хүлээлгэн өгсөн.</p> <p>2020 онд COVID-19 халдвараас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор сургалт, сурталчилгааны ажлыг цахим систем ашиглан зохион байгуулж эрх зүйн хөтөч болон бусад холбогдох байгууллагуудтай хамтран цахим хичээл, сургалт, сурталчилгааны материалуудыг орон нутгийн телевиз, аймгийн ЗДТГ-ын цахим хаяг болон ХЭЗХ-ийн “Эрх зүйн боловсролыг-Иргэн бүрт” хаяг, гэр бүлийн талбай дахь лед дэлгэцээр иргэдэд мэдээлэл хүргэсэн. Холбогдох хууль тогтоомжуудаар сэрэмжлүүлэг болон бусад мэдээлэл бэлтгэн үүрэн холбооны операторуудтай хамтран 1 сарын хугацаатай 500 иргэний гар утсанд HITONE үйлчилгээгээр дамжуулан сурталчилгааны ажлыг зохион байгуулж, эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхдүүдийн эцэг, эх, асран хамгаалагч нарт “Ил захидал” хүргэх зэрэг нөлөөллийн арга хэмжээнүүдийг зохион байгуулсан. Аймгийн ГХУСАЗСЗ-тэй хамтран хууль тогтоомж сурталчлах, иргэдийн эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор “Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай” хууль, “Эрх зүйт иргэн болцгооё” хууль сурталчлах тэмдэглэлийн дэвтэр хэвлүүлж, “Байгалиа хамгаалъя”, “Нэг хором”, “Ойлгоё хүндэлье” зэрэг нэгдсэн арга хэмжээг зохион байгуулсан, нийт хүн амын 50 хувийг хамруулан мэдээлэл, сурталчилгааны ажил зохион байгуулсан.</p>
<p>314</p>		<p>4.11.2. Хууль, эрх зүйн асуудал хариуцсан мэргэжилтэн, албан хаагчдыг чадавхжуулах ажлын байрны сургалтыг тэргүүний сумдад туршлага судлах чиглэлээр зохион байгуулна.</p>	<p>2017 - 2020</p>	<p>ОНТ 12.0</p>	<p>14 сумын хууль, эрх зүйн асуудал хариуцсан мэргэжилтэн албан хаагчдыг 100 хувь хамруулсан байна.</p> <p>Сумдын Засаг даргын Тамгын газрын Хууль зүйн мэргэжилтнүүдийг чадавхижуулах сургалтыг албан хаагчийн ирүүлсэн санал, шинэчлэн батлагдсан хууль тогтоомж, тогтоол шийдвэрийг үндэслэн жил бүр зохион байгуулсан. “Хууль зүйн мэргэжилтнүүдийг чадавхижуулах” сургалтыг 2017 онд Сайншанд суманд зохион байгуулж, онолын болон практик дадлага олгосон бөгөөд тэргүүний мэргэжилтнээр шалгарсан Сайншанд, Эрдэнэ, Хатанбулаг, Сайхандулаан сумдын Хууль зүйн мэргэжилтнүүдийн туршлагыг судалж, ажлын байранд танилцах арга хэмжээг зохион байгуулсан. Хууль зүйн мэргэжилтнүүдэд зориулсан сургалтыг 2018 онд аймгийн Засаг даргын Тамгын газраас зохион байгуулж, 2017 онд ажлаараа бусдыгаа манлайлж санаачилгатай ажиллаж, сайн туршлага болохуйц арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн алба хаагчдыг шагнаж урамшуулсан.</p> <p>“Хууль сахиулах чиг үүргийн байгууллагын нэгдсэн зөвлөгөөнийг 2019 онд зохион байгуулж, Хил хамгаалах Ерөнхий газар, Цагдаагийн Ерөнхий газар, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн зэрэг газруудаас ирсэн холбогдох албан тушаалтнууд</p>

						<p>сургалт, мэдээлэл хийж, хууль сахиулах чиг үүргийн байгууллагуудийн нийт албан хаагч, сумдын Хууль зүйн мэргэжилтнүүд хамрагдсан. Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнтэй хамтран "Эрх зүйн хөтөч" бэлтгэх сургалтыг зохион байгуулж, 14 сумын хууль зүйн мэргэжилтнүүдийг хамруулж, сертификат олгосон.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын Тамгын газраас гаргасан удирдамж чиглэлийн дагуу сумын Хууль зүйн мэргэжилтнүүдийг АЗДТГ-ын Хууль эрх зүйн хэлтэс, Архивын тасаг, Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудитын хэлтэст сэлгэн ажиллуулж, мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө өгч, ажлын байранд дадлагажуулах ажлыг зохион байгуулсан.</p> <p>ШӨХТГ, Нийслэлийн ЗДТГ-ын ХЭЗХ, Нийслэлийн Архивын газар, Нийслэлийн замын хөдөлгөөний удирдлагын төв, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн ийн үйл ажиллагаатай аймгийн ХЭЗХ-ийн болон 14 сумын Хууль зүй, Дотоод ажил хариуцсан нийт 29 мэргэжилтнийг 2020 онд танилцуулан чадавхжуулах сургалтанд хамруулсан.</p>
315	4.11.3. Нийтээр дагаж мөрдөх шийдвэр гаргахад тухайн орон нутгийн иргэд, олон нийтийн байгууллагуудын саналыг тусгана.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	Иргэдийн саналын тоо	<p>Аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2015 оны 63 тогтоолоор батлагдсан "Согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх тусгай зөвшөөрөл олгох, хяналт тавих тухай" журмыг нөлөөллийн шинжилгээний хамт, аймгийн Засаг даргын 2015 оны "Согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх тусгай зөвшөөрөлтэй газруудад мөрдөх цагийн хязгаарыг тогтоох тухай" А/45 дугаар захирамж, "Авто зам, авто зогсоол ашигласны төлбөрийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай" аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/136 дугаар захирамжийг тус тус Захиргааны ерөнхий хуульд зааснаар сонсох ажиллагааг олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, телевизээр явуулж 1025 иргэний саналыг аван, Хууль зүй, дотоод хэргийн яаманд хүргүүлэн хянуулж, улсын нэгдсэн санд бүртгүүлсэн.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын 2008 оны "Журам гэрээний загвар батлах тухай" А/150 дугаар захирамж, "Орчны ариун цэврийг сайжруулах талаар авах арга хэмжээний тухай" А/132 дугаар захирамжуудыг хүчингүй болгож, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны Захиргааны хэм хэмжээний актын улсын нэгдсэн сангаас тус тус хасалт хийлгэсэн.</p> <p>Аймгийн Засаг дарга 2020 оны А/219 дүгээр захирамжаар Аймгийн нутаг дэвсгэрт согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх тусгай зөвшөөрөлтэй газруудын үйл ажиллагаа явуулах цагийн хязгаарыг шинэчлэн тогтоосон. Аймгийн хэмжээнд согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгжүүдийн ажиллах цагийн хязгаарыг шинэчлэн тогтоох захирамжийн төсөлд 14 сумын 100 гаруй аж ахуйн нэгжийн төлөөлөл, холбогдох 7 агентлагийн 117 албан хаагч, Цагдаагийн газраас санал өгсөн. Нийтээр дагаж мөрдөх шийдвэр гаргахад тухайн орон нутгийн иргэд, олон нийтийн байгууллагуудын саналыг тусгаж хэвшсэн.</p>	
316	4.11.4. Эрх бүхий албан тушаалтнаас гарч буй шийдвэрийн эрх зүйн	2017 - 2020	УТ ОНТ	14 сум, зарим төрийн	<p>Аймгийн Засаг даргын 2011 оны "Сумдын Засаг дарга нарын батлан гаргасан захирамжийг хянах тухай" А/115 дугаар захирамжийн дагуу 2016 онд 9 сумын Засаг дарга нараас батлан гаргасан 106 захирамж, 2017 онд аймгийн Засаг даргын А 831,</p>	

	үндэслэлийг хянаж, хуульд нийцүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.			байгууллагын эрх зүйн актад хийгдсэн хяналт шалгалтын тоо	Б 95 захирамж, аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын даргын А 84, Б 53 тушаал, сумдын Засаг дарга нарын 560 захирамж, агентлагийн дарга нарын 292 тушаал, нийт 1915 захиргааны шийдвэр, 2018 онд аймгийн Засаг даргын 2018 оны А 799, Б 32 захирамж, аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын даргын А 55, Б 67 тушаал, сумдын Засаг дарга нарын 240 захирамж, агентлагийн дарга нарын 45 тушаал, нийт 1238 захиргааны шийдвэр, 2019 онд аймгийн Засаг даргын А 841, Б 58 захирамж, аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын даргын А 117, Б 39 тушаал, 14 сумын Засаг даргын 52 захирамж, сумын Засаг даргын Тамгын газрын даргын 21 тушаал, нийт 1128 захиргааны шийдвэрийн эрх зүйн үндэслэлийг тус тус хянаж, зөвлөгөө өгч, хуульд нийцүүлэх арга хэмжээг авсан. 2020 оны байдлаар сумын 121 захирамжийг Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.1.9-д заасны дагуу сумын Засаг даргын захирамжийн эрх зүйн үндэслэл, албан хэрэг хөтлөлтийн үндсэн заавар, баримт бичгийн стандартад нийцсэн эсэхийг хянаж, захирамж бүрт илэрсэн зөрчлүүдийг тодорхой дурдаж зөрчлүүдийг арилгаж хариу ирүүлэх, албан хэрэг хөтлөлтийн стандартыг хэрэгжүүлж ажиллах талаар зөвлөгөө өгч мөн Аймгийн Засаг даргын 715 захирамж, Засаг даргын Тамгын газрын даргын 62 тушаалын эрх зүйн үндэслэлийг хянаж хуульд нийцүүлэх арга хэмжээг авч ажилласан.
317	4.11.5. Хууль, эрх зүйн салбарын гадаад харилцааг өргөжүүлж, хөрш орны хамтын ажиллагааг сайжруулна.	2017 - 2020	ОНТ 40.0	Хөрш орны сайн туршлагыг үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлсэн байна.	Аймгийн Прокурорын газар нь БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Шилийн гол аймгийн Прокурорын газартай хамтран ажиллах санамж бичигт гарын үсэг зурсаны дагуу ажил хэргийн туршлага солилцох уулзалтыг БНХАУ-ын Эрээн хотод зохион байгуулсан. Цагдаагийн байгууллагын чиглэлээр хамтран ажиллах бэлтгэл арга хэмжээний хүрээнд 2016 онд БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Бугат хотын Цагдаагийн газрын орлогч дарга Н.Мандлаа тэргүүтэй төлөөлөгчид тус аймагт айлчилсан. Аймгийн Цагдаагийн газар БНХАУ-ын Эрээн хотын Цагдаагийн газартай хамтран "Иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах, бүлэг зохион байгуулалттайгаар үйлдэгдэж буй гэмт хэрэгтэй тэмцэх" чиглэлээр уулзалтыг 2017 онд Сайншанд суманд зохион байгуулсан. Аймгийн Цагдаагийн газрын даргыг Оросын холбооны улс болон Япон улсын Шизүока мужид, Шүүхийн шинжилгээний албаны даргыг БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Хөх хот, Бугат, Ордос зэрэг хотуудад, Цагдаагийн газрын Мөрдөн байцаах тасгийн дарга болон Замын-Үүд сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтсийн 10 албан хаагчийг БНХАУ-ын Бугат хотод, Хилийн 0168 дугаар ангийн захирагчийг Япон улсын Шизүока мужид, аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн хэлтсийн даргыг Япон улсын Осака мужид тус тус туршлага солилцох, хамтран ажиллах чиглэлээр арга хэмжээнд хамруулан, мэргэжил арга зүйг дээшлүүлэн, хууль эрх зүйн салбарын гадаад харилцааг өргөжүүлж ажилласан.
318	4.11.6. Хууль сахиулах байгууллагуудаас зохион байгуулж байгаа	2017 - 2020	ОНТ 25.0	Санхүүгийн дэмжлэг, туслалцаа	Аймгийн Засаг даргын 2016 оны А/77 дугаар захирамжаар Сайншанд, Замын-Үүд сумын хэсгийн ахлагч нарын нэгдсэн сургалтыг зохион байгуулан, Сайншанд сумаас 36, Замын-Үүд сумаас 20, нийт 56 хэсгийн ахлагчийг хамруулсны дагуу "Зам

		гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сургалтын үр дүнг дээшлүүлэх арга хэмжээ авна.		үзүүлсэн байгууллагын тоо	<p>тээврийн осол, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх" чиглэлээр иргэдэд мэдээлэл өгөх зорилгоор орон нутагт үйл ажиллагаа явуулж буй 53 аж ахуй нэгж, 1984 иргэнд яриа таниулга хийсэн. Шүүхийн шинжилгээний алба болон Цагдаагийн газар нь БНХАУ-ын Эрээн хотын Цагдаагийн газартай хамтран ажиллах гэрээ байгуулан, хил орчмын гэмт хэргийн гаралтыг бууруулах, харилцан туршлага солилцох чиглэлээр хамтран ажилласан. Хуулийн байгууллагуудын 2019 онд зохион байгуулсан нэгдсэн зөвлөгөөнд нийт 350 төрийн албан хаагч хамрагдсан. Зөвлөгөөнөөр Хил хамгаалах Ерөнхий газар, Цагдаагийн Ерөнхий газар, Прокурорын Ерөнхий газар, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгээс мэргэжлийн алба хаагчид ирж сургалт зохион байгуулсан. "Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сургалт, сурталчилгаа зохион байгуулах мэргэжлийн баг"-т 130,0 мянган төгрөг, Хүний эрхийн үндэсний комисстой хамтарч зохион байгуулсан сургалтуудад 430,0 мянган төгрөг, Хууль зүйн туслалцааны төвийн зүгээс иргэдэд үзүүлэх эрх зүйн туслалцаа, мэдээллийг нэмэгдүүлэх, гарын авлага хэвлүүлэхэд орон нутгийн төсвөөс 200,0 мянган төгрөг, Монгол улсын шүүхүүдийн тамгын дарга нарын сургалт, зөвлөгөөнийг Шүүхийн тамгын газартай хамтран зохион байгуулах арга хэмжээнд 1,0 сая төгрөг, Хил орчмын гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр Замын-Үүд сум дахь цагдаагийн хэлтэст 15,0 сая төгрөг, нийт 16,7 сая төгрөгийн дэмжлэгийг үзүүлсэн.</p> <p>2020 онд хууль сахиулах байгууллагуудаас зохион байгуулж байгаа гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сургалтын үр дүнг дээшлүүлэх арга хэмжээний зардалд 240.9 сая төгрөгийг зарцуулж Сум дундын Прокурорын газрын сургалтын тахимыг шинэчлэн тохижуулах, ШШГГ-ын цагдан хорих байранд хоригдож буй хоригдлын байранд зарлан мэдээлэх систем, сургалт сурталчилгаа хийх дэлгэц байрлуулах зэрэг үр дүнтэй бодит ажлыг зохион байгуулсан.</p>	
319		4.11.7. Хууль, эрх зүйн актуудын давхардал, зөрчилтэй заалтуудыг илрүүлж, шинэ хуулийн төсөл боловсруулах эрх зүйн цахим мэдээллийн нэгдсэн санг ашиглах замаар хууль, эрх зүйн баримт бичгийн агуулга, уялдаа холбоог дээшлүүлэхэд иргэдийн оролцоог хангана.	2017 - 2020	-	Иргэд, олон нийтийн оролцоо сайжирсан байна.	<p>Аймгийн ИТХ-аас нийтэд дагаж мөрдөхөөр 2016 онд "Согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх тусгай зөвшөөрөл олгох, хяналт тавих тухай", "Согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх тусгай зөвшөөрөлтэй газруудад мөрдөх цагийн хязгаарыг тогтоох тухай" гэсэн 2, 2017 онд "Авто зам, авто зогсоол ашигласны төлбөрийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай", "Согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх тусгай зөвшөөрөл олгох, хяналт тавих тухай " гэсэн 2, 2018 онд "Орон нутгийн чанартай авто зам, замын байгууламж ашиглаж байгаа иргэн, аж ахуй, нэгж байгууллагын тээврийн хэрэгслээс авах авто зам ашигласны төлбөрийн хэмжээг тогтоох тухай", "Сайншанд сумын Төмөр замын буудлын авто зогсоолоор үйлчлүүлсэн тээврийн хэрэгслээс авах төлбөрийн хэмжээ тогтоох тухай" гэсэн 2, 2019 онд "Нийтийн тээврийн хэрэгслээр ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг үнэ төлбөргүй, оюутан сурагчдыг хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр зорчуулах тухай", "Мал эмнэлгийн ажил үйлчилгээний төлбөрийн үнэ тогтоох тухай", "Мод тарьж ургуулсан иргэн, нөхөрлөл, аж ахуй нэгж, байгууллагад урамшуулал олгох тухай", "Хог хаягдал цэвэрлэх, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах тухай, Нийтийн эдэлбэр газрын хог</p>

						<p>хаягдлыг цэвэрлэх, энгийн хог хаягдлыг булшлах зардлын нэгж тариф батлах тухай", "Дорноговь аймгийн Сайншанд, Замын үүд сумын төвд нийтийн тээврийн хэрэгсэл /таксинаас бусад/-ээр оюутан сурагчдыг хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр зорчуулах тухай" гэсэн 5, нийт 12 журмыг тус тус батлуулсан. Дээрх захиргааны хэм хэмжээ тогтоосон актуудыг боловсруулахад Захиргааны ерөнхий хуульд заасны дагуу сонсох ажиллагаа явуулж иргэдийн оролцоог хангаж, орон нутгийн иргэдийн санал авах ажлыг тогтмол хийж хэвшсэн. Хуулийн зөрчил болон давхардлын улмаас хүчингүй болсон журам байхгүй. Харин шинээр батлагдан гарсан Хог хаягдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга, Зөрчлийн хууль, Төрийн албаны тухай хууль, Захиргааны ерөнхий хуулиудад нийцүүлэн журмыг шинэчлэн боловсруулсан.</p> <p>Стандарт хэмжил зүйн газраас боловсруулж байгаа “Оршуулгын стандарт”-ын төсөлд санал хүргүүлсэн. Аймгийн Засаг даргын хувьд оршуулга хийх зан үйлтэй холбоотой газар олгох, бүртгэлжүүлэх, хяналт тавих тусгайлсан эрх олгосон зохицуулалт байдаггүй ба стандартад зөвшөөрсөн болон хориглосон зохицуулалтыг тодорхой тусгаж өгснөөр хариуцлага тооцон ажиллах эрх зүйн орчин бүрдэх боломжтой юм. Мөн Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгээс эрхлэн ажиллуулдаг эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн сан www.legalinfo.mn цахим хуудсыг шинэчлэл хийж байгаатай холбогдуулан хуулийн анх батлагдсан болон тухайн хуульд орсон нэмэлт өөрчлөлт орохоос өмнө байсан хувилбараар харах боломжтой болгох, хууль /органик, нэг удаагийн үйлчлэлтэй, хүчингүйд тооцсон г.м/, тогтоол, тушаалыг хүчинтэй, хүчингүйд тооцсон гм/-ээр системчлэх, утгын мэдрэмжтэй хайлт хийдэг байх, хууль, захиргааны хэм хэмжээний актын төсөлд санал авдаг байх гэх мэт эрх зүйн ач холбогдол бүхий саналыг 14 сумын иргэдийн төлөөлөл сумдын хууль зүйн мэргэжилтэн нараас, хууль сахиулах байгууллагын 6 мэргэжилтнээс санал авч нэгтгэн холбогдох газарт нь хүргүүлсэн.</p>
320	4.12. Иргэд, олон нийтэд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.	4.12.1. Эрх зүйн мэдээллийн шинэчлэн журмын дагуу баяжуулалт иргэдэд хууль, эрх зүйн лавлагааг олгоно.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Баяжуулалт хийсэн сангийн тоо	<p>Эрх зүйн мэдээллийн санд 2016 онд хуулийн нэмэлт өөрчлөлт заалтыг тус бүрээр 1428, Засгийн газрын тогтоол 115, Улсын их хурлын тогтоол 170, Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт 7, Үндсэн хуулийн тогтоол 3, Ерөнхийлөгчийн зарлиг 65, нийт 1788 актыг, 2017 онд хууль тогтоомжийн нэмэлт, өөрчлөлт давхардсан тоогоор 9331, Улсын их хурлын тогтоол 1125, Монгол улсын олон улсын гэрээ 180, Засгийн газрын тогтоол 3120, Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр 135, Ерөнхийлөгчийн зарлиг 75, Сайдын тушаал 592, нийт 14558 актыг, 2018 онд хууль тогтоомжийн нэмэлт, өөрчлөлт давхардсан тоогоор 9400, Улсын их хурлын тогтоол 1130, Монгол улсын олон улсын гэрээ 186, Засгийн газрын тогтоол 3310, Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр-147, Ерөнхийлөгчийн зарлиг 120, Сайдын тушаал-630, нийт 14923 актыг, 2019 онд хууль тогтоомжийн нэмэлт, өөрчлөлт давхардсан тоогоор 9510, Улсын их хурлын тогтоол 1907, Монгол улсын олон улсын гэрээ 220, Засгийн газрын тогтоол 4200, Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр 177, Ерөнхийлөгчийн зарлиг 187, Сайдын тушаал-797 нийт 16998 акт, 2020 онд шинээр батлагдсан 27 хууль, 129 Засгийн</p>

						<p>газрын тогтоол, 50 Улсын Их Хурлын тогтоол, 2 Ерөнхийлөгчийн зарлиг, 35 Сайдын тушаал нийт 243 эрх зүйн актаар мэдээллийн санг баяжуулсан.</p> <p>Шинээр батлагдсан хууль болон засгийн газрын тогтоолыг иргэдэд сурталчлах ажлын хүрээнд сумдын ЗДТГ-ын Хууль зүйн мэргэжилтнүүдэд 1992 оноос хойших цахим сангийн бүртгэлийг хүргүүлж, хууль, тогтоомжийн лавлагаагаар ханган ажилласан. 2019 оны байдлаар "Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем"-ээс 108 иргэн, 23 байгууллагад нийт 131 лавлагаа мэдээллээр үйлчилсэн. Хууль зүйн туслалцааны төвийн улсын өмгөөлөгч 46 иргэнд ганцаарчилсан зөвлөгөө, 102 иргэнд хууль зүйн зөвлөгөө өгсөн. Иргэдэд хууль тогтоомж сурталчлах ажлыг 23 удаа 2300 иргэн, 32 аж ахуй нэгж байгууллагыг хамруулан зохион байгуулсан.</p>
321	4.12.2. Төлбөрийн чадваргүй этгээдэд хууль зүйн туслалцааны төвөөр дамжуулан эрүү болон иргэний хэрэгт өмгөөллийн үйлчилгээг үнэ төлбөргүй үзүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан иргэдийн тоо	<p>Эрх зүйн анхан шатны зөвлөгөө өгөх, зорилтот бүлэгт өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх, эрх зүйн туслалцааны чанар хүртээмжийг сайжруулах зорилгоор Хууль зүйн туслалцааны төвийн Дорноговь аймаг дахь салбарын ажлын байранд орон нутгийн төсвөөс 4.5 сая төгрөгийг зарцуулан, засвар үйлчилгээ хийж, "Иргэдэд үйлчлэх танхим"-ыг байгуулан, иргэдэд хууль, эрх зүйн мэдээллийг хүртээмжтэй, шуурхай хүргэх боломжийг бүрдүүлсэн. 2016-2020 онд нийт 202 хэрэгт холбогдох 282 иргэнд өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлж, 493 иргэнд хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгч ажилласан.</p>	
322	4.12.3. Хүний эрхийг хангах чиглэлээр ганцаарчилсан зөвлөгөө өгөх үйлчилгээг сайжруулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Зөвлөгөө авсан иргэдийн тоо	<p>"Хүний эрх-ийн чиглэлээр 22 удаагийн сургалт зохион байгуулж нийт 3100 хүнийг хамруулан мэдээлэл өгөн ажилласан бөгөөд бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн хохирогч болсон 5 хүүхдэд гэрээт өмгөөлөгчдөөр дамжуулан хууль эрх зүйн зөвлөгөө, өмгөөллийн үйлчилгээг үнэ төлбөргүй хүргэсэн. Эрх зүйн анхан шатны зөвлөгөө өгөх, зорилтот бүлэгт өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх, эрх зүйн туслалцааны чанар хүртээмжийг сайжруулах зорилгоор Хууль зүйн туслалцааны төвийн Дорноговь аймаг дахь салбарын ажлын байранд орон нутгийн төсвөөс 4.5 сая төгрөгийг зарцуулан, засвар үйлчилгээ хийж, "Иргэдэд үйлчлэх танхим"-ыг байгуулан, иргэдэд хууль, эрх зүйн мэдээллийг хүртээмжтэй, шуурхай хүргэх боломжийг бүрдүүлж, 22 хэрэгт холбогдох 23 иргэнд өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлж, 16 хэрэгт холбогдох, 17 иргэнд холбогдох хэрэг шийдвэрлэгдэж дууссан. 168 иргэнд хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгч ажилласан. Сумдын Засаг даргын Тамгын газрын хууль зүйн мэргэжилтнүүд 3736 иргэнд, Хүний эрхийн үндэсний комиссын орон нутгийн ахлах мэргэжилтэн 128, Өмгөөлөгчдийн зөвлөлөөс 8547 иргэнд зөвлөгөө мэдээлэл өгсөн. Хуулийн байгууллагуудын хамтарсан "Нээлттэй хаалганы өдөрлөг"-ийн арга хэмжээний үеэр бага насны хүүхдэд хүний эрхийн ойлголтыг нэмэгдүүлэх, танин мэдүүлэх ач холбогдол бүхий Монгол улсын Үндсэн хууль, Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн заалттай эвлүүлдэг 4 төрлийн тоглоомоор сурталчилгааны материал хийж 50 хүүхдэд тараасан.</p> <p>Хууль эрх зүйн хэлтэс, Хүний эрхийн үндэсний комиссын орон нутаг дахь салбар, Өмгөөлөгчдийн зөвлөл, "Итгэл, сэтгэл, хандлага" төрийн бус байгууллага, Цагдаагийн газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар зэрэг байгууллагууд хамтран</p>	

						<p>өөр төрлийн ялтай 81 иргэнд "Амьдралын утга учир юу вэ" сэдэвт сэтгэл зүйн сургалт зохион байгуулах, хуулийн ганцаарчилсан зөвлөгөө өгөх, шинээр гарсан хууль тогтоомжийг сурталчлах, эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулах зэрэг үйлчилгээ үзүүлэн ажилласан. Поро-боно буюу бусдын сайн сайхны төлөө" өдөрлөгийг хууль сахиулах чиг үүргийн 11 байгууллагын мэргэжлийн алба хаагчдын хүрээнд зохион байгуулж, 123 иргэнд хууль зүйн зөвлөгөөг үнэгүй өгсөн.</p>
323		4.12.4. Бүх нийтийн эрх зүйн боловсролын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Хөтөлбөрт хамрагдсан иргэдийн тоо	<p>"Бүх нийтийн эрх зүйн боловсролыг дээшлүүлэх үндэсний хөтөлбөр"-ийн хүрээнд иргэдийн эрх зүйн ухамсар, мэдлэгийг дээшлүүлэх нэгдсэн бодлогыг тодорхойлох салбар дундын үйл ажиллагааг зохицуулах, хөтөлбөрийн хэрэгжилт үр дүнд хяналт тавих, зөвлөмж дүгнэлт гаргах чиг үүрэг бүхий дэд зөвлөлийг 18 хүний бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулж, үйл ажиллагааны нэгдсэн төлөвлөгөөг батлуулсан. Өнгөрсөн 4 жилийн хугацаанд Иргэдэд эрх зүйн болон хүний эрхийн талаарх мэдлэг ойлголтыг түгээх, тэднийг чадавхижуулах зорилгоор холбогдох мэргэжлийн байгууллага болон Эрх зүйн хөтөч нартай хамтран нийт 52 удаагийн сургалтад давхардсан тоогоор 23000 хүнийг буюу аймгийн нийт хүн амын 30%-ийг хамруулсан. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Хууль, зүйн үндэсний хүрээлэнтэй хамтран Эрх зүйн хөтөч бэлтгэх сургалтыг зохион байгуулж сум тус бүрт 4, бусад холбогдох байгууллагын нийт 65 хүнийг мэргэшүүлсэн. Аймгийн ГХУСАЗСЗ-ийн 10,0 сая төгрөг, аймгийн Засаг даргын 23,0 сая төгрөгийн дэмжлэгээр хууль тогтоомжийн эмхтгэлүүдийг хэвлэн, албан тушаалтнуудыг 500 ш гарын авлага, материалаар ханган, хөтөлбөрийг 100%-тай хэрэгжүүлэн ажилласан.</p> <p>2020 онд COVID-19 халдвараас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор сургалт, сурталчилгааны ажлыг цахим систем ашиглан зохион байгуулж эрх зүйн хөтөч болон бусад холбогдох байгууллагуудтай хамтран цахим хичээл, сургалт, сурталчилгааны материалуудыг орон нутгийн телевиз, аймгийн ЗДТГ-ын цахим хаяг болон ХЭЗХ-ийн "Эрх зүйн боловсролыг-Иргэн бүрт" хаяг, гэр бүлийн талбай дахь лед дэлгэцээр иргэдэд мэдээлэл хүргэсэн.</p>
324	4.13. Авлигаас урьдчилан сэргийлэх соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг идэвхжүүлж, авлигын индексийн үзүүлэлтийг бууруулахад	4.13.1. Авлигаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр авлигатай тэмцэх газраас баталсан аргачлалыг хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 80.0	АТГ-ын дүгнэлтийн хувь, индекс	<p>Авлигатай тэмцэх газрын даргын 2015 оны "Аргачлал шинэчлэн батлах тухай" А/88 дугаар тушаалаар батлагдсан Авлигын эсрэг үйл ажиллагааг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтийн дагуу төлөвлөн, аймгийн Засаг даргын Захирамжаар батлуулсан, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны нэгдсэн төлөвлөгөөг агентлаг, сумдын Засаг дарга нарт хүргүүлэн хэрэгжилтэд хяналт тавин ажилласан.</p> <p>Авлигатай тэмцэх газраас 2 жил тутамд зохион байгуулдаг Шударга байдлын байдлын түвшингийн үнэлгээгээр 21 аймгаас 4 дүгээрт, хүүхдийн шударга байдлын түвшингийн үнэлгээгээр 8 дугаарт эрэмбэлэгдсэн.</p> <p>Авлигаас урьдчилан сэргийлэх сургалт, сурталчилгаа, соён гэгээрүүлэх арга хэмжээг шат дараатай явуулж, нийт давхардсан тоогоор 30.0 мянга гаруй төрийн албан хаагч, 50,0 мянга гаруй мянган иргэдэд сургалтыг зохион байгуулж, 15.0 мянга гаруй гарын авлага, материалыг иргэд, олон нийтэд тараасан. "Авлигын эсрэг олон улсын өдөр"-ийн төрийн үйлчилгээний сайн</p>

	чиглүүлнэ.				туршлагыг тодруулан шалгаруулах зорилгоор аймгийн хэмжээнд уралдааныг зохион байгуулж, шалгаруулж шагналыг гардуулсан. Үүнд: “Идэвх, санаачилгатай эрх бүхий албан тушаалтан” шагналыг Сайхандулаан сумын ЗДТГ-ын дарга, Улаанбадрах сумын ЕБС-ийн хамт олон “Сурагчдад авлигын хор хөнөөлийг тайлбарлан таниулах ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулсан сургалтын байгууллага”-аар “Ил тод, нээлттэй цахим хуудастай байгууллага” уралдааны номинацид иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, олгож буй зөвшөөрөл, бүртгэлийн ажиллагааг цахимжуулах, иргэдийн хяналт, оролцоог хангасан төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэн ажиллаж байгаа Сайншанд сумын ЗДТГ тус тус шалгарсан.
325	4.13.2. Иргэд, олон нийт, төрийн албан хаагчдын дунд авлигаас урьдчилан сэргийлэх соён гэгээрүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	Сургалт, сурталчилгаа, уралдаан тэмцээнд оролцсон оролцогчийн тоо	<p>"Авлигын эсрэг хууль", "Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль", "Нийтийн албан тушаалтанд зориулсан гарын авлага", Засгийн газрын 100 хоног зэрэг хууль тогтоомж, мэдээллийг хууль сурталчлах өдөрлөгт оролцсон 130 иргэнд, "Хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хянах хадгалах эрх бүхий албан тушаалтан нарт зориулсан гарын авлага"-ыг эрх бүхий тушаалтнуудад нийт 378 ширхгийг тус тус тараасан. Аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/185 дугаар захирамжаар "Төрийн үйлчилгээний ил тод, нээлттэй байдал ба сайн туршлагаа түгээцгээе" уралдааныг сумдын төсөвт байгууллагуудын дунд 6 сарын хугацаатайгаар 2 үе шаттайгаар зохион байгуулж, 560 албан хаагчийг хамруулсан. "Төрийн албан хаагчдыг чадавхижуулах" сургалтад 43 албан хаагч хамруулан, "Хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бөглөхөд анхаарах зарим асуудал", "Архив, албан хэрэг хөтлөлтийн стандарт" сэдвүүдийг хамарч, төсвийн шууд захирагч нарын тодруулга асуултад хариулт өгсөн.</p> <p>Авлигатай тэмцэх газраас ажлын хэсэг Дорноговь аймаг ажилласан ба Авлигын эсрэг тухай хуулийн танилцуулга, мэдээ мэдээллийн талаар 450 гаруй төрийн албан хаагчид болон иргэдэд сургалт хийсэн. Авлигатай тэмцэх газар, Хөгжлийн шийдэл ТББ, ВЕСТ хөтөлбөртэй хамтран “Авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, авлигын эсрэг хууль тогтоомж” сэдэвт хэлэлцүүлгийг 18 албан хаагчдын дунд зохион байгуулсан. Өндөржүүлсэн бэлэн байдлын зэрэгт шилжсэнтэй холбогдуулан авлигыг үл тэвчих нийгмийн сэтгэл зүйн орчинг төлөвшүүлэх зорилгоор олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл болон “Эрх зүйн боловсролыг–Иргэн бүрт” хэлтсийн цахим хаягаар “Авлигыг мэдээллэх 110 утас”, богино хэмжээний видео, гомдол, мэдээлэл хүлээн авах 110 дугаарын утас, сурталчилгааны шторк, богино долгионы радио зөвлөгөө, мэдээлэл зэрэг олон нийт рүү хандсан сурталчилгааны мэдээллийг бэлтгэн түгээсэн.</p>
326	4.13.3. ХАСХОМ-ийн бүрдүүлэлт, хадгалалт хамгаалалтыг	2017 - 2020	УТ ОНТ	Зөвлөмжийн биелэлтийн хувь	Мэдүүлэг гаргавал зохих нийт 2016 оны 186 албан тушаалтан, 2017 оны 209 албан тушаалтан, 2018 оны 203 албан тушаалтны ХАСХОМ-ийг баталгааны маягтаар хүлээн авч бүртгэлжүүлж, хуулийн хугацаанд нь мэдүүлсэн. Тайлант

		сайжруулж, тайлан мэдээллийг хугацаанд нь гаргаж, олон нийтэд мэдээлнэ.				хугацаанд 2017 онд 61, 2018 онд 36, 2019 онд 12 урьдчилсан мэдүүлэг хянуулж, 2104 албан хаагч ашиг сонирхлын зөрчилгүй мэдэгдэл, тайлбар гаргасан бөгөөд 2019 оноос эхлэн ХАСХОМ мэдүүлэг гаргагч нарын мэдүүлгийг олон нийтэд ил тод, нээлттэй болгосон. Хуулийн хугацаандаа ХАСХОМ мэдүүлээгүй 2016 онд 11, 2017 онд 8, 2018 онд 2, 2019 онд 4 мэдүүлэгч гаргагч нарт хуулийн дагуу арга хэмжээ авсан. 2020 оны байдлаар ХАСХОМ мэдүүлсэн 208 төрийн албан хаагч, урьдчилсан мэдүүлэг хянуулсан 38 төрийн албан хаагч, мэдэгдэл тайлбар гаргасан 2062 төрийн албан хаагч байна.
327		4.13.4. Салбар ЭБАТ-ын үйл ажиллагаанд явцын хяналт, шалгалт хийж, зөрчлийг бууруулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ	АТГ-ын дүгнэлтийн хувь, индекс	<p>ХАСХОМ-ийг шинэчлэн гаргахтай холбогдуулан 18 салбар эрх бүхий албан тушаалтны үйл ажиллагаанд цахим программаар дамжуулан, мэдүүлгийг засваргүй, тодорхой асуулт бүрт хариулж, бодитой, үнэн зөв мэдүүлж буй эсэхэд хяналт тавьж, нийт давхардсан тоогоор 598 мэдүүлэг гаргагч нарын мэдүүлгийг хянаж, зөрчлийг тухай бүр арилгуулсан. Сумдад авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа болон эрх бүхий албан тушаалтны хууль, журмаар хүлээсэн үүргийн биелэлт хангалтгүй байгаа ба Дэлгэрэх сумын 3 нийтийн албан тушаалтан хуулийн хугацаандаа хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ мэдүүлээгүй, Даланжаргалан суманд жирэмсний болон хүүхэд асрах чөлөөнөөс эргэн ажилдаа томилогдсон албан хаагч мөн мэдүүлээгүй, мэдүүлэг бүрэн гүйцэт, үнэн зөв бөглөсөн эсэхэд хяналт тавилгүйгээр баталгаажуулсан зэрэг зөрчил, дутагдал нийтлэг илэрсэн.</p> <p>Авлигатай тэмцэх газраас 2018, 2019 онд орон нутагт ажиллах үеэр Сайншанд, Дэлгэрэх сумын 6 албан тушаалтан мэдүүлгээ хуулийн хугацаанд мэдүүлээгүй зөрчлийг илрүүлж, хуулийн дагуу арга хэмжээ авсан. Аймгийн хэмжээнд байгаа 19 эрх бүхий албан тушаалтнуудад Авлигатай тэмцэх газраас болон аймгийн эрх бүхий албан тушаалтнаас тухай бүр ажлын чиглэл өгч, арга зүйгээр ханган ажилласан.</p>

328	4.14. Гэр бүлийн хүчирхийллийн эсрэг урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах үйл ажиллагаанд төрийн бус байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлнэ.	4.14.1. Олон нийтийн сургалт, сурталчилгааг зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 4.0	Сургалт сурталчилгаанд хамрагдсан иргэдийн тоо	"Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль" ийн талаар иргэд, олон нийтэд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран 66 сургалт, мэдээлэл, 4 уулзалт, хэлэлцүүлэг, ярилцлага, 12 нээлттэй хаалганы өдөрлөг зэрэг нийт 83 удаагийн арга хэмжээг зохион байгуулан, 9907 иргэнийг хамруулсан. Гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор 35 цэцэрлэгийн 62 багш, арга зүйчдийг сургагч багшаар бэлтгэн, "Бага насны хүүхдийг хүчирхийллээс ангид байх орчинг дэмжих нь" сэдэвт сургалтад хамруулах, 14 сумын гэр хорооллын 15 худаг, 43 нийтийн орон сууцны орц, ерөнхий боловсролын 22 сургуульд гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх 4600 зурагт хуудас байршуулах зэргээр хуулийн танилцуулга мэдээллийг түгээсэн. Хүүхэд өсвөр үеийнхэн, иргэд олон нийтийг урлагаар дамжуулан соён гэгээрүүлэх, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор Замын-Үүд сумын Мини-Театртай хамтран "Нэг ангийнхан" драмын жүжгийг 14 сумын 800 гаруй хүүхэд, 1400 гаруй насанд хүрэгчдэд хүргэсэн. Цагдаагийн ерөнхий газраас зохион байгуулсан "Сүүдэр бүү тусга" нэгдсэн арга хэмжээ, "Лантуун дохио" ТББ-аас зохион байгуулсан "Хүн бай" нөлөөллийн үйл ажиллагаа, Олон улсын охидын эрхийг хамгаалах өдрийг тохиолдуулан "Тэмүүлэх хүч" нөлөөллийн үйл ажиллагаанд 3000 гаруй иргэдийг хамруулснаас гадна бага насны хүүхдэд тавих хараа хяналтыг сайжруулах, тэднийг гэмт хэрэг, зөрчилд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхдүүдийн эцэг, эх, асран хамгаалагч зэрэг 1200 иргэнд "Ил захидал" илгээх ажлыг зохион байгуулсан.
329	төрийн бус байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлнэ.	4.14.2. Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн иргэдэд хамгаалах байраар үйлчлэх ТББ-тай хамтран хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 150.0	Үйлчилгээ авсан иргэдийн тоо	Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн иргэдийг хамгаалах, хариу тусламж үйлчилгээ үзүүлэх хамгаалалтын байрыг Замын-Үүд суманд 2018 оны 06 дугаар сар, Сайншанд суманд 2019 оны 04 дүгээр сараас эхлүүлэн ашиглалтад оруулсан. Замын-Үүд сумын хамгаалах байраар насанд хүрсэн 2 иргэн, 2 хүүхэд, Сайншанд сумын хамгаалах байраар насанд хүрсэн 29 хүн, 103 хүүхэд үйлчлүүлсэн. Дээрхи иргэдэд хамгаалалтын үйлчилгээ үзүүлэх явцад Сайншанд сумын засаг даргын Тамгын газартай хамтран "Итгэл, сэтгэл, хандлага" ТББ-ын сэтгэл зүйчээр сэтгэл зүйн хариу тусламж үйлчилгээг 15 иргэнд үзүүлж ажилласан. Бэлгийн хүчирхийллийн хохирогч хүүхдийг нөхөн сэргээх Хүүхдийн эрх, хамгааллын дэргэдэх "Үжин төв" ТББ-ын хүүхэд хөгжил, хамгааллын мэргэжлийн зуны 55 хоногийн хөтөлбөрт арга хэмжээнд хүчирхийллийн хохирогч 3 хүүхдийг, мөн эдгээр хүүхдүүдийн 2-г нь "Ид шидийн орон" ТББ-ын хамгааллын 14 хоногийн үйлчилгээнд холбон зуучилж ажилласнаар хүүхдүүд мэргэжлийн сэтгэл заслын үйлчилгээг авч, өөрийгөө бусдад илэрхийлэх, биеэ хэрхэн авч явах зэрэг олон зөв дадал эзэмшсэн. Түр хамгаалах байраар үйлчлүүлсэн гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч хүүхэд, эмэгтэйчүүдэд хуулиар олгосон 6 төрлийн үйлчилгээ, Насан туршийн боловсролын төвтэй хамтран 2 хүүхдийг боловсролын үйлчилгээнд тус тус хамруулсан.

						<p>НҮБ-ын Жендерийн хөтөлбөрөөс Түр хамгаалах байрны үйл ажиллагаатай танилцан, Хүн амын сан, Хүүхдийн сангийн хөрөнгө оруулалтаар 27-н эрүүл мэндийн багцыг зориулсаныг охид, эмэгтэйчүүдийн эрх ашигт нийцүүлэн тэдний хэрэгцээ шаардлагыг нэн тэргүүнд хангах зорилго бүхий ариун цэврийн хэрэглэл, алчуур, ой, сойз, дотуур өмд, оймс зэрэг охид, эмэгтэйчүүд, хүүхдийн чухал хэрэглээнд зарцуулсан.</p>
330		<p>4.14.3. Хүүхэд, багачуудад олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр гэр бүлийн хүчирхийллийн эсрэг богино хэмжээний кино, шторк бэлтгэн хүргэнэ.</p>	<p>2017 - 2020</p>	<p>ОНТ 8.0</p>	<p>Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөх иргэдийн тоо буурсан байна.</p>	<p>Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл болон танхимын сургалтаар гэр бүлийн хүчирхийллийн эсрэг сургалт сурталчилгааг 32 удаа 1253 хүүхэд, залуучуудад хийсэн. Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо, Хамтарсан баг, Уралдаанч хүүхдийн эрх, аюулгүй байдлын талаар "Шүгэл хүүгийн санамж", Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийг илрүүлэх, мэдээлэх нь" зэрэг шторкийг нийт 15,0 мянга гаруй удаагийн давтамжтайгаар орон нутгийн телевизороор олон нийтэд хүргэсэн.</p> <p>Цагдаагийн ерөнхий газрын Урьдчилан сэргийлэх хэлтсээс санаачилсан "Зөв тусгал", "Хайрлая хамгаалъя", "Бяцхан зорчигч", "Unfreund" нэгдсэн арга хэмжээ, аяны хүрээнд олон улсын байгууллагатай хамтран бүтээсэн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр нийт 41 богино хэмжээний шторк, киног улс орон даяар иргэд, олон нийтэд facebook, телевизор, FM-радиоогоор тус тус байнгын давтамжтайгаар хүргэж ажилласан.</p> <p>Хүүхдийн хөгжил, эрүүл мэнд, хүмүүжил, төлөвшилд сөрөг нөлөө үзүүлэхүйц мэдээ, мэдээлэл, түүний хор уршгийг тайлбарлан таниулах чиглэлээр "Сэргийлэгч хүүгийн зөвлөмж" №38, "Цахим хэрэглээний аюулгүй байдлын зөвлөгөө" №5, Мэндээгийн зөвлөгөө зэрэг зөвлөмжүүдийг байршуулж нийт 3921 хүний хандалт авсан бөгөөд энэ чиглэлийн зурагт хуудас 21-ыг байршуулж 265 хүний хандалт авсан.</p> <p>ЦЕГ-ын УСХ-ээс орон даяар явуулсан "Сүүдэр бүү тусга" аяны хүрээнд орон нутгийн DTV, DSB телевизээр аяны танилцуулга аймаг орон нутгийн нөхцөл байдал, нөлөөллийн үйл ажиллагааны талаар мэдээллийг өгч ажилласан. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль болон түүнтэй холбогдох хууль, дүрэм журмуудыг иргэдэд түгээх, иргэдийн эрх зүйн боловсролыг дээшлүүлэх зорилгоор гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх 2 төрлийн шторк, 1 төрлийн 500 ширхэг тараах материалыг бэлтгэн, 14 сумын ЗДТГ-ын цахим, байгууллагын цахим хуудсанд тус тус байршуулан, орон нутгийн 2 телевизээр өдөрт 2 удаагийн давтамжтайгаар тогтмол цацах зэргээр олон нийтэд сурталчлан таниулах нөлөөллийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн.</p>
331	<p>4.15. Архидан согтуурахтай тэмцэх үйл ажиллагаанд</p>	<p>4.15.1. Архинд донтох эмгэгээс урьдчилан сэргийлэх, архинаас гаргах иргэдийн үүсгэл</p>	<p>2017 - 2020</p>	<p>ОНТ 6.0</p>	<p>Сургалтанд хамрагдсан иргэд болон АА бүлгийн</p>	<p>Аймгийн Засаг даргын А/249 дугаар захирамжаар "Мэргэжилтний баг"-ийг 11 байгууллагын төлөөллийг оролцуулж, захирамжийн хавсралтаар сумдад ажиллах багийн бүрэлдэхүүнийг тус тус албажуулсан. Тус аймгийн бүх сумдад "АА" бүлгийн үйл ажиллагааг дэмжих мэргэжлийн багийг байгуулж, тэдний үйл ажиллагааг</p>

	<p>мэргэжлийн болон төрийн бус байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлнэ.</p>	<p>санаачилгаар байгуулагдсан “АА” бүлгийн үйл ажиллагааг дэмжих мэргэжлийн багийг байгуулж, чадавхжуулах сургалтыг орон нутгийн хэмжээнд зохион байгуулж, туршлага солилцоно.</p>			<p>гишүүдийн тоо нэмэгдсэн байна.</p>	<p>чадваржуулах чиглэлээр 2017 онд 1, 2018 онд 2, 2019 онд 1 нийт 4 удаагийн сургалт, туршлага солилцох уулзалтыг ОХУ, Улаанбаатар, Өвөрхангай аймагт тус тус 3 удаа зохион байгуулсан. Мөн 2018 оны 01 дүгээр сард Улаанбаатар хотноо зохион байгуулагдсан Монголын АА-ийн нийгэмлэгийн ерөнхий үйлчилгээний 9 дүгээр бага хуралд "Мэргэжилтний баг"-аас 3 алба хаагч оролцон, танилцуулга мэдээлэл хийсэн. Архинаас өөрсдийн ухамсраар татгалзах, архинд донтох өвчнөөс эдгэрэхийг хичээж байгаа бусад хүмүүст туслахаар хамтран нэгдсэн АА, давхар хамаарлын нөхөрлөлийг дэмжих, хамтран ажиллах, тэдгээрийг олон нийтэд сурталчлах, мэдээлэл хүргэх сургалт, мэдээллийн ажлуудыг төрийн болон аж ахуйн нэгж байгууллагын нийт 120 гаруй удирдах ажилтнууд, мөн “Архичид аминчлахуй” болон “Ал-анон”-ы гишүүдийн 50 гаруй төлөөллийг хамруулан зохион байгуулсан. 2019 оны байдлаар Мандах суманд 2 бүлэг шинээр байгуулагдсан ба одоо аймгийн 12 суманд АА-ийн 21, давхар хамаарлын 11, давхар хамааралтай насанд хүрсэн хүүхдийн 1, нийт 33 бүлэг, 450 гишүүнтэй болж өргөжсөн.</p> <p>2020 оны байдлаар АСА уулзалт, ярилцлагын талаар Монгол хэл дээр орчуулагдсан ном, гарын авлага байхгүй байгаа тул Орос, Англи хэл дээр хэвлэгдсэн "Улаан ном"-ыг аймгийн Засаг даргын 2020 оны А/164 дүгээр захирамжаар орон нутгийн төсвөөс 7,0 сая төгрөг шийдвэрлэн орчуулах ажлыг хийсэн. Замын-Үүд сумын Засаг даргын ажлын алба, сумын нэгдсэн эмнэлэгтэй хамтран 2020 оны 02 дугаар сард “Архины хамааралтай иргэд” тусгай арга хэмжээг зохион байгуулж нийт 23 иргэний судалгааг гарган эмчийн үзлэгт хамруулж архины албадан эмчилгээнд хамруулах гэсэн боловч “Ковид-19” халдварт өвчний цар тархалтаас шалгаалж хойшлогдсон тул нэг бүрчилсэн хяналтын хувийн хэрэг нээн хяналт тавин ажиллаж, архины хор уршгийг 125 иргэн, байгууллага аж ахуйн нэгжийн ажилтан, алба хаагч нарт сурталчилах зорилгоор 12 удаа сургалт зохион байгуулсан.</p>
332		<p>4.15.2. Архины хамааралтай болон архинд донтох өвчтэй иргэдийн судалгааг гаргаж сум, өрхийн ЭМТ-өөс архины асуудалтай гэр бүлийн гишүүдтэй ярилцлага хийх, сэтгэл заслын зөвлөгөө өгнө.</p>	2017 - 2020	ОНТ	<p>Архинд донтох эмгэгтэй иргэдийн тоо буурсан байна.</p>	<p>Иргэдийн сайн дурын үндсэн дээр байгуулагдан архинд донтох өвчнийг эдгэрүүлэх болон гэр бүлийн бусад гишүүдийг эдгэрүүлэх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж, тодорхой үр дүнд хүрч буй АА /архичид аминчлахуй/ болон Ал-Анон /давхар хамаарлын бүлэг/, Алатен /давхар хамааралтай хүүхдүүдийн бүлэг/, АСА /архичидын болон асуудалтай гэр бүлд өссөн насанд хүрсэн хүмүүсийн бүлэг/ нөхөрлөлийн үйл ажиллагааг олон нийтэд сурталчлах зорилгоор аймгийн хэмжээнд ажиллах чиг үүрэг бүхий “Мэргэжилтний баг”-ийн бүрэлдэхүүнийг аймгийн Засаг даргын захирамжаар баталсан. 2018-2019 онд архинд донтох эмгэгтэй, давхар хамааралтай иргэдийн эрүүл мэндийг дэмжих, архи уухгүй байх тогтвортой байдлаа хадгалахад нь туслах зорилгоор явуулын амбулаторийн үзлэгээр 12 сумын АА болон давхар хамаарлын 26 бүлгийн давхардсан тоогоор 325 иргэнийг нарийн мэргэжлийн эмчийн урьдчилан сэргийлэх үзлэг шинжилгээнд хамруулж, эрхтэн тогтолцооны эмгэгтэй 5 хүний эмчилгээний асуудлыг шийдвэрлэсэн.</p> <p>АА болон давхар хамаарлын бүлгийн гишүүдийн тогтвортой байдлыг хангахад</p>

					<p>гэр бүлийн дэмжлэг авах, нийгэмшүүлэх, харилцан туршлага солилцох зорилгоор Сайншанд суманд work shop, Улаанбадрах, Хөвсгөл сумдад нээлттэй хэлэлцүүлэг, мөсний баяр, гар бөмбөгийн тэмцээн зохион байгуулсан. Архинд донтох өвчтэй, архины хамааралтай зорилтот бүлгийн иргэдэд чиглэгдсэн “Архаг архичин”, “Гудамж”, “Хяналт”, “Шалгалт” зэрэг 5 нэгдсэн болон хэсэгчилсэн арга хэмжээг удирдамж, төлөвлөгөөний дагуу зохион байгуулж, 134 иргэдийг Цагдаагийн байгууллага, Эрүүл мэндийн газартай хамтран сүрьеэ, БЗДХ илрүүлэх үзлэгт хамруулж, Замын үүд сум 2016-2019 онд 21, Сайншанд сум 4 архинд донтох эмгэгтэй хүнийг тус тус албадан эмчилгээнд хамруулсан. “Архинд донтох өвчтэй этгээдүүдийг нийгэмшүүлэх”-ээр аймгийн хэмжээнд нийт 185 архины асуудалтай гэр бүлийн гишүүдтэй ярилцлага хийж, сэтгэл заслын зөвлөгөө өгч архины хор уршгийг тайлбарлан ажилласан.</p> <p>2020 оны 02 дугаар сард “Архины хамааралтай иргэд” тусгай арга хэмжээг зохион байгуулж нийт 23 иргэний судалгааг гарган эмчийн үзлэгт хамруулж архины албадан эмчилгээнд хамруулах гэсэн боловч “Ковид-19” халдварт өвчний цар тархалтаас шалгаалж хойшлогдсон тул нэг бүрчилсэн хяналтын хувийн хэрэг нээн хяналт тавин ажиллаж, архины хор уршгийг 125 иргэн, байгууллага аж ахуйн нэгжийн ажилтан, алба хаагч нарт сурталчилах зорилгоор 12 удаа сургалт зохион байгуулсан.</p>
333	4.15.3.Архинаас татгалзах олон төрлийн уриалга, санамж, эрүүл мэндийн зөвлөмжийг иргэдэд хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан хүргэнэ.	2017 - 2020	ОНТ 4.0	Гарын авлага, мэдээлэл авсан иргэдийн тоо	<p>“Автомашингүй, архигүй, тамхигүй өдөр”-ийг төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран 4 жил дараалан зохион байгуулж, олон нийтэд зам тээврийн ослоос урьдчилан сэргийлэх, замын хөдөлгөөний дүрмийг сурагчид, хүүхдүүдэд сурталчлах, автомашины хэрэглээ, архи, тамхинаас татгалзаж, идэвхтэй хөдөлгөөнийг дэмжихийг уриалж, явган алхах, дугуйгаар аялах, төрөл бүрийн дасгал хөдөлгөөн, нийтийн бүжиг хийх зэрэг арга хэмжээнд 1550 иргэн оролцсон. Архи, тамхинд донтох эмгэгийн талаар орон нутгийн телевизэд 21 төрлийн шторкийг 16-24 удаагийн давтамжтай 30 хоног, архинаас татгалзах 31 төрлийн уриалга, санамж, 32 төрлийн архины хор хөнөөлөөс сэрэмжлүүлсэн эрүүл мэндийн зөвлөмжийг Facebook хаягаар иргэдийн хүртээл болгож нийт 4289 тандалтыг авч, архины хор хөнөөлөөс сэргийлэх мэдлэг олгох 599 сургалт, сурталчилгаанд 9196 иргэнийг хамруулж 30 төрлийн 4928 гарын авлага түгээж иргэдийн мэдлэг хандлагыг нэмэгдүүлсэн. 2016-2020 оны 10 сарын байдлаар архи, тамхи, донтох эмгэгийн талаар орон нутгийн телевизэд 22 төрлийн шторкийг 16-24 удаагийн давтамжтай нэвтрүүлж, архинаас татгалзах 41 төрлийн уриалга, санамж, 44 төрлийн архины хор хөнөөлөөс сэрэмжлүүлсэн эрүүл мэндийн зөвлөмжийг цахимд байршуулан нийт 7698 хандалтыг авч, архины хор хөнөөлөөс сэргийлэх мэдлэг олгох 839 сургалт, сурталчилгаанд 18019 иргэнийг хамруулж 47 төрлийн 10541 гарын авлага түгээж иргэдийн мэдлэг хандлагыг нэмэгдүүлэв.</p> <p>Аймгийн ГХУСАЗСЗ-тэй хамтран 2019-2020 онуудад Дорноговь аймгийн Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын дунд архи, согтууруулах ундааны хор</p>

						уршгийг сурталчлах, гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн санал санаачилгыг дэмжих, хүүхдийн эрх, хөгжил, хамгааллын талаарх ойлголтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор эссэ бичлэг, гар зургийн уралдааныг ГХУСАЗСЗ-өөс 2,9 сая төгрөгөөр санхүүжүүлэн зохион байгуулж, 13 сумын 16 сургуулийн нийт 425 сурагч оролцож, эхний байруудыг эзэлсэн 43 сурагчийг Өргөмжлөл, мөнгөн шагналаар шагнаж урамшуулсан.
334	4.15.4. Архи, тамхины хорт зуршлын эсрэг “Эрүүл ирээдүй” хөтөлбөрийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	Согтуугаар үйлдэгдсэн гэмт хэргийн гаралтын хувь буурах	<p>Архидан согтуурлаас үүдэлтэй гэмт хэрэгт холбогдсон 157 хүн, архины хамааралтай 700, архинд донтох эмгэгтэй 163, архины албадан эмчилгээнд 21, наркологийн тасагт 56 хүн тус тус эмчлүүлж, осол гэмтэлд өртөгсдийн 20.1% нь архины шалтгаантай 2016 онд байсан бол сүүлийн 4 жилийн хугацаанд гэмт хэрэгт холбогдсон хүн 69, архины хамааралтай 650, архины донтох эмгэгтэй 142, наркологийн тасагт 14, архины шалтгаантай осол гэмтэлд өртөгсдийн тоо 18.1% болж тус тус буурлаа. 2016-2020 оны 10 сарын байдлаар нийт 839 удаагийн сургалт, сурталчилгаанд 18019 иргэн хамрагдсаны 20% нь өсвөр үеийхэн байсан ба 47 төрлийн 10541 архины хор хөнөөл, түүнээс сэргийлэх чиглэлийн сурталчилгааны материал түгээсэн. Эрүүл мэндийн яам, Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, Нийгмийн эрүүл мэндийн үндэсний төвтэй хамтран “Эрүүл хот хөтөлбөрийг чадавхижуулах төв”-өөс тамхигүй орчин санаачилгыг хэрэгжүүлж, ирээдүйд бүх ажлын байрыг тамхины утаанаас ангид болгох зорилгоор Тамхидалтын эсрэг хувьсгалыг 2018 онд эхлүүлж, нийт 1319 удаагийн тамхины хор уршгаас сэргийлэх сургалт сурталчилгаанд 26560 хүнийг хамруулж 57 төрлийн 160997 сурталчилгааны материал тараасан.</p> <p>Сайншанд хот, “Тамхигүй хотуудын холбоо”-нд 2018 онд нэгдэж, 30 албан байгууллага нь тамхигүй ажлын байр болох үүрэг амлалт авч, “ТАМХИДАЛТЫН ЭСРЭГ ХУВЬСГАЛ” компани ажлыг өрнүүлж, тамхины хэрэглээг бууруулах, тэглэх чармайлтыг идэвхжүүлэх, иргэнтэйгээ тулж ажилладаг давуу тал дээр тулгуурлан нөлөөллийн 243 удаагийн сургалт сурталчилгаанд 781 хүнийг хамруулан 280 гаруй сурталчилгааны материал түгээж иргэдийг мэдээллээр хангасан. Тамхинаас гарах зөвлөгөө өгөх ур чадварт 20 эрүүл мэндийн байгууллагын 25 хүнийг сургаж, тамхинаас гарах хөдөлгөөн өрнүүлснээр 2020 оны 10 сарын байдлаар байдлаар тамхи хэрэглэдэг 11000, тамхинаас гарсан 350 хүн байна.</p>	
335	4.15.5. Архины хор хөнөөлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагааг дэмжиж ажиллана.	2017 - 2020	ОНТ 12.0	Төрийн бус байгууллагын олон нийтийн үйл ажиллагааны тоо	<p>Архины хор хөнөөлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр 2017 оны аймгийн Засаг даргын А/249 дугаар захирамжаар аймгийн “Мэргэжилтний баг”-ийн үйл ажиллагааг дэмжин, Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, баривчлах байранд архидан согтуурсаны улмаас 2017 онд 1870 иргэн, 2018 онд 1733 иргэн, 2019 онд 1701, нийт эрүүлжүүлэх, баривчлах байраар үйлчлүүлсэн нийт 5304 иргэнд архинаас татгалзах зөвлөмж, АА бүлгийн үйл ажиллагааг сурталчилсан нэр бүхий хуудсыг өгөх, хууль бусаар архи согтууруулах ундаа худалдаалдаг иргэдийн талаарх мэдээлэл судалгааг үндэслэн, 2017 онд 5, 2018 онд 8, 2019 онд 6 нийт 19 нэгдсэн болон хэсэгчилсэн арга хэмжээний төлөвлөгөө гаргаж, алба хаагчдын хамт хяналт</p>	

						шалгалтыг хийн, “Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль”-иар 108 иргэн, 12 аж ахуйн нэгж байгууллагыг 14.1 сая төгрөгөөр, тамхины хяналтын тухай хуулиар 101 иргэнийг 23.1сая төгрөгөөр тус тус арга хэмжээ тооцон, хураагдсан 520 литр архи, 685 литр пиво, 175 литр спирт, 6260 хайрцаг тамхийг хураан авч, сумдын орон тооны бус захиргааны зөвлөлд шилжүүлэн ажилласан. Төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагын зарим чиг үүргийг ТББ-аар гүйцэтгүүлэх зорилгоор аймгийн Засаг даргын захирамжаар Ахмадын хороонд 70,5 сая төгрөгийн, Эмэгтэйчүүдийн зөвлөлд 30,0 сая, Улаан загалмайн хороонд 20,0 сая төгрөгийн санхүүжилтийг тус тус олгосон. Архины хор хөнөөлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр аймгийн Эмэгтэйчүүдийн зөвлөлөөс "Дэм дэмэндээ", "Гэргийдээ бичих захидал", "Аз жаргалтай амьдрал" зэрэг нөлөөллийн аянуудыг зохион байгуулсан.
336	4.16. Олон нийтийн дунд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг нэмэгдүүлэн шуурхай байдлыг хангаж, гэмт хэргийн гаралтыг бууруулна.	4.16.1. Хууль сахиулах байгууллагуудын албан хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах үүднээс хямд орон сууцаар хангахад дэмжлэг үзүүлнэ.	2017 - 2020	-	Орон сууцанд хамрагдсан албан хаагчдын тоо	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын 1, Цагдаагийн газрын 3, Шүүхийн шинжилгээний албаны 2, Тагнуулын хэлтсийн 2, нийт 8 алба хаагч албан тушаалын орон сууцанд амьдарч байна. Дорноговь аймгийн Нутгийн зөвлөлөөс санаачлан барьсан 1000 айлын орон сууцны Сайншанд суманд ашиглалтад оруулсан "Мандах наран-1" хорооллоос Цагдаагийн 1 алба хаагч, Замын-Үүд суманд ашиглалтад оруулсан "Мандах наран-2" хорооллоос Цагдаагийн 14 алба хаагч, Сайншанд суманд ашиглалтад оруулсан "Мандах наран-3, 4" хорооллоос Цагдаагийн 3, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын 4, Шүүхийн шинжилгээний албаны 2, Тагнуулын хэлтсийн 1, нийт 25 алба хаагчид хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр орон сууц худалдан авахад дэмжлэг үзүүлж, нийгмийн баталгааг хангасан. Шүүхийн шинжилгээний албанд томилогдон ирсэн 2 алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах зорилгоор орон сууцны түрээсийн төлбөрт 6,0 сая төгрөгийг орон нутгийн нөөц хөрөнгөөс 2020 онд шийдвэрлэсэн.
337		4.16.2. Зарим хууль сахиулах байгууллагын ажиллах нөхцөл боломжийг бүрдүүлэхэд санхүүгийн бодитой дэмжлэг үзүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 30.0	Дэмжлэг үзүүлсэн байгууллагын тоо	Аймгийн орон нутгийн төсвийн 69,1 сая төгрөгөөр Цагдаагийн газарт Замын цагдаагийн пост, 23,0 сая төгрөгөөр эргүүлийн 2 автомашин, 29.2 сая төгрөгөөр хурд хэмжигч багаж 2 ширхэг, 9.9 сая төгрөгөөр 6 ширхэг мотоцикл, 508,0 мянган төгрөгөөр “Хамарын хийд”-д цагдаагийн байр, УИХ-ын гишүүн Б.Дэлгэрсайханы зүгээс 2,8 сая төгрөгийн блокны зуурагч, хэвлэгч машин, 0,7 сая төгрөгийн материалын дэмжлэг, аймгийн Засаг даргын Тамгын газраас ланд крузер 200 маркийн автомашиныг балансаас балансад шилжүүлэх, 56.8 сая төгрөгөөр Эрдэнэ, Замын-Үүд сумдад Замын цагдаагийн хяналтын постны барилга, 10,0 сая төгрөгөөр дээрх 2 постны гадны гэрэлтүүлэг, камержуулалт, тавилга эд хогшлын зардлыг шийдвэрлэх зэрэг арга хэмжээг авч ажилласан. Мөн Цагдаагийн газрын алба хаагчдыг ажиллах нөхцөл боломжийг сайжруулах зорилгоор "Эвийн гэрээ" ХХК-тай гэрээ байгуулан, 4 давхар болгох өргөтгөлийн ажилд 250,0 сая төгрөг, тавилга эд хогшлын зардалд 10.0 сая төгрөг, Сайншанд сумын төвийг камержуулах ажлын хүрээнд "Камерын хяналтын төв" байгуулах ажилд орон нутгийн төсвөөс 16.0 сая төгрөгний дэмжлэгийг тус тус үзүүлсэн.

						Шүүхийн байгууллагад 48.0 сая, Прокурорын газарт 32.0 сая, Цагдаагийн газарт 191.3 сая, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газарт 33.5 сая, Шүүхийн шинжилгээний албанд 39.0 сая, Нагнуулын хэлтэст 30,0 сая, Улсын бүртгэлийн хэлтэст 65,7 сая, Хил хамгаалах байгууллагад 258,5 сая нийт 698.2 сая төгрөгийн дэмжлэгийг 2017-2020 онд орон нутгийн төсвөөс шийдвэрлэсэн.
338	4.16.3. Шинээр нэвтэрч буй орчин үеийн дэвшилтэд технологийг ажиллагаанд нэвтрүүлнэ.	нэвтэрч үеийн техник, үйл	2017 - 2020	ОНТ 60.0	Тоног төхөөрөмжийн тоо	Цагдаагийн газар нь төвдөө болон Замын-Үүд сум дахь сум дундын цагдаагийн хэлтэст нийтийг хамарсан баяр, наадам, спорт, урлагийн арга хэмжээ болон хэв журам сахиулах эргүүлийн үүрэг гүйцэтгэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, шаардлагатай судалгаа хийхэд нисдэг дрон, үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тухай дуудлага, мэдээлэлд очиж ажиллахад алба хаагч нарт шаардлагатай зөөврийн компьютер, принтер, фото зургийн аппарат, шөнө гэрэл гаргах зөөврийн гэрэлтүүлэгч, хэргийн ул мөрийг илрүүлж, бэхжүүлэх хэрэгсэл бүхий гар цүнх, ЕГ-ын Санхүү, аж ахуйн албанаас зөрчил гаргасан иргэдэд холбогдох хуулийн дагуу арга хэмжээ тооцох бэлэн бус торгуулийн төхөөрөмж болох 38 ширхэг гар утас, 38 хэвлэгч принтер, 3 ширхэг таблетийг шинээр хүлээн авч үйл ажиллагаандаа ашигласан. Дорноговь, Говьсүмбэр аймгууд дахь авто замын байнгын хяналтын цэгт камерийн хяналтын системийн хэрэглэгчийн эрх, торгууль, зөрчил илрүүлэх, 2 цэгийн дундаж хурдыг тодорхойлох програм бүхий теле хяналтын камер, программ хангамжийг ашиглалтад оруулсан. Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн хэрэгжилтийн хүрээнд гэмт хэрэг, зөрчилд хохирсон иргэдийг хамгаалах үйлчилгээ үзүүлэх, дахин эрсдэлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор “Түр хамгаалах байр”-ыг 2019 оны 04 сард ашиглалтад оруулан, тус байрны засвар үйлчилгээнд 10,0 сая төгрөг, гаднах хашаа, хяналтын камерт 4,7 сая төгрөг, тавилга хэрэгцээт зүйлсэд 20,0 сая төгрөг нийт 37,7 сая төгрөгийн санхүүжилтийг шийдвэрлэсэн. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, шуурхай байдлыг хангах зорилгоор хууль сахиулах чиг үүргийн байгууллагуудад 439.6 сая төгрөгийн дэмжлэгийг 2020 онд үзүүлсэн.
339	4.16.4. Цагдаагийн газрын автомашины парк шинэчлэлт хийж, зарим сумдын хэсгийн төлөөлөгч нарыг унаажуулна.	Цагдаагийн автомашины парк шинэчлэлт хийж, зарим сумдын хэсгийн төлөөлөгч нарыг унаажуулна.	2017 - 2020	УТ 86.0	Гэмт хэргийн гаралт буурсан байна.	Аймгийн Засаг Даргын 2017 оны А/410 дугаар захирамжаар Бүгд найрамдах Солонгос улсад 2010 онд үйлдвэрлэгдсэн Соната-7 маркийн 2 автомашин, мөн 2018 оны А/269 дугаар захирамжаар блансаас блансад Япон улсад 2010 онд үйлдвэрлэгдсэн Ланд круйзер-200 маркийн 1 автомашин, Цагдаагийн Ерөнхий Газрын Даргын 2018 оны А/195 дугаар тушаалаар ОХУ-д 2017 онд үйлдвэрлэгдсэн УАЗ-22069-5-5460 маркийн 1 автомашин, мөн 2019 оны А/256 дугаар тушаалаар Герман улсад 2010 онд үйлдвэрлэгдсэн Вольксваген Пассат маркийн 1 автомашин, Орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар аймгийн Засаг Даргын 2020 оны А/241 тоот захирамжаар Япон улсад 2012 онд үйлдвэрлэгдсэн Тоёота приус-30 маркийн 6 автомашин Цагдаагийн газар, Сум дундын цагдаагийн хэлтэс, БНХАУ-д 2020 онд үйлдвэрлэгдсэн Dayun DY-150 маркийн 10 ширхэг мотоциклийг тус тус шийдвэрлэж Сайншанд, Ханги боомт, Айраг, Даланжаргалан, Иххэт, Хатанбулаг сумдын хэсгийн төлөөлөгч цагдаа нарын автомашины парк шинэчлэлт хийгдсэнээр гэмт хэргийн гаралт буурч, илрүүлэлт сайжирсан.

340		4.16.5. “Хөршийн хяналт” хөтөлбөрийг батлуулан хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	УТ 4.8	Гэмт хэргийн гаралт буурсан байна.	<p>Аймгийн ИТХ-аар 2017 онд батлуулсан "Хөршийн хяналт" дэд хөтөлбөрийн хүрээнд Сайншанд, Замын-Үүд сумын нутаг дэвсгэрт "Хяналт шалгалт" нэгдсэн арга хэмжээг 9 орон сууц, барилга, байгууламжийн орц, хонгил, дээвэрт хүний амь нас, эрүүл мэндэд аюул учруулж болзошгүй нөхцөл байдал байгаа эсэхийг шалгаж тогтоох, зөрчлийг арилгуулах чиглэлээр 12 СӨХ, 230 иргэдийн дунд зохион байгуулсан. Энэхүү ажлын хүрээнд Мааньзав 36, Өргөө, Эвт-64, Зуу зуу, Талын өргөө, Мандах наран, Баянбүрд, Гэгээн хотхон, 210 дугаар байр зэрэг СӨХ-д байрны дээврийн гарцуудад гэрэлтүүлэг нэмж тавин, цоож, төмөр хаалт хийж зөрчлийг арилгасан. Аймгийн хэмжээнд 12 СӨХ үйл ажиллагааг явуулж байгаагаас 10 СӨХ-ы үйл ажиллагаа тогтмолжсон. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нөлөөллийн ажлыг хуваарийн дагуу зохион байгуулан, ажлын чиглэлийн хүрээнд хулгайлах, хууль бусаар архи согтууруулах ундаа худалдан борлуулдаг, архины хамааралтай, гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлддэг этгээд, гэмт хэрэгт өртөж, холбогдож болзошгүй насанд хүрээгүй хүний судалгааг гарган нийт 92 иргэнийг хяналтад авч, 3252 иргэн, 26 аж ахуйн нэгж байгууллагын оролцоог ханган ажилласан.</p> <p>"Хөршийн хяналт" хөтөлбөрийн хүрээнд 2020 онд хэрэгжүүлэх 11 заалт бүхий төлөвлөгөөг аймгийн Засаг даргаар батлуулан төлөвлөгөөний биелэлтийг 91,0 хувьтай хэрэгжүүлэн ажилласан. Замын-Үүд суманд үйл ажиллагаа явуулдаг 5 хөршийн хяналтын холбоо, 5 сууц өмчлөгчдийн холбоо, Сайншанд сумын 1, 4, 6, 7-р багуудад "Хөршийн хяналт"-ын 10 бүлэгтэй "Итгэлцлийн гэрээ" байгуулан мэргэжлийн удирдлагаар ханган ажилласан. Сайншанд, Замын-Үүд сумын багийн Засаг дарга нартай хамтран 2020 оны 1 дүгээр сард 5 удаа 245 иргэнд “Хөршийн хяналт” бүлгийн үйл ажиллагааг сурталчилан таниулах уулзалтыг зохион байгуулж ажилласан бөгөөд 2020 оны 2 дугаар сараас “Covid-19” халдварт өвчний цар тархалтаас шалтгаалан 12 удаа цахимаар сурталчлах ажлыг зохион байгуулсан.</p>
341		4.16.6. Мөнгө угаах, хүний наймаа, хар тамхины болон цахим зэрэг шинэ төрлийн гэмт хэргийг таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрийг орон нутагт хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 12.0	Гэмт хэргийн гаралт буурсан байна.	<p>Мөнгө угаах, санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр “Мөнгө угаах гэмт хэрэг” нэгдсэн болон хэсэгчилсэн арга хэмжээг 2017 онд 2 удаа зохион явуулж 1,5 тэрбум төгрөгний хохиролтой 9 гэмт хэрэг, 2018 онд 3 удаа зохион явуулж 9.5 тэрбум төгрөгний хохиролтой 11 гэмт хэрэг, 2019 онд 4.5 тэрбум төгрөгний хохиролтой 6 гэмт хэргийг илрүүлж тус тус шалган шийдвэрлэсэн. Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлттэй тэмцэх чиглэлээр 2017-2019 онд ОХУ, БНХАУ болон БНСУ-д 6 удаагийн сургалтад 6 алба хаагч, Цагдаа, дотоодын цэргийн сургалтын нэгдсэн төвд 2017 онд 2 алба хаагч, 2018 онд 1 алба хаагч, 2019 онд 2 алба хаагчийг сургалтад хамруулж мэргэшүүлсэн.</p> <p>ЦЕГ-ын Хар тамхитай тэмцэх газрын алба хаагчидтай хамтран хар тамхи мансууруулах бодис улсын хилээр хууль бусаар нэвтрүүлсэн 11 үйлдлийг илрүүлж, холбогдох байгууллагад харьяаллын дагуу шалгуулахаар шилжүүлсэн ба аймгийн төвд урьд онуудад бүртгэгдэж байгаагүй хар тамхины төрлийн ургамал хууль бусаар олж авч хадгалж хэрэглэсэн 1 хэргийг илрүүлж, гэмт хэрэгт хамтран оролцогчдыг олж тогтоож, холбогдох шалгалтын ажиллагааг үргэлжлүүлэн</p>

					<p>явуулсан. Мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөт бодисын хор аюул, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор 2017 онд 1500 ширхэг сурталчилгааны материалыг тараан, ерөнхий боловсролын 13 сургуулийн 4560 сурагчдад яриа таниулга, 2018 онд 3 удаа урьдчилан сэргийлэх хэсэгчилсэн арга хэмжээг зохион байгуулан 5130 сурагчдад яриа таниулга тус тус хийн, "Хар тамхи, мансууруулах болон сэтгэцэт нөлөөт бодисын хор уршиг"-ийн талаар 6 шторк, 2 контент бэлтгүүлэн, "Дорноговь цагдаа" цахим хаягаар түгээснийг 75.0 мянган хүн үзэж, 4500 хэрэглэгч шэйр хийж бусдад түгээн, 18530 хэрэглэгч лайк дарж талархал илэрхийлж хандалт хийсэн.</p> <p>Цагдаагийн газарт 2017 оноос эхлэн шинэ төрлийн цахим залилангийн гэмт хэрэг бүртгэгдэх болсон. Үүнтэй холбоотойгоор аймгийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг 2 телевиз, радио, МСҮТ, АШУҮИС, Ерөнхий боловсролын сургуулиудад энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэгт өөрийгөө болон гэр бүл, найз нөхдөө хэрхэн хамгаалах талаар нийт 11 удаагийн яриа таниулга, шторк бэлтгэн 2347 иргэдэд хүргэсэн. Цагдаагийн ерөнхий газраас зохион явуулж буй "Ятгах тусам нягтал", "Ятгах тусам нягтал-2" нэгдсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэн ажилласан. Монгол Улс саарал жагсаалтад орсонтой холбогдуулан мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэж байж болзошгүй иргэд, аж ахуйн нэгжийн талаар мэдээ, мэдээлэл цуглуулах, энэ төрлийн гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийг эрчимжүүлэх, гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор төрийн болон төрийн бус байгууллагын ажилчдад сургалт, яриа таниулга, шторк зэргийг бэлтгэн танилцуулсан. Мөнгө угааж байж болзошгүй иргэдэд холбогдуулж 2 хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээж мөрдөн шалгах ажиллагааг явуулж байна.</p>
342	4.16.7. “Олон нийт - Цагдаагийн хамтын ажиллагаа” хөтөлбөрийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 12.0	<p>Зохион байгуулсан үйл ажиллагаанд оролцсон төрийн бус байгууллага иргэдийн тоо</p> <p>Аймгийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөлийн хуралдаанаар “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд манлайлагчдыг шалгаруулах” уралдааны /25,0 сая төгрөгийн шагналын сантай/ удирдамжийг батлуулан, 10 сумын 45 аж ахуйн нэгж байгууллагад сурталчилсан. Цагдаагийн газраас санаачлан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/143 дугаартай “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрчимжүүлэх тухай” захирамжийг гаргуулан, Цагдаагийн газрын 63 алба хаагчдад 87 аж ахуйн нэгж байгууллагыг хувиарлан өгч, “Бага насны хүүхдийн бэлгийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх нь”, “Хүний эрүүл мэнд халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийг бууруулах” зэрэг чиглэлээр сургалтын сэдвийг бэлтгэн, давхардсан тоогоор 130 аж ахуйн нэгж байгууллагын 8500 иргэнд сургалт явуулж хэрэгжилтийг хангасан. ЦЕГ-ын “Сүлд” чуулгатай хамтран “Үргэлж тантай хамтдаа” арга хэмжээг Сайншанд, Алтанширээ сумдад зохион байгуулан, цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг иргэд, олон нийтэд сурталчилсан.</p> <p>Цагдаагийн ерөнхий газраас “Ятгах тусам нягтал”, “Сар шинэ-2020”, “Хүүхэд хэрэглэгч”, “Архигүй орчин”, “Хайр өвтгөдөггүй”, “Бод мал”, “Нуугдмал”, “Хуурамч мөнгөн дэвсгэрт” зэрэг арга хэмжээг улсын хэмжээнд, аймгийн Цагдаагийн газраас “Хорт зуршил-Эрүүл бие”, “Гэрэлтүүлэг”, “Бүрэн бус”, “Согтуу”, “Камер шалгалт”,</p>	

						"Илрүүлэлт" хэсэгчилсэн арга хэмжээг аймгийн хэмжээнд зохион байгуулан, гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг арилгуулах албан мэдэгдлийг 88 аж ахуйн нэгж байгууллагад өгч, биелэлт үр дүнг тооцсон.
343		4.16.8. Хууль, хяналтын байгууллагын "Нээлттэй хаалганы өдөр" арга хэмжээг зохион байгуулж, хуулийг сурталчилна.	2017 - 2020	ОНТ 2.0	"Нээлттэй хаалганы өдөр" арга хэмжээнд хамрагдаж зөвлөгөө авсан иргэдийн тоо	Хууль, хяналтын байгууллагын "Нээлттэй хаалганы өдөр" арга хэмжээг аймгийн хэмжээнд болон 14 суманд зохион байгуулж хэвшсэн. Өдөрлөгийн үеэр хууль, хяналтын байгууллагуудаас хийж хэрэгжүүлсэн ажил арга хэмжээний талаар олон нийтэд мэдээллийг хүргэн цагдаагийн байгууллагаас жолооны үнэмлэх олгох, галт зэвсгийн үнэмлэх шинээр олгох, сунгах, иргэдээс мэдээ мэдээллийг төлбөртэй авах зэрэг үйлчилгээний талаар мэдээлэл өгч 14 сумын давхардсан тоогоор 36000 иргэн хамрагдан, 65 иргэнд хууль эрх зүйн чиглэлээр ганцаарчилсан зөвлөгөө өгсөн. Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр 900 ширхэг санамж сэрэмжлүүлгийг тараан иргэдийг шаардлагатай мэдээ мэдээллээр хангаж ажилласан. Арга хэмжээний хүрээнд иргэдээс гаргасан 26 санал 12 гомдол мэдээллийг хүлээн авч, газар дээр нь 100 хувь шийдвэрлэн ажилласан. Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахлын улмаас 2020 онд нийтийг хамарсан арга хэмжээ зохион байгуулагдаагүй. Хууль хяналтын байгууллагын үйл ажиллагаатай холбоотой иргэдээс ирсэн гомдол байхгүй.
344	4.17. Тээврийн хэрэгслээр зорчигч иргэдийн аюулгүй байдлыг хангуулан зам тээврийн ослыг бууруулна.	4.17.1. "Улаанбаатар - Сайншанд - Замын-Үүд"-ийн чиглэлийн босоо тэнхлэгийн авто зам дагуу Айраг, Сайншанд, Замын-Үүд, Эрдэнэ сумдад замын цагдаагийн хяналтын пост барьж, ашиглалтанд оруулна.	2018 - 2020	УТ 170.0	Зам тээврийн осол гэмт хэрэг буурна.	Зам тээврийн осол, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хяналт шалгалтыг сайжруулах зорилгоор улсын төсвийн 73,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Айраг суманд Замын хөдөлгөөний хяналтын пост, аймгийн орон нутгийн төсвийн 56,8 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Эрдэнэ, Замын-Үүд суманд Замын Цагдаагийн хяналтын постыг тус тус барьж ашиглалтад бүрэн оруулсан.
345		4.17.2. Сайншанд сумаас гарах, орох цэгт стандартын шаардлага хангасан автомашины улсын дугаар илрүүлэгчтэй, бичлэг хийдэг камер байршуулах, хурд хэмжих багажаар хангана.	2017 - 2020	УТ 360.0	Зам тээврийн осол, гэмт хэрэг буурна.	Улаанбаатараас Сайншанд, Замын-Үүдийн чиглэлийн босоо тэнхлэгийн замд гарч байгаа осол, хэргийг бууруулах зорилгоор сонгон шалгаруулалтад орж тэнцсэн "Оргил дельта трейд" ХХК-иар "Тээврийн хэрэгслийн дугаар таних бүртгэлийн программ", "Тээврийн хэрэгслийн агшин зуурын хурд тодорхойлох систем", "Цэгээс цэгийн хооронд тээврийн хэрэгслийн дундаж хурд тодорхойлох систем"-ийг иж бүрнээр нь Сайншанд сумын 3 замын постонд байрлуулж, Facekat маркийн зөөврийн хурд хэмжигч 2 ширхэгийг шийдвэрлүүлэн, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг ханган ажилласан.
346		4.17.3. Аймгийн хэмжээний гэмт хэргийн илрүүлэлтийг	2017 - 2020	УТ 500.0	Гэмт хэрэг зөрчлийн гаралт	"Сайншанд сумын төвийг камержуулах" ажлын хүрээнд орон нутгийн төсвийн 311,0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр "Сава монтаж" ХХК нь чиглэлт камер 49, татдаг камер 8, эргэдэг камер 5, улсын дугаар илрүүлэгчтэй камер 5, загасан нүд камер 1,

		нэмэгдүүлэн, нийгмийн дэг журмыг бэхжүүлж, телекамерийн хяналтыг нэмэгдүүлж, мэдээллийн хяналтын нэгдсэн төв байгуулах ажлыг эхлүүлнэ.			буурна.	<p>нийт 68 камерыг 35 цэгт байрлуулан, Цагдаагийн газарт камерын хяналтын төвийг 2017 онд, 39,0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр Замын-Үүд суманд "Бат-Од" ХХК нь РТЗ-тэй буюу эргэдэг камер 8, чиглэлт 33 телекамерыг 2018 онд , мөн 10,0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр "Менерөл линк" ХХК нь 8 ширхэг 350 телекамер, нийт 49 телекамерыг ашиглалтад оруулан цагдаагийн хэлтсийн жижүүрийн албанд байршуулан ашигласан.</p> <p>Камерын хяналтын төв байгуулагдсанаар 2018 онд Сайншанд суманд 174 зөрчил, Замын-Үүд сумын сум дундын цагдаагийн хэлтэст 126 нийт 300 зөрчил, Сайншанд суманд телехяналтын камераар 88 зөрчил, Замын-үүд суманд 99 зөрчил илрүүлэн тухай бүр холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу зөрчил гаргасан иргэдэд хариуцлага тооцон ажилласан.</p> <p>Тайлант онд буюу 2016 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг 665, 2017 онд 654, 2018 онд 517, 2019 онд 550, 2020 онд 318 байгаа бөгөөд өмнөх онтой харьцуулахад 42.2 %-иар буурсан үзүүлэлттэй байна. Говьсүмбэрээс-Сайншанд сумын чиглэлд зорчихдоо хурд хэтрүүлсэн 1025 жолоочийг Зөрчлийн тухай хуулийн 14.7.31-р зүйлээр 51,3 сая төгрөгөөр торгож арга хэмжээ авсан. Сайншанд сумын 1, 2, 3 дугаар багуудын гэр хороололд байрлах 8 камер 2020 оны 08 дугаар сарын 29-ний өдрөөс ажиллахгүй болсон тул “Сонголт нар” ХХК-д хандаж шалгуулан дүгнэлт гаргуулсан. Аймгийн ГХУСАЗСЗ-ийн хуралдаанаар орон нутгийн замд гарч буй зам тээврийн осол, хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр зохион байгуулсан ажил арга хэмжээ шаардагдах зардлын талаар 1 удаа, согтууруулах ундаа худалдах түүгээр үйлчлэх тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг шалгасан. Сайншанд суманд шинээр 3 цэгт 4 телекамер байрлуулах зардлыг шийдвэрлүүлэн дээрхи компаниар ажлыг гүйцэтгүүлсэн.</p>
347	4.18. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн хувийг нэмэгдүүлнэ.	4.18.1. Төлбөр тэтгэлэг төлөгчдийн тэтгэлэг гаргуулах эд хөрөнгө, орлогыг тогтоох ажиллагааг хуульд заасны дагуу бүрэн явуулж, гүйцэтгэх баримт бичгийг эцэслэн шийдвэрлэнэ.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Шийдвэр гүйцэтгэлийн хувь	<p>Төлбөр тэтгэлэг төлөгчдийн тэтгэлэг гаргуулах эд хөрөнгө, орлогыг тогтоох ажиллагааны гүйцэтгэл 2016 оны байдлаар 14.6 хувиар буурсан үзүүлэлттэй, бодит биелэлтийг 65 хувьд хүргэх зорилт тавин ажиллаж байсан бол 2017 онд ШШГГ-ын даргын шийдвэрээр тусгай бүлэг байгуулан гүйцэтгэх ажиллагааны бус гуравдагч этгээдээс төлбөр төлөгчийн хөрөнгийн байдлын талаар мэдүүлэг авах тухай хуулийн хэрэгжилтийг ханган ажиллаж гүйцэтгэх хуудасны бодит биелэлтийг 50.1 хувь болгон ажилласан. 2018 онд Улсын бүртгэлийн нэгдсэн программыг ашиглан гүйцэтгэх ажиллагааг явуулан 605.9 сая төгрөгийн төлбөрийг бодитой биелүүлэн, 4.1 хувиар нэмэгдүүлсэн бөгөөд 2019 оны ажлын гүйцэтгэл өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 2,6%-иар өссөн. 2020 оны байдлаар нийт биелүүлбэл зохих 659 гүйцэтгэх баримт бичгийн 5046336,8 төгрөгийн төлбөрөөс 305 гүйцэтгэх баримт бичгийн 825705,4 төгрөгийн төлбөрийг бодитой биелүүлж, 298 гүйцэтгэх баримт бичгийн 360993,5 төгрөгийн төлбөрийн үлдэгдэлтэй.</p> <p>2016-2020 оны төлбөрийн бодит биелэлтийг он тус бүрээр авч үзэхэд 2016 онд 55.7%, 2017 онд 50.1%, 2018 онд 51.4%, 2019 онд 53.8%, 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар 54.1 %-ийн биелэлттэй байна.</p>

348	4.18.2. Хүүхдийн тэтгэлгийн төлбөр барагдуулалтыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ 2.0	Шийдвэр гүйцэтгэлийн хувь	<p>Хүүхдийн тэтгэлгийн бодит биелэлтийг нэмэгдүүлэх зорилгоор өөр орон нутагт оршин сууж байгаа тэтгэлэг төлөгчийн хаягаар шийдвэр гүйцэтгэгчийн даалгавар хүргүүлэх, Олон улсын хүүхдийн эрхийг хамгаалах өдрийг угтан тэтгэлэг авагч хүүхдүүдийн дунд "ААВДАА ЗАХИДАЛ БИЧЭЭРЭЙ" захидлын уралдааныг зохион байгуулж, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх олон талт арга хэмжээг авч ажилласан.</p> <p>Шийдвэр гүйцэтгэх ажилагаанд төлбөрийн оны эхний үлдэгдэл 277 гүйцэтгэх баримт бичгийн 28,0 сая төгрөгийн төлбөр дээр шинээр 385 гүйцэтгэх баримт бичгийн 21,0 сая төгрөгийн төлбөр нэмэгдэж, харьяаллын дугаа 14 гүйцэтгэх баримт бичгийн 10,5 сая төгрөгийн төлбөр шилжиж ирсэн, түдгэлзүүлснийг сэргээсэн 22,8 төгрөгийн 3 гүйцэтгэх баримт бичиг, 73,3 сая төгрөгийн төлбөрийн 9 гүйцэтгэх баримт бичгийг харьяалалын дагуу газар хооронд шилжүүлж, 57,2 сая төгрөгийн 8 гүйцэтгэх баримт бичгийг түдгэлзүүлж, 2020 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрийн байдлаар нийт биелүүлбэл зохих 659 гүйцэтгэх баримт бичгийн 50,5 сая төгрөгийн төлбөрөөс 305 гүйцэтгэх баримт бичгийн 82,5 сая төгрөгийн төлбөрийг бодитой биелүүлж, 298 гүйцэтгэх баримт бичгийн 360,9 сая төгрөгийн төлбөрийн үлдэгдэлтэй ажиллаж байна. 2016-2020 оны төлбөрийн бодит биелэлтийг он тус бүрээр авч үзэхэд 2016 онд 55.7%, 2017 онд 50.1%, 2018 онд 51.4%, 2019 онд 53.8%, 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар бодит биелэлт 54.1 % байна.</p>
349	4.18.3. Оршин суугаа хаяг тодорхойгүй төлбөр, тэтгэлэг төлөгчдийг эрэн сурвалжлах ажлыг орон нутгийн цагдаагийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулж, бодит үр дүн гарган ажиллана.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Шийдвэр гүйцэтгэлийн хувь	<p>Оршин суугаа хаяг тодорхойгүй 17 төлбөр төлөгч, 13 хүүхдийн тэтгэлэг төлөгчийг эрэн сурвалжлуулахаар Цагдаагийн газарт хандсанаар 2 төлбөр төлөгч, 1 тэтгэлэг төлөгчийг шийдвэр гүйцэтгэгчид мэдэгдэн 600,0 мянган төгрөгийн төлбөрийг барагдуулсан, мөн оршин суугаа хаяг тодорхойгүй төлбөр төлөгч, тэтгэлэг төлөгч иргэдийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг ШШГГ-т хүргүүлэн мэдээллийн санд бүртгүүлэн ажилласнаар, 1 төлбөр төлөгчийн хаягийг илрүүлэн, шийдвэр гүйцэтгэгчийн даалгавар хүргүүлж, 15,0 сая төгрөгийн төлбөрийг төлүүлэх арга хэмжээ авсан. 2016-2020 оны хүүхдийн тэтгэлгийн бодит биелэлтийг он тус бүрээр авч үзэхэд 2016 онд 12,5%, 2017 онд 9%, 2018 онд 6,8%, 2019 онд 9,6%, 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар 14.4% байна. Хүүхдийн тэтгэлэг нь тэтгүүлэгч 18 насанд хүрснээр эсхүл тэтгэлэг авагч, тэтгэлэг төлөгчтэй харилцан тохиролцсноор гүйцэтгэх баримт бичиг дуусгавар болдог тул хүүхдийн тэтгэлгийн бодит биелэлт жил бүр харилцан адилгүй үзүүлэлттэй байдаг.</p>
350	4.18.4. Шийдвэр гүйцэтгэгч нарыг давтан болон мэргэшүүлэх сургалтанд хамруулж, хууль эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 2.0	Сургалтад хамрагдсан төрийн албан хаагчдын тоо	<p>Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас нэгдсэн журмаар зохион явуулдаг ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч, шийдвэр гүйцэтгэгч нарын мэргэшүүлэх сургалтанд 2017-2020 онд давхардсан тоогоор 24 шийдвэр гүйцэтгэгчийг хамруулсан. Дотоод хэргийн сургуультай хамтран зохион байгуулсан сургалтанд 6 шийдвэр гүйцэтгэгч сургалтанд хамрагдсан.</p>
351	4.18.5. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх	2017 -	ОНТ	Гүйцэтгэлийн хувь-100	<p>Аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/625 дугаар захирамжийн дагуу Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газарт Sonata-7 маркын автомашиныг 2,5 сая төгрөгөөр худалдан авч, тус</p>

		албыг жижиг оврын автомашинтай болгон үйлчилгээний шуурхай байдлыг хангуулна.	2020	12.0		газрын үйлчилгээний шуурхай байдлыг хангасан.
352		4.18.6.Төлбөрт хураагдсан эд хөрөнгийг хадгалах зориулалтын агуулахтай болгоно.	2018 - 2020	ОНТ 50.0	Гүйцэтгэлийн хувь-100	Шийдвэр гүйцэтгэлийн журмаар хураагдсан эд хөрөнгийн хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулах зорилгоор аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/51 захирамжаар 3,3 сая төгрөгийн үнэ бүхий 20 тонны чингэлгийг худалдан авч, төлбөрт хураагдсан эд хөрөнгийг хадгалах үйл ажиллагаандаа ашиглаж байна.
353		4.19.1.Хил хамгаалалтад туслах хүчний зөвлөлийн нэгдсэн зөвлөгөөнийг жил бүр зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 16.0	Төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хувь-100	Хил хамгаалалтад туслах хүчний зөвлөлийн төлөвлөгөөг жил бүр аймгийн Засаг даргаар батлуулан, хилийн цэргийн 0129, 0108, 0168-р ангийн удирдлагууд, хил залгаа сумдын Засаг дарга нар, үндэсний аюулгүй байдлын тусгайлсан чиг үүргийн байгууллагын удирдлагуудыг хамруулан, нэгдсэн зөвлөгөөнийг жил бүр "Хил хамгаалахад иргэдийн оролцоо" сэдвийн хүрээнд зохион байгуулж, зөвлөлийн төлөвлөгөөний биелэлтийн үр дүн, цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар хэлэлцэн төлөвлөж хэвшсэн.
354	4.19. Хил хамгаалах байгууллагуудын үйл ажиллагааг дэмжин орон нутгийн хилийн аюулгүй байдлыг хангана.	4.19.3. Хилийн албан хаагч, ахмад хилчдийг жил бүр эрүүл мэндийн урьдчилан сэргийлэх нарийн мэргэжлийн үзлэг, оношилгоонд хамруулна.	2017 - 2020	ОНТ 10.0	Үзлэг, оношлогоонд хамрагдсан алба хаагчдын тоо	Насны ангиллын дагуу эрт илрүүлэг, урьдчилан сэргийлэх үзлэгт "Хүн амыг нас, хүйс, эрүүл мэндийн эрсдэлд суурилан урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэг үзлэг"-ийг 2018 оноос зохион байгуулж, нарийн мэргэжлийн тусламж үйлчилгээг алслагдсан хөдөөгийн иргэдэд үзүүлэх зорилгоор 10 дахь жилдээ ЭМС-ын сайдын 2016 оны А/147 дугаар тушаал, аймгийн Засаг даргын 2017-2019 оны А/218, А/251 дүгээр захирамжийн хүрээнд хилийн 3 ангид "Явуулын амбулатори"- ийн урьдчилан сэргийлэх үзлэгт давхардсан тоогоор 239-589 алба хаагчийг хамруулсан бөгөөд үзлэгээр 19 алба хаагчийг онош тодруулахаар, 2 дугаар шатны эмнэлэгт илгээн, эрүүлжүүлэх ажлыг зохион байгуулж ажилласан. Хилийн цэргийн анги байрладаг сумдын эрүүл мэндийн төвүүдэд 1180 албан хаагч, гэр бүлийн гишүүд эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг авсан ба 800 гаруй хүнийг эрүүл мэндийн боловсрол олгох сургалт сурталчилгаанд хамруулж, 7 удаагийн хилийн заставын тойролтоор үзлэг хийсэн.
355		4.19.4. Зарим заставыг ундны устай болгох, шаардлага хангахгүй хилийн застав, хил орчмын малчдад шинээр худаг ус гаргах төсөл хэрэгжүүлж, усны эх үүсвэртэй болгоно.	2017 - 2020	ОНТ 6.0	Ажлын гүйцэтгэлийн хувь-100	Орон нутгийн төсвийн 179,6 сая төгрөгийн дэмжлэгээр Хилийн 0129 дүгээр ангийн 6 дугаар застав, Хилийн 0168 дугаар ангийн 1 дүгээр застав, Хилийн 0108 дугаар ангид шинээр гүний 3 худаг гарган, ундны ус асуудлыг шийдвэрлэсэн.
356		4.19.5.Хилийн инженерийн байгууламж,өргөст утсан хашааг сэргээн	2017 - 2020	ОНТ 50.0	Хийгдсэн ажлын тоо хэмжээ	Хилийн инженерийн байгууламж, өргөст утсан хашааг сэргээн засварлах, хилийн бүс, зурвасыг тэмдэгжүүлэх ажлыг 2017-2019 онд Хил хамгаалах туслах хүчний зөвлөлийн гишүүн байгууллагууд болон хил орчмын бүсийн оршин суугчдын дэмжлэгтэйгээр 43 км хэсгийн инженерийн торыг засварласан. Хил хамгаалалтын III

		засварлах, хилийн бүс, зурвасыг тэмдэгжүүлэх ажлыг үе шаттай хэрэгжүүлнэ.				заагийг гэрлэн хөшгөөр халхлах 4 проекторыг нэмэлтээр суурилуулж, I заагийн 1250 метр хэсэгт хэт ягаан туяаны дохиолол, хамгаалалтын системийн өргөст утсан хашаанд 11 хаалга, 75 шонг шинээр, 37 шонг сэргээн босгох ажлыг хийж гүйцэтгэсэн. 2020 онд 0108 дугаар ангийн хил хамгаалалтын нягтралыг нэмэгдүүлэх, хилийн хэсэгт гэрлэн хөшиг татах зорилгоор 20 ширхэг прожектор, 11 гэрэлтүүлгийн шон хийх, хил орчмын дэглэм сахиулахад шаардлагатай зарим техник хэрэгслийг худалдан авах ажилд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор орон нутгийн төсвөөс 84,5 сая төгрөгийг, Хилийн 0129 дүгээр ангийн хариуцсан хэсэгт хүчтэй аадар бороо орсны улмаас хилийн инженерийн байгууламж эвдэрч үерт автсан тул сэргээн засварлах ажилд 4,0 сая төгрөгийн дэмжлэгийг шийдвэрлэн өгснөөр дээрх ажлууд 100 хувийн гүйцэтгэлтэй хийгдэн ашиглалтад орж, хил орчмын дэглэмийн биелэлтийг сахиулах, хариуцсан хэсгийг тогтвортой хяналтад байлгах, хил зөрчигчийг цаг алдалгүй илрүүлэх, саатуулах, хилийн инженер, техникийн байгууламж сайжирсан.
357		4.19.6. “Нэг баг - Нэг агт” хөдөлгөөн өрнүүлж, хилийн албаны ажиллах нөхцлийг сайжруулна.	2017 - 2020	ОНТ 50.0	30 баг хэрэгжүүлсэн байна.	“Нэг баг-Нэг агт”, “Нэг байгууллага-Нэг мотоцикль” хөдөлгөөн өрнүүлэх тухай аймгийн Засаг даргын 2017 оны А/254 дүгээр захирамжийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд нийт 70 агт морь, 2 автомашин, 21 мотоцикль, 2 аккумулятор, 7.3 сая төгрөгийн хандив цугларсныг Хилийн ангиудаас ирүүлсэн хүсэлт, хэрэгцээг үндэслэн, Хилийн 0129 дүгээр анги, Хилийн 0168 дугаар анги, Хилийн 0108 дугаар ангиудад тус тус хүлээлгэн өгч хил хамгаалах ажилд туслалцаа үзүүлэн хамтран ажилласан
387		4.19.7. Ангийн бие бүрэлдэхүүнийг зарим мэргэжлийн сургалтад хамруулна.	2017 - 2020	ОНТ 4.0	Сургалтад хамрагдсан алба хаагчдын тоо	ЗДХЯ-аас зохион байгуулсан "Захиргааны ерөнхий хууль", "Зөрчлийн тухай хууль" сурталчлах сургалтад Хил хамгаалах байгууллагын бие бүрэлдэхүүнийг бүрэн хамруулсан. Зэвсэгт хүчний болон Хил хамгаалах байгууллагын удирдлагуудын нэгдсэн зөвлөгөөн, Хууль сахиулах чиг үүргийн байгууллагуудын албан хаагчдын нэгдсэн зөвлөгөөн, “Говийн хилчдийн жавхаа-2019”, “Мөрдөс гоёсон бүсгүйчүүд” зэрэг арга хэмжээнүүдэд хамруулан, холбогдох дээд шатны байгууллагуудаас мэргэжил арга зүйгээр ханган, мэдээлэл, сурталчилгааны ажлыг давхардсан тоогоор 800 гаруй алба хаагчдыг хамруулан зохион байгуулсан.
359	4.20. Архивын байгууллагын баримт бичгийн хадгалалт, цахим системийг нэвтрүүлэн, үйлчилгээг шуурхай	4.20.1. Архивын баримтын аюулгүй байдлын баталгааг хангаж, хадгалалт, хамгаалалтыг сайжруулах арга хэмжээ авна.	2018 - 2020	УТ ОНТ	Аюулгүй байдлыг хангах шаардлагатай тоног төхөөрөмжийг суурилуулсан байна	Төрийн архивын баримтын аюулгүй байдлыг хангах, хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулах арга хэмжээг 2016-2020 онуудад шат дараатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүллээ. Үүнд: 1. Төрийн архивын хадгаламжийн санг зориулалтын нягтруулсан шүүгээгээр хангах ажлын хүрээнд 2017 онд Архивын ерөнхий газраас хандиваар өгсөн 30 нягтруулсан шүүгээг 2.0 сая төгрөгөөр татан авч суурилуулсан ба нийт хадгаламжийн сангийн дүүргэлт 100 хувьтай байна. 2. 2018 онд аймгийн Засаг даргын нөөц хөрөнгөөс 8.0 сая төгрөгийн хөрөнгө зарцуулж, архивын баримтыг сэлбэн засах, сэргээн шинэтгэх бичил лаборатори байгуулсан. Хадгалалт, ашиглалтын явцад чанар нь муудсан архивын баримтыг өөрсдийн нөөц бололцоонд тулгуурлан сэлбэн засах, ариутгах ажлыг хийж 2016-

	болгон орон нутаг судлалыг хөгжүүлнэ.					<p>2020 онд 1500 гаруй хадгаламжийн нэгжийг сэлбэн засаж, ариутган, хадгалалт хамгаалалтыг хугацааг уртасгах арга хэмжээ авсан.</p> <p>3. Төрийн архивын үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологи нэвтрүүлэх ажлын хүрээнд 2020 оны 11 сарын байдлаар 146 хөмрөгийн 194 дансны 4615 хадгаламжийн нэгжийн 1291221 хуудас баримтыг скайнердан, 154 хөмрөгийн 202 дансны 4244 хадгаламжийн нэгжийн 359398 хуудас баримтыг фотошоп программын тусламжтайгаар засварласан. Архивын сан хөмрөгөөс 174 хөмрөг/байгууллага/-ийн 247 дансны 4361 хадгаламжийн нэгжийн 327446 хуудас баримтыг программд шивж, холболт хийн, архивын цахим мэдээллийн сан үүсгэж, эх баримтыг ашиглалтаас чөлөөлж хадгалалт хамгаалалтын нөхцөлийг сайжруулсан.</p> <p>4. Архивын баримтыг гадны нөлөөнөөс хамгаалж, хамгаалалтын картон хайрцагт хийдэг ба 2020 оны байдлаар 20080 хадгаламжийн нэгж буюу нийт баримтын 39,9%-ийг хамгаалалтын хайрцагтай болгосон.</p> <p>5. Архивын хадгаламжийн сангийн ариун цэврийн болон гэрлийн горимыг сайжруулах ажлын хүрээнд 2020 онд хадгаламжийн санд ариутгал, халдваргүйжилт хийлгэсэн. Архивын баримтад эрдэм шинжилгээний техник боловсруулалт, сэлбэн засах, сэргээн шинэтгэх ажилд шаардагдах 1,7 сая төгрөгийн Архивын үйл ажиллагааны орлогоос зарцуулсан.</p>
360	4.20.2. Архивын эх баримтыг судалгааны эргэлтэд оруулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Судалгааны эргэлтэд орсон архивын баримтын тоо	<p>Архивын сан хөмрөгт хадгалагдаж буй баримтыг үзэсгэлэн зохион байгуулах, ном зохиол, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, илтгэл бичих, телевизийн нэвтрүүлэгт ашиглах, байгууллага, иргэдэд архивын лавлагаа, хуулбар олгох зэргээр судалгааны эргэлтэнд оруулж, хэвлэн нийтлэх ажил хийгддэг. 2017 онд аймгийн архивын 60 жилийн ойд зориулсан "Дорноговийн данс харааны хураангуй түүх" номыг бичиж, 0,9 сая төгрөгөөр хэвлүүлэн нийтийн хүртээл болгосон.</p> <p>Музей сургалт судалгааны төвтэй хамтран "Дорноговь архив-60 жил" үзэсгэлэн зохион байгуулж, уг үзэсгэлэнд аймгийн түүхэнд холбогдох эх баримт, гэрэл зураг, биет үзмэрүүдийг дэлгэн тавьж үзэгчдийн хүртээл болгов. Орон нутгийн төсвөөс 1,1 сая төгрөг зарцуулсан. Үйлдвэрчний эвлэлийн 100 жилийн ой, Шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллага болон сумдын түүхт ойд зориулсан ном бүтээхэд аймгийн архивын сан хөмрөгт хадгалагдаж буй архивын баримтыг өргөнөөр ашиглуулсан. Архивын тасаг нь Уншлагын танхим нээж, байгууллага, иргэдэд үйлчилдэг болсноор эрдэмтэн, судлаач, сонирхогч нарын тоо олширч, 2017-2019 онд 20 гаруй дотоодын судлаач үйлчлүүлсэн ба эдгээрээс зарим судлаач нар нь эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, ном товхимол бичиж судалгааны эргэлтэд оруулсан.</p> <p>Архивын тасаг нь эрдэм шинжилгээний чиглэлээр МУБИС, Түүхийн хүрээлэн, Музей сургалт судалгааны төв зэрэг мэргэжлийн байгууллагатай хамтран ажиллаж, 2017 онд "Дорноговь аймгийн түүх,соёлын асуудалд" эрдэм шинжилгээний хурлыг зохион байгуулж, 1,3 сая төгрөг зарцуулсан. 2018, 2019 онд Түүхийн хүрээлэнгээс 3 эрдэмтэн хүрэлцэн ирж, архивын сан хөмрөгийн баримтаас 1945 оны чөлөөлөх дайн, аймгийн нутаг дэвсгэрт байсан сүм хийд, лам нар,</p>	

						шашингүй үзлийн чиглэлээр судалгаа шинжилгээний ажил хийж, эрдэм шинжилгээний хуралд илтгэл 2020 оны 11 сарын байдлаар аймгийн Архивын уншлагын танхимаар судлаач, эрдэмтэн 4 хүн үйлчлүүлж, нийт 87 хадгаламжийн нэгжийг ашиглан, судалгааны ажил хийсэн. Судлаач нараас 2 ном хэвлүүлсэн.
361	4.20.3. Төрийн байгууллагуудын архив, албан хэрэг хөтлөлтийн үйл ажиллагаанд мэдээллийн нэгдсэн систем нэвтрүүлэх ажлыг зохион байгуулна.	2017 - 2020	УТ ОНТ ХХО	Цахим системд шилжсэн байгууллагын тоо	Аймгийн ЗДТГ, ИТХ, 14 сумын ЗДТГ, 11 агентлаг, 7 төрийн байгууллага, Эрдэнэ, Замын-үүд сумдын ИТХ зэрэг байгууллага, аж ахуйн нэгж нь Архивын ерөнхий газраас нэвтрүүлсэн "ORG-ERMS" архив, албан хэрэг хөтлөлтийн программ хангамжийн нэвтрүүлэн, үйл ажиллагаандаа ашигладаг бөгөөд аймгийн ЗДТГ, Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв, Замын-Үүд дэх Гаалийн газар, Улаанбадрах, Сайхандулаан, Сайншанд, Замын-үүд, Айраг сумдын ЗДТГ зэрэг байгууллагууд нь албан хэрэг хөтлөлтийн программ хангамжийг хүчин чадлаар нь ашиглаж байгаа ба бусад байгууллагууд төдийлэн үр дүнтэй ашигладаггүй. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, Эрүүл мэндийн газар, Мэргэжлийн хяналтын газар, Нийгмийн даатгалын хэлтэс нь дээд газартайгаа "ABLE" албан хэрэг хөтлөлтийн программаар ашиглан харилцдаг. 2019 онд Айраг, Иххэт, Дэлгэрэх сумдын ЗДТГ, Татварын хэлтэс нь албан хэрэг хөтлөлтийн үйл ажиллагаандаа программ хангамж нэвтрүүлсэн. Аймгийн Засаг даргын 2018 оны А/465 дугаар захирамжаар "Мэдээллийн технологи нэвтрүүлэх үндэсний хөтөлбөрийн IY шатны зорилтыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө /2018-2020 он/"-г батлуулан, сумд байгууллагуудад хүргүүлэн хэрэгжилтийг бүтэн жилээр Архивын ерөнхий газар, аймгийн ЗДТГ-т тайлагнадаг. 2020 оноос Үндэсний дата төвд 13 сумын ЗДТГ-ын дарга, Архивын тасгийн дарга нарыг цахим гарын үсэгтэй болгосон. Төрийн байгууллагуудыг "Төрийн байгууллагын цахим шуудан"-гийн системд аймгийн ЗДТГ, 14 сумдын ЗДТГ-ыг албан есны цахим хаягтай болгосон. Төрийн архивт төрийн байгууллагууд нь нөхөн бүрдүүлэлт хийхдээ данс, бүртгэл болон мэдээлэл лавлагаанд өргөн ашигладаг баримтыг программд оруулж хүлээлгэн өгөх нөхцөл боломжийг бүрдүүлэн ажилласан.	
362	4.21. Хүний эрхийн үзэл баримтлалыг сурталчлан эрх зүйн хамгаалалтыг сайжруулж, иргэдийн эрхийг хангана.	4.21.1. Хүний эрхийн нэгдсэн сургалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангана.	2017 - 2020	ОНТ 4.0	Сургалтад хамрагдсан иргэдийн тоо	Монгол Улсын Засгийн газрын 2003 оны 41 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсад хүний эрхийг хангах” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх болон Хүний эрхийн олон улсын өдрийг угтан, иргэдийн эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх, хүний эрхийн үзэл баримтлалыг сурталчлах зорилгоор үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулан, 2017-2019 онуудад Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчдын хүний эрхийн ойлголт, хандлагыг нэмэгдүүлэн хамтын ажиллагааг сайжруулах зорилгоор “Хүний эрх ба харилцаа хандлага” сэдвээр уран илтгэлийн тэмцээн, ХЭҮК-ын орон нутаг дахь шинжээчтэй хамтран давхардсан тоогоор 50 удаагийн сургалт, 34 удаагийн мэдээлэл хийж, 6206 иргэнийг хамруулж 400 дэвтэр, 8000 гаруй гарын авлага материалаар ханган ажилласан.
363	4.21.2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх	2017 -	-	Хяналт шалгалтанд	“Монгол Улсад хүний эрхийг хангах” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд хүний эрх хөндөгдөж болзошгүй газруудад холбогдох мэргэжлийн	

		<p>байгууллага болон хүний эрх хөндөгдөж болох газруудад хяналт, шалгалтыг зохион байгуулна.</p>	<p>2020</p>	<p>хамрагдсан байгууллага, иргэдийн тоо</p>	<p>байгууллагуудын хамтарсан хяналт шалгалтын ажлыг 2017-2019 онуудад давхардсан тоогоор 9 удаа зохион байгуулахад илэрсэн ноцтой зөрчилгүй байсан тул илтгэл, дүгнэлтийг Монгол Улсын Хүний эрхийн комисст хүргүүлсэн. Мөн ХЭҮК-ын даргын шаардлагын дагуу Сайншанд суманд үйл ажиллагаа явуулдаг “Цахим тоглоомын газар”-уудад үзлэг шалгалтыг зохион байгуулж хүүхдийн эрх хөндөгдөж байгаа асуудлын талаар тодорхой мэдээллийг нэгтгэн холбогдох газарт хүргүүлсэн. ХЭҮК-ын дарга Сайншанд, Замын-Үүд суманд ажиллаж, холбогдох газруудад хяналт шалгалт хийсэн бол НҮБ-ын Хүний эрхийг хамгаалагчийн асуудал хариуцсан тусгай илтгэгч 2019 оны 4 сард Сайншанд сумын Зүүнбаян баг, Улаанбадрах, Айраг суманд ажиллаж уул уурхай, байгаль орчны нөлөөллийн талаар иргэдтэй уулзсан нөхцөл байдлын илтгэлийг 2020 оны 2 сард болох НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн 43 дугаар чуулганаар хэлэлцүүлэхээр бэлтгэсэн.</p> <p>“Үндсэн хуулийн өдөр”-т зориулан аймгийн ГХУСАЗСЗ, ЗДТГ-ын хууль эрх зүйн хэлтэс, хүний эрхийн комисс, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, мэргэжлийн хяналт, хууль зүйн туслалцааны төв, Дорнын манлайлагч, эмэгтэйчүүдийн зөвлөл ТББ-уудтай тус тус хамтран холбогдох төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын 70 алба хаагч оролцуулсан “Өглөөний цайны уулзалт”-ыг зохион байгуулан хүний эрхийн тулгамдаад буй асуудал, хууль сахиулах байгууллагын 150 алба хаагчдад эрх зүйн байдлыг сайжруулахад анхаарах сэдвээр хэлэлцүүлэг явуулсан. Прокурорын газартай хамтран 2020 оны 01 дүгээр сарын 10-нд хяналтын прокурор, мөрдөгч нарт аймаг дахь хүний эрхийн комиссын ахлах шинжээчээр 2 удаагийн тус бүр 1 цагийн сургалтыг зохион байгуулж давхардсан тоогоор 146 алба хаагчийг хамруулсан. Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн, хүүхдийн эрхийг зөрчих зөрчлийн улмаас хохирсон, төлбөрийн чадваргүй зэрэг 28 иргэнд хууль эрх зүйн үйлчилгээ үзүүлсэн.</p> <p>Хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах, тэдний мэдлэг боловсрол, хууль, эрх зүйн мэдлэгийг сайжруулах зорилгоор иргэдэд дунд зохион байгуулсан өдөрлөг, нэгдсэн арга хэмжээний үеэр хууль эрх зүйн мэдээллээр хангаж 48 удаа 3500 иргэнд сургалт сурталчилгааг хийж зөвлөмж, сэрэмжлүүлэг, гарын авлага тарааж ажилласан.</p>
--	--	--	-------------	---	---

364		4.21.3. Захиргааны ерөнхий хуулийг хэрэгжүүлж, захиргааны байгууллагаас иргэдийн эрхийг аливаа хэлбэрээр зөрчихгүй байх нөхцлийг бүрдүүлнэ.	2017 - 2020	-	Эрхээ хамгаалуулсан иргэдийн тоо	Аймгийн ИТХ-ын тогтоолоор баталсан "Согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх тусгай зөвшөөрөл олгох, хяналт тавих тухай", "Орон нутгийн чанартай авто зам, замын байгууламж ашиглаж байгаа иргэн, аж ахуй, нэгж байгууллагын тээврийн хэрэгслээс авах авто зам ашигласны төлбөрийн хэмжээг тогтоох тухай ", "Сайншанд сумын Төмөр замын буудлын авто зогсоолоор үйлчлүүлсэн тээврийн хэрэгслээс авах төлбөрийн хэмжээг тогтоох тухай", "Нийтийн тээврийн хэрэгслээр ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг үнэ төлбөргүй, оюутан сурагчдыг хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр зорчуулах тухай", "Мал эмнэлгийн ажил үйлчилгээний төлбөрийн үнэ тогтоох тухай", "Мод тарьж ургуулсан иргэн, нөхөрлөл, аж ахуй нэгж, байгууллагад урамшуулал олгох тухай", "Хог хаягдал цэвэрлэх, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах тухай", "Нийтийн эдэлбэр газрын хог хаягдлыг цэвэрлэх, энгийн хог хаягдлыг булшлах зардлын нэгж тариф батлах тухай", "Дорноговь аймгийн Сайншанд, Замын үүд сумын төвд нийтийн тээврийн хэрэгсэл /таксианаас бусад/-ээр оюутан сурагчдыг хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр зорчуулах тухай" нийт 9, аймгийн Засаг даргын А/136 дугаар захирамжаар баталсан "Авто зам, авто зогсоол ашигласны төлбөрийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай" 1, нийт 10 журмыг боловсруулахдаа Захиргааны ерөнхий хуульд заасны дагуу сонсох ажиллагаанд 1025 иргэнийг хамруулан, гарсан саналыг авч дүн шинжилгээ хийн хэм хэмжээний актад тусгасан. Аймгийн хэмжээнд хэрэгжүүлж буй дээрх захирамж, тогтоолыг Хууль зүй, дотоод хэргийн яаманд хүргүүлэн хянуулж, улсын нэгдсэн санд бүртгүүлсэн.
365	4.22. Хэрэглэгчдээ дээдлэн, хууль эрх зүйг сурталчлан хэрэглэгчдийн эрхийг хамгаална.	4.22.1. Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр сургалт, сурталчилгаа, уралдаан тэмцээнийг олон нийтийн дунд зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ 2.0	Сургалт сурталчилгаанд оролцсон иргэдийн тоо	Хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах, тэдний мэдлэг боловсрол, хууль, эрх зүйн мэдлэгийг сайжруулах зорилгоор иргэдэд дунд зохион байгуулсан өдөрлөг, нэгдсэн арга хэмжээний үеэр хууль эрх зүйн мэдээллээр хангаж 48 удаа 14603 иргэнд сургалт сурталчилгааг хийж, усны савны хэрэглээ, даавуун уут хэрэглэх тухай, хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газраас зарлаж буй төсөл, хөтөлбөрүүдийг танилцуулж, арга хэмжээнд оролцсон аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад 2018 онд зохион байгуулсан улсын зөвлөгөөнөөс гаргасан зөвлөмж, хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн гарын авлагыг тараасан. Бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагаанд хэрэглэгчийн зүгээс хяналт тавих хялбаршуулсан 14 нэрийн хэрэглэгчийн хяналтын хуудсыг сурталчлан худалдаа үйлчилгээ эрхлэгч 45 иргэн аж ахуй нэгжийн төлөөлөлд "Үйлчилгээний соёл" "Хэрэглэгч гэж хэн бэ" "Бүтээгдэхүүний хаяг шошгыг хэрхэн зөв таних вэ" "Олон улсын чанарын стандарт гэж юу вэ" зэрэг сургалт зохион байгуулсан. "Олон улсын хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах өдөр"-ийг тохиолдуулан "Хэрэглэгчээ сонсьё" өдөрлөгийг 2 удаа зохион байгуулан, иргэдийн дунд "Хэрэглэгчийн боловсрол", "Цахим ертөнц дэх хэрэглэгчийн эрх", "Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах тухай хууль"-аар сургалт, дунд ангийн сурагчдын дунд "Зохистой цахим хэрэглээ", "Цахим ертөнц дэх хэрэглээний эрх" "Хэрэглэгчийн эрх" сургалтыг тус тус зохион байгуулж нийт 23759 хүнийг хамруулсан. Мөн ЕБС-тай хамтран

						<p>"Хүүхэд хэрэглэгч" 10 хоногийн аяныг зарлаж аяны хүрээнд бага ангид "Хоол хүнсээ зөв сонгон хэрэглэх нь" "Ундны усны хэрэглээ, "Усны савыг зөв сонгож хэрэглэх нь" сэдэвт хичээл орж, "Би хэрэглэгч" зургийн уралдаан, АХА тэмцээнийг зохион байгуулан, цахим тоглоом, гар утасны хор хөнөөл сэдэвт гарын авлага бэлтгэн 850 ширхэгийг тараасан.</p>
366	4.22.2.Өргөн хэрэглээний үнийн судалгааг чиг үүргийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулж, мэдээллийг иргэд, олон нийтэд хүргэн ажиллана.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Хэрэглэгчдэд хүргэсэн үнийн мэдээллийн тоо	<p>Аймгийн хэмжээнд өргөн хэрэглээний 238 нэр төрлийн бараа, үйлчилгээний үнийг Айраг, Даланжаргалан, Хатанбулаг, Эрдэнэ, Сайншанд, Замын-Үүд сумдын 150 гаруй цэгээс цуглуулан мэдээллийг хэрэглэгчдэд түгээсэн. Хэрэглэгчдийн худалдаж авсан бараа, үйлчилгээний нэр төрөл, чанар өөрчлөлтгүй тогтвортой байхад үнэ өөрчлөгдөж байгааг илэрхийлдэг үзүүлэлт буюу үнийн индекс /инфляци/-ийг сар бүр тооцож аймгийн нийгэм, эдийн засгийн танилцуулгыг инфографикаар бэлтгэн байгууллагын пейж, вэб хуудаст байршуулан, орон нутгийн DTV телевизээр дамжуулан иргэд, олон нийтэд хүргэсэн.</p> <p>Хэрэглэгчдийн худалдаж авсан бараа, үйлчилгээний нэр төрөл, чанар өөрчлөлтгүй тогтвортой байхад үнэ дунджаар өөрчлөгдөж буйг илэрхийлэх үзүүлэлт буюу үнийн ерөнхий индекс /инфляци/-ийн өөрчлөлтийг сар бүр тооцон, үнийн ерөнхий индексийн өөрчлөлтөд ямар бүлгийн бараа, үйлчилгээний үнийн өсөлт, бууралт нөлөөлснийг өмнөх онуудын мөн үе, өмнөх сартай харьцуулан анализ, дүн шинжилгээ хийсэн.</p> <p>Үнийн өөрчлөлтийн талаарх мэдээллийг Нийгэм, эдийн засгийн танилцуулгаар 48 удаа тархааж, вэб сайтад байршуулсан бол орон нутгийн DTV телевиз болон байгууллагын албан ёсны пейж хуудсаар дамжуулан иргэд, олон нийтэд 48 удаа мэдээлэл бэлтгэн хүргэсэн. Мөн 180 гаруй статистикийн мэдээллийг байнгын хэрэглэгчдийн и-мейл хаягаар 8.1 мянган удаа дамжуулсан.</p>	
367	4.22.3.Гомдол, мэдээллийн дагуу хяналт, шалгалтыг зохион байгуулж, хэрэглэгчийн эрхийг хамгаална.	2017 - 2020	УТ ОНТ	Гомдол мэдээлэл барагдуулалтын хувь	<p>Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 233 дугаар тогтоолыг хэрэгжилтийг нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд зохион байгуулах зорилгоор аймгийн Засаг даргын 2019 оны А/168 дугаар захирамжаар “Орон тооны бус зөвлөл”-ийг нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд үйл ажиллагаа эрхэлж буй агентлагын дарга нарыг хамруулсан нийт 21 удирдах ажилтны бүрэлдэхүүнтэйгээр зөвлөл, сумдад сумын Засаг даргын тамгын газрын даргаар ахлуулсан орон тооны бус зөвлөлийг 7-9 хүний бүрэлдэхүүнтэй байгуулан, орон нутагт хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг ханган ажилласан. Аймгийн Засаг даргын 2020 оны 1/512 дугаар албан бичгээр Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын даргад орон нутагт өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах асуудал хариуцсан мэргэжилтний орон тоог нэмэгдүүлж өгөх мөн өндөржүүлсэн бэлэн байдлын цаг үед бараа бүтэгдэхүүний үнийн өсөлтөд хяналт тавьж ажиллах эрх бүхий албан тушаалтныг томилгоожуулж өгөх талаар Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газарт хандсан.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын 2020 оны А/319 дүгээр захирамжаар баталсан “Хүүхэд эрхэм хэрэглэгч-2020 арга хэмжээнд Цагдаагийн газар, Онцгой байдлын газар, Цахилгаан түгээх газар, Эм эргэлтийн сан, Улаан загалмайн хороо, Хэрэглэгчдийн</p>	

						эрх ашгийг хамгаалах орон нутаг дахь нийгэмлэг зэрэг байгууллагын төлөөллөөс бүрдсэн ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүн Сайншанд сумын 8 багийн нутаг дэвсгэрт амьдарч байгаа 160 өрхийг түүврийн аргаар сонгож гэрийн гадаад ба дотоод орчинд “Миний гэр аюулгүй орчин” хяналтын хуудсаар үнэлгээ хийж хүүхдэд эрсдэлтэй орчныг илрүүлэн ноцтой гэж үзсэн тохиолдолд зөрчлийг арилгуулах мэдэгдэл өгөх, зөрчлийг газар дээр нь арилгах зэргээр хүүхдэд ээлтэй аюулгүй орчныг бүрдүүлж ажилласан. Нийт 23 өргөдөл, гомдол ирүүлснийг хуулийн хугацаанд нь хариу өгч, зохих арга хэмжээг авч, хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалсан.
368	4.23. Төрийн бус байгууллагуудыг	4.23.1. Хууль, тогтоомж сурталчлах, сургалт, зөвлөгөөн зохион байгуулах зэрэг зарим ажил, үйлчилгээг төрийн бус байгууллагаар гүйцэтгүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 20.0	Сургалт сурталчилганы тоо	Хууль тогтоомж сурталчлах ажил үйлчилгээг ТББ-аас гүйцэтгүүлэх ажлын хүрээнд 2016-2019 онд Авлигатай тэмцэх газар, Цагдаагийн ерөнхий газар нь “Дэлхийн зөн” ОУ-ын байгууллагатай хамтран, авлига ашиг сонирхлын зөрчил, хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн хууль, тогтоомжийг сурталчлах, авлигын хор хөнөөлийг ухуулан таниулах сургагч багш бэлтгэх, говийн бүсийн сургалтыг зохион байгуулж орон нутгийн 5 сургагч багшийг бэлтгэсэн. “Гэмт хэрэг зөрчил, хүчирхийлэл, осол гэмтлийн эсрэг хамтдаа” уралдааны хууль, тогтоомж сурталчлах ажлын хүрээнд “Гал голомт үндэсний хөдөлгөөн” ТББ-тай хамтран ажилласан. Спорт, соёл урлагийг дэмжих, нийгмийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлүүлэхээр холбогдох мэргэжлийн холбоодын 72 арга хэмжээнд 400.0 гаруй сая төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэг үзүүлсэн. Ахмад настны тухай хуулийн хэрэгжилтийг болон жолоочийн даатгалын сангийн нөхөн бүрдүүлэлтийг улсын болон орон нутгийн төсвөөс санхүүжилт авч, Ахмадын хороо, Албан журмын даатгалын холбоо зохион байгуулан ажилласан.
369	чадавхжуулан дэмжиж, хууль эрх зүйн зөвлөх үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.	4.23.2. Гэр бүлд зөвлөгөө өгөх төвийг ТББ-тай хамтран ажиллуулж эхлүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 36.0	Зөвлөгөө авсан иргэдийн тоо	Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын дэргэд “Гэр бүлд зөвлөгөө өгөх төв”-ийг байгуулан, нийт 89 насанд хүрэгч, 92 хүүхдэд үйлчилсэн. Мөн гэр бүлийн хүчирхийллээс хамгаалах байрыг Сайншанд, Замын-Үүд суманд ашиглалтад оруулан, “Итгэл, сэтгэл, хандлага” ТББ-ын сэтгэл зүйчээр сэтгэл зүйн хариу тусламж үйлчилгээ үзүүлэх, хүчирхийллийн хохирогч хүүхдийг нөхөн сэргээх Хүүхдийн эрх, хамгааллын дэргэдэх “Үжин төв” ТББ, “Ид шидийн орон” ТББ-тай хамтран ажилласан. Сайншанд сумын ЗДТГ-аас санаачлан төвийн ЕБ-ын 4 сургуульд мэргэжлийн сэтгэл зүйч ажиллуулан, сэтгэл зүйн сургалтыг 817 сурагч, 128 ажилтан, албан хаагчдад зохион байгуулж сэтгэл заслын үйлчилгээг 58 сурагчид үзүүлсэн. Гал голомт үндэсний хөдөлгөөн ТББ, Итгэл сэтгэл, халдлага ТББ-аас зохион байгуулсан “Гэр бүлийн үнэ цэнэ”, “Мэдлэг бүхэн сайхан”, “Өсвөр насны хүүхдийн сэтгэл зүй”, “Охидын сэтгэл зүй” сургалтад ЕБ-ын 7 сургуулийн ахлах ангийн нийт 740 гаруй сурагчдыг хамруулсан.
370		4.23.3.Зарим төрийн бус байгууллагыг чадавхижуулах	2018	УТ ОНТ	Сургалтад хамрагдсан ТББ-ын тоо	Аймгийн хэмжээнд 212 ТББ Улсын бүртгэлийн хуулийн этгээдийн санд бүртгэлтэй. Аймгийн Засаг даргын захирамжаар Сайншанд сумын хэмжээнд жил бүрийн 05 дугаар сарын сүүлийн 7 хоногийн Бямба гарагийг “Автомашингүй,

		сургалтыг мэргэжлийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулна.		5.0		<p>архигүй, тамхигүй өдөр” болгон зохион байгуулсан бөгөөд дээрх арга хэмжээтэй хамтатган, Төрийн бус байгууллагуудын үйл ажиллагаагаа сурталчлах нээлттэй өдөрлөгийг, эрүүл мэнд, соёл, спорт, боловсрол, байгаль орчин, эмэгтэйчүүд, хэвлэл мэдээлэл, эдийн засаг, худалдаа, үйлдвэрлэл, бизнес, хөдөө аж ахуй, сургалт сурталчилгаа, олон нийтийн байгууллага, залуучууд, хүний эрхийн гэх мэт 32 чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа 150 гаруй байгууллагыг оролцуулан зохион байгуулсан.</p> <p>Залуучуудын хөгжлийн салбар зөвлөл болон төрийн бус байгууллагын гишүүдийг чадавхижуулах сургалтад 21 төрийн бус байгууллагын 112 төлөөлөл хамрагдан, "Залуучуудын хөгжил, нийгмийн оролцоо", "Салбар зөвлөлийн гишүүдийн ажиллах арга зүй" , "Жендерийн тухай ойлголт", "Хувь хүний онцлог", "Гэр бүл төлөвлөлт" зэрэг сэдвүүдээр Төрийн бус байгууллагуудыг чадавхижуулах сургалтыг үе шаттайгаар зохион байгуулж байгаа бөгөөд Эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл болон төсвийн гүйцэтгэлд мониторинг хийх үйл ажиллагаанд төрийн бус байгууллагуудыг оролцуулах боломж нөхцөлөөр ханган ажилласан.</p>
371	4.24. Малын хулгайн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэн, гэмт хэргийн гаралтыг бууруулна.	4.24.1. Малын хулгайн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх малчдын “Шилдэг идэвхтэй үйл ажиллагаатай бүлэг”-ийг шалгаруулан урамшуулж, үйл урьдчилан ажиглагааг нь сурталчлан ажиллахад дэмжлэг үзүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ 2.4	Гэмт хэргийн гаралт буурсан хувь	<p>Мал хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор Айраг, Алтанширээ, Иххэт, Өргөн, Эрдэнэ, Мандах, Сайхандулаан, Хатанбулаг сумын багийн засаг дарга, малчдын бүлгийн гишүүд, хэсгийн төлөөлөгч нар хамтран, малчдын “Шилдэг идэвхтэй үйл ажиллагаатай бүлэг” 14-ийг байгуулан, үйл ажиллагааг дэмжиж 2017 онд 2 удаа, 2018 онд 3 удаа, 2019 онд 2 удаа тус тус сургалтыг зохион байгуулсан. Малчдын бүлгээс ирүүлсэн мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбоотой 2 удаагийн мэдээ мэдээллийг шалгаж баримтжуулан 28 бод мал буюу 26.5 сая төгрөгний хохиролтой 12 гэмт хэргийг илрүүлэн шалгаж шийдвэрлэсэн. Мал хулгайлах гэмт хэрэг 2019 оны эхний 10 сарын байдлаар 19 бүртгэгдсэнийг урьд оны мөн үетэй харьцуулахад 24.0%-аар буурч, үйлдэгдсэн гэмт хэргийн 10 буюу 52.6%-ийг илрүүлсэн.</p> <p>Энэ онд 26 гэмт хэрэг бүртгэгдэж урьд онтой ижил түвшинд байна. Бүртгэгдсэн 26 гэмт хэргээс 14 гэмт хэргийг илрүүлж, хэргийн илрүүлэлт 56%-тай байгаа нь урьд оноос 14%-аар өссөн. Аймгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тэргүүлэгчдийн 2017 онд баталсан "Мал хулгайлах гэмт хэргийн талаарх үнэн бодит мэдээлэл өгсөн иргэнийг урамшуулах" журмын хүрээнд 2020 онд 8 хүнээс ирүүлсэн мэдээллийг шалгахад 6 мэдээлэл нь батлагдсан. Шүүхээр эцэслэн шийдвэрлэгдээгүй байгаа тул иргэнийг урамшуулах ажил түр хүлээгдэж байна.</p>
372		4.24.2. Малын хулгайтай тэмцэх чиглэлээр сумдын Засаг дарга нарын үйл ажиллагааг чиглүүлж, энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан	2017 - 2020	УТ ОНТ	Сургалтад хамрагдсан малчид, иргэдийн тоо	<p>Малын хулгайтай тэмцэх, энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сургалтыг аймгийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөл, сумдын Засаг дарга нартай хамтран 2017 онд 1 удаа, 2018 онд 2 удаа, 2019 онд 1 удаа тус тус зохион байгуулж ажиллан, сумдад мал хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр 1800 ширхэг гарын авлага, зурагт хуудас тарааж, 3200 малчин иргэдэд сургалт мэдээлэл хийж, мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх</p>

		сэргийлэх сургалт зохион байгуулж, үр дүнг дээшлүүлнэ.				чиглэлээр ИТГЭЛИЙН УТАС-91102102 дугаарыг ажиллуулсан нь үр дүнд хүрсэн. Сум, багийн засаг дарга нарыг мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажилд дэмжлэг үзүүлэн ажиллаж байгаа арга хэлбэрийг жил бүр дүгнэж ажлаараа тэргүүлсэн Иххэт сумын засаг даргыг урамшуулж ажилласан. Аймгийн 14 сумдад 2020 онд “Малчдын зөвлөгөөн”-ийг зохион байгуулахаар төлөвлөсөн байсан боловч дэлхий нийтийг хамарсан цар тахлын улмаас хийгдээгүй.	
332	4.25. Бүртгэлийн үйлчилгээг цахимжуулан иргэдэд нээлттэй, хүртээмжтэй хүргэнэ.	4.25.1. Бүртгэлийн ажиллагааг цахимжуулна.	Улсын үйл	2017 - 2020	ОНТ 75.9	Үйлчилгээ авсан иргэдийн тоо	Иргэний улсын бүртгэл 2016 оноос, эд хөрөнгийн эрхийн бүртгэл 2018 оноос, хуулийн этгээдийн эрхийн бүртгэлийн үйл ажиллагаа 2019 оноос цахим системд шилжсэн. 2016-2020 онуудад улсын бүртгэлийн цахим сангаас давхардсан тоогоор нийт 186715 иргэн үйлчилгээ авсан. Тайлант хугацаанд Замын-Үүд сум улсын бүртгэлийн онлайн системд холбогдсон. Айраг, Даланжаргалан, Өргөн, Эрдэнэ Хатанбулаг, Хөвсгөл сумдыг Азийн хөгжлийн банкны санхүүжилтээр улсын бүртгэлийн онлайн горимд шилжүүлсэн.
374		4.25.2. Бүртгэлийн онлайн шилжүүлж, баримт хэрэглээг нэмэгдүүлнэ.	Улсын ажиллагааг горимд цахим бичгийн	2017 - 2020	УТ ОНТ	Онлайн горимд шилжсэн байна.	Эд хөрөнгийн эрхийн бүртгэлийн баримт бичгийг 2018 оноос цахимжуулан нийт 19517 хувийн хэргийг, хуулийн этгээдийн эрхийн бүртгэлийн баримт бичгийг 2019 оноос цахимжуулан нийт 1633 хувийн хэргийг үүсгэсэн. Иргэний улсын бүртгэлийн баримт бичгийг УБЕГ-аас цахимжуулсан ба цахимжуулалтын ажил 96%-тай байна. Улсын бүртгэлийн баримт бичгийг цахимжуулснаар иргэд иргэний бүртгэл, эд хөрөнгийн эрхийн бүртгэл, хуулийн этгээдийн эрхийн бүртгэлийн бүх төрлийн 12115 лавлагаа, үйлчилгээг Төрийн үйлчилгээний цахим машинаас болон улсын бүртгэлийн хэлтсээр дамжуулан шуурхай үйлчлүүлэх боломж бүрдсэн.
БАТЛАН ХАМГААЛАХЫН ЧИГЛЭЛЭЭР							
Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын ажлын уялдаа холбоог ханган орон нутгийн хамгаалалтын тогтолцоог бүрдүүлж, цэргийн албыг иргэний төлөвшил, эх оронч үзэл, хүмүүжлийн үндэс байх бодлогыг хэрэгжүүлнэ.							
375	4.26. Батлан хамгаалахын багц хуулиудыг орон нутагт сурталчлан хуулийн хэрэгжилтийг хангуулж, орон нутгийн хамгаалалтын тогтолцоог бүрдүүлнэ.	4.26.1. Батлан хамгаалах багц хуулиудыг сурталчлах, уралдаан тэмцээнийг олон нийтийн дунд зохион байгуулна.		2017 - 2020	ОНТ	ҮАБХТЧҮБ-дын мэргэжлийн бэлтгэлжилт хангагдах.	Батлан хамгаалах багц хуулиудыг сурталчлах сургалтыг 45 удаа, уралдаан тэмцээнийг цэргийн насны залуучуудын дунд 21 удаа хийж, улсын хэмжээний тэмцээнд 3 удаа орон нутгийн иргэдийг хамруулсан. Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, тэдний авъяас чадвар, хурд хүч, бэлтгэлжилтийг сорих, иргэдэд үйл ажиллагааг нь сурталчлах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх талаар Улсыг Батлан хамгаалах төв зөвлөлийн Дорноговь аймаг дахь салбар зөвлөлтэй хамтран ажиллах төлөвлөгөөний дагуу “Монгол цэргийн өдөр” Зэвсэгт хүчний ойн өдрийг тэмдэглэн өнгөрүүлэх арга хэмжээний хүрээнд хүчний байгууллагуудын удирдлагууд, эмэгтэй офицер, ахлагч нарын 10 багийн 60 албан хаагчдын дунд буудлагын тэмцээнийг зохион байгуулсан. Батлан хамгаалахын сайдтай байгуулсан гэрээний 3.1.6 дахь заалтыг үндэслэн 2016 онд 95, 2018 онд 96, 2019 онд 97, 2019 онд 98 жилийн ойг орон нутагт тэмдэглэн өнгөрүүлэх ажлыг тусгай төлөвлөгөөний хамт гарган арга хэмжээг зохион байгуулсан. 2020 оны 99 жилийн ойн арга хэмжээг шинэ халдварт коронавирус

					гарсантай холбоотойгоор зохион байгуулагдаагүй.
376	4.26.2.Дайчилгааны нөөцийн бэлтгэл үүрэгтэн, дүйцүүлэх албаны бүрэлдэхүүн оролцсон сургалтыг хуулийн хугацаан зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ	Үүрэг гүйцэтгэхэд шаардагдах цэргийн хэргийн мэдлэг, дадлага дээшлүүлэх.	<p>Цэргийн албыг биеэр дүйцүүлэн хаах иргэдийн цэргийн анхан шатны бэлтгэл сургалтыг аймгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тогтоол, аймгийн Засаг даргын захирамжаар батлагдсан төсөвт багтаан, 2016-2020 онуудад нийт 5 удаагийн сургалтыг Батлан хамгаалахад туслах нийгэмлэг, Зэвсэгт хүчний 336 дугаар анги, Зэвсэгт хүчний 281 дүгээр байгууламж зэрэг байгууллагуудын сургалтын баазыг түшиглэн зохион байгуулсан. Цэргийн албыг биеэр дүйцүүлэн хаах иргэдийн цэргийн бэлтгэл сургалтад тус аймгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тогтоолоор батлагдан дүйцүүлэх албанд элссэн иргэдийг Айраг, Алтанширээ, Хөвсгөл, Замын-Үүд, Улаанбадрах, Сайхандулаан, Эрдэнэ, Сайншанд, Өргөн, Иххэт, Мандах, Даланжаргалан, Хатанбулаг, Дэлгэрэх сумдаас татан хамруулсан. Сургалтын төлөвлөгөө, хичээлийн хуваарийг боловсруулан Цэргийн штабын даргаар батлуулж, томилогдсон багш сургагч нартай явуулсан. Сургалтын хугацаанд цэргийн алба, сахилга дэг журам, ариун цэвэр, эрүүл ахуй, хөдөлмөр хамгаалалтыг мөрдөн ажиллаж аливаа хэрэг зөрчилгүй явуулж ирсэн.</p> <p>Аймгийн Засаг даргын 2020 оны А/724 дүгээр захирамжийн дагуу цэргийн албыг биеэр дүйцүүлэн хаах иргэдийн цэргийн дүйцүүлэх албаны бэлтгэл шатны сургалтыг батлагдсан төсөвт багтаан 2020 оны 10 дугаар сарын 12-26ны өдрүүдэд багтаан Батлан хамгаалахад туслах нийгэмлэгийн сургалтын баазыг түшиглэн зохион байгууллаа. Сургалтад хамрагдсан дайчилгааны II зэргийн бэлтгэл үүрэгтнүүдийг цэргийн штабын мэдээллийн цахим санд бүртгэлжүүлсэн. 2016-2020 оны хугацаанд II зэргийн бэлтгэл үүрэгтний сургалтад нийт 159 иргэнийг хамруулсан.</p>
377	4.26.3.Дайчилгааны нөөцийн бэлтгэл үүрэгтнүүдийн сургалтыг БХЯ-тай хамтран тогтмол зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ	Дайчилгааны нөөц бүрэлдэх.	<p>Цэргийн штабын цэргийн сургалтын нэгдсэн төлөвлөгөөний дагуу дайчилгааны нөөцийн бэлтгэл офицерийн сургалтыг тус аймагт шаардлагатай "Р60159, И53407, С46238", "Телефончин, планшетчин" мэргэжлээр 2016-2019 онуудад 14 хоногийн хугацаатай Агаарын цэргийн 065 дугаар анги, Зэвсэгт хүчний 281 дүгээр байгууламж, Зэвсэгт хүчний 336 дугаар ангийн сургалтын баазыг түшиглэн нийт 4 удаа зохион байгуулсан. Сургалтад анги байгууллагаас томилогдсон мэргэжлийн офицер, ахлагч нар батлагдсан хөтөлбөр хуваарийн дагуу дайчилгааны бэлтгэл нөөцийн бүрэлдэхүүний сургалтыг онол, дадлага, лекц хэлбэрээр, агаарын довтолгооноос хамгаалах техник хэрэгслийг ашиглан тусгай мэргэжлээр нийт 160 хүнтэй сургалтыг зохион байгуулж явуулсан. Сургалтаар мэргэжлийн бэлтгэл хичээлийг 352 цаг, жагсаалын бэлтгэл хичээлийг 420 цаг, нийт 772 цагийн хичээлд дайчилгааны бэлтгэл нөөцийн бүрэлдэхүүн 100% хамрагдсан. Сургалтын хугацаанд хөдөлмөр хамгааллыг өндөр түвшинд явуулж аливаа гэмтэл, зөрчил, осол гаргаагүй.</p> <p>Дайчилгааны бэлтгэл офицерын бүрэлдэхүүнийг ҮБХИС-ын сургалтын албатай хамтран аймгийн Засаг даргын Н/39 дүгээр захирамжийн дагуу 15 хүн, дайчилгааны I зэргийн бэлтгэл үүрэгтний сургалтын аймгийн Засаг даргын 2020 оны Н/34 дүгээр</p>

					захирамжийг үндэслэн Зэвсэгт хүчний 336 дугаар ангийн сургалтын баазыг түшиглэн явуулан, хамрагдсан бүрэлдэхүүнийг дайчилгааны бэлтгэл нөөцийн бүрэлдэхүүнд бүртгэлжүүлэн томилгоожуулсан. 2016-2020 онуудад бэлтгэл офицерийн тоон үзүүлэлт 89,5 буюу 12,4 хувь, I зэргийн бэлтгэл үүрэгтэн 100 хувийн хангалттай болсон.
378	4.26.4. Монгол улсын энхийг эрхэмлэх гадаад бодлого, зэвсэгт хүчний гадаад харилцааны талаарх иргэдийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, өсвөр, залуу үеийн эх оронч үзлийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн сургалт, сурталчилгаа зохион байгуулах.	2017 - 2020	ОНТ	Батлан хамгаалах гадаад харилцааг иргэд, олон нийтэд сурталчлах.	<p>Өсвөр насны залуучуудад эх орноо батлан хамгаалах, энхийн бүтээн байгуулалтанд Монгол улсын Зэвсэгт хүчний гүйцэтгэсэн үүрэг, баатарлаг түүхэн уламжлал, өнөөгийн Зэвсэгт хүчний шинэчлэлийн бодлого, үйл ажиллагаа, цэргийн хөдөлмөрийн онцлогийг танин мэдүүлэх, тэдэнд Монгол улсын хуулиар хүлээсэн иргэний цэргийн үүргээ биелүүлэн, цэргийн алба хаах хүсэл эрмэлзлийг бий болгон төлөвшүүлэх зорилготойгоор Ерөнхий боловсролын ахлах ангийн сурагчдын дунд “Монгол цэргийн жавхаа” зохион бичлэгийн уралдаан, “Монгол цэрэг” сэдвээр, ЕБС-иудын ахлах ангийн сурагчдад орчин үеийн Зэвсэгт хүчний үүсэн байгуулагдсан товч түүх, НҮБ-ын мандаттай болон олон улсын бусад ажиллагаанд оролцож буй байдал, Цэргийн албаны онцлог, алба хаах хэлбэрүүдийн талаар сурталчилж ажилласан. Уг арга хэмжээнд цэргийн ангийн 20 офицер ахлагч, Ерөнхий боловсролын 5 сургуулийн 600 гаруй сурагчид хамрагдсан. Ерөнхий боловсролын сургуулиудын ахлах анги, Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн нийт 17 бүлгийн 2148 сурагчдад батлан хамгаалах хууль, тогтоомж, эх орноороо бахархах үзэл төлөвшил, сургалтын төгсгөлд эр хүнээрээ, цэрэг эх, орноороо бахархал үзлийг төлөвшүүлэх, эх оронч үзлийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн сургалтуудыг 12 удаа зохион байгуулсан. Ерөнхий боловсролын сургуулиудын сурагчдын дунд "Монгол цэрэг НҮБ-ын үйл ажиллагаан дахь оролцоо" сэдэвт сургалтыг Зэвсэгт хүчний 336 дугаар ангийн НҮБ-ын үйл ажиллагаанд оролцсон бүрэлдэхүүний хамт 2020 оны 10 дугаар сарын 27-ны өдөр Сайншанд сумын багийн ажлын албатай хамран зохион байгууллаа сургалтад давхардсан тоогоор 465 хүүхэд, 26000 гаруй иргэнийг хамруулсан.</p> <p>НҮБ-ын мандаттай үйл ажиллагаанд орон нутаг дахь хүчний байгууллагуудаас давхардсан тоогоор 155 алба хаагч үүрэг гүйцэтгэсэн.</p> <p>Монгол Улсын Батлан хамгаалах салбар, түүний үйл ажиллагаа болон цэргийн албыг сурталчлах, мэдээлэл танилцуулга хүргэх, эр цэргийн алба хаах хүсэл сонирхлыг төрүүлэх зорилгоор Улсын чанартай цэрэг-спортын “Дөл” цогцолбор тэмцээнд 2017 онд 1 удаа, Бүсийн хэмжээний тэмцээнд 1 удаа, 2020 онд 1 удаа Сайншанд сумын ерөнхий боловсролын 4 дүгээр сургуулийн ахлах ангийн сурагчдаас бүрдсэн нийт 22 тамирчдыг бэлтгэн оролцуулсан.</p>
379	4.26.5. Улсын батлан хамгаалах үйл ажиллагаанд орон нутгийн байгууллагуудын хамтын	2017 - 2020	ОНТ	Жил бүрийн дайчилгааны төлөвлөгөөнд тодотгол хийгдэх.	<p>Төрийн цэргийн бодлого, Батлан хамгаалах асуудлаар гарсан хууль, тогтоомжийг байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдэд сурталчлах үйл ажиллагааг чиглүүлэн удирдаж, хууль, тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд аймгийн Засаг даргын А/475 дугаар захирамжаар Алтанширээ, Сайхандулаан, Мандах, Хөвсгөл, Хатанбулаг, Улаанбадрах, Эрдэнэ зэрэг сумдын багийн Засаг дарга нарын 32</p>

		ажиллагааг өргөжүүлнэ				<p>хүнийг хамруулан, бүсчилсэн “Цэргийн бэлтгэл” сургалтыг Улаанбадрах суманд зохион байгуулсан. Аймгийн Засаг даргын баталсан удирдамжийн дагуу албан байгууллага аж ахуйн нэгжүүдийн дарга удирдлагуудтай хамтран Батлан хамгаалах чиглэлээр шалган туслах ажлыг 2 жилд 1 удаа 2017, 2019 онуудад хийсэн. Шалгалтад 14 сумын нийт 94 албан байгууллагын 20124 иргэнээс, 17550 иргэний бичиг баримтын зөрчлийг арилган ажилласан.</p> <p>Орон нутгийн болон цэргийн байгууллагуудтай цахим хэлбэрээр батлан хамгаалах, хууль тогтоомж, үйл ажиллагааг сурталчлан танилцуулах ажлыг уялдаа холбоог ханган, дайчилгааны төлөвлөгөөний тодотгол хийсэн.</p>
380		4.26.6. Цэргийн алба хаагчдыг орон нутгийн бүтээн байгуулалтанд оролцуулахад дэмжлэг үзүүлнэ.	2017 - 2020	УТ	Хүсэлт ирсэн байх.	<p>Цэргийн албыг дүйцүүлэн хааж буй иргэдийг Соён гэгээрүүлэгч говийн V ноён хутагт Данзанравжаагийн мэлмий гийсний 215 жилийн ойн баяр наадмыг угтсан их бүтээн байгуулалт, малын вакцинжуулалт зэрэг орон нутгийн цаг үеийн ажлуудад дайчлахад идэвхи зүтгэлтэй оролцсон.</p> <p>Таван толгой-Зүүнбаян чиглэлийн төмөр замын бүтээн байгуулалтад оролцож буй Зэвсэгт хүчний барилга, инженерийн 7781 дүгээр ангийн үйл ажиллагаанд бүх талын дэмжлэг үзүүлэн цэрэг дайчдад урлаг соёлын арга хэмжээ зохион байгуулах, элс хайрганы карьер, цэвэр усны худаг өрөмдөх, ашиглах зөвшөөрөл олгох, бусад хөрөнгө санхүү, дэд бүтцийн асуудлыг тухай бүр шуурхай шийдвэрлэн хамтран ажилласан.</p> <p>2016-2020 оны I, II ээлжийн цэрэг татлагаар аймгийн хэмжээнд нийт 61 иргэнийг бүтээн байгуулалтын ажилд дайчлан, Зэвсэгт хүчний 014, 016 дугаар ангиудад хийгдэж байгаа бүтээн байгуулалтын ажилд оролцуулсан.</p>
ГАДААД ХАРИЛЦААНЫ ЧИГЛЭЛЭЭР						
Хөрш болон өндөр хөгжилтэй орнууд, тэдгээрийн муж, хотуудтай шууд харилцаа тогтоож, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэн, олон тулгуурт гадаад харилцааны бодлогыг хэрэгжүүлж, аймгийнхаа эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд бодитой дэмжлэг авах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.						
381	4.27. Хөрш болон өндөр хөгжилтэй орнуудтай хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн, хамрах хүрээг нэмэгдүүлэн аймгийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд гадаад харилцааны	4.27.1. “Монгол улсын гадаад бодлого нэг цонхоор” бодлогын хүрээнд хөрш орнуудын муж, хотуудтай уламжлалт харилцаагаа үргэлжлүүлж, өндөр хөгжилтэй орнуудын муж, хотуудтай холбоо тогтоон бүх талаар харилцан ашигтай, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх гэрээ, хэлэлцээр байгуулан ажиллана.	2017 - 2020	ОНТ	Үр ашигтай хамтын ажиллагааг үргэлжүүлнэ.	<p>Хөрш орнууд болон өндөр хөгжилтэй орнуудын хот, муж, аймгуудтай уламжлалт найрамдалт харилцааг өргөжүүлэн хөгжүүлэхээр аймгийн зүгээс БНХАУ-ын 5/Эрээн хот, Улаанцав хот, Бугат хот, Хөх хот, Шилийн гол/ аймаг хоттой, БНСУ-ын 2 /Гёнсанбуг, Гванжу/ хоттой, Япон улсын 2 /Шизуока, Вакаяма/ мужтай, ОХУ-ын 1 /Эрхүү/ хоттой, аймгийн 4 /Хатанбулаг, Сайншанд, Замын-Үүд, Эрдэнэ/ сумыг ӨМӨЗО-ны 4 /Шилийн гол аймаг, Дархан Муу Мянган Холбоот хошуу, Зүүн Сөнөд хошуу, Дөрвөд хошуу, Авга хошуу/ хот, хошуудтай, төрийн 13 байгууллагыг холбогдох байгууллагуудтай холбоо тогтоолгон харилцан ашигтай хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх хэлэлцээр хийсэн. NEAR (Зүүн Хойд Азийн Нутгийн Захиргаадын Холбоо)-той нягт хамтран ажиллаж, салбар хуралдаануудад өөрсдийн мэргэжилтэн боловсон хүчнүүдийг оролцуулан, нутаг орноо сурталчлах, туршлага судлах зэрэг арга хэмжээг авч ажилласан.</p> <p>Япон улсын Шизуока муж, Жайка Олон улсын байгууллагатай хамтран ажиллах 3 талт гэрээ хэлэлцээр, ОХУ-ын Шинжлэх ухаан, соёлын төвтэй хамтын ажиллагааны санамж бичиг тус тус байгуулан ажилласан.</p>

382	<p>чиглэлээр үзүүлэх үр өгөөжийг нэмэгдүүлнэ.</p>	<p>4.27.2. Орон нутгийн аюулгүй байдал, ард түмний язгуур эрх ашгийг хамгаалах бодлогыг баримтлан олон улс, бүс нутгийн банк, төсөл хөтөлбөрийн нэгжүүдтэй хамтран ажиллаж, хөнгөлөлттэй зээл, тусламж, дэмжлэг авах нөхцөл бүрдүүлэн бүтээн байгуулалтын төслүүдийг үр дүнтэй хамтран хэрэгжүүлнэ.</p>	2017 - 2020	ОНТ	<p>Үр ашигтай хамтын ажиллагааг үргэлжүүлнэ.</p>	<p>Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээл 58.8 сая ам доллараар Замын-Үүд ложистикийн төв, Замын-Үүд сумын төв хүртэлх авто зам, АНУ-ын хөрөнгө оруулалтаар Замын-Үүд суманд 50 хүүхдийн цэцэрлэг, Япон Улсын Өвсний үндэс төслийн 176.0 сая төгрөгийн буцалтгүй тусламжаар Сайншанд сумын ерөнхий боловсролын 1-р сургуулийн дотуур байр, Насан туршийн боловсролын төвийн засварын ажлыг тус тус хийж гүйцэтгэн, Тика олон улсын байгууллагын 120.0 гаруй сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 5 суманд иж бүрэн эмчилгээний тоног төхөөрөмж хүлээлгэн өгсөн. Сайншанд суманд Азийн хөгжлийн банкны 3.6 сая ам долларын өртөг бүхий Цэвэрлэх байгууламж, АНУ-ын хөрөнгө оруулалтаар 50 хүүхдийн цэцэрлэг, Арабын Нэгдсэн Эмират Улсын Буцалтгүй тусламжаар 100 хүүхдийн цэцэрлэг барих ажил хийгдсэн.</p> <p>2020 онд Дезерит Олон улсын Энэрлийн байгууллагаас аймгийн нэгдсэн эмнэлэгт өвчтөний тусгай зориулалтын ор 2 ширхэг, энгийн ор 20 ширхэг, Замын-Үүд сумын 100 ортой шинэ Нэгдсэн эмнэлгийн гал тогооны тоног төхөөрөмжийн төслийг дэмжиж шийдвэрлэн олгосон. Монгол дахь Тайваний төлөөлөгчийн газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан 20 ширхэг тэргэнцэр хандивласныг аймгийн 2 нэгдсэн эмнэлэг, 4 өрхийн эрүүл мэндийн төв, Уламжлалтын эмнэлэгт нийт 15-ыг, 5 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд өгсөн.</p>
383		<p>4.27.3. Хөрш орнуудын ижил төстэй байгууллагуудтай төрийн болон бизнесийн байгууллагуудыг холбож, үр ашигтай хамтын ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.</p>	2017 - 2020	ОНТ	<p>5-аас доошгүй үйл ажиллагаа зохион байгуулагдсан байна.</p>	<p>Дорноговь аймаг Япон улсын Шизуока мужтай 2011 оноос хамтран ажиллах гэрээ байгуулан, хамтын ажиллагааны хүрээнд Боловсролын салбарт "Ахлах ангийн сурагч солилцоо" чиглэлээр 304 сурагч, 32 багш, Эрүүл мэндийн салбарт АШУҮИС-тай "Сувилахуй, асрахуй" чиглэлээр 3 багш, 5 оюутан, Байгаль орчин, эрчим хүчний салбарт "Хэрэглээний ус, саарал ус, эрчим хүчний мэргэжилтэн сургах" чиглэлээр 19 мэргэжилтэн, Төрийн албан хаагчийн мэргэжил дээшлүүлэх урт хугацааны сургалтад 2, богино хугацааны сургалтад 10, туршлага судлах чиглэлээр 110 албан хаагчийг хамруулан, харилцан туршлага солилцсон.</p> <p>Сайншанд сумыг Дөрвөд хошуу, Дархан Муу Мянган Холбоот хошуутай, Анагаахын шинжлэх ухааны, үндэсний их сургуулийн харьяа Дорноговь аймаг дахь Анагаах ухааны сургуулийг Япон улсын Шизуока мужийн Анагаахын их сургуультай, аймгийн төвийн 4 ерөнхий боловсролын сургуулийг Эрээн хотын Монгол сургуультай, Тохижилт Сайншанд хот тохижуулах газрыг Эрээн хотын хот бүтээн байгуулалтын товчоотой зэрэг 13 байгууллагын хамтын ажиллагааг хөгжүүлж ажилласан.</p> <p>Монгол Улсын Дорноговь аймаг болон Япон улсын Шизуока муж хоорондын хамтын ажиллагааны хүрээнд Шизуока мужийн Боловсролын газраас Дорноговь аймгийн сурагчдын төлөөлөлд цүнх бэлэглэх үйл ажиллагааг онлайнаар зохион байгуулж аймгийн БСУГ-т хүлээлгэн өгсөн.</p>
384		<p>4.27.4. Ханги хилийн боомтын цогцолборын</p>	2017 -	ОНТ	<p>Төлөвлөсөн бүтээн</p>	<p>Ханги хилийн боомтын цогцолборыг хөгжүүлэхээр орон нутгийн төсвийн 40,0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Ханги суурьшлын бүсийн захирагчийн ажлын албаны</p>

		бүтээн байгуулалт, дэд бүтэц, боловсруулах үйлдвэр барих, үйлчилгээг өргөжүүлэх төсөл хөтөлбөрийг гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтын дэмжлэгтэйгээр хэрэгжүүлнэ.	2020		байгуулалтын ажил хийгдсэн байна.	байранд их засвар, 30,0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр харуулын байр, БНХАУ-ын Дархан муу мянган холбоот хошууны 41,0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр боомтын тосгонд байрлах үйлчилгээний байгууллага, айл өрхийн цахилгаан хангах 1.2 км 0.4 кВ-ын ЦДАШ барих ажил, 80,0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр хилийн боомтын талбайд гэрэлтүүлэг, гэрэлт цамхаг шинээр суурилуулах ажил, 3,8 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 2 өрөө эмнэлгийн анхан шатны тусламж үзүүлэх байр зэрэг ажлыг хилийн 0168-р анги, БЗӨБЦТС ТӨХК-ийн Дорноговь салбар, “Төгс хурц консалтинг” ХХК, хувийн хэвшил тус тус хийж гүйцэтгэсэн. Үүрэн холбооны Мобикомын 3G, 4G сүлжээг нэвтрүүлсэн. Суурьшлын бүсийн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулж, шатахуун түгээх станцын зориулалтаар 2, ачилт буулгалтын талбайн зориулалтаар 2, аялал жуулчлалын зориулалтаар 1, нийт 5 иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагад 24,4 га газар олгосон.
385		4.27.5. Соёл урлаг, биеийн тамир, спорт, аялал жуулчлал, бизнесийн салбарын гадаад харилцааг өргөтгөж, үзэсгэлэн, өдөрлөг арга хэмжээг хамтын ажиллагаатай орны муж, хотуудад хамтран зохион байгуулна.	2017 - 2020	ОНТ	5-аас доошгүй удаа зохион байгуулна.	<p>МУ-БНХАУ улс хоорондын дипломат харилцаа, хөрш болон өндөр хөгжилтэй орнуудын соёл урлаг, биеийн тамир, спорт, аялал жуулчлал, бизнесийн салбарын гадаад харилцааг өргөтгөх ажлын хүрээнд "Тал нутгийн болзоо", "Говийн уянга-Борхойн дэг", "Хятад дууг хэн сайн дуулах вэ", "Монгол-Хятадын найрамдал", "Миний мэдэх Хятад улс" зэрэг урлагийн тоглолт, дуу, гар зураг, зохион бичлэгийн уралдаанд 500 гаруй хүүхэд залуучууд, бүх иргэдийн бие чийрэгжүүлэх тэмцээн буюу спортын олон төрөлтийн тэмцээн, холимог волейбол, хийн дасгал, сагсан бөмбөг, ширээний теннис, бадминтон, хөлбөмбөгийн төрлүүдэд 100 гаруй тамирчин, БНХАУ-ын Бээжин хотод зохион байгуулсан Хятад, Монгол, Оросын "Цайны зам" олон улсын аялал жуулчлалын нэгдсэн холбооны хуралд 3 албан хаагч, БНХАУ-ын Эрээн хотод аялал жуулчлалын форум, Дархан Муу Мянган холбоот хошуунд аялал жуулчлалын бизнес эрхлэгчдийн уулзалт, Улаанцав хотод үзэсгэлэн худалдаа зэргийг зохион байгуулж, 68 бизнес эрхлэгчийг хамруулсан.</p> <p>БНХАУ-аас Замын-Үүдэд суугаа Ерөнхий консулын газартай хамтран зохион байгуулсан Эрээн хотын 1 өдрийн аялалд 172 сурагч, 13 багш нийт 185 хүн, Саранхөхөө театрын 30 уран бүтээлч БНХАУ-ын Хөх хот, Эрээн хот, Дархан муу мянган хошуу, Улаан цав аймагт зохион байгуулагдсан "Соёлын биет бус өв тээгч" урлагийн арга хэмжээнд, соёл, урлагийн салбарын 50 хүн БНХАУ-ын Хөх хот, Ордос, Бугат, Эрээн хотын "Музей, түүх соёлын дурсгалт газар" аялалд, соёлын 4 мэргэжилтэн ОХУ-д зохион байгуулагдсан "Соёлын менежментийн олон улсын зуны сургалт"-д, хөдөө аж ахуйн чиглэлийн 5 хүн БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Хөлөнбуйр аймгийн Хайлаар хотод зохион байгуулагдсан "Ногоон хөгжил" ОУ-ын үзэсгэлэн яармагт тус тус хамрагдсан.</p> <p>Хятад Монгол улс дипломат харилцаа тогтоосны 70 жилийн ойг тохиолдуулан БНХАУ-аас Замын-Үүдэд суугаа Ерөнхий консулын газраас зохион байгуулсан "Миний мэдэх Хятад, Монголын харилцаа" сэдэвт гар зургийн уралдаан, "Миний мэдэх Хятад улс" сэдэвт зохион бичлэгийн уралдаан зарлан тэргүүн байруудыг</p>

						<p>мөнгөн шагналаар урамшуулсан.</p> <p>ОХУ-ын Буриад улсын Дорнод Сибирийн Их сургуулийн соёлын олон улсын менежментийн сургалтад соёл урлагийн салбарын удирдах 4 ажилтныг оролцуулан, сургалтын төлбөрийг аймгийн Засаг даргын шийдвэрээр орон нутгийн төсвөөс санхүүжүүлсэн.</p> <p>2020 онд Ковид-19 онцгой нөхцөл байдлын улмаас соёл урлагийн салбарт гадаад харилцаа хамтын ажиллагааны төлөвлөгдсөн ажлуудыг тодорхойгүй хугацаагаар хойшилсон.</p>
386	4.28. Хүний хөгжлийг хангах чиглэлээр ажиллагаатай улс оронтой харилцах хамтын ажиллагааг өргөжүүлнэ.	4.28.1. “Хөрш орноосоо суралцъя” боловсруулан хэрэгжүүлнэ.	2017 - 2020	ОНТ	Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.	<p>Хөрш орноосоо суралцъя хөтөлбөрийн багш, сурагч солилцож, туршлага судлах үйл ажиллагааны хүрээнд ОХУ-ын Эрхүүгийн БИС, Эрээн хотын цэцэрлэг сургуулиудтай хамтран ажиллаж тайлант хугацаанд 294 багш, 432 сурагч, 20 эцэг эх хөрш орны сургалтын байгууллагын үйл ажиллагаа, сургалтын хөтөлбөр, түүнийг хэрэгжүүлэх арга зүй, цахим хичээл түүнийг хэрхэн сурагчдад хүргэдэг арга туршлагаас суралцсан. Хөрш орнуудаас багш урьж ажиллуулах, багш солилцоог хийх ажлын хүрээнд ОХУ-аас төгсөх ангийн 24 оюутан, Хятад улсын Эрээн хотын 33 багш ирж монгол багш нартай хамтран 14 хоногийн турш ажиллаж харилцан арга зүйгээ солилцсон. Эрээн, Бээжин хотын Күнзийн институттай хамтын ажиллагааны гэрээ байгуулан ажилласан бөгөөд Күнзийн танхимыг Замын-Үүдийн 2 дугаар сургууль, ОХУ-ын нэрэмжит кабинетыг Сайншанд сумын 2 дугаар сургууль, Анагаахын сургуулийг түшиглэн 3 кабинетыг байгуулсан.</p> <p>Сайншанд сумын ЕБ-ын 1 дүгээр сургууль-Эрхүү хотын 27 дугаар сургуультай, Сайншанд сумын ЕБ-ын 3 дугаар сургууль-Эрхүү хотын 16 дугаар сургуультай, Замын-Үүд сумын 1-р сургууль-Эрхүү хотын Оёк тосгоны сургуультай хамтран ажиллах гэрээ байгуулсан. Эрхүүгийн Их сургуулиас 2 багшийг орон нутагт урьж ирүүлэн, орос хэлний харилцааны амьд орчинд дадлагажуулах, арга зүйн сургалтад ерөнхий боловсролын 20 сургуулийн 68 сурагч, орос хэлний 20 багш, нийт 88 хүн хамруулсан. Энэхүү арга ажиллагааны хүрээнд Замын Үүд сумын ЕБ-ын 1 дүгээр сургуулийн сурагч Орос хэлний улсын олимпиадад тэргүүн байр эзэлсэн.</p> <p>2019 оны ЭЕШ-ын Орос хэлний хичээлийн /627,0/ дундаж оноогоор аймгуудыг тэргүүлэн амжилт гаргасан. Оросын шинжлэх ухаан, соёлын төвтэй хамтын ажиллагааны санамж бичиг байгуулан, Сайншанд сумын Ерөнхий боловсролын 2 дугаар сургууль, АШУҮИС-ийн Дорноговь аймаг дахь салбар сургуульд Орос хэл судлалын кабинетыг нээж 5200 долларын үнэ бүхий сурах бичиг, номыг РЦНК-с бэлэглэсэн. Оросын шинжлэх ухаан, соёлын төвтэй хамтран Орос хэлний зүүн бүсийн олимпиад, Монгол-Оросын найрамдалт харилцаа сэдэвт эсээ бичлэгийн уралдаан, Орос дуу, шүлгийн тэмцээнүүдийг Сайншанд хотноо зохион байгуулсан.</p>
387		4.28.2. Хөрш болон хамтын ажиллагаатай улс орон, муж, хотуудад	2017 - 2020	ОНТ	Үр ашигтай хамтын ажиллагааг	<p>Хамтын ажиллагааны хүрээнд мэргэжилтэн бэлтгэх, туршлага судлуулах, суралцуулах арга хэмжээг зохион байгуулж, Япон улсын Шизуока мужид Ерөнхий боловсролын сургуулийн 304 сурагч, 32 багш, 96 төрийн албан хаагч, ОХУ-ын Эрхүү</p>

		залуучуудыг суралцах, мэргэжил мэдлэгийг дээшлүүлэх, туршлага судлуулах, чуулган зөвлөгөөнд оролцуулахыг дэмжинэ.			үргэлжүүлнэ.	<p>мужид Ерөнхий боловсролын сургуулийн 120 гаруй сурагч 14 багш, БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Хөх хотын Монгол эмнэлэгт 27 эмч, Шилийн гол, Эрээн хот, Дархан Муу Мянган Холбоот хошуунд 49 эмч, Шилийн гол, Бугат хот, Эрээн хот, Улаанцав хот, Дархан Муу Мянган Холбоот хошуу зэрэгт 600 гаруй, Энэтхэг улсад 1, Англи улсад 1, АНУ-д 2, БНСУ-д 23 төрийн албан хаагчийг урт богино хугацааны сургалтад хамруулсан. Энэтхэг улсад мэдээллийн технологийн багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад 3 багш, ОХУ-ын Буриад улсын Дорнод Сибирийн Соёл Урлагийн Академийн менежментийн зуны 5 хоногийн сургалтад соёл урлагийн байгууллагын 4 удирдах ажилтан, математик, физик, хими, орос хэлний 16 багш ОХУ-ын Эрхүү хотын БИС-д мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад зэргээр нийт 92 залуу боловсон хүчин богино хугацааны сургалтад хамрагдсан.</p> <p>“Оросын шинжлэх ухааны соёлын төв”-тэй хамтарч орос хэлний олимпиад, орос дуу, шүлгийн тэмцээнийг зохион байгуулж, Багш нарын төрөлд Сайншандын 1-р сургуулийн багш Д.Шижиртуяа, Сайншандын 3-р сургуулийн багш С.Удвал, Замын-Үүдийн 1-р сургуулийн багш Б.Нарантуяа нар ОХУ-д үнэ төлбөргүй 1 сар Мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад хамрагдах эрх, ахлах ангийн сурагчдаас Сайншанд сумын ЕБ-ын 2 дугаар сургуулийн 12а ангийн сурагч Болор-Эрдэнийн Номинзаяа, 12б ангийн сурагч Хүрэлсүхийн Хонгорзул, Сайншанд сумын ЕБ-ын 1-р сургуулийн 12а ангийн сурагч Эрдэнэбатын Анужин нар өөрийн оюуны хүч хөдөлмөрөө үнэлүүлэн, ОХУ-ын ЗГ-ын тэтгэлгээр ОХУ-ын их дээд сургуулиудад өөрийн хүссэн мэргэжлээрээ суралцах эрх тус бүр 60,0 сая төгрөгийн тэтгэлгийг гардан авсан.</p>
388		4.28.3. “Дорноговь аймгийн хаягдал ус ариутгах цогцолборын ажиллагааг хэрэгжүүлэх” төслийг Япон улсын олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага /Жайка/, Шизуока мужийн холбогдох хэлтэстэй хамтран хэрэгжүүлж, боловсон хүчний мэргэжлийг дээшлүүлэх сургалтыг хамтран зохион байгуулна.	2017 - 2020	ГХО ОНТ	6-аас доошгүй хүнийг сургалтад хамруулна.	<p>Байгаль орчин, эрчим хүчний салбарт хэрэглээний ус, саарал ус, эрчим хүчний мэргэжилтэн сургах, аймгийн "Хаягдал ус ариутгах цогцолборын ажиллагааг хэрэгжүүлэх" төслийг Япон улсын Шизуока муж болон Жайка олон улсын байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд 19 мэргэжилтэн, 110 төрийн албан хаагчийг Япон улсын Шизуока мужид туршлага судлах, мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад оролцуулсан.</p> <p>Азийн хөгжлийн банкны төслийн удирдах нэгж, Япон улсын Шизуока мужийн Зам тээврийн газрын дарга тэргүүтэй 10 албан хаагчаас зохион байгуулсан хэрэглээний ус, саарал усны чиглэлээрх мэргэжил арга зүйн болон Б2-2018/01 сургалтад “Чандмань-Илч” ОНӨХХК-ийн 5, “Чандмань-Бадрал”ХХК-ийн 8 инженер, техникийн ажилчдыг хамруулсан. Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахлын улмаас 2020 онд ажил зохион байгуулагдаагүй.</p>

